

SZIGLIGETI EDE

SZÍNМŰVEK

**Válogatta, sajtó alá rendezte és a jegyzeteket írta
Z. SZALAI SÁNDOR**

TARTALOM

**SZÖKÖTT KATONA
CSIKÓS
II. RÁKÓCZI FERENC FOGSÁGA
LILIOMFI
FENN AZ ERNYŐ, NINCSEN KAS
A LELENC**

SZÖKÖTT KATONA

Népszínmű, 1843

SZEMÉLYEK

Első szakasz: Katonafogdosás - történik Szentmiklóson

*Gróf Monti, olasz
Kamilla, neje, szül. Hamvai grófnő
Korpádiné, özv. kovácsné
Gergely, kovács, fia
Lajos, szabó, fia
Julcsa, árva, Korpádiné rokona, gyámság alatt
Gémesi, szentmiklósi jegyző
Pista, kovács, inas
Jancsi, szabó, inas
Kisbíró
Vasvillás emberek
Parasztok
Nők
Monti inasa*

Második szakasz: Siralomház - történik Milánóban

*Gróf Monti
Kamilla
Saint Geran, francia
Völgyi, ezredes
Völgyi segéde
Roberto, Monti titoknoka
Róza, Montiné társalkodónéja
Montiné komornája
Gr. Tengeri, magyar utazó
Báró Parti, magyar utazó
Gergely, közlegény
Miska, közlegény
Első káplár
Második káplár
Közlegények
Költő
Festő
Völgyi inasa
Álarcosbál vendégei
Őrök*

Harmadik szakasz: Zrínyi kávéház - történik Pesten

Völgyi, tábornok

Kamilla

Korpádiné

Julcsa

Lajos, pesti arszlán

Pista, Lajos tigrise

Gergely

Gémesi, iparlovag

Pestvárosi biztos

Játékosok

Jean, kávéházi szolga

Első hegedűs

Cigány muzsikuskok, pincérek, korhelyek, vendégek.

ELSŐ SZAKASZ

Katonafogdosás

(Korpádiné udvara. A színen alház nyúlik keresztül, egyik végében léckapu. A ház a következő osztályokból áll: mindjárt a kapu mellett kovácsműhely, melybe egy kettéváló ajtón látni, melynek felső fele nyitva, alsó fele zárva van. A kovácsműhely ajtaja mellett a konyha ajtaja, mely előtt félrácsos ajtó is van. Ezután két ablak, szobáké; végre még egy szobaajtó. Az udvaron gémeskút, galambhiúval. Oldalt deszkából összeszegezett pad és székek. A házon túl utca s a helység látható. A kovácsműhely előtt egy pár kerék. A falon irkafírka; az ajtóra patkók sütvé. A szín üres; a toronyóra négyet üt.)

ELSŐ JELENET

(Aratók az utcán keresztül vonulnak.)

NŐK. *(éneklik)*

Ne menj rózsám a tarlóra,
Gyöngé vagy még a sarlóra,
Ha elvágod a kezedet,
Ki süt nekem lágy kenyeret?

FÉRFIAK.

Szeretnék szántani,
Hat ökröt hajtani,
Ha a rózsám jőne,
Az ekét tartani!

(EGYÜTT, TÁVOLABBRÓL.)

Cserebogár, sárga cserebogár stb.

(Juhkolomp, csordáskürt.)

MÁSODIK JELENET

Korpádiné

KORPÁDINÉ. *(a konyhaajtót belülről felnyitja, reggeli pongyolában)* Négy óra! *(Ásít.)* Boldogult uramról álmodtam - eső lesz... A macska megint kikaparta a tüzet - *(kilép)*, ha Kristóf nincs házamon, bizonyosan elégünk. *(Megkerüli az udvart.)* Ahol ni, a palánkból megint elloptak három deszkát; de már rálesetek... *(A kovácsműhelyig jut s benéz.)* Meggondoltam - hortyognak, pedig mindjárt hasokra süt a nap. Várjatok, gazkölykök! *(Bement.)*

PISTA. *(belül)* Jaj!

KORPÁDINÉ. Ki, csak ki! *(Pistát, Jancsit üstökeiknél fogva húzza.)*

HARMADIK JELENET

Korpádiné, Pista, Jancsi

PISTA. Mesterné asszonyom, az üstököm!

JANCSI. *(még álmában)* Pista, azt mondom, ne cibálj, vagy rúgok!

KORPÁDINÉ. *(megrázza)* Majd kiverem az álmot fejeitekből!

JANCSI. *(felébred)* Jaj - a mesterné!

KORPÁDINÉ. Dologra! A lovakat vakarni!

JANCSI, PISTA. *(szemeiket dörzsölve, egymásnak mennek)* Értem. *(Egymáshoz:)* Ostoba!

KORPÁDINÉ. Ki van suvikszolva a Lajos istiblijé?

JANCSI. Ki.

KORPÁDINÉ. Hol van Gergely?

PISTA. Nem tom én.

KORPÁDINÉ. Az is afféle jó madár... Egy, kettő, három! - amint mondtam. *(A fiúk ismét egymásba ütköznek, egymást oldalba bökik. Korpádiné morogva a konyhába megy. Jancsi a kút mellé, Pista az asztal mellé ül, s elalusznak.)*

NEGYPEDIK JELENET

Gergely, előbbieik

GERGELY. *(a léckapun jó, kezeiben mezei virágokból bokréta)*

Amott a hegyek lábában,
A kösziklák oldalában,
Ott sírok én mindszüntelen,
Ahol senki sincsen jelen.

Az ég alatt a föld színén,
Nincsen olyan árva, mint én,
Sirat engem a madár is,
Lehajlik értem az ág is.

(Megnézi kormos ingét s kezét, mosolyogva.)

Édesanyám, adj inget rám,
Csupa szennyes ingem, arcám,
Az a pöröly bepiszkolta,
Ejnye, kutya kocogtatta!

(Ismét siralmasan:)

Nem átkozlak, nem szokásom,
De sok sűrű sóhajtásom,
Felhat a magas egekre,
Mind te felelsz meg ezekre.

(*Meglátja az inasokat.*) Nézd csak, az álomtuskók... Anyám alkalmasint felköltötte, s újra elaludtak!... Talpra állítom, különben lesz haddelhadd. - Pista te!

PISTA. Mesterné!... Ah, Gergely bácsi!

GERGELY. Csitt, mosd meg szemeidet. - Jancsi te! - no, ne horkolj. (*A vederbe nyúl, szemébe vizet fecskendez.*) Rossz fiú, tudod, hogy anyám megnadrágol. Mozogjatok!

PISTA. Tudom már - vakarni. (*El.*)

JANCSI. Tudom már - suviksz. (*El.*)

GERGELY. Gyermekeknek álom: engem mintha darázs csípne, nincs nyugtom; mert -

A szerelem dárdája
Szivemet általjárta! -

A világon legszebb név ez: Julcsa! Hiába, Kati, Mári, Sári - egyik sem oly szép; de Julcsa! Julcsa!... az angyalokat is mind Julcsának hívják. Még alszik. Óh, ha láthatnám! (*Az ablakhoz megy.*) Az ablakon nincs függöny; de ah (*benéz*):

Ott fekszik alva,
Csak fehér karja
Van kitakarva

Az anyám! (*Eloson az ablaktól.*)

ÖTÖDIK JELENET

Korpádiné (a konyhából egy szakasztó kosárral), *Gergely*

KORPÁDINÉ. Mit ólálkodol itt?

GERGELY. Én nem...

KORPÁDINÉ. Most kell kibújni az ágyból?

GERGELY. Már a mezőn is voltam.

KORPÁDINÉ. S mért nem a pörölynél?

GERGELY. De ha nincs munka.

KORPÁDINÉ. Csinálj patkószegeket.

GERGELY. De ha nincs vas.

KORPÁDINÉ. Hát a szőlőben nincs munka?

GERGELY. Tegnap elvégeztem a kötést.

KORPÁDINÉ. (*félre*) Ma éppen nem találok gáncsolni valót. - Fogd, szórd az aprómarhának; aztán fogd be a lovakat, s hozd haza a lisztet a malomból.

GERGELY. Mindent örömet, csak ne bosszankodjék -

KORPÁDINÉ. No bizony! Ha ezeket az úrfiakat nem hagyjuk délig nyújtózni - mindjárt haragszunk, mindjárt felhúzzuk az orrt -

GERGELY. Igen, de Lajos öcsém néha délig is alszik, s anyám mégsem pirongatja: engem pedig, ki kovács, gazda, vincellér, kocsis, favágó -

KORPÁDINÉ. Kukta, szakács, kulcsár vagy, nemde? - No, csak hánytorgasd fel, mi vagy még, he?

GERGELY. Nem azért mondtam.

KORPÁDINÉ. Én pedig azt mondom, Lajosra semmi gondod, ő alhatik, mert szabó, te pedig kovács vagy; eközt, úgy hiszem, ég és föld a distellancia, értjük? S most adugrandum! - No bizony, még az van hátra, hogy az úrfi parancsolgasson! *(El a konyhába morogva.)*

GERGELY. Sok keserű falat - de van édes is! *(Megkopogtatja az ablakot.)* Julcsa!

HATODIK JELENET

Julcsa (az ablaknál), Gergely, Korpádiné

JULCSA. Te vagy, Gidicám?

GERGELY. *(sebesen)* Én. - Hogy aludtál?

JULCSA. Jól. - Mit álmodtál?

GERGELY. Rólad. - Itt egy bokréta, a mezőn szedtem.

JULCSA. S itt egy csók, de kölcsön fejében.

KORPÁDINÉ. *(kikiált)* Mégsem lódulsz?

GERGELY. Megyek már! *(Julcsához:)* No, látod?

JULCSA. Hallom.

GERGELY. Istenem, beh jól áll neked a fejkötő; beh szép menyecske lennél!

JULCSA. Ez csak hálófőkötő.

KORPÁDINÉ. Mégis itt vagy? Ez már...

GERGELY. *(megcsókolja)* Megyek már! *(Mintha az aprómarhának szórná a magot:)* Pi-pi-pi! *(Julcsához:)* Vigyázz, a korom megfogta képedet, meg ne lássa anyám, - pi-pi-pi! - Isten áldjon meg! Pi-pi-pi. *(El.)*

KORPÁDINÉ. *(kijő)* Szerencséje, hogy elment. Csak suttogjatok, nyalakodjatok tubicáim, végre is kitalálom én a nyitját e dolognak is; s a vőlegény nem Gergely úrfi, hanem Lajosom lesz.

HETEDIK JELENET

*Gémesi (kissé betyárosan öltözve, hetyke parasztos modorral -
jő az utcán, dalolva), Korpádiné*

GÉMESI.

Fehérvári hármass határ,
Magam vagyok benn a betyár,
Viselem a betyár nevet,
Mert a rózsám engem *(utána mondva)*
Nem szeret. *(Fütyölni kezdi.)*

KORPÁDINÉ. *(a dalolás alatt)* Ez a nótárius, a vérszopó, ki nyúzza a helységet; ennek is jobb volna patkányméreg.

GÉMESI. *(beér azalatt az udvarra, s a fűtyölést megszakasztva)* Ah, jó reggelt, anyókám.

KORPÁDINÉ. *(igen nyájasan)* Jó reggelt, nótárius uram! Micsoda szerencse hozza ide? Micsoda szerencse?

GÉMESI. A lábaim, nagyasszony, meg valami, mit azonnal megmondok, amiből látni fogja kelmed, hogy jó szívvel vagyok magok iránt.

KORPÁDINÉ. *(széket vesz s letörli)* Ugyan tessék leülni... ugyan tessék leülni.

GÉMESI. Nem mulathatok soká. Ha tudnám, hogy el nem jár a szája, egyet mondanék s kettő lenne belőle.

KORPÁDINÉ. Ó, édes nótárius úr, az én szám, az én szám!

GÉMESI. Pedig meg nem bánná, aki lelke van.

KORPÁDINÉ. *(nagy kíváncsian)* Esküszöm, néma leszek, mint a sír.

GÉMESI. Tudja mi újság? - megkezdjük a katonafogdosást...

Katonának verbuválnak kötéllel,
Mégfogják a szegény legényt erővel.

KORPÁDINÉ. Elég fájt a fejem miatta; két fiam van, igaz, van velök baj, különösen a nagyobbikkal, avval a kováccsal.

GÉMESI. Már ki is jelöltük az elcsípni valókat.

KORPÁDINÉ. *(reszkette)* Ugyan nincs-e köztök... ha nótárius úr megment, bizony nem lennék hálátlan - egy pár köből... száz forintot sem sajnálnék.

GÉMESI. Dárius kincse sem kell nekem, aki lelke van.

KORPÁDINÉ. Úgy lásson hát sírva könyörgeni...

GÉMESI. Nem vagyok gyermek, könny nem indít meg, - igen, nagyasszony, bizony elcsípjük egyik fiát, aki lelke van.

KORPÁDINÉ. *(sikolt)* Irgalmas Isten!

GÉMESI. Melyiket? Úgy hiszem, az mindegy kelmednek, vagy nem?

KORPÁDINÉ. *(zavarral)* Az igaz, az igaz.

GÉMESI. A csavargókból, lóköltőkből s akasztófa-virágiból nem telt ki a megkívántató újoncok száma, rá kell mennünk a becsületes fiúkra is; s csak kibőfentem bíz én, Gergely úrfi is oda írtuk biz mi, aki lelke van.

KORPÁDINÉ. *(nagy szemmel méri Gémesit, mintha valamit nem merne kimondani)* Gergelyt?... Gergelyt?

GÉMESI. Igen, Gergelyt, a naplopót, goromba kovácsot, kiből úgysem lenne más, mint akasztófa virága. De tudja, én a nótárius volnék a helységben, az egész kupak-tanácsot ujjamon forgatom, mint ezt a gyűrűt né, ha ezt a gyűrűt jegygyűrű gyanánt Julcsa ujjára húzhatnám... érti? Kelmedtől sok függ... Julcsának lesz vagy 30 000 forintra valója; ha ezt a zsebembe dughatnám, hát csak itthon maradna biz a kelmed fia, aki lelke van, s a szomszéd-ban a csizmadia fia fogatnék el, ki úgyis háromszor ült már a vármegye költségén a hűvösön.

KORPÁDINÉ. *(félre)* Nem fogsz meg, jó madár? *(Szárazon:)* Édes nótárius úr, köszönöm bizalmát, de én a tanács rendeletének engedelmeskedni szoktam, s átlátom, hogy a királynak a katonára szüksége van; - nekem két fiút adott az Isten, egyiket feláldozom: menjen Gergely Isten hírével, ha megbecsüli magát, ott is ember lesz belőle.

GÉMESI. *(félre)* Jól hallok-e? Felhőből cseppentem! - De hát éppen nem szereti kelmed Gergely fiát? - vagy mi?

KORPÁDINÉ. Itthon úgysem lenne belőle jó, azt mondá nótárius úr.

GÉMESI. De ő Julcsának kedvese, házasulandó, legalább azt mondják -

KORPÁDINÉ. Az emberek sokat beszélnek. - Julcsa feledni fogja; s ha nem, fiamért nem eladó gyámleányom.

GÉMESI. *(félre)* Másik fiát tán jobban szereti: a próba, ha nem használ, ártani nem fog. *(Fenn:)* Most jut eszembe... *(Iratot vesz ki zsebéből s beletekint.)* Úgy van, nagyasszony, tévedtem; nem a kovácsot visszük el; ő becsületes, szorgalmas, jámbor fiú, belőle még helységbíró is válhatik.

KORPÁDINÉ. Hiszen az imént akasztófavirágnak mondá.

GÉMESI. Tévedtem, Lajost akartam mondani, azt a drágalátos úrfi, ki szabó létére gróft majmol; kiből, ha kelmed vagyonát eltékozzolja, utóbb is csavargó válik.

KORPÁDINÉ. *(most jövőn csak lélegzethez)* Lajost?

GÉMESI. Igen, Lajost. *(Félre:)* Aha, elevenére tapintánk. *(Fenn:)* Majd csak levágjuk a szép zsónfrancot s kezére adjuk a manganétát az opergukker helyett, s evelasztin bakancsa helyett kissé fontosabb talpút fogunk lábára fűzni, aki lelke van! Isten áldja meg, édes, becsületes nagyasszony, tartsa meg isten még soká becsületességét!

KORPÁDINÉ. Nótárius úr!

GÉMESI. No!? -

KORPÁDINÉ. Vigyék a kovácsot, hagyják itthon Lajost, s én ígérem, ha Julcsa is meg-egyezik, Julcsa a nótárius uramé lesz.

GÉMESI. Tehát a kovácsot visszük; de ne feledje, Julcsa enyém legyen ám, különben ez a ház mind porcióba megy, aki lelke van! *(El.)*

KORPÁDINÉ. Csak azt várd! - Gergely így elpusztul a háztól, s Julcsával minden Lajosomé lesz. Ez éppen jó víz volt a malmomra. *(El a konyhába.)*

NYOLCADIK JELENET

Lajos

LAJOS. *(jő a ház legvégső ajtaján)* Pista, tüzet! *(Cifra hálóköntösben, aranyhímzetű vörös bársony házi sipkával, haja papírba tekergetve, reggeli bugyogóban, sárga cipőben, sállal nyakán, hosszúszerű pipa kezében.)* Tán korán is keltem; de ki tehet róla, nincs kivel kószálnom éjfélutánig. - Pista, tüzet! - Jókor fekszik az ember. *(Dalol a „Dús paraszt”-ból:)*

Este lefeküsznek jókor,
Horkolnak már nyolc órákor...

Ah, Pest, Pest! Későn keltünk, semmit sem dolgoztunk, estve ser-, bor-, kávé- és színházba jártunk; természetesen többnyire a németbe, mert ott gyakran lehet veszekedni, s azt a dobre tón kívánja. Igaz, a játékból sem sokat értettem, mert ámbár franciául úgy beszélek, mint a víz, németül mai napig sem tudok, ámbár magyar vagyok... De a második parterren oly igen jól lehet distrahirozni... Ah, Julcsa húgocskám a konyhában - bizonyosan nekem főzi a reggelit. *(Üvegét szeméhez veszi.)*

KILENCEDIK JELENET

Julcsa (rocskával), Lajos

JULCSA. Jó reggelt, bácsi.

LAJOS. Dobre ráno, mint mondja a francia! *(Megcsippenti állát.)* Csoeto?

JULCSA. Mit mond bácsi?

LAJOS. Igaz, nem tudsz franciául. Hová ilyen korán?

JULCSA. Fejni, bácsi.

LAJOS. Ahhoz értenek Pesten is, különösen a korcsmárosok. *(Elfogja.)* Maradj, kraszni angyel!

JULCSA. De tudok ám én fejni.

LAJOS. Ej mit - *(kiveszi kezéből a rocskát, a konyhába teszi s bekiált)* anyám, menjen fejni.

KORPÁDINÉ. *(belől)* Jó, jó, Lajosom. Hogy aludtál, kedvesem? Hát már felkeltél? - mindjárt kész a reggeli.

JULCSA. Istenem, ha ezt merte volna Gergely?!

LAJOS. Anyácskám megszidta volna... Ah, Édesem, Gergely, meg én! - csak nézz meg mindkettőnket, nem találsz-e borzasztó különbséget?

JULCSA. A bácsi mintha mindig iskolulából jönne ki.

LAJOS. Hátha ma zöld frakkomat, csíkos nadrágomat, arany pettyezetett zsilémet és zsál nyakkendőmet fogod látni. Aztán az én barkóm, kajla bajuszom s Gergely hegyesre pödrött kápláros bajusza... nye, nye muózse ellentállni, mint mondja a francia.

JULCSA. Tudom, volt is szeretője Pesten.

LAJOS. No, de hány! Mi arszlánok - hm - Szi... *(torkán akad)* grófné, a kis X báróné -

JULCSA. *(sóhajtva)* Beh szép lehet az a Pest!!

LAJOS. Meghiszem, én ott telepszem le.

JULCSA. Mi pedig Gergellyel itt.

LAJOS. Te Gergellyel - te az ő neje? - Zatraceny!

JULCSA. Már miért ne?

LAJOS. *(tűzzel)* Te a piszkosnak nője; te, kire csak maraboutoll, bársony kalap, selyemruha kell, hogy legelső arszlánnő, Pest bálványa, csodája légy - ah - ah - *(Szemeit forgatja.)*

JULCSA. Mi baja, bácsi?

LAJOS. *(megragadja kezét)* Julcsa, akarsz-e Pestre jönni?

JULCSA. De Gergely nem akar.

LAJOS. Nélküle?

JULCSA. Kivel?

LAJOS. Velem.

JULCSA. A bácsi csintalan.

LAJOS. Vigyázz magadra, nehogy beteljesüljön rajtad a nóta:

Három alma, meg egy fél,
Kérettelek, nem jöttél.
Ha nem jöttél, ott vesztél,
Lányok anyjává lettél.

JULCSA.

Ej, haj, nem bánom,
Nekem is van virágom,
Leszakasztom a nyáron.

(EGYÜTT)

Jó, tehát nem bánom stb.

(Julcsa a konyhába fut.)

LAJOS. Ő az enyém. *(A „Zampá”-ból:)* „Ingadoz a lyánka már...” Pista! Mégsem hozol tüzet? - Pista, tüzet!

KORPÁDINÉ. *(belül)* Pista! Nem hallod? Tüzet Lajos úrfinak.

TIZEDIK JELENET

Lajos, Pista

PISTA. Parancs!

LAJOS. Miért nem vagy körültem?

PISTA. Hisz éppen a ló körül volt dolgom.

LAJOS. Ki van kefélve a kvekkerem?

PISTA. Hisz éppen a lovat keféltük.

LAJOS. Hát evelásztin topánkám?

PISTA. A ló elvesztette patkóját.

LAJOS. Kölyök! - rólam van itt a szó.

PISTA. Azt gondoltam, mindegy.

LAJOS. Tüzet!

(Pista el.)

LAJOS. Ez a kölyök szórja az elmésség szikráit; nem csuda, mert kovács. Rég töröm már fejemet, Pista legyen-e vagy Jancsi a tigrisem. - Eh, Jancsi nem való szolgának, Jancsi úrnak született, mert szabóinas... Pista legyen a szerencsés.

PISTA. *(szemet hoz fogóval, Lajos pipájára teszi)* Beh tarka az úrfi!

LAJOS. *(asztalra ül, lábait törökösen maga alá húzva)* Pista te!

PISTA. Parancs?

LAJOS. Nem lennél az én tigrisem?

PISTA. *(szeme-szája eláll)* Tigris? Hiszen emberfiók volnék, ha igaz?

LAJOS. Látod, én arszlán vagyok.

PISTA. Igazán?

LAJOS. S az arszlánnak tigrisre is van szüksége.

PISTA. Hogy legyen kivel marakodnia?... nem bánom, birkózzunk.

LAJOS. Szolgálni fogsz engem, mint állatkirályt.

PISTA. Értem, állatkirály *(fület mutat)*.

LAJOS. Az arszlánnőkhöz szerelmes leveleket hordasz.

PISTA. És kapok?

LAJOS. Néha húszast, néha nyaklevest.

PISTA. Az elsőt megtartom, a másodikat uramnak viszem válaszul.

LAJOS. Jösszte, azonnal tigrisbőrbe kell búvnod.

PISTA. Körmökről ne gondoskodjék, elég élesek; Jancsi pofáján láthatók.

LAJOS. Oktondi! A tigrisbőr kurta veres nadrag és zsilé, kék nagy hajtókájú frakk és rózsás kalap lesz. *(Zsebéből mértéket vesz ki s méri.)*

PISTA. Csak minden jó bő legyen, hogy ebéd után is beleférjek.

LAJOS. Holnap franciául és németül kell tanulnod, mert hiszen magyar arszlánt szolgálsz.

PISTA. Tudom már, az uraság inasa mindig azt mondja: Befehlen?

LAJOS. S én franciául felelek rá: ako, tako!

PISTA. Hiszen arszlán uram tót-franciául beszél.

LAJOS. Nem értesz ahhoz - francia nyelvmesterem tanított reá.

PISTA. Hát hogy kell mondani franciául: „A bába és kovácsinas közt mi különbség van?”

LAJOS. *(komolyan)* „Medzi bábu, a medzi kovacs a cso jeszt rodzil?”

PISTA. No, hát én is „franciául” felelek: „Zse jeden je Zsena, a druhi chlap.”

LAJOS. Fiú!... vagy te is tudsz franciául?...

PISTA. Vagy arszlán úr is tótul beszél, ugye? Hihhihi!

LAJOS. Oda vagyok! Fél esztendeig fizettem a francia mestert, s ím tótul tanított! - Csodáltam is, miért ragad rám olyan könnyen ez a nyelv! - Bizonyosan tót diák volt az istenadta. - Lódulj, ne röhögj.

PISTA. Tigris vagyok, s ezentúl kecskével élek. *(El.)*

TIZENEGYEDIK JELENET

Lajos, Korpádiné (kávét), Julcsa (csokoládét hoznak tálcákon: az asztalra teszik).

Gergely (zsákot hoz s a ház falához támasztja)

KORPÁDINÉ. A reggeli, Lajoskám. Mi kell, kávé vagy csokoládé? Mindkettőjét készítettem; mert tegnapelőtt csokoládét kívántál, midőn kávé volt, s tegnap kávé, midőn csokoládém volt.

LAJOS. *(fitymálva)* Kávé, csokoládé! Hát teájuk nincs?

KORPÁDINÉ. Herbaté? Beteg vagy, édes fiam?

LAJOS. Tea, tea; hát nem érti anyám - tea?!

KORPÁDINÉ. Hát mi az?

LAJOS. Hát tea.

KORPÁDINÉ. *(szomorún)* Csak tudnám, micsoda állat?

LAJOS. *(félre)* Hiszen ha tudnám, nem kívánnám.

KORPÁDINÉ. De semmi, holnap lesz kávé, csokoládé és tea. Szegény fiú, ma bizonyosan éhezni fog.

(Julcsa, Gergely ezalatt együtt csevegtek.)

JULCSA. Megizzadtál.

GERGELY. Meghiszem.

KORPÁDINÉ. *(Gergelyhez)* No, mit tátod itt a szádat? *(Egy karéj kenyeret ad neki.)* Itt van a reggeli, aztán a pörölyhöz.

GERGELY. Megyek már. *(El a műhelybe és kovácsol.)*

KORPÁDINÉ. Mi más vagy te Lajoskám? Minő sima! minő... hogy is mondja a francia?

LAJOS. A franciát hagyjuk el, mama; okom van rá. De ide nézz Julcsára, mama; Julcsának háborút izenek.

KORPÁDINÉ. Háborút?

LAJOS. Szeretem őt.

GERGELY. *(a műhelyben)* Micsoda?

LAJOS. Szeretem, mert olyan à la zsiráf nyaka és olyan à la Paganini feje van.

JULCSA. A bácsi csintalan; nekem van már jegyesem.

LAJOS. Éppen azért, mert van.

KORPÁDINÉ. Jobban is illenének együvé. Aztán Julcsánál méltó is turbékolni; apja, istenben boldogult unokabátyám, tímár volt, két nagy szőleje -

LAJOS. Eladjuk, nehogy elverje a jég.

KORPÁDINÉ. S nagy kőháza.

LAJOS. Pesten veszünk helyette.

KORPÁDINÉ. És tízezer forintja van Debrecen városánál letéve.

LAJOS. Julcsa! Ennek nem egy arszlán, de maga arszlánszívű Richárd sem állhatna ellent. Mindhárman Pestre megyünk; a Váci utcában lesz szalonunk -

JULCSA. Szalonna itt is van. *(Gergely mindig erősebben kovácsol.)*

LAJOS. Ez kiállhatatlan! Ugyan, mama, mondd meg annak a kovácsnak, hogy fülem dobját szakasztja be.

KORPÁDINÉ. *(Gergelyhez)* Nem hallod? Mit csörömpölsz?

GERGELY. *(kirohan)* De már ez sok. Nem magad mondád, hogy lássak a pörölyhöz? De történjék bármi, kimondom, mi szívemet nyomja. Öcsém, hogy ily tarka-barka bolond vagy ahhoz semmi közöm; hogy te kávézol, míg én száraz kenyeret rágok, azt is elnyelem; hogy mióta honn vagy, egy rossz nadrágot sem tudál összefércelni, míg én ások, kapálok, azt is elviselném; hogy anyám jobban szeret, az fáj: de hogy Julcsámra hunyorgatsz, hogy mézes-mázos szavaiddal megzavarod fejét, az nincs testvérileg, azt túrni nem fogom!

(Lajos nyugodtan felkel s füttyörészve el.)

GERGELY. Menj, csak menj! -

KORPÁDINÉ. S én azt mondom, kelmed takarodjék.

GERGELY. Anyám, mit vétettem neked? Nem egy szív alatt nyugvám-e öcsémmel? - miért az egyedül öcsémé? Miért segíted Julcsámat elcsábítani? Tudod, hogy Julcsa drágább életem-nél!

KORPÁDINÉ. Kibeszélted magad?

GERGELY. Kérlek, rimámkodom, hagyj fel, végy el tőlem mindent, csak hadd meg Julcsát, s én öt legény helyett dolgozom.

KORPÁDINÉ. Még nincs vége?

GERGELY. Vége van.

KORPÁDINÉ. Tehát hallj meg engem is. Julcsa azé lesz, kit ő választ, értjük? S ő, hiszem, megkülönbözteti a csókát a galambtól. Mi a többit illeti, míg élek, édes fiam-uramnak hátrább az agarakkal! Atyád szegény kovácslegény volt, pintlijén kívül semmije, s pintlijébe semmi sem volt; itt minden az enyém, értjük? S különösen veled, édes Gergely úrfi, mit sem törődöm, mert te...

TIZENKETTEDIK JELENET

Inas, voltak

INAS. *(jő)* Kovács lakik itt?

KORPÁDINÉ. Igenis.

INAS. Uraságom kocsija itt áll az út közepén, egyik lónak patkója le akar esni.

KORPÁDINÉ. Gergely! Nem hallod? Az útfélre, vasalni.

(Gergely a vasalószékkel el.)

TIZENHARMADIK JELENET

Monti, Kamilla, előbbiek

INAS. Uraságom kiszállt a kocsiból.

MONTI. Egy pohár vizet!

INAS. Kérek poharakat, ifjasszony.

KORPÁDINÉ. Örömmel. *(El.)*

MONTI. Kedvesem, te folyvást kedvetlen vagy, pedig az út portalan, a legszebb májusi nap süt, s körülünk folyvást változó panoráma van.

KAMILLA. Felejtet, hogy másodszor hagyom el hazámat.

MONTI. Ha a válás bánatával nem ér fel a viszontlátás öröme, többé vissza nem hozlak.

KAMILLA. Sőt évenként látogatjuk meg ezentúl hazámat; hiszen megígérted. Húsz évig valék távol, azalatt szüléim is elhaltak -

KORPÁDINÉ. *(visszajő)* Ím a poharak. *(Inas vízzel szolgál.)*

TIZENNEGYEDIK JELENET

Voltak, Lajos

LAJOS. *(Montit s Kamillát szemüveggel méri)* Idegenek.

KORPÁDINÉ. Ha nagyságtok unatkozni méltóztatnak, ím fiam tud franciául is.

LAJOS. *(zavartan)* Azaz - *(anyjához titkon:)* ne öljön meg franciájával!

KORPÁDINÉ. De hiszen mennyit fizettem!

MONTI. *(nejéhez)* Hol veszi e piperkőc itt magát?

KAMILLA. Úgy tetszik, anyja bábozik vele.

MONTI. *(Lajoshoz)* Parlez-vous français?

(Lajos hajtogatja magát, valamit morog.)

KORPÁDINÉ. Beh szép nyelv az a francia!

MONTI. Comment s'appelle cette ville?

(Lajos morogva hajtogatja magát.)

KORPÁDINÉ. Uraságokkal franciául beszél.

KAMILLA. Magyarul tán többre megyünk. - Hogy hívják e helységet?

LAJOS. Szentmiklósnak.

KAMILLA. *(megütődve)* Szent-Miklósnak? S az ön neve, asszonyom?

KORPÁDINÉ. Korpádiné.

KAMILLA. Lakott-e valaha Pesten?

KORPÁDINÉ. Húsz éve, mikor még boldogult férjem kovácslegény volt a gazdag Ergernél... Ah, akkor még szegények valánk.

KAMILLA. (*magában*) Ő az!

MONTI. Ösmered?

KAMILLA. Igen.

KORPÁDINÉ. Nem volt szerencsém: kihez volna szerencsém?

MONTI. Akkor még hajadon volt nőm, s gróf Hamvai Kamillának nevezék.

KORPÁDINÉ. E nevet most hallom először.

MONTI. Tehát honnan ösmered, édes Kamillám? Valóban kíváncsivá tevél.

KAMILLA. (*kissé habozva*) Átellenben laktak, s férje bátyámat utcai csavargóktól menté meg.

KORPÁDINÉ. S nekem az istenben boldogult erről mit sem szólott.

KAMILLA. S vannak gyermekei is, asszonyom?

KORPÁDINÉ. Íme fiam.

KAMILLA. Apja mesterségét űzi?

KORPÁDINÉ. Dehogy! - ő többre született, több nevelést kapott; ő vív, táncol, franciául beszél.

KAMILLA. És ki űzi férje mesterségét?

KORPÁDINÉ. A másik, ki valóban nem is született másra.

KAMILLA. Úgy látszik, nem egyaránt szereti fiait?

KORPÁDINÉ. Amint érdemlik.

KAMILLA. A másik tán rossz?

KORPÁDINÉ. Remélem, megment tőle az Isten.

KAMILLA. (*rettenve*). Mit mond?

KORPÁDINÉ. Katona lesz belőle.

LAJOS. Bátyámból?

MONTI. Miért e részvét, kedves nőm?

KAMILLA. (*mosolyt erőltet*). De hát mit tegyünk? Beszélünk csak kell valamiről, s az anya legörömösebb beszél gyermekéről.

MONTI. (*súgva*). Főképp az ily anya, ki majomként látszik szorongatni gyermekét.

KAMILLA. Asszonyom, másik fia is ily csinos? Tán nincs honn?

KORPÁDINÉ. Nagyságtok kocsijánál van, lovat vasalni.

KAMILLA. (*férjéhez*). Ah, kedves Edvardom, tán mennénk is már a kocsihoz.

MONTI. Amint parancsolod. - Asszonyom, köszönjük a vizet. (*Pénzt nyom Korpádiné markába.*)

KORPÁDINÉ. Alásszolgálja! Lajos, köszönj franciául - alásszolgája!

TIZENÖTÖDIK JELENET

Gergely (a vasalószéket hozva), előbbiek

INAS. *(Gergelyhez)*. Készen vagyunk?

GERGELY. Igen.

MONTI. Antonio fizessd ki.

KAMILLA. *(Gergelyt nézi; félre)*. Ő az!

MONTI. No, nem jössz, édesem?

KAMILLA. Igen. *(Félre:)* Szegény! *(Montival el, gyakran visszanéz, az inas kifizeti Gergelyt.)*

KORPÁDINÉ. *(Lajoshoz)*. De miért nem mulattál velök?

LAJOS. Nem tartottam méltóknak. Aztán nagyon is rosszul beszéltek franciául; a nő túl volt élte tavaszán; s az úr igen vén arslán volt.

TIZENHATODIK JELENET

Voltak, Julcsa

JULCSA. Neni! Lajos!

KORPÁDINÉ. Miért reszketsz?

LAJOS. No, húgocskám!

JULCSA. A házat vasvillás emberek veszik körül.

KORPÁDINÉ. Máris?

LAJOS. Mit akarhatnak?

KORPÁDINÉ. Talán katonafogdosás.

LAJOS. *(remegve)*. Igazán?

KORPÁDINÉ. Ne félj!

LAJOS. Könnyű anyámnak, mert nem vihetik katonának.

TIZENHETEDIK JELENET

Kisbíró, vasvillás emberek, előbbiek

KISBÍRÓ. Csak reám vigyázzatok. Adjonisten!

KORPÁDINÉ. *(félre)*. Akaratom ellen is reszketek.

KISBÍRÓ. No, itthon a legény?

LAJOS. Odavagyok. *(Az asztalhoz hátrál s alá búvik)*.

KORPÁDINÉ. Jó emberek, tán megtévedtünk?

KISBÍRÓ. Éppen nem, hiszen kelmed Korpádiné?

KORPÁDINÉ. De azért...

KISBÍRÓ. Kelmednek két fia van.

KORPÁDINÉ. Igen... *(félre:)* Ha a nótárius nem áll szavának... igaz, én sem akarok szavamnak állani... Úristen, csak most ne vigy bajba, szavamnak állok... nem... hanem böjtölök, imádkozom...

KISBÍRÓ. Az egyiket elvisszük; ha lehet, jószerével, ha nem, erőszakkal.

KORPÁDINÉ. Melyiket?

KISBÍRÓ. Melyiket? Hát hadd lássuk! *(Nagy lassan iratot keres ki zsebéből, Korpádiné remegve várja a csapást.)*

JULCSA. Most érzem, csak Gergelyt szeretem, mert csak érte remegek.

KISBÍRÓ. Barna Peti - Kis Jankó - *(morogva olvas néhány nevet:)* Ah, itt van - Korpádi Gergely.

KORPÁDINÉ. *(nagyot lélegzik)*. Hála isten!

JULCSA. *(ijedve)*. Gergely?

KISBÍRÓ. Hol van?

KORPÁDINÉ. A műhelyben.

KISBÍRÓ. Az ajtóra legények! *(A műhelyt körülfogják.)* Gergely öcsém, add meg magad.

JULCSA. Anyám - szabadítsuk meg.

GERGELY. Mit akartok itt? Gyilkosok, haramják lettetek-e? Vagy én vagyok az, hogy így rohantok rám? *(Kalapácsot emel.)*

KISBÍRÓ. A helység rendeletéből katona vagy, add meg magad.

LAJOS. *(az asztal alól előbúvik)*. Hogy is tudtam így megijedni?

GERGELY. *(kalapácsot forgatva)*. Majd meglátjuk! *(Kijő, az emberek hátrálnak.)*

KISBÍRÓ. Le a kalapáccsal, mi jól fel vagyunk fegyverkezve és pálinkázva.

GERGELY. No, akinek lelke van, ide vele!

KISBÍRÓ. Annak meg kell lenni, mint az egy halálnak.

GERGELY. De nem kell meglenni, van más csavargó is, én becsületes kovács-ember vagyok, ki megkeresi kenyerét, s így hasznos vagyok a hazának.

KISBÍRÓ. Ragadjátok meg, különben fiaitokat visszük el. *(Lefegyverzik Gergelyt s megragadják.)*

GERGELY. Anyám, öcsém, Julcsa, ne hagyjatok!

KORPÁDINÉ. Jaj, ennek meg kell lenni; sajnállok, de nem tehetek róla.

GERGELY. Én, ki jegyben járok, nem akarok, nem lehetek katona. - Öcsém, neked nincs jegyesed, váltsd meg bátyádat; veled Julcsa is boldogtalan lesz, mert csak engem szeret.

JULCSA. Egyedül téged!

LAJOS. Kedves bátyám, nincs katonai bátorságom.

GERGELY. *(egy ötlettől megörvendeztetve)*. Anyám! Öcsém! Julcsám! Ne búsuljatok, van szabadulás, mi gazdagok vagyunk; ezer példa van rá... anyám, válts meg egypár száz pengővel.

KORPÁDINÉ. De honnan vegyem?

GERGELY. *(elámulva)*. Honnan vedd? Nem vagyunk-e gazdagok?

KORPÁDINÉ. A semminél is kevesebbel bírunk.

JULCSA. Én gazdag vagyok.

KORPÁDINÉ. De vagyond felől még nem rendelkezhetel.

GERGELY. Menjünk, emberek! Kössétek meg kezeimet: anyám adott el! - Ó anya, örülsz, hogy megszabadulsz tőlem; rég gyanítom, beteljesült... Adja Isten, hogy a másik fiad, kiért eladtál, hogy mindent ráhagyhass, úgy megbecsüljön, mint én; s agg korodban oly hű ápolód legyen, mint én lettem volna. - Ó megbánod, meg, keservesen bánod meg! - Julcsám, ne búsulj, tíz esztendő nem a világ! - Fogsz-e szeretni?

JULCSA. Ó Gergely!

GERGELY. Nem fogsz feledni?

JULCSA. Soha.

GERGELY. Esküdjél meg.

JULCSA. Esküszöm.

KISBÍRÓ. No, csak előre! Mire a sok prézsmítáció?

GERGELY. Isten veletek! - Öcsém, neked megbocsátok, de anyámnak... Isten veletek!

KORPÁDINÉ. *(félre)*. Most már minden Lajosomé.

KAR.

Már minálunk verbuválnak kötéllel,
Megfogják a szegény legényt erővel.
A gazdagnak öt-hat fia, nem bántják,
A szegénynek, ha egy is van, elfogják.

GERGELY.

Elmennék én katonának,
Csak kötéllel ne fognának;
Ugyan kinek volna kedve
Gyöngy élethez erőltetve?

LAJOS.

Mint kívánom, úgy megyen,
Jól fog kiütni tervem,
És a lány bármit tegyen,
Engedni fog nekem.

JULCSA.

Nem vagyok oka semminek,
Édesanyám oka mindennek,
Miért hogy adja katonának,
Kit szívem választott magának.

GERGELY.

Kard lesz oldalamon,
Lovamon a nyereg;
Mennem kell, galambom,
Az Isten áldjon meg!
(*Ismétli Julcsával.*)

JULCSA.

Kard lesz oldaladon,
Lovadon a nyereg,
Menned kell, galambom,
Az Isten áldjon meg!

KISBÍRÓ.

Eh, haj, menjünk rája,
Úgyis a panasz hiába,
El a városházba,
Ő már katona.

KAR.

Ej, haj, menjünk rája stb.
(*Elhurcolják Gergelyt, Julcsa elájul.*)

MÁSODIK SZAKASZ

Siralomház

(Kis oldalterem, középen elfüggönyözött nyíláson át a nagyterembe láthatni, mely álarcosokkal tömve van. Mindenütt pompa és fény. A zene folyvást szól, de igen halkan. A beszélgetések kezdete előtt lehet táncokat alkalmazni.)

ELSŐ JELENET

Monti (sárga, veres szegélyű dominóban, fehér, veres tollas kalappal), *Roberto* (fekete dominóban). Körültekintve, leveszik álarcaikat.

ROBERTO. Hány órára rendeljem ide nagyságod kocsiját?

MONTI. Egyre, vagy kettőre; vagy ne is menjen haza, várjon. No, titoknak úr, a francia kitett magáért; ily pompás diszítmény, ennyi fényes álarcos!... Milánó meg fog rá emlékezni.

ROBERTO. A nagyságod bálja sem volt dísztelenebb; itt több a fény, nagysádnál több volt az ízlés.

MONTI. Ön hízeleg. - Igaz, nem tudja, mi kosztümben van a háziúr, Saint Geran.

ROBERTO. A háziúrnak kár álarcot viselnie; egy sánta van egész báljában csak, s az ő maga.

MONTI. No, s kikre ösmert? Nőmre nem ösmert még?

ROBERTO. A nagyságos asszonyra?... (*Mosolyog.*) A nagyságos asszony... de nem árul el nagyságod?

MONTI. Hogyan? - s ön tudná?... Szóljon kérem! Gyönyörű tréfa lesz; ő engem nem ismer; s ha én őt ismerem, addig fogom zaklatni, míg megszökik a bálból. Ah, ez dicső lenne - hangomat meglehetősen tudom változtatni - no, csak ki vele, melyik az?

ROBERTO. Róza kisasszony...

MONTI. Nőm társalkodónéja? - kivel ön gyakrabban társalog, mint ő nőmmel?

ROBERTO. Kinek előttem semmi titka...

MONTI. De önnek, csak remélem, vannak előtte titkai, legalább az én titkaim?

ROBERTO. Róza kisasszonyt nemigen érdeklik.

MONTI. Tehát Róza kisasszony?

ROBERTO. Együtt van itt a nagyságos asszonnyal. -

MONTI. Az ég szerelmére, melyik nőm?

ROBERTO. Nézze, nagysád, éppen itt jő. (*Felteszi álarcát.*)

MONTI. (*szintén*). E zárandoknők? Ah, a magasabbik nőm.

ROBERTO. S az alacsonyabbik Róza kisasszony.

MONTI. Most térjünk ki, s csak távolról közelítsünk, hogy ne is gyanítsák. (*Elvonulnak.*)

(*Róza, Roberto titkon kezét szorítanak.*)

MÁSODIK JELENET

Kamilla, Róza (zarándoknőknek öltözve, álarcaikat leveszik)

KAMILLA. Ez hát ő?

RÓZA. Igen, nagysád, ez férje volt; sárga dominó, veres szegéllyel, fehér kalap, veres tollal.

KAMILLA. Termete az, de járása?...

RÓZA. Változtatott; - ő nagysága jó színész lett volna. Titoknokától tudom, kinek én vagy titoknoka.

KAMILLA. Gyönyörű titoknok!

RÓZA. Ezek nem státusztitkok.

KAMILLA. Legalább kikerülhettem a grófot; mert mihelyt szólanék vele, azonnal reám ismerne.

RÓZA. Jönnék! - Fel az álarc! *(A pamlaghoz indulnak.)*

HARMADIK JELENET

Saint Geran, Völgyi, Tengeri, Parti (különféle álruhában); előbbieik

S. GERAN. *(sánta)*. Örülök, ezredes úr! Rám könnyű volt ösmernie lábamról; hiába húzom fel, csak bicegek biz én! *(Leveszi álarcát.)*

VÖLGYI. *(rózsaszínű dominóban, fekete szegéllyel, fehér kalap, fehér tollakkal)*. S én nem-igen titkolózom.

KAMILLA. *(rezzenve megáll, félre)* E hang!

VÖLGYI. S bár az egész világ rám ismerjen, tovább ki nem állom az álarc gyötrelmeit - követem példáját. *(Leveszi álarcát.)*

KAMILLA. Az ő vonásai, hangja! Ő az! *(A pamlaghoz indul.)*

VÖLGYI. S itt van szerencsém bemutatni két hazámfiát, Tengeri és Parti urakat. - Utaznak, vagyis rendszerint külföldön laknak, s csak néha utaznak hazájokba, ha pénzüik elfogyott.

S. GERAN. Uraim, örvendek - meddig méltóztatik itt mulatni?

TENGERI. Plaît-il?

PARTI. Was befehlen Sie?

S. GERAN. Úgy hiszem, jól kérdeztem magyarul: meddig méltóztatnak itt mulatni?

VÖLGYI. Bocsánat, ezen magyar urak nem tudnak magyarul.

S. GERAN. Lehetetlen! - Est-ceque vous ne parlez pas hongrois?

TENGERI, PARTI. Non. *(S. Geran tárcát vesz.)*

VÖLGYI. Mit csinál ön?

S. GERAN. Feljegyzem, mert holnap magamnak sem hinném.

VÖLGYI. Levétetem álarcaikat.

S. GERAN. Hagyja el, ezredes úr; félek, nem találhatnak pirulni.

VÖLGYI. Azon nem csodálkozom annyira, hogy e magyar urak nem tudnak magyarul, mint azon, hogy ön francia létére oly tisztán beszéli nyelvünket.

S. GERAN. A nagy császár korában fogoly valék Szegeden.

VÖLGYI. S látja ön, ezen urak hazájokban hiszik magokat foglyoknak.

TENGERI. Monsieur, votre bal est magnifique.

S. GERAN. Excusez monsieur, je ne parle pas français.

TENGERI. Comment?

S. GERAN. *(gúnyosan)*. Car je suis français. *(Elfordul.)*

PARTI. Das ist eine Beleidigung.

TENGERI. Pszt! - er duellirt comme il faut. *(Elvonja.)*

S. GERAN. Igaz-e, ezredes úr, hogy ezredéből holnap agyonlőnek egyet?

VÖLGYI. Kettőt.

S. GERAN. S mit vétettek?

VÖLGYI. Az egyik háromszor szökött, a másik rablott is.

S. GERAN. Nincs ínyökre a katonaélet?

VÖLGYI. Az egyik átkodott; a másik, kit magam is sajnálok, már jegyben járt, midőn elhozták. Vallomása szerint nem akar jegyese nélkül élni, s megvallá, ha agyon nem lövetem, mihelyt szabad lesz, újra elszökik - orvosolhatatlan.

S. GERAN. Magyar?

VÖLGYI. Szentmiklósról való. *(Kamilla fölemelkedik.)*

VÖLGYI. Igen ifjú, alig huszonkét éves, neve Korpádi Gergely. *(Kamilla sikoltva visszahanyatlik.)*

RÓZA. Nagy Isten!

S. GERAN, VÖLGYI. *(visszanéznak)*. Mi ez?

RÓZA. A hőség talán.

S. GERAN. Küldöm orvosomat, csak zajt ne üssenek. - Elrontaná a vigalmat. - Kérem, csak zajt ne üssenek. *(El.)*

RÓZA. *(leveszi Kamilla álarcát)*. Már magához tér.

VÖLGYI. *(félre)*. Kamilla! - még most is oly igéző szép!

RÓZA. Nagyságos asszony!

KAMILLA. Csitt, csitt, *(hirtelen felteszi álarcát)* mit se szóljon - hagyjon el - kérem, esedezem - siessen, rendelje elő kocsimat - az égre, siessen!

RÓZA. Tüstént. *(El oldalt.)*

KAMILLA. Ezredes úr!

VÖLGYI. Kamilla! Miért e hideg megszólítás?

KAMILLA. Csak néhány percnyi időm van. - *(Meglátja férjét, ki éppen jó leskelődve.)* Férjem! *(Völgyihez:)* Önnel szólanom kell. *(El közében.)*

NEGYEDIK JELENET

Völgyi, Monti

MONTI. Semmi kétség; megösmert, titoknokom elárult.

VÖLGYI. Kétségbeesett - Miért fut? Utána, míg el nem veszem szemeim elől.

MONTI. *(feltartóztatja)*. Uram, bocsánat!

VÖLGYI. Bocsánat, nincs időm.

MONTI. Kérem -

VÖLGYI. Mire?

MONTI. Álarcos bálban a tréfának szabad mezőt kell nyitnunk.

VÖLGYI. Miattam méltóztassék.

MONTI. De csak úgy üt ki tréfám jól, ha ön segít.

VÖLGYI. Miben? Csak kérem, szaporán.

MONTI. Én nő vagyok.

VÖLGYI. S én nőtlen.

MONTI. Nőm itt van.

VÖLGYI. Arról én nem tehetek.

MONTI. Nőm nem akarja, hogy ráösmerjek.

VÖLGYI. Hát ne ösmerjen rá.

MONTI. De ráösmertem.

VÖLGYI. Tehát faggassa; csak engem bocsásson.

MONTI. De én nem akarom, hogy ösmerjen.

VÖLGYI. Tehát színlelje magát.

MONTI. De már ösmer; titoknokom elárult.

VÖLGYI. Én nem vagyok titoknoka.

MONTI. Hogy tehát tévedésbe hozzam, cseréljünk dominót, kalapot.

VÖLGYI. De uram...

MONTI. Ön, úgy hiszem, gavallér, s érti a tréfát. Addig nem bocsátom, míg rá nem áll.

VÖLGYI. *(leveti dominóját)*. Itt van tehát.

MONTI. Köszönöm. *(Ruhát cserélnék.)* Most nőmet vérig fogom faggatni.

VÖLGYI. Én Völgyi ezredes vagyok a nagy kaszárnnyából, ha ruhámat hazaküldi, én is visszaadom az önét. Agyó! *(El.)*

MONTI. *(maga)*. Völgyi?? Ilyen nevű hadnagyot emlegettek, kivel Pesten legörömeztőbb táncolt nőm hajadon korában: csak nem ez lesz? Ah, nőm.

ÖTÖDIK JELENET

Kamilla, voltak

KAMILLA. Ezredes úr, ösmeri e gyűrűt?

(Monti fejével igent int.)

KAMILLA. Reggel öt órakor legyen ön a Szent Péter utca szögletén, társalkodóném fátyolozottan e gyűrűt fogja mutatni, ön nevét megmondja, s hozzám fogják vezetni. - Esküdjék meg, hogy eljövend!

MONTI. Esküszöm.

KAMILLA. Ha szavát nem tartja, szerencsétlenné tesz.

HATODIK JELENET

Róza, voltak

RÓZA. A kocsí előállott.

KAMILLA. Siessünk. *(Középre akar menni, az éppen belépő Völgyit meglátja.)* Ah, a férjem! - *(Balra elsiet.)*

MONTI. Összeesküvés ellenem, becsületem ellen!! Ördög! De csak hideg vér - még nincs vége a játéknak. -

HETEDIK JELENET

Völgyi, előbbi

MONTI. Uram!

VÖLGYI. Egy zarándoknőt láttam itt, hová tűnt? Kérem, szóljon.

MONTI. Ön Montinét véli?

VÖLGYI. Tehát megösmerte?

MONTI. Igen, s ő engem ön helyett ismert el.

VÖLGYI. Szent Isten! Uram, becsületes ember ön?

MONTI. Úgy hiszem.

VÖLGYI. Nem szólott semmit?

MONTI. Mit? Kérdezzen, én mindent megmondok, *(félre)* s így mindent megtudok.

VÖLGYI. Hogy mit akart velem szólani?

MONTI. Ön valami ismeretségben van e nővel?

VÖLGYI. Uram! E nőnek férje van, kinek nyugalma előttem szent.

MONTI. Elöttem is! *(Gúnyosan.)* De úgy látszott -

VÖLGYI. Hogy lánykorában, midőn még szabad volt, tisztelői egyike valék; de mióta férjnél van, sohasem láttam: más nem látszhatik, uram; s ha ön gróf Monti becsületét egy hanggal is meri bántani, én a párbajnak ugyan barátja nem vagyok, de ön megszűnt élni.

MONTI. *(félre)*. Még saját magamért vagdal meg. - Tehát röviden megmondom, mit hallék. - Ezredes úr, reggel öt órakor legyen a Szent Péter utca szegletén; a grófné társalkodónéja fátyolozottan egy ismert gyűrűt fog önnek mutatni; ön nevét megmondja, s a grófnéhoz fog vezettetni; s én, uram, ön nevében megesküdttem, hogy okvetlenül elmenend; *(gúnyosan:)* nemde, eskü nélkül is megtenné?

VÖLGYI. Nem fogok elmenni.

MONTI. De el kell mennie, különben a grófné szerencsétlen lesz.

VÖLGYI. De nem fogok menni; mert szent előttem a grófi ház becsülete, s ha a nő gyöngé, a férfihez erő illik.

MONTI. Uram, ön becsületes ember.

VÖLGYI. S azt hiszem, ön is az, s e titkot sírjába viszi.

MONTI. Arra esküszöm.

VÖLGYI. Ön neve uram, ha megszegné?

MONTI. Monti gróf. Jó éjszakát. *(El.)*

VÖLGYI. *(maga)*. Monti? Szegény nő, mi vészbe dönti magát. Értesítenem kell; a vész talán még előzhető. *(El.)*

VÁLTOZÁS

(Siralomház)

NYOLCADIK JELENET

Miska. Gergely. Az első káplár Gergely, a második Miska mellett.

Őrök, Festő, Költő: jegyzőkönyvekkel állanak.

FESTŐ. *(rajzolva)*. E főért 50 aranyat kapok.

KÖLTŐ. E jelenet szomorújátékomat istenivé teszi. Mennyi lélektan - morál: csak versek kellenek, s kész az egész.

MISKA. Káplár uram! Először is köszönöm az ezredes úrnak, hogy egykori professzoromat, meg a kapitány urat, meg a hadnagy, meg az istrázsa-mester urat hazugságban hagyta: mert látja káplár úr! - azok mind azt jövendölgették: „Miska! - te utoljára is akasztófára jutsz!” - márpedig csak azért sem jutok, mert föbe lönek.

GERGELY. *(a mellette ülő káplárhoz, ki levelet ír)*. És írja meg, káplár uram, anyámnak, hogy megbocsátok neki. Mindennek ő volt oka, kiválthatott volna, de katonává tön - s elszakasztta Julcsámtól - szeresse jobban öcsémet és Julcsát. *(Könnyei elfojtják.)*

ELSŐ KÁPLÁR. Fiam, térj magadhoz! Mit írnak még?

GERGELY. Nem lehet.

KÖLTŐ. Kedvese is volt? Dicső fordulat!

FESTŐ. (*haragosan*). Arca megint nem látható.

ELSŐ KÁPLÁR. Szegény fiú! - Kedves Gergelyem, hátha kegyelmet kapsz?

GERGELY. Ha kegyelmet kapok, hazabocsátanak?

ELSŐ KÁPLÁR. Aztán megbecsülöd magad, s negyedszer nem fogsz elszökní.

GERGELY. Úgy csak löjjenek föbe, mert negyedszer is elszökném.

ELSŐ KÁPLÁR. Hogyan? Hát nem szép élet ez?

GERGELY. Nem nekem való; - nekem van becsületes mesterségem - csak látta volna, mily szorgalmas valék! - Aztán van Julcsám, ki szeret, ki nélkül nem kell az élet, kihez ellenállhatatlanul vonz valami... Láss, káplár úr, ily bolond szerelmes vagyok én! Mit tehetek róla? Szeretem, s nélküle halnom kell... írja meg, mindezt... Aztán írja meg Julcsámnak, esküjétől feloldom, legyen boldog! - Aztán káplár úr! E gyűrűt le ne húzzák hideg ujjamról, midőn eltemetnek; kérem, minden szentre ígérje, esküdjék meg, hogy nem fogja engedni - lássa - ez jegygyűrűm volt!

ELSŐ KÁPLÁR. Lesz rá gondom, légy nyugodt.

KÖLTŐ. Minden szava aranyat ér, végre írok életből merített szomorítványt.

FESTŐ. Arcán az édes keserv, síró öröm - mért nincs raphaeli karom?!

MISKA. Káplár uram!

MÁSODIK KÁPLÁR. Ni, fiam Miska?

MISKA. Hát nem kaphatnék bort? Szeretnék úgy meghalni, hogy magam sem tudnám, hogy - mert mégis nyomja valami szívemet... az, akit föbe kólinték, hasonlított az apámhoz. Egy pohár bort!

MÁSODIK KÁPLÁR. Nem szabad, fiam; térj istenhez, imádkozzál, s ahhoz józan fő kell.

MISKA. Már csak látom, józanul kell a paradicsomba avancsíroznom.

EGY KÖZLEGÉNY. Hátha pardont kapsz, ecsém?

MISKA. Ej, dehogy kapok.

KÖZLEGÉNY. Mert tudok én már esetet, ecsém, hogy éppen akkor érkezett meg a pardon, mikor már felakasztották.

MISKA. (*danol*).

Ha megúnom magam a tanyában,
Fogom magam, megyek a csárd...

Nem megy! - nem megy, aki lelke van!

KILENCEDIK JELENET

Előbbiek, Kamilla, Róza (köpenyben, fátyolosan)

RÓZA. De miért jövénk ide?

KAMILLA. (*rá sem figyel, félre*). Ő az! - Isten, adj erőt. - Róza, most menjen - amire kértem - vezesse hozzám.

RÓZA. Nagysád erényei meggyőznek, hogy parancsát teljesítve, nem gyalázom meg magamat.

KAMILLA. Inasomat magával viheti, a kocsija várjon rám.

RÓZA. Amint parancsolá. *(El.)*

KAMILLA. *(a káplárhoz)*. Szabad ez ifjúval szólanom?

ELSŐ KÁPLÁR. Ha oly kegyes lenne. Igen bús, bár nem kislelkű. Vigasztalja nagysád - én már kifogytam.

KAMILLA. *(felhajtja fátyolát, közeledik)*. Uram! - ifjú!

GERGELY. *(meredten bámul rá)*. Ez arcot láttam valaha - álmomban - vagy ébren. -

KAMILLA. Én ismerem önt. -

GERGELY. Igen, igen, láttam nagysádat - de hol, és mikor, nem emlékezem. -

KAMILLA. Két éve.

GERGELY. Akkor még szabad valék.

KAMILLA. Hintóm házuk előtt állott meg.

GERGELY. Az egyik ló sántított. - Ó nagysád, azon nap volt balsorsom kezdete, akkor fogtak el katonának.

KAMILLA. S anyja nem váltá ki?

GERGELY. Anyám sohasem szeretett.

KAMILLA. *(félre)*. Ó istenem.

GERGELY. Elhagyott - pedig gazdag. -

KAMILLA. Elhagyta?

GERGELY. Nagysád szemében könny... Fölöttem könnyezik... Anyám, tudom, nem siratna, - nem, nem is fog siratni.

KAMILLA. Ő megsiratná - higgye, megsiratná. -

GERGELY. Ó nem, eltaszított magától - nekem nincsen senkim!

KAMILLA. Senkije?

GERGELY. Nagysád sír? Ó Istenem, mivel érdemlem ezt? Nagysádnak igen jó szíve van - bizonyosan fia volt, kit elvesztett - igen, igen, fia volt, különben nem siratná. *(Az óra négyet üt.)*

KAMILLA. Már négy óra.

GERGELY. Még három órát élek.

KAMILLA. Ön élni fog - bízzék az égben, bízzék bennem, élni fog. *(El.)*

GERGELY. *(nagyot lélegzik, örömmel)*. Élni?! Vigasztaló angyal volt ez? - istenemre, nem is érdemlem a halált!

GERGELY, MISKA.

Kalapom szememre vágom,
Mellette hervadt virágom
Sírva nézem;
Így múlik el ifjúságom,
Maholnap oda világom,
Hajh, mint érzem.
Fogd meg, bajtárs, a vasvesszőt,
Verd meg vele a temetőt,
Mért nem kedvez semmi épnek,
Semmi szépnek?!

VÁLTOZÁS

(Rövid szoba Montinál)

TIZEDIK JELENET

Kamilla, komorna

KAMILLA. *(jó; köpenyét, fátyolát ledobja)*. A gróf még nincs honn?

KOMORNA. Nincs, nagyságos asszony.

KAMILLA. Senkit sem bocsát hozzám Róza kisasszonyon kívül. Ha férjem jönne, előre jelenti. -

KOMORNA. Értem, nagyságos asszony!

KAMILLA. Mehet. *(Komorna el.)*

KAMILLA. *(egyedül)*. Ez borzasztó éj volt. Álarcos bálba menék, de ott, mintha a vendégek eldobván álarcaikat, ijesztő rémekké lettek s csúfondáros körtáncsal sodortak volna el... Ösmertem a bút, a kétségbeesést, de annyi gyötrelem, félelem és rettegés, ily pokoli kín nem vívta ki lelkemet soha! *(Az órát nézi.)* Mindjárt öt az óra, s ők mégis késnek... Minden perc egy kínos év! - Mi nyugodt valék a bál előtt is. Feledtem mindent - feledtem! - s ezért sújt a mindenható... Léptek - jönnek, - ah nem, csak képzelem, mert óhajtom, hogy jöjjenek... Mégis van égi szem, mely virraszt fölöttünk; e siralomvölgyén hagyott nyílást, melyen szabadulhatni, s a sorsnak fölemelt gyilkát megkapja egy égi kéz, mielőtt szívembe mártaná.

TIZENEGYEDIK JELENET

Volt, Róza, (majd) Monti (köpenyben, álarccal)

RÓZA. Nagysád - itt van ő. -

KAMILLA. Bocsássa be, s hagyjon magunkra.

RÓZA. *(ajtót nyit)*. Méltóztassék.

(Monti jó, erszényt nyom Róza kezébe.)

RÓZA. Uram! - Én - ez - *(Bámultában nem térhet magához.)*

MONTI. *(súgva)*. Távozzék, a férj parancsolja.

RÓZA. Szent isten - *(Csodálkozva el.)*

KAMILLA. Köszönöm, ezredes úr! Már aggódni kezdék. Minden perc drága. Le az álarccal, nincs mitől tartanunk.

MONTI. *(elveti álarcát)*. A férjtől sem?

(Kamilla visszatántorog.)

MONTI. Nemde, örvendetes meglepetés? - hogy tetszik? - Miért sápad? Miért remeg, asszonyom?

KAMILLA. *(félre)*. Mily szemfényvesztés!

MONTI. Tehát az ezredest várta, asszonyom? Az ezredest, a régi imádót. Megmondjam, asszonyom, mi neve az ily nőnek?

KAMILLA. *(félre)*. Jaj nekem!

MONTI. *(ellágyulva)*. Kamilla, érdemlettem-e ezt? Szerette-e férj jobban nejét, mint én téged? Nem őrzöttelek a lanyha széltől is? S mégis árulás ellenem s becsületem ellen! - szólj, mióta lőn képed fertelmes bűnt rejtő álarc? S mióta cimborálsz titokkal, hogy megcsalhass engem?

KAMILLA. *(hirtelen feltalálja magát, erőltetett mosollyal)*. Férjem!...

MONTI. Mosolygasz?

KAMILLA. Ez valóban farsangi bohózat; mióta vállalta el férjem Othelló szerepét?

MONTI. Mit jelent ez?

KAMILLA. Hogy igen jól tudám, kit rendelek ide; tudtam, kivel cserélt a gróf álruhát; meg akartál faggatni, tréfálni, gyötreni, s azzal kikacagni: ím, magad lől nevetségessé. Oly kevés eszet s leleményességet tulajdonítasz-e a nőnek? Ugye, meglakoltál? Velem akartál bohózatot játszani, s ím, magad játszod azt... No, hogy tetszik, gróf úr, a meglepetés?

MONTI. S az ezredes?

KAMILLA. Mi közöm hozzá; leánykoromban egyik táncosom volt a pesti bálokban, onnan ösmerem! - Tehát féltékeny a gróf? Tán még sohasem láttad Othellót, különben tudnád, hogy különösen a férj ne higgyen a külszínnek. Egy zsebkendő s egy hazug rágalmazó mennyi tévedésbe hozta a jámbor szerecsent. Őrizkedjék, uram!

MONTI. *(örömmel)*. Kamilla, ha hihetném!

KAMILLA. *(haragot tettetve)*. Nincs-e méltó okom neheztelni? Ily gyöngye lábon áll-e hited? Érdemlettem ezt? Sohasem bocsáthatom meg!

MONTI. Kérlek, világosíts fel.

KAMILLA. Farsang van, s kissé csacska titoknokod, ki amellet szerelmes is Rózába. - Ha máskor alakoskodni szándékozol, s álarcban mást faggatni, ne zavarod e titkot a státusz titkai közé.

MONTI. Óh istenem, mennyivel könnyebbültnek érzem szívemet! Kamilla, bocsánat!

KAMILLA. Most egyszer - ám legyen.

MONTI. Tehát tudtad, hogy nem az ezredest rendeled ide?

KAMILLA. Természetesen.

MONTI. S én, képzeld, elmondám neki, mit nekem mondál. Erőltettem e találkozásra, de ő, a becsületes férfiú, nem állott rá, s nem akart jönni.

KAMILLA. *(félre)*. Így nem jövend; s ő elveszett!

MONTI. Ismét remegsz? - Kamilla, mi bajod?

KAMILLA. Semmi, semmi. *(Félre:)* Óh, kínos helyzet, eláruljam magam? - veszni hagyjam őt? - nem tudnám feledni? - bűnért lakol, a törvény ítélte el - férjem itt - nem titkolhatom lelki harcomat - leolvassa arcomról - óh, isten, segíts!

MONTI. Kamilla, segítség, - segítség!

KAMILLA. Semmi, semmi.

TIZENKETTEDIK JELENET

Voltak, Róza

RÓZA. Nagyságod hívott?

MONTI. Segítsen.

KAMILLA. Meghaljon, midőn menthető? Az nem történhetik meg; ugye jó isten, nem történhetik - nem lehet, nem szabad?

MONTI. Szent ég! Félrebeszél.

KAMILLA. Hintót! Az égre, uram, bocsásson, vagy semmivé leszek.

MONTI. Mi lelt, Kamilla?

KAMILLA. A siralomházban van kitéve egy ifjú katona, ki nem gonosztévő.

MONTI. Mi közöd hozzá?

KAMILLA. Ő az...

MONTI. Kicsoda?

KAMILLA. Kit meg kell mentenem, vagy vele halnom. *(El.)*

MONTI. Kalapot! Öltönyt! - Nagy ég! Ott rohan, gyalog s egyedül... *(Menni akar.)*

RÓZA. Nagyságos úr, imént erszénnyel kínált gúnyosan, azt hívé, hogy nevének büntársa vagyok; becsületesem szent, s az ég tudja, ártatlan vagyok; de hogy ön előtt is tisztán álljak, ím vegye, levél, most küldék, hogy titkon adjam át a grófnénak.

MONTI. Adja, adja! *(Hirtelen feltöri, elolvassa:)* „Asszonyom! A bálban férje majdnem erőszakkal álruhát cserélt velem, s ön titkait helyettem neki súgta meg, s őt rendelé magához; még tán elejét veheti minden szomorú következésnek. - Fájdalom, hogy így kellett ismét találkoznunk! - Engem ne okoljon. - Ha még feledve nem volnék, felejtsem örökre - Félix.” Kisasszony! Ha becsülete szent, mindenről, mit látott és hallott, hallgatni fog, mint a sír. *(Félre:)* Kezemben a kulcs, mely a titok zárját felnyitja: jaj nekik, ha becsületemben gázoltak! *(El.)*

RÓZA. Ki hitte volna ily erényes nőről? *(El.)*

VÁLTOZÁS

(Szoba az ezredesnél.)

TIZENHARMADIK JELENET

Völgyi, inas

VÖLGYI. *(katonaruhában)*. Átadtad a levelet?

INAS. Igen.

VÖLGYI. Magának a grófnénak?

INAS. Nem lehetett hozzájutni, a társalkodóné vette át.

VÖLGYI. Mondád, hogy sietős, hogy egyedül a grófnét illeti?

INAS. Mondtam.

VÖLGYI. Ki van odakünn?

INAS. Két közember.

VÖLGYI. Bocsásd be. *(Inas el.)* Kell vele találkoznom, de hol? Ah, jönnek.

TIZENNEGYEDIK JELENET

Völgyi, két közlegény

VÖLGYI. Mit akartok?

ELSŐ KÖZLEGÉNY. Nagyságos úr, két pajtásunk siralomházban ül, kevés perc múlva halál vár rájuk, ha nagyságod szívét irgalom nem szállja meg.

VÖLGYI. *(magában)*. A levélben találkozást lehetett volna kérnem - hogy is feledtem!

ELSŐ KÖZLEGÉNY. Nem mentegetjük, vétkeik nagyok; az egyik szökött s gyilkolt; a másik nem rabolt ugyan, de már harmadszor hagyta el ezredünket; törvényeink igazsága mindkettőre halált mond; de a kegyelem nagyságod kezében van, szánja meg őket, s adjon kegyelmet.

VÖLGYI. Istennél a kegyelem, a földön igazság és törvény uralkodik.

MINDKETTEN. Kegyelmet, legalább Korpádinak!

VÖLGYI. Nincs kegyelem! Jobbra át! Indulj! *(Közlegények el.)*

VÖLGYI. *(egyedül)*. Új levelet írok - okvetlen szólnom kell vele.

TIZENÖTÖDIK JELENET

Völgyi, Kamilla, majd Monti

KAMILLA. Kegyelem!

VÖLGYI. Nagy ég! Kamilla! Ily halványan, zavartan, mi történt?

KAMILLA. Hagyjon lélegzenem - nem szólhatok.

VÖLGYI. Elrémülök - a levél tán a gróf kezébe jutott, s most üldözi -

KAMILLA. Mit most nekem a férj, a gróf üldözése? Óh ha tudná. - Ama két katona él-e még? Későn jövök? Óh ne szóljon még, ha már késő -

VÖLGYI. Még élnek.

KAMILLA. Hála isten! Nem szabad meghalniok.

VÖLGYI. A gróf -

KAMILLA. Óh hát mindenütt gátol. (*Sírva:*) Óh istenem, hát nem akarsz, hogy megszabadítsam!

MONTI. (*jő*). Jó reggelt, ezredes úr.

VÖLGYI. (*félre*). Hidegvér.

MONTI. Ön megbocsát, hogy nőmet keresvén, e találkozást háborítom; miért is nem fogadta el ön nőm meghívását, s miért nem engedte magát hozzá vezetetni? Legalább megkímélte volna a fáradságos úttól, melyet gyalog, inkább futva, mint jöve kellett tennie.

VÖLGYI. Uram, a grófné ezen feltűnő magaviselete rám nézve oly meglepő, mint önre nézve, s okát tán kevésbé foghatom meg, mint maga a gróf.

MONTI. Mivel az ok mindkettőnk előtt ösmeretlen, a grófné szíves lesz velünk tudatni: miért rendelé önt magához? S ön el nem jövén, miért rohant ide?

KAMILLA. Tudni fogják, uraim; de előbb kérdenem kell önt, gróf úr: húsz éve, mióta férjem, adtam-e legkisebb gyanúra okot, hogy női eskümet megszegtem?

MONTI. Soha.

KAMILLA. Volt-e más akaratom, mint öné? Látott-e könyűt szememben, melyből azt hiheté, hogy boldogtalan vagyok? Látott-e kacér sugárt, mely tiltott szerelmet vadászva, másra esett volna?

MONTI. E napig legboldogabb férj valék.

KAMILLA. S egy nap húsz évi hitet rendíthet meg? - Igen, gróf úr, hallja, miért rendelém magamhoz az ezredes urat, s miért jövök ide: - kegyelmet kérni két halálraítéltnak.

MONTI. Felebaráti szeretetét itt kissé túlzottnak találom; mit érdekli önt a két elítélt?

KAMILLA. Engem nem annyira, mint az ezredes urat. (*Távolról dobolás.*) Óh ég! - már halálra hurcolják.

VÖLGYI. Engem, nagyságos asszony? Mit érdekel engem? (*Balsejtménnyel:*) Az ég szerelmére, szóljon, még nem késő!

KAMILLA. Tudja meg - az egyik - az egyik önnek fia.

MONTI. Az anyának nevét! - az anyának nevét, asszonyom!

VÖLGYI. Hallgasson, asszonyom, - az az én titkom, azt felfedezni senkinek sem szabad - megtiltom. (*A középpajtot feltépi.*) Segéd úr, kegyelem a két elítéltnak! Ha élte kedves, siessen! (*Fehér kendőt dob neki.*)

MONTI. Az anya nevét! - vagy azt fogom mondani...

KAMILLA. Ah - gróf - ön igen kegyetlen - nem elég hallania, hogy az elítélt az ezredesnek fia; hogy az atya megmentheti fiát; s én, ki e titkot tudom, szóljon, megengedhetem-e történni, hogy az atya öltesse meg fiát?

MONTI. Ezredes úr, legyen szíves megmondani az anya nevét, vagy azt fogom hinni, hogy az nőm.

VÖLGYI. Hogy tud ön kínzani most, midőn tudja, hogy fiam haldokol - legyen könyörülő!

MONTI. Tehát várni fogok.

VÖLGYI. Asszonyom, melyikért rettegjek! (*Kívül lövés.*) Az egyik meghalt.

KAMILLA. Melyiknek kelle előbb meghalni? - mondja ki... szívem megkövesült már.

VÖLGYI. Az ítélet nem tön különbséget.

KAMILLA. Az első és második halála közt mennyi időköz van?

VÖLGYI. Hol van bátorságom? Hol van erőm?

MONTI. (*félre*). Istenemre - ez borzasztó.

KAMILLA. Feleljen.

VÖLGYI. Most, most kell következnie a lövésnek... Csöndesen, csöndesen, - imádkozzunk! (*Szünet.*)

KAMILLA. (*remegve*). Meg van-e már mentve?

VÖLGYI. Kegyelmet kapott.

KAMILLA. Óh, de melyik?

VÖLGYI. Mondja ki fiam nevét, hadd tudjam, melyiket várjam, s az érkezőt látva, tudjam, fiam jött-e meg, vagy fiam vérzett el.

KAMILLA. Fia Korpádi Gergely. Ő nem tudja szülei nevét; egy kovács és neje nevelték fel, mint saját gyermeküket, s ő azokat tartja szüleinek; ön neve, becsülete nincs veszedelemben. - Bánjék vele, mint szíve sugallja - atyai gondjaira bízom.

TIZENHATODIK JELENET

Segéd, előbbiek, majd Gergely

SEGÉD. Ezredes úr, a kegyelem egyikre nézve későn érkezett.

VÖLGYI. Vezesse ide a megszabadultat.

SEGÉD. Ő itt van, nagyságod kegyelmét megköszönni.

VÖLGYI. Bocsássa be, bocsássa be... Elhagy erőm!

(*Segéd ajtót nyit, Gergely látható.*)

VÖLGYI. Ő él.

KAMILLA. Ő él. (*Leroskad.*)

MONTI. (*felfogja*). Ezredes úr, nem háborítom e találkozást, de még látjuk egymást. (*Elvezeti nejét.*)

VÖLGYI. (*félre*) Félek, elárulom magamat.

GERGELY. Nagyságos ezredes úr, ide vezettek, hogy kegyelmét megköszönjem; de én köszönni nem tudom életemet. Már megvívтам és legyőztem a halál félelmét; és, ezredes úr, ez több volt a halálnál. Láttam társamat elvérezni, sírom szélén térdeltem, szemeimet örök éjre kötém be; mi ezen túl következék, azt többé nem érzem vala; a halál kínja eddig terjedett, s nem tovább; egy perc múlva földi fájdalom helyett örök nyugalom várt; - pedig jobb volna halnom, - mert ugye, ezredes úr, itt kell maradnom, s nem bocsátanak el, itt kell maradnom halálomig; s e kínos rabság hosszú haldoklás, öröm, remény és hit nélkül.

VÖLGYI. Igen, itt fogsz maradni, de nem rabságban.

GERGELY. Úgy kegyelem helyett két halált adott.

VÖLGYI. Hogyan?

GERGELY. Mert csak lövessen főbe, ha haza nem bocsát; mert én újra elhagyom az ezredet.

VÖLGYI. De hát mi kifogásod ez élet ellen?

GERGELY. Nagyságos úr, az nem nekem való. Mondják, a katonák szükségesek a haza s közbátorság védelmére; mondják nyílt pálya a hír és dicsőség templomához; alant születtem, s a csendes élet kedvesebb nekem, mint a hadizaj; otthon munka közt oly igen boldog valék; s nekem van honn jegyesem, ki rám vár, s ki nélkül nem kell az élet -

VÖLGYI. Fiam, e perctől megváltozik sorsod.

GERGELY. (*örömmel*). Hazabocsátanak?

VÖLGYI. Itt fogsz maradni, fiammá fogadlak, nevelni, taníttatni foglak.

GERGELY. Ezredes úr, bocsásson haza, s áldani fogom.

VÖLGYI. (*keményebb hangon*). Már mondtam, itt kell maradnod, tisztté képezlek.

GERGELY. Nincs ahhoz sem eszem, sem tudományom; de mesterségemet értem, mint becsületes ember; itt igen ügyetlen tiszt, otthon igen jó kovács lennék.

VÖLGYI. (*fel s alá jár*). Már mondtam, nem szeretem, ha velem dacolnak; itt kell maradnod - egészen más emberré faraglak.

GERGELY. Nem lehet! - Feledhetem-e kis városunkat, hegyeit, völgyeit? Műhelyemet, hol annyi jó napom volt? Julcsámat, kit szeretek, ki engem vár?

VÖLGYI. Mind ki kell verni fejedből; rád fényesebb sors vár.

GERGELY. Így vigasztalnak mindig a tiszt urak.

VÖLGYI. Óra múlva jelentsd ismét magad. - Igazodjál! Fordulj, indulj!

GERGELY. (*félre*) De hiszen nem szaggatom én itt el e bakancsot, ha olyan vékony volna is talpa, mint a banknóta. - Óra múlva nem lát engem Milánó! (*El.*)

VÖLGYI. (*maga*). Előbb tisztté faragom, aztán fogadom fiammá. Ha már fiam, ki kell emelnem a szennyből, hova süllyedett. Majd ráncbaszedjük a fiút.

TIZENHETEDIK JELENET

Völgyi, Monti

MONTI. Ezredes úr, jövök a mai eseményeket bevégezni.

VÖLGYI. Parancsára vagyok.

MONTI. Ön nem akará megnevezni az anyát.

VÖLGYI. Azt most még kevésbé fogom tenni.

MONTI. Többé nincs rá szükség: azt ön nélkül is tudom; az anya nőm.

VÖLGYI. Azt csak képzelem.

MONTI. Tudom; ím levele, melyben elővigyázatra inti nőmet. S most tagadhatja-e, hogy egykor önök között mélyebb viszony volt, mint csupán bál és látogatás?

VÖLGYI. Ebből még más nem következik.

MONTI. Úgy, mint nőm, csak fia életéért rettegő anya viselheté magát. Ő-e az anya, vagy sem?

VÖLGYI. Mit sem szólok.

MONTI. Úgy hallgatása bizonyítja állításomat. Tudja-e, mi most kötelessége?

VÖLGYI. Fiamat nevelni.

MONTI. S velem megverekedni.

VÖLGYI. Ezt valóban nem tudom következtetni.

MONTI. Mert ön gyáva.

VÖLGYI. Kérdezze az ellent.

MONTI. Ön becsstelen, hazug. - Elég ennyi?

VÖLGYI. Elég, uram.

MONTI. Nos?

VÖLGYI. Egyikünk meghal.

MONTI. Mikor?

VÖLGYI. Azonnal.

MONTI. Fegyverei?

VÖLGYI. Itt vannak töltött pisztolyaim. S most hallgasson meg, gróf uram. - Tizenhat éves koromban már egyedül állék e nagyvilágon, rokon s név nélkül. Közsorsú magyar levén, katonai pályán reméltem emelkedhetni; húszéves koromban tiszt valék. Rangom a grófi termeket is megnyitá előttem, s azokban szerencsés valék Kamilla grófnő szerelmét megnyerhetni. - Ő gazdag grófnő, én szegény kapitány valék; ezzel, úgy hiszem, eleget mondék. Szerettük egymást, reményünk nem lehetett; s hogy a bírásról lemondani mégsem tudánk, vétek volt, de vessen ránk követ, mint az Üdvezítő mondá, ki sohasem botlott. Boldog és titkos viszonyunknak azonban a kiütött francia háború véget vetett; nekem huszonnég óra alatt távoznom kellett Pestről. A harcban csak egy gondolatom volt, oly magasságig emelkedhetni, hogy őt boldoggá tehessem. Évek múlva mint ezredes és nemes tértem haza a harcmezőről; de Kamillát többé nem találtam! - Sebeim begyógyultak, de egy örök vérző seb

nyílt meg szívemen, midőn őt önnek karjaiban hallottam nyugodni. Csalatkozik, gróf úr, ha azt hiszi, hogy ezzel magamat akarám kimenteni; e nyilatkozattal az ön s a grófné nyugalmanak tartozám; mert gondolja meg a grófnő iszonyú helyzetét, melyen át kelle magát küzdenie egész addig, míg önt boldogítani képes lőn, s becsülni, imádni fogja őt. Kettőnk közül egyik meghal; ha én leszek az, s ön becsületes ember, meg fog bocsátani; s a frigyet, mely húsz évig boldogítá, nem fogja azért széttépni; és nejét és vele magát nem fogja azért meggyalázni, ami az önöket egybefűző eskü előtt történt; nem fogja nejét hűtlennek mondani, mivel első szerelmét feledve, anyai szeretetéről lemondani nem tudott, s nem engedé megtörténni a legiszonyúbbat, hogy az atya ölesse meg fiát.

MONTI. Lett volna hozzám bizalma, s mondta volna meg esküvőnk előtt: uram, anya vagyok.

VÖLGYI. Hagyja ezt, gróf úr! Ön nem ismeri, mit tesz kényszeríttetni valamire szülék által; nem ismeri a nők gyöngé jellemét, nem a világ előítéleteit. - Gróf úr, e nő több sajnálkozást, mint gáncsot érdemel.

MONTI. S ön, ezredes úr, nem férj, s így nem ismeri hiúságunkat; nőm húsz éve boldogít, s mégis az, hogy egykor más boldogítá, mardossa keblemet.

VÖLGYI. Ez is bizonyítja, hogy köztünk igen nagy a különbség. Gróf úr, midőn meghallám, hogy nőül erőltették önhöz kedvesemet, kit imádtam, ha akkor én is csupán a szenvedélyre hallgattam s azt tettem volna, amit most ön tett, azaz párbajra kényszeríttem volna önt, hogy kedvesemet megszabadítsam öntől, vagy meghaljak: mit ítélt volna felőlem, gróf úr? - a választ elengedem. De én levívtam a szenvedélyt, s nem háborgatám önök családi nyugalma.

MONTI. Ön becsületes ember, engem lefegyverzett. *(Az asztalra teszi a pisztolyt.)* Jobbját, ezredes úr; akar-e barátom lenni?

VÖLGYI. Ön talán azt hiszi, életemért szónoklék ily hosszasan? Nem, gróf úr, azt önért és Kamilla sorsáért tettem. Köztünk el van vetve a kocka, ön a katonát gyávának nevezé; senki sem hallá, igaz, de hallotta a katona, s e szót csak párbaj moshatja le. Öné az első lövés.

MONTI. Ezredes úr, vallja meg, nem szintén hiú-e ön, s nem rabja-e az álbecsületnek?

VÖLGYI. Uram, én ezredes és katona vagyok. Lőjön, vagy visszaadjam a rám ruházott címeket?

MONTI. Ön férfiú.

VÖLGYI. Legyen, de az első lövést el nem fogadhatom; ön hívott ki, de én kényszerítem: lőjünk egyszerre.

VÖLGYI. Amint tetszik. Midőn a harmadikat számlálom, löni fogunk. *(Szétváltanak.)* Egy - kettő - három. *(Mindketten lőnek.)*

MONTI. Ön a levegőbe lőtt.

VÖLGYI. Ön szintén.

MONTI. Foghatunk-e most már kezét?

VÖLGYI. S váljunk harag és gyűlölség nélkül.

MONTI. Hogyan?

VÖLGYI. Én az ön küszöbét soha át nem lépem.

MONTI. Ellenkezőleg.

VÖLGYI. Bocsásson meg, uram, én Kamillát most még inkább imádom; de tudom kötelességemet. Amit mondék, tartsa titokban, én síromba viszem. S minthogy én Milánóból nem távozhatom, ittlétem nem magamtól függvén, kérem, válasszon a gróf más lakást.

MONTI. Isten önnel, ön becsületes ember.

VÖLGYI. S ön becsülje meg Kamillát; ne titkolja előtte, hogy a múltakat tudja, de ne tegyen soha szemrehányást, s meglássa, nője imádni fogja.

MONTI. Követem tanácsát. - Isten önnel! (*Megöleli, megcsókolja.*)

HARMADIK SZAKASZ

Zrínyi kávéház

ELSŐ JELENET

Zrínyi kávéház. Több asztalnál *játékosok*. Félhomály. Imitt-amott alvó korhelyek. *Gémesi*, divatos csínnal öltözve, egyik asztalnál bankot ad. *Jean*. Cigány *muzsikások*. Majd *Gergely*. A zenekar cigányos magyart játszik, egyik cigány tányért hord.

VENDÉGEK. Nem fizetünk.

ELSŐ HEGEDŰS. Nem? Hát mi meg nem muzsikálunk. *(Vonóját a húrok közé dugja, az egyik cigányhoz, ki aludva tovább is kontrázik.)* Hadd el már, no, - se nem fizetnek, se nem traktálnak, az egész kompánia még csak nem is nemzetes. Jerünk odább. Szerencsés jó éjszakát, nagyságos uraim, másszor is eljövünk; csak oly kis fiút küldjenek utánunk, mint az öklöm, s mi jövünk! Csak az ablakot kopogtassa meg, s mi jövünk! - Utánam, ribillió. *(El.)*

GÉMESI. *(besepri a pénzt)* Kilenc.

EGY POLGÁR. *(kis fiacskáját kibotozva)* Gaz kölyök, ott kell korhelykedned, ahol apád?

GERGELY. *(polgári ruhában, egész szakállal jó)* Pincér!

JEAN. Befehlen?

GERGELY. Lehet enni?

JEAN. Nincs - késő - schwarz kaffé - punsch - ja.

GERGELY. Adjon kávé.

JEAN. Gleich.

A LEGRONGYOSABB EMBER. Kellner! Fidibus, Zeitung, ein Glas Wasser.

GERGELY. *(magában egy félreeső asztalhoz ül)* Istenem, beh sok naplopó, be sok gazember! S nekem ezek közt kell bujdosnom, s nem merem rokonaimat keresni, mert engem keresnek, s alkalmasint előbb megtalálnak, mint én rokonaimat. *(Kávé kap.)*

A LEGRONGYOSABB EMBER. *(Gémesihez, egy kártyára mutatva)* Fünf Gulden Münze.

GÉMESI. Ki kell tenni.

A LEGRONGYOSABB EMBER. Steht.

GÉMESI. Mi áll?

A LEGRONGYOSABB EMBER. Mein Rock.

GÉMESI. Eh, vigye az ördög önt rokkostúl! Itt egy tizes, lóduljon.

A LEGRONGYOSABB EMBER. Ein Glas Sligovitz! *(Adnak neki.)* Aufschreiben.

JEAN. *(Gémesihez súgva)* Herr von Gémesi, idegen van itt.

GÉMESI. Idegen? Hol?

JEAN. *(Gergelyre célozva.)* Ott.

GÉMESI. *(félre)* Húsz pengőnél nem néz ki több belőle, de az is jobb semminél. *(Első játékoshoz:)* Braun, idegen jött - mutyi.

ELSŐ JÁTEKOS. Bravó, mutyi!

GÉMESI. Lefőzzük. *(Míg sugdostak, a második játékos a bankból egy bankjegyet elcsent. Gémesi szemmel kíséri.)* Bocsánatot, uram, véletlenül egy bankjegyet az ön mellénye zsebébe találtam dugni a magamé helyett. *(Kiveszi onnan.)* Ezerszer bocsánatot!

MÁSODIK JÁTEKOS. *(igen udvariasan)* Oh semmi, semmi! Sohase zsenírozza magát, tessék másszor is. *(Egy komoly, kopott ember pápaszemmel, nagy barkóval, egyik asztalnál pipázgatva hírlapot olvas; vele háttal egy megbukott mesterember, a másik asztalra dőlve, alszik; egy furfangos fickó, ezzel szemközt, tetteti magát, mintha aludnék.)*

GÉMESI. *(besepri a pénzt)* Retirálok.

JÁTEKOSOK. *(morognak)*

GÉMESI. Jean az aprópénzért húzasokat. *(Elteszi pénzét, Gergelyhez közelít.)* Jó estvét uram, - vagyis jó reggelt.

GERGELY. *(félre)* Kit látok?

GÉMESI. *(ugyanazon asztalhoz ül)* Jean, kávé nekem is.

JEAN. Gleich.

GÉMESI. Mikor méltóztatott Pestre érkezni téns uraságodnak?

GERGELY *(bámulva)* Ezt ösmernem kell.

GÉMESI. Becses nevét! Az enyém: Gémesi de eadem.

GERGELY. Gémesi? *(Távozni akar.)* Ösmerős.

GÉMESI. Várjon csak, jól látok, maga az, Gergely! Hát nem akasztották fel?

GERGELY. *(tétovázva áll)* Hát nótárius urat - mi hozta ide?

GÉMESI. *(félre)* Várj csak, megcsíplek, ütött a bosszú órája! *(Fenn:)* Elvették tőlem a kalamárist, mert köztünk maradjon, a porciót szimplán írtam a könyvbe, s duplán szedtük bírák uraimékkal egyetemben. Azóta Pesten vegetálok, ruháimat, turníromat megváltoztattam. De nehogy azt vélje, hogy e csöcselékhez tartozom; ez csak asylumunk, hová magunkat regresszírozni járunk mi, à la grosso kártyások. Én egy fényes kávéházban rendes poentír vagyok; tegnap schwarzoltam, s ma itt adtam bankot, hogy regresszírozzam magam, s hogy holnap ismét ott poentírozhassek. Ebből láthatja, Gergelyem, hogy én nyíltszívű vagyok magához; legyen az maga is, ha bajban van, én kiségitem. Mondja csak, miként van itt Pesten, holott az ezrednél, Milánóban kellene lennie? *(A furfangos fickó a vele szemközt alvó mesterember hátára botjával egyet húz, s azonnal az asztalra hajtja fejét, mintha aludnék; az alvó felijed, körülnéz, kételkedve az olvasó komoly úrra mereszti szemeit, s fejét csóválva, újra elalszik. A komoly úr nem érti a dolgot, s tovább olvas.)*

GERGELY. Hajh!

GÉMESI. Semmi sóhajítás, ugye, elszöktünk ismét, galambom? Hja, az a szubordináció nem kis dolog. Tudom, no csak vallja meg, ne féljen. A Bakony erdejében nem lehet oly jól rejtve, mint éppen itt Pesten. - Csak bízsa rám magát; bajusza, szakálla jócskán megnőtt, egy kis zsónfranchaj, s tökéletesen maszkírozva lesz; változtatott járás, ne oly richtájos. Maga tudja, mily falusi betyár voltam én, s most lássa, beszédem sima, járásom párizsi.

GERGELY. Csak azt mondja meg, nótárius úr...

GÉMESI. Semmi nótárius többé, hanem Herr von Gémesi de eadem.

GERGELY. Hol van anyám, öcsém, s ah, Julcsám?

GÉMESI. Hát nem tudja?

GERGELY. Életveszély közt hatoltam mezővárosunkig; korán reggel volt, s a mező oly virágos, mint midőn elhurcoltak, de atyám házában idegen arcokat találtam; a kovácsműhelyben most egy görög árulja pálinkáját, s én kérdezősködni nem mertem.

GÉMESI. Az természetes; ha a katona a kapufélfától vesz búcsút, könnyen félfára jut. De semmi. Tehát, mit sem tud rokonairól. Mintha csak hívták volna, éppen jókor jelent meg. - Szereti-e még most is hűséges Julcsáját?

GERGELY. Szeretem-e? Hiszen miatta nem volt maradásom, miatta voltam halál révén, miatta bújdoklom most is. Csak egyszer láthassam még, - aztán isten neki, vegyék életemet! *(A furfangos fickó újra egyet húz az alvóra, ki felugrik, s mérgesen az olvasó úr kalapját fejébe üti, ki kalapjából kiemelkedve bámul, a dolgot nem érti, a fickó markába nevet.)*

GÉMESI. *(félre)* Hahaha, végre besötétedett a bosszú éjszakája! - Gergely, gavalléri parolámra, még ma látni fogja rokonait, s a kedves hű Julcsát.

GERGELY. Lehetséges-e? Óh uram, siessünk.

GÉMESI. De így nem juthat hozzájuk, ily öltözetben az inasok a lépcsőn dobnák le.

GERGELY. Hogyan?

GÉMESI. Okát majd meglátja, szemeivel kell látnia, hogy hihesse szavaimat. Magát kiváltani nem volt pénz, de bezzeg... no, hiszen látni fogja. Szaporán! *(Leveti frakkját.)* Vegye ezt magára.

GERGELY. Én?

GÉMESI. Tán azon bámul, hogy a Lezsimszky-rokk alatt rongyos az ing; az nem látszik, külszín csal - csak vegye fel.

GERGELY. Ha másképp nem lehet. *(Gémesi frakkjába öltözik.)*

GÉMESI. Jean!

JEAN. Befehlen.

GÉMESI. Kölcsönözd ide reggelig frakkodat. *(Gergelyhez:)* Magán ez mit sem mutatna, de az én turnírom mindent kipótol. *(Jeanhoz:)* Addig vedd fel barátom gérokkját; így ni! Ím öt pengő, frakkod úgysem ér többet. *(Gergelyhez:)* Gombold be frakkodat, a piszkos mellényt el kell fődni; azt magam is praktizálom. - Jean, tentát, papírost! Csak egy kis levélkét írok, azonnal. - *(Leül s ír.)* Egy kedveskémnek randevút ígértem; most nem tarthatom meg szavamat. *(Magában, írva:)* „Kapitány úr! Korpádi Gergely szökött katonát egy óra múlva meg lehet találni - Váci utca 590. szám alatt az első emeletben.” Jean! *(Súgva:)* E levélkét vidd tüstént a Károly-kaszárnyába, s add a kommandánsnak, érted? Fáradságodért holnap öt pengőt kapsz. Így, most kész a bosszú! - Menjünk, Gergely barátom.

GERGELY. Félek, reszketek; jobban, mint midőn a golyót vártam keblemben.

(Elmennek az udvar felé.)

A LEGRONGYOSABB EMBER. *(elaludt, fején papiros-csákót gyűjtanak, meg, fölébred, s nemes haragra lobbanva)* Ez cudarság! De hisz jövők is én többet ily rongynép közé! *(El.)*

JEAN. Frakkomat aligha látom valaha; de öt pengő meg e kaput, értök holnap a zsidó-piacon divatosabbat kapok. *(Kívül zörgés.)* Ki az?

BIZTOS. *(kívül)* Komisszárius!

MIND. Komisszárius?

(Néhányan felugrálnek, s az udvar felőli ajtón s ablakon kiugrálnek.)

JEAN. Hahaha, ezek valami csínyet követtek el, s a becsukatástól félnek. *(Megnyitja az ajtót.)*

MÁSODIK JELENET

Biztos, poroszlók, voltak

BIZTOS. Nincs itt Gémesi?

JEAN. Itt volt - de már elment - rég, igen rég elment. *(Félre:)* Ezért új öt pengőt kapok.

BIZTOS. Tehát keressük máshol. *(El.)*

JEAN. S én a kaszárnýába megyek. *(Az oldalszobába szól:)* Franz! *(Szózat belül:)* Gleich! *(A lottérián összevesznek, verekedés, kidobálások, a pincérek a tekeasztal alól húznak ki egyet.)*

JEAN. Tens úrfi! - Nem hall? - Seperni akarunk. - Tekintetes úr! *(Erősen rázza, s földhöz veri.)* Eh, mit! *(Megkapják, s hajánál fogva kidobják.)*

VÁLTOZÁS

(Terem két oldal- s középjáratával.)

HARMADIK JELENET

Korpádiné, Lajos, vendégek (Tánc, melynek végével) Pista (jő).

PISTA. Volt Ekcéklás, a dinnye e szervíz.

VENDÉGEK. *(összevissza)* Valahára! - Óh a vacsora! - ez a fődolog! - Férjem, a kis Nináról el ne feledkezzél! - Zsebeidet illendően tömd meg! - Pajtás, zsebeidbe két üveg champagne-ít praktizálok, vigyázz! - *(Mind el a középén.)*

KORPÁDINÉ. *(Lajostól karon vezetettve, kissé túlzott s rosszul választott divatiassággal öltözve)* De ha mondom, egy krajcárom sincs.

LAJOS. Lárifári! - lenni kell.

KORPÁDINÉ. De honnan? - az ég szerelmére.

LAJOS. A pokol fenekéről, vagy a szalmazsákból, ahova be szokta varrni. Minden pénzemet eljátszottam, s vissza kell nyernem; most más székre ülök, s azonnal megfordul a szerencse. Tudtam, mielőtt a tükör alá ülök, vesztenem kell; az a hely mintha átkozott volna, már tízezer pengőt elnyelt. - Szaporán, még nincs késő!

KORPÁDINÉ. Lajos! Mindenemtől spregoltál; - aranyaim, bankóim, házam, szőlőm - mind oda!

LAJOS. Ej, mit sopánkodik, nincs-e még hátra szép menyasszonyom hozománya, melyet esküvő után azonnal kifizet Debrecen városa.

KORPÁDINÉ. De Julcsa nem akarja magát rezerválni.

LAJOS. Dehogyan, én már elhíreszteltem az egész városban, rá kell állania, addig atakírozom; s ha másért nem, nehogy kompromittáljam.

KORPÁDINÉ. Az a Gergely nem megy ki a fejéből.

LAJOS. Még nem látta attitűdjeimet, még nem látott galoppírozni, csak bízza rám, holnap menyegző.

KORPÁDINÉ. De ígéréd-e, hogy holnap felhagysz a játékkal, s a Julcsa vagyonát nem tékozlod el?

LAJOS. Mindent ígérek, csak pénzt ide!

KORPÁDINÉ. De megint csak veszteni fogsz.

LAJOS. Édes mama, ha látná magát, hogy nem illik az a paraszt siránkozás gyönyörű kopfputzához. Apropos, holnap Szemtelené szoaréjába megyünk; a mama számára az új ruhát már megrendeltem.

KORPÁDINÉ. Új ruha? Itt van utolsó - de legutolsó pénzem.

LAJOS. *(elkapja, számlálva)* Egy, kettő, háromszáz pengő! - No, ha nem több, ez is jó. Paroli pácse, aztán négy fül - agyó, mama! Menjen a terembe. - Aztán ne akarjon mindig francia szókat mondani, ma is halálra szégyelltem magam: azt mondá mama: „Gróf Cinege fachirtba jött Pityóka bárónéval”, ahelyett: „Fachéba jött”. - Aztán ne kacagjon olyan parasztosan, hogy valamennyi rossz foga kilássék; csak minden lépten kirí magából, hogy kovácsné.

KORPÁDINÉ. Fiam, az új ruhán elől vagy oldalt lesz a gírlánt?

LAJOS. Hátul.

KORPÁDINÉ. Ez új divat! - óh mily kíváncsi vagyok! Agyó! *(El.)*

LAJOS. Tigris!

NEGYEDIK JELENET

Pista, volt

PISTA. Parancs, arszlán úr?

LAJOS. Itt - ezt a levelet Bájbölgyi Irmához. Ez magyar, beéri ígérettel, de ne feledd nagyságotolni, és kezét csókolni, kölyök, azt mondom, ügyes légy! - Ezt pedig Steiner táncosnénak viszed ezzel a száz pengővel; mondd szóval is: az egekre kérem, meg ne szökjék, még holnap talán kifizetem adósságait, vagy vele együtt szököm. Fickó, okos légy, különben *(megtépi üstökét)*...

PISTA. Jaj!

LAJOS. No?

PISTA. Értem.

LAJOS. S most halbe bank! *(El.)*

PISTA. Üstökcibálás? S a száz pengőt is nem a magyarnak, hanem a sovábnak - korsoma! - Őkeme holnap házasodik, s ma szeretőkhöz firkál. - Lássuk! *(Feltöri, olvas:)* „Freila! Ik lieben si, da schinken, ik hundert Conv. Münz, nicht durkkéhn, verstanden, ik hairat morgen, aber lieber nur si. Lajos von Korpádi.” - S azt a jó, kedves Julcsát így csalja meg korhely uram? - Nem, nem, ha pokolba nem akarok menni, ezt a Julcsa kezébe kell szolgálnom. Ah, éppen itt jó.

ÖTÖDIK JELENET

Julcsa (úri, de igen egyszerű fehér köntösben), volt

PISTA. *(kezet csókol)* Kisasszony! Én ugyan tigris vagyok, de szívem valódi birkatermészetű. *(Zokogva:)* Nem nézhetem, mint hurcolják a kisasszonyt labirtusba. Az a kecskearszlán, ki engem pofonnal fizet borralaló helyett, s vadászkorbáccsal aprózza hátamra a gázsit, a kisasszonyt megcsalja; ím vegye, s ha olvasni tud, olvassa! *(A két levelet átadja.)* Ezt a száz pengőt meg ajándékozza nekem, úgyis benne van uramnál kétévi bérem kamatostul. *(Mellényzsebébe dugja.)*

JULCSA. Ezt Lajos írta?

PISTA. Éspedig kinek írta? - két szeretőjének - igen, kettőnek.

JULCSA. S e csapodár akar engem elvenni?

PISTA. *(félre)* Most, Fraila, nikt durkkéhn! - ik aber azonnal durkkéhn! *(Elosont.)*

JULCSA. S nekem azt mondja, szeret, csupán engem szeret, s azalatt szerelmes leveleket firkált. S én e tarka pille miatt feledjem hű Gergelyemet, kinek örök hűséget esküdtem, ki miattam halt meg, ki sírja szélén is szeretett... Óh Gergely, Gergely! Oly hű, oly igaz szerető szívet nem találok soha! - Ez volt jeggyűrűnk, ez jegyezzen el neked örökre. *(Sírva az asztalra borul.)*

HATODIK JELENET

Gémesi, Gergely, volt

GÉMESI. Jösszte. Ez itt a lakásuk.

GERGELY. Hát szolgaságra jutottak?

GÉMESI. S az ott Julcsa.

GERGELY. Ezen úri hölgy?

GÉMESI. Hűséges Julcsád.

GERGELY. *(keserűen)* Ah, már értem.

GÉMESI. Szólítsd meg.

GERGELY. Meg; e szólításom mennydörgés leend.

(Julcsa karját megfogja, gúnyosan:) Kisasszony!

JULCSA. *(bámultában mozdulatlan.)*

GÉMESI. *(félre)* Most hívjuk a vőlegényt és a vendégeket. Mégis édes a bosszú! *(El középen.)*

GERGELY. Elsápadál? - remegsz?

JULCSA. *(remegve)* Élsz? - élsz?

GERGELY. Igen, a hűtlent büntetni.

JULCSA. *(kitörve)* Élsz?

GERGELY. Minek, úgy hiszem, nem fogsz örülni.

JULCSA. *(nyakába borul)* Gergely!

GERGELY. Mi ez? - csalódnám? - Julcsa, csak egy szót -

JULCSA. Ne, ne még!

GERGELY. Istenem, ájulni kezd; bűnérzete, szégyene, vagy öröme veri le lábairól?

JULCSA. Az öröm, az öröm szintén ölhet -

GERGELY. S én örüljek-e a viszontlátásnak? - Hogy nevezzelek: az egyszerű falusi leánykát véltem viszont láthatni, nem ily úri hölgyet; én vesztettelek-e el? Vagy magad vesztetted el magadat? Szólj! -

JULCSA. S én visszanyertelek-e, vagy álom ez?

GERGELY. Engem?

JULCSA. Leveled a siralomházból...?

GERGELY. Csak arra felelj, hívem valál-e?

JULCSA. Halottnak hittünk.

GERGELY. S te másnak nyújtád kezedet?

JULCSA. Szabad vagyok - s örökre tiéd?

GERGELY. Enyém-e szerelmed?

JULCSA. Tied, hiszen visszaadott nekem újra a jó Isten!

GERGELY. *(elfordul)* Vissza? Óh istenem!

JULCSA. Mi lelt? Miért fordulsz el? Imént te remegtél, mivel elveszettnek hívé; szólj, én reszkessek-e most miattad?

GERGELY. Örökre elvesztem - óh ha tudnád - tán egy óra múlva kitépnek karjaidból, s visszahurcolnak sírom szélére, honnan hozzád menekültem, látni még egyszer angyalarcodat; de ám jöjjenek a vérszomjazók, hiszen láttalak, most már meghalhatok!

JULCSA. Te a halálról beszélsz?

HETEDIK JELENET

Előbbie, Gémesi, Lajos, Korpádiné, vendégek

GÉMESI. Ide, ide, uraim és hölgyeim! Igen meg fognak lepetni. - Remélem a kísértettől nem félnek.

GERGELY. Anyám! Öcsém! *(Ölelni siet őket, kik bámulva hátrálnak.)*

GÉMESI. Látják, mint csalódik az ember; ezen urat csakugyan nem akasztották fel.

GERGELY. Miért ez idegenség? Rokonaimnál vagyok-e? Ki mondja meg?

GÉMESI. Én? - Nézz ide, Julcsa kisasszony a menyasszony, s ez itt (*Lajosra mutat*) szeretett vőlegénye.

GERGELY. Vőlegénye, öcsém?

LAJOS. (*anyjához*) A pokol küldi ezt vissza?

KORPÁDINÉ. Rosszabbkor nem jöhetett volna.

GERGELY. Mit jelent ez? Egy szót sem értek?

GÉMESI. Julcsa kisasszony! Lajos! Korpádiné asszonyom, ugyan kérem, hazudtoljanak meg!

GERGELY. Mindnyájan hallgatnak.

GÉMESI. No, Korpádiné asszony, emlékezik ígéretére, melyet oly híven teljesített? - Gergely barátom, ez itt anyád, nemde? - katonának fogtak el, anyád gazdag volt, vagyonának század részével megválthatott volna -

GERGELY. Hallgass, ő anyám; őt megítélni senkinek sincs joga.

GÉMESI. S ő nem tevő; elhagyott vinni, el, mert vagyonát s Julcsádat, s Julcsád örökségét mind kezére akarta játszani. - No, nagymama, hazudtoljon meg: nem adta el rajkóját?

GERGELY. De öcsém nem fogadta el?

GÉMESI. De igen, elfogadta; mert Julcsádnak valóságos vőlegénye; Lajos úr, kérem, hazudtoljon meg: nem árulta el testvérbátyját?

GERGELY. Lajos? - lesütöd szemeidet? De Julcsám ellenszegült?

GÉMESI. Éppen nem; mert boldog menyasszony. No, kisasszony, hazudtoljon meg!

GERGELY. Te is hallgatsz? Ez hazugság.

GÉMESI. Uraim, hölgyeim, igazoljanak, nem holnap lesz-e az esküvő?

VENDÉGEK. Ő igazat szól.

GERGELY. S én ezért kockáztattam életemet?

JULCSA. Kibeszélte magát, tisztelt nótárius úr?

GÉMESI. Igen.

JULCSA. Tehát édes nótárius úr, remélem, meg fogom hazudtolni.

GERGELY. Újra éledek.

JULCSA. Hogy jövék azon szerencséhez, hogy menyasszonynak tartassam, meg nem foghatom, de én róla mindeddig mit sem tudtam. Gyámnyám Pestre hozott, én tartoztam követni, ruháimat parancsára fölcseréltem: de szívemet nem! Szívem a régi maradt, az, mely falusi egyszerű ruhám alatt dobogott. Ezzel, úgy hiszem, meghazudtoltam nótárius urat. - S maga, bácsi, azt mondá, szeret.

LAJOS. Imádom.

JULCSA. S egyedül engem?

LAJOS. Még van remény. - Itt láss lábaidnál!

JULCSA. De ha ez hazugság volna? Ha másokat is szeretne?

LAJOS. Ki meri ezt mondani?

JULCSA. Én - Steiner és Bájbölgyi kisasszonyok tárt karokkal várják; leveleit másszor bízta hübb kezekre. *(Átadja a két levelet.)*

LAJOS. *(titkon)* Anyám, bakot lőttem!

KORPÁDINÉ. *(rá sem hallgatva epésen)* Nótárius úr, azt monda, fiamat adtam el; hátha én is meghazudtolhatnám.

GÉMESI. *(gúnyosan)* Ugyan kérem.

KORPÁDINÉ. Úgy van, elvettem ez ifjútól mindent, el, hogy mindent Lajos fiamnak adjak.

GERGELY. Óh, minő anyai szeretet ez? Egyik kezéd meglopta a másikat; nem vagyunk-e mindketten fiaid?

KORPÁDINÉ. Nem; éppen itt a bökkenő.

GERGELY. Nem? Megállj, asszony; - erről gyakran álmodám, midőn hidegen visszataszítál, midőn csókjaidat megtagadád; akkor gyakran kérdezem magamtól, teheti-e ezt anya?

KORPÁDINÉ. Halott gyermeknek lettem anyja, s a bába idegen csecsemőt tett keblemre *(félre)* egy csomó pénzzel - *(fenn:)* kérve mindenre, ami szent, fogadjam el a halott helyett; s én könnyörülve engedék kérelmének.

GERGELY. És szüleim?

KORPÁDINÉ. Rólok mit sem tudok. No, nótárius úr, meg van-e hazudtolva? - fiamat adtam-e el? Nem, nótárius úr, eladtam egy sehonnait -

LAJOS. S én e titkot tudám, tehát bátyámat csaltam-e meg?

GÉMESI. Csak a név változott.

KORPÁDINÉ. Eladtam azt, kit irgalomból nem hagytam sövény alá vitetni, ki magán kívül semmit sem hozott e világra, sem nevet, sem vagyont.

JULCSA. Többé mindarra nincs szüksége. - Gergely, minden vagyonom tiéd - férjemé.

GERGELY. *(félre)* Kik lehettek szüleim?

GÉMESI. Férjéé?

JULCSA. S e rám nem illő köntöst, mit úgyis csak kénytelenségből aggaték magamra, ezennel elhányom, s visszatérek falura, hol igazi helyem van; itt úgyis csak gúny s nevetség tárgya lennék.

GÉMESI. Ugyan kérem; egyedül vagy másodmagával méltatik falura utazni?

JULCSA. Férjemmel, Gergellyel.

GÉMESI. Az bajosan fog történni. - Aha - lábdobaj - fegyverzögés, bizonyosan katonaság! - Lássák, uraim, hölgyeim, mint hagyja el színe a boldog vőlegényt, ki nem más, mint negyedszer is szökött katona.

JULCSA. Lehetséges?

GÉMESI. Gergely, ugyan hazudtolj meg hát!

GERGELY. Óh Julcsa, ő igazat szól!

NYOLCADIK JELENET

Biztos, poroszlók, előbbiek

BIZTOS. Bocsánat uraim és hölgyeim, egy gazembert keresünk.

GÉMESI. *(megszeppen)* Biztos! Nem jól érzek. *(A nőnek udvarol.)*

BIZTOS. *(Gémesire mutat)* Ah, éppen itt van a jó madár. Fogjátok meg.

GÉMESI. Engem? Miért? Micsoda szemtelenség! -

BIZTOS. Először egy hamis váltóért; másodszor tolvajlásért; harmadszor, mert akasztófára való vagy.

LAJOS. No, nótárius úr, ugyan kérem, hazudtolja meg!

VENDÉGEK. *(kacagnak)*

GÉMESI. S én még egyszer mondom, ez itt szökött katona. Ah, éppen itt jó a tiszt. Együtt táncolunk, Gergely barátom! - Uram, tiszt úr, fogassa el Korpádi Gergely szökött katonát.

KILENCEDIK JELENET

Völgyi, mint tábornok; Kamilla, voltak

VÖLGYI. *(ki előbb lépett be)* Ő nem szökevény többé, vétségéért eléggé meglakolt, minden kereset alól fel van oldva, ő szabad.

GERGELY. Szabad? Julcsa enyém?

JULCSA. *(örömmel)* Gémesi úr, kérem hazudtolja meg!

VÖLGYI. *(Gémesihez)* S ön igen lekötöztetett ezen levélke által, melyet a Károly katonai lakba a kapitányhoz írt, mert ez vezetett ide, hol feltalálhatám az ifjat, ki előttem igen becses, s kit mindeddig hasztalan keresék.

BIZTOS. S most előre! - el vele! *(Gémesit meglöki botjával.)*

GÉMESI. Aki másnak vermet ás, maga esik belé! Miért ne teljesednék rajtam is e példaszó? Magamat ajánlom. *(El a poroszlókkal.)*

GERGELY. Ha sejtésem nem csal, e nő vigasztaló angyalom volt, s e férfiú atyámmá ajánlkozott.

KAMILLA. *(Völgyihez)* Istenem! Az öröm nem lesz-e ártalmára? - csak lassan leplezd le a titkot.

VÖLGYI. Légy gond nélkül. - Ifjú, ez itt nőm. Első férje, Monti gróf két hó előtt meghalt.

GERGELY. Óh, ha kimondanom szabad lenne, mit szívem tol ajkaimra - én többé nem vagyok Korpádiné fia - nincs nevem - nincsenek szüleim. -

VÖLGYI. Lesz neved -

KAMILLA. Lesznek szüleid.

VÖLGYI. *(megáll Korpádiné előtt)* Ön Korpádiné?

KORPÁDINÉ. *(remegve)* Igenis.

VÖLGYI. Önnek anyai gondjaira egy kisded fiú bízott nagy összeg pénzzel.

KORPÁDINÉ. (*térdre rogyik*) Kegyelem! A pénznek vége, a fiú még él.

VÖLGYI. Ne reszkessen! A pénzt nem követelem vissza, kevés az anyai névért, melyet nem vont el tőle, bár szíve nem visszhangzá; de visszakövetelem öntől a gyermekemet, mert ő fiam! (*Gergelyre mutat.*) S ezennel ráruházom nevemet, s kimondom az egész világ előtt: ez itt fiam!

MIND. Fia!

GERGELY. Atyám!

KAMILLA. Fiam!

VÖLGYI. (*Julcsához*) Ne rettenj meg, e név nem választand el fiamtól; mert én egyesítlek vele, s az anyja, nőm, megáld. (*Összeadja.*)

KAMILLA. Gyermekemmé ölelem!

GERGELY. Erre nem vagyok méltó!

CSIKÓS

Népszínmű, 1846

SZEMÉLYEK

*Karvasiné, özvegy
Ormódi Asztolf, fia az első férjétől, Nagyormód ura
Ormódi Bence, ennek unokabátyja
Kis Bálint, parasztgazda
Rózsai, leánya
Erzsók, ánya
Márton, csikós
Andris, bojtára
Férke, bojtára
Szárnyai, szomszéd földesúr
Torkosi, jegyző Nagyormódon
Vámosi, rektor Nagyormódon
Georges, Bence inasa
Peti, Asztolf inasa
Labdacsné, gazdasszony
Főbíró
Urak, parasztnők, örök, cigányzenészek, nép*

Történik: az első szakasz Nagyormódon, a kastélyban és a helyiség alatti mezőn; a második pusztán, Nagyormódon, a Bálint lakában és a kastélyban; a harmadik csárdában, a helyiség-ház udvarán és a kastélyban.

ELSŐ SZAKASZ

Az úrfi mulat

(Terem a kastélyban.)

ELSŐ JELENET

Bence, Bálint

BENCE. Higgye el, édes öregem, mindent elkövettem; de Asztolf öcsém hajthatlan makacs, s egészen belebolondult a kelmed Rózsijába.

BÁLINT. Szánakozzék rajtam, segítsen nagy bajomban! A téns úrfi köztünk növekedett; barátunk, pártfogónk vala mindig; szeretjük is mindnyájan, mert jó, szelíd.

BENCE. Igen, édes öregem; de lássa, itt az öcsémmel kellene összetűznöm, s tudja kelmed, ő itt egyedüli úr. Én - én szegény árva vagyok, s csak unokaöcsém kegye után élősködöm. Igaz ugyan: birtokhoz volna némi jogom, - de az nem sokkal több az árnyéknál; mert életbe csak öcsém halálakor léphetne... mitől isten őrizzen! - Igen, ha ő meghalna, én lennék itt az úr; öröklénem minden ősi javát; - mert egyedüli rokona én vagyok.

BÁLINT. Így hát, ha nincs más mód - majd a nagyságos asszonyhoz járulok; ő különben is édesanyja - ő majd parancsol neki.

BENCE. Ám próbálja meg; ha nem használ, ártani nem fog. De én mit sem reménylek; hiszen tudja kelmed, édesanyja másodszor is férjhez menvén, szinte olyan ötödik kerék forma itt, mint úri magam. No, de ő édesanyja, ő tán boldogul fiával. Jó lesz biz az.

BÁLINT. Hiszen akartam is már én vele szólni; de az inasok nem bocsátanak hozzá.

BENCE. Hogy megmutassam, mennyire szívemre vettem a kelmed balsorsát: magam fogom kérni asszonynénemet, hogy hallgassa ki.

BÁLINT. Megteszi az úrfi?

BENCE. Még ma. Menjen, s várjon a folyosón, míg hivatom. Éppen most térnek vissza a kerti sétáról. De aztán szóljon őszintén s bátran; asszonynéném szereti az egyenes szót.

BÁLINT. S ha ez nem segít; tört szívvel ugyan, de elhagyom e falut, s örökre elbujdosom. *(El.)*

BENCE. *(maga)* Azt megelőzzük, jó öreg! Nem olyan könnyen bocsátom ki körmeim közül a fegyvert, melyet ellenemre kell sújtanom; s legfőbb ellenem, gazdag örökségem bitorlója - unokaöcsém. Láttam egy képet, melyen a majom a macska körmeivel szedi ki parázsból a gesztenyét; e dicséretes példát nem én követendem először. Ezen öreg paraszt atya, és szíve vérzik; addig üsztökélem sebeit, míg leánya csábítóját elteszi láb alól, s akkor - öröklöm Nagyormódot. Óh, áldott ősiség, te vagy reménycsillagom! - Miért is kímélném őt? Tartozom hálával kedves rokonimnak?... Tán, mert kissé bőven költekező atyámat a sok örökbevallás által mindenéből kifosztották, s engem isten nevében neveltettek? - Nem éreztették-e velem minden falatnál?... Mi valék e háznál? Inas-livrée, udvari bohóc csörgők nélkül. E helység feléhez ősi jogom vala... elvették tőlem? - elveszem én is a tiéteket, de a kölcsönt visszaveszem és visszaadom. - Jőnek! - Tegyük fel újra az álarcot, s takarjuk sebeinket és reményinket mosolyok alá.

MÁSODIK JELENET

Karvasiné, Szárnyai, Torkosi, Vámos (jönnek); előbbi, inas (Mindjárt borral.)

KARVASINÉ. Ah, öcsém! Nem örömet nélkülöztelek.

BENCE. *(kezet csókol)* Kedves asszonynéném, a játékasztalt rendeztem.

KARVASINÉ. Az más. Megvallom, már neheztelni kezdék.

SZÁRNYAI. A torkom csupa szárazság. *(Vámoshoz:)* Amice, hozasson bort. *(Vámos kimegy s inassal visszajő.)*

KARVASINÉ. Ha úgy tetszik, kezdjünk hozzá. Mit is csináljunk mást e fade falusi életben? - Ah Párizs!

(Karvasiné, Bence, Szárnyai leülnek. Vámos, Torkosi Karvasiné háta mögé állnak. Inas bort tesz a másik asztalra, Bence oszt.)

De aztán nem szabad beszélni.

SZÁRNYAI. Igaz, az embert mindig confundálják.

KARVASINÉ. Jegyző, mondja meg a kocsisnak: óra múlva fogjon.

TORKOSI. Alássan értem. *(Megy.)*

SZÁRNYAI. Adjon előbb egy pohár bort.

TORKOSI. Értem. *(Szolgál, maga is iszik, elmegy, s mindjárt visszajő.)*

SZÁRNYAI. Pagát ultimo anszagt!

KARVASINÉ. *(játszanak)* Ej, ej, jól kezd. - Hol van a fiam?

BENCE. Az istállóban.

KARVASINÉ. Bence, velem kocszol?

BENCE. Csókolom kezét, mint parancsolja... De Asztolf is ki akar lovagolni.

KARVASINÉ. Úgy menj vele, nehogy megint valami rossz helyre tévedjen.

BENCE. Parancsa szerint.

SZÁRNYAI. *(pipáját veszi, Vámoshoz)* Amice, videbosz - hahaha!

VÁMOS. Spectabilis, értem. *(A másik asztalhoz siet, hol gyertya ég.)*

SZÁRNYAI. Ha értené nagysád, mit tesz az a videbosz!? Annyi, mint: lásd ökör! Ez már aztán az elméncség, hahaha!

BENCE. *(gúnyolva)* Táblabíró úr maga a megtestesült elméncség!

KARVASINÉ. De hát hol kell nevetni? Nem értem a viccet.

BENCE. Az benne a szép.

SZÁRNYAI. De azért tessék kiadni.

KARVASINÉ. Darok.

VÁMOS. *(Szárnyai egyik kártyájára mutat)* Ezt!

SZÁRNYAI. *(egészen visszafordul, feddőleg)* Kérem, kérem. Azért sem.

KARVASINÉ. Jövő hóban visszatérek Bécsbe.

SZÁRNYAI. *(sóhajtv)* Ah, ha jövedelmim engednék, követném nagysádat a világ végéig... Phüh!

KARVASINÉ. *(köhög)*

SZÁRNYAI. Mi lelte nagysádat?

BENCE. Az istenért!

KARVASINÉ. A táblabíró úr sóhajának pipafüstje...

SZÁRNYAI. Ah, de a szívem jobban ég, mint a pipám.

KARVASINÉ. Ah, én is sóhajtok!

SZÁRNYAI. Úgy magyarázzam azt, mint szerelmi vallomásom retourját?

KARVASINÉ. Óh nem! Ha jövedelmem engedné, nem Bécsben, hanem Párizsban tölteném a telet. Ah, Párizs!

TORKOSI. Ah!

KARVASINÉ. Jegyző, maga is sóhaj?

TORKOSI. Óh, igen! Eszembe jutott, hogyha nagysád Párizsba vagy Bécsbe megy, mennyi jó ebédől esem el.

KARVASINÉ. Ne féljen, itt marad fiam Bencével.

SZÁRNYAI. Nem viszi magával?

KARVASINÉ. Itt kell maradnia, a bécsi grizettek tökéletesen tönkrejuttatnák. Asztolf még gyermek, nem ért meg az esze, könnyen csábítható.

BENCE. Még csak huszonkét éves.

KARVASINÉ. Itt nincs alkalma rosszra; - s Bence vigyázni fog rá.

VÁMOS. *(Szárnyaihoz)* Spectabilis, ezt! Különben elfogják a huszonegyest.

SZÁRNYAI. *(levágja a kártyát)* Ez mégis szörnyű impertinencia!

KARVASINÉ. Kérem, uraim, ne feledjenek engem.

SZÁRNYAI. *(felszedi kártyáit)* De mikor... *(Torkát köszörüli.)* Jegyző, egy pohár bort!

BENCE. Az ultimó is elvesz.

SZÁRNYAI. De hát csoda-e, mikor ez a fráter...? Azért majd meglátjuk! Megeszem én azt az elfogást! Darok... Mit beszél az úr a játékba?! *(Egy kártya marad kezében.)*

BENCE. Az ultimó elveszett.

SZÁRNYAI. *(feláll)* Nem játszom.

KARVASINÉ. No, de kedvemért.

SZÁRNYAI. Az más. *(Vámoshoz méreggel:)* No tessék, amice... ha oly igen ért hozzá... De nagysád kedviért - mindent! *(Leül.)*

KARVASINÉ. *(félre)* Ily emberekkel mulatni! - Ah, Párizs.

SZÁRNYAI. Menjen a hátam megő! Kell is itt próziccer! *(Oszk.)*

BENCE. Szinte feledém, kedves asszonynéném, egy jobbágy esedezik kihallgatásért.

KARVASINÉ. Ismét panasz. Menjen a tisztartóhoz, vagy ispánhoz.

BENCE. De tán éppen azok ellen van panasza.

KARVASINÉ. Bence, tudod, dolgainkba avatkozni nem szabad.

BENCE. Bízom asszonynéném könyörületos szívében; jobbágyai édesanyjuknak nevezik, s még a késő maradék is áldani fogja emlékét.

KARVASINÉ. Hadd jöjjön.

BENCE. Hívja be, jegyző úr, Kis Bálintot. *(Jegyző el.)*

KARVASINÉ. Azért folytassuk. Azok a tisztek oly huzavonák is!

SZÁRNYAI. Már az igaz. Én gazdámnak épp azért nem is adok bért; mert ha fizetem is lop, ha nem fizetem is lop: azért tehát csaljon, lopjon, ha tud; de ha rajtakapom, besétál a hűvösre.

HARMADIK JELENET

Bálint, jegyző, voltak

BÁLINT. Alázatosan engedelmet kérek.

KARVASINÉ. Csak teketória nélkül... mit akar?

TORKOSI. *(súgva)* Ez a falu szája; legtöbb bajom is van vele.

BÁLINT. Esedezem, méltóztassék egyedül kihallgatni.

KARVASINÉ. Tête à tête.

BÁLINT. Mondandóm csak nagysádat illeti.

KARVASINÉ. Szóljon, vagy menjen! - Szárnyai úr, nem adott darokot.

SZÁRNYAI. *(neheztelve)* Instálom! - a' biz igaz.

BÁLINT. *(gondolkozva)* Nem lehet, nagyságos asszony.

KARVASINÉ. Miért nem?

BÁLINT. Nem szeretnék úri famíliájának derogálni.

KARVASINÉ. Úgy jöjjön másszor.

BÁLINT. Könyörgök, az sem lehet; a baj nem mulasztható.

KARVASINÉ. Adja be írásban.

TORKOSI. Majd írok én instanciát; tudja kelmed, nem vagyok huzavona.

BÁLINT. *(sóhajtván ég felé néz)* Tudom! - De bajomat csak élőszóval mondhatom meg.

KARVASINÉ. Már elhagy türelmem! - Vagy szóljon vagy takarodjék.

BENCE. *(súgva)* Kedves asszonynéném!

BÁLINT. No hát isten neki, ha másképp nem lehet! Nagyságos asszony, az isten egy leánygyermekkel áldott meg; ő mindenem, öregségem szemefénye s házam ékessége. Tisztességesen, isteni félelemben neveltem őt: rekt'-uram bizonyoságot tehet. Írni, olvasni, számot vetni tud. Szóljon, rekt'-uram, nem első volt-e annak idejében az iskolában?

VÁMOS. *(sóhajtva)* Rózsi a legszebb leány!

BÁLINT. És a legbecsületesebb, akará mondani; mert hogy szép, az isten áldása; de hogy jó is, az saját érdeme.

KARVASINÉ. Táblabíró úr oszt.

BÁLINT. *(félre)* Rám se hallgat! *(Közelebb megy.)*

KARVASINÉ. Elvégezte már? Jó, majd beszélünk róla.

BÁLINT. Kegyes engedelmével, még el sem kezdettem. Múlt hétfőn a nagyságos úrfi tisztelte meg szegény házamat. Rózsit feldicsérte, s Rózsi elpirult bele; mi türés-tagadás, magamnak is jólesett kissé; mert hiába, szeretem a gyermeket: aztán nem is gyanítottam még semmi rosszat. De az úrfi kedden megint ott volt; s midőn éppen betoppantam, erőnek erejével meg akarta csókolni leányomat. No, ez nekem már egyáltalában nem volt ínyemre; s alázatosan megkértem az úrfit, hogy ne fáradjon hozzánk, s ne hozza hírbe szegény lányomat, kinek jó nevénél úgy sincs egyebe.

TORKOSI. Ugyan Bálint gazda, nem restell ily ostobasággal...

BÁLINT. De édes nótárius úr, nem ostobaság ez; tudom már én a világ sorát.

KARVASINÉ. No, hát bátorságban van-e azóta a Rózsi hajthatatlan erénye?

BÁLINT. Dehogyan van, dehogyan van! Sokszor egy szemtelen légy csak úgy egyenesen nekiesik az ember szemének; s hiába űzi, veri, végre is, csak magát pofozza az ember: ez az én állapatom is, nagyságos asszonyom.

KARVASINÉ. Csak nem hasonlítja fiamat légyhez?

BÁLINT. Nem. - Én csak esedezni jöttem mélységes alázattal, mert az úrfi pénteken megint ott volt. De már ekkor csakugyan torkig voltam; s miután sem kérés, sem panasz nem használt, megmondogattam neki az igazat. De az úrfi az sem fogott, és szombaton megint eljött; s én többé nem állok jót semmiről. Én is ember vagyok, s félek, olyasmit találnék tenni, mit később magam is megbánhatnék.

KARVASINÉ. Micsoda? Fenyegetőzni mer!

BÁLINT. Nem, csókolom kezét nagyságodnak, csak kérni jöttem: méltóztassék az úrfinak megtiltani a házambajövetelt, mert máris sugdosnak némely rossz akaróim.

TORKOSI. Kelmed mindjárt rosszat gondol az úrfiról.

BÁLINT. Már én tudom, mit gondoljak; mert Rózsi nekem mindent elmondott: az úrfi pénzt, sok pénzt ígért neki.

KARVASINÉ. Mert bizonyosan leánya is agit adott.

BÁLINT. Nem értem, instálom alássan.

TORKOSI. A leány csábítgatta, azt érti önagsága.

BÁLINT. *(haraggal)* Nem, azt ő nem tette, nótárius uram, s ha csak gyanítanám is, hogy ő az oka, nem tudom, mit tennék!

KARVASINÉ. Őrizze jobban Rózsiját.

BÁLINT. Én verejtékemből, két kezem után élek, s nem őrizhetem mindig házamat; de a nagyságos asszony parancsolhat fiának. Elég hiba, hogy az úrfinak más dolga sincs, mint a kötény után futkosni.

KARVASINÉ. (*haragosan, feláll*) Most már elég! Kelmed fiamat gyalázza. Ha nem tetszik, menjen isten hírével! Kapunk földjére más jobbágyot is!

BÁLINT. Bár tehetném! - Óh, nagyságos asszony, nem tudja, mit kíván! Apám, szépapám is itt született, szentegyházunk földjében nyugszanak csontjaik... Én nem mehetek máshova; itt vénültem meg, s itt is akarok meghalni! Nagysád ezt nem érzi úgy, mint én; de úgy van! Nagysádnak mindegy, Bécsben vagy itt - mindenütt otthon van; de én a föld kerekén itt lehetek boldog, egyedül a hazai földön.

KARVASINÉ. Jó, jó, csak menjen.

BÁLINT. Tehát megígéri nagysád, hogy az úrfi...

KARVASINÉ. Mit sem tartozom ígérni.

BÁLINT. Tehát nem indult meg bánatomra és alázatos kérelmimre?

KARVASINÉ. Talán engem is fenyegetni akar?

BÁLINT. Nem; többé nem fenyegetőzöm, csak azt mondom: bagoly is bíró maga házában!

BENCE. (*súgva*) Ah, ah!

KARVASINÉ. Most már takarodjék!

TORKOSI. Ugyan Bálint gazda, ne haragítsa meg a legáldottabb földesasszonyt.

SZÁRNYAI. Micsoda impertinens paraszt ez! De hiszen volnék csak most is szolgabíró!

BÁLINT. Eljöttem, szoltam, a szégyen égette arcomat az úrfi miatt, s rám sem hallgattak; előadtam nagy bajomat, s kigúnyoltak.

KARVASINÉ. Vakmerő paraszt.

BÁLINT. De ember is vagyok. Megadtam mindig, mivel tartoztam, semmi panasz sem lehet rám; sőt többet is tettem gyakran, mint tartozásom vala, mert szeretem a békességet. Nagysád tisztjei nyúltak bennünket, s én nem jajdultam fel; de most szívemet akarják metélni...

KARVASINÉ. Majd megtanítatlak! Bence, írni kell a szolgabírónak.

BÁLINT. Nem bánom, kínozzanak, de leányom pártját nem fogják sárba taposni; s ha az úrfi nem szűnik őt üldözni, én sem szűnöm apja lenni, s megőrzöm őt szívem vérével is... csak azután meg ne bánják!

KARVASINÉ. Most takarodjék; a többi majd elvégzi a szolgabíró.

BÁLINT. S én a többi az úristenre bízom. (*El.*)

KARVASINÉ. Mily szemtelenség! De miért is jöttem le Bécsből!?

SZÁRNYAI. Hja! Vérszemet kaptak. Mindig mondtam én... kivették kezünkből a botot! - Azután, ez a mostani főbíró, ez a successorom!... - mintha magyarófa sem teremne már!...

BENCE. Méltóztassék rám bízni; ráveszem én Asztolfot, hogy hagyjon fel ezekkel az emberekkel.

SZÁRNYAI. A legokosabb is: mert aki korpa közé elegyedik...

KARVASINÉ. Tedd azt, öcsém. Ha ez nyilvánosságra jő, házunk becsülete is veszt. De majd magam is megpirongatom azt a fiút. Így elfelejtkezni!...

NEGVEDIK JELENET

Asztolf, előbbie

ASZTOLF. Ma chére mamám, a kocsis befogott.

KARVASINÉ. Te rossz fiú, megint búsítasz!

ASZTOLF. Én? - ki szereti jobban mamácskámat?

KARVASINÉ. *(megcsókolja homlokát)* Lehet-e rá haragudni? Te csintalan fiú!

TORKOSI. *(félre)* No ugyancsak kipirongatta!

KARVASINÉ. Karját, Szárnyai úr. Remélem, velem tart?

SZÁRNYAI. Óh, ha örökre követhetném!

KARVASINÉ. Szomszéd úr csintalan.

SZÁRNYAI. Ah, csintalan! *(Félre:)* Engem is csintalannak mondott, fiát is csintalannak mondta; úgy szeret, mint fiát! *(El Karvasinéval.)*

ASZTOLF. S mi, Bence, lóra!

VÁMOS. *(félre)* Tovább nem várok; még ma megkérem Rózsit. *(El.)*

TORKOSI. Menjünk mi is sétálni. Kérem a fülét! *(A boroskancsót elviszi.)*

BENCE. *(félre)* Az alap meg van vetve, erre építhetünk. - Kedves öcsém, kérlek egy szóra.

ASZTOLF. Nos?

BENCE. A Rózsi apja itt volt.

ASZTOLF. Láttam.

BENCE. Anyádnak mindent elbeszél.

ASZTOLF. Bánom is én.

BENCE. De az öreg fenyegetőzött.

ASZTOLF. Nevetséges! - Rózsi enyim leend.

BENCE. De bocsáss meg, te nem értesz a falusi nimfák hódításához. Te ajtóstul rohantál a házba, s mit nyertél?

ASZTOLF. Hát ugyan mit kell tennem?

BENCE. S ha én titokban már részedre hódítottam volna őt...

ASZTOLF. Te? Kit?

BENCE. Rózsit.

ASZTOLF. Micsoda? Hiszen oly vonakodó.

BENCE. Igen, míg apja ütlegétől fél. S tudod, az ily falusi angyal erényesnek akar látszani: eszerint a titoknak barátnője -

ASZTOLF. Eh, te tréfálsz!

BENCE. Soha sem hallád: ahol az ördög maga nem boldogul, vén asszonyt küld helyettesül. - Emlékszel Sára asszonyra, ki a kovács mellett lakik? Ezen matrónának köszönd e titkos szerencsét; ő beavatott e falu rejtelseibe, s őt sikerült részünkre megnyernem.

ASZTOLF. Bravissimo.

BENCE. S ha füleidnek nem hiszel, hinni fogsz szemeidnek. Holnapután éjjel az öreg nem lesz otthon.

ASZTOLF. Ha ez való, aranyba foglaltatlak! - De ha nem több, mint üres biztatás...

BENCE. Veszejtsem a kegykenyeret!

ASZTOLF. Hej, csak alattomos sunyi vagy te, Bence! Aki nem ismer, megesküdnék, vizet sem tudsz zavarni. - Hej, ha anyám tudná, mily hűséges öröm vagy!...

BENCE. Tapasztaltad, midőn én vezettelek, mindenütt siker koszorúzta lépteidet. De ami a fődolog: Rózsival és Sárával egy szót se erről, különben mindent elrontasz. Ennek a véletlen színét kell viselnie.

ASZTOLF. Rám nézve annál kényelmesebb. Most lóra, s a nagyréti csárdába a szép Judit asszonyhoz, kinek legfőbb gyöngéje az, hogy férje vén és rút. Azalatt a templomnak is vége lesz, s a szép Rózsi, meg valamennyi leány falunkból a mezőre gyűl cicázni, s mi éppen jókor érkezünk majd elfogni az egeret. *(El.)*

BENCE. *(egyedül)*. Rózsi ugyan mit sem tud a dologról, de minek is? Elég itt a látszat. Annak idejében lesbe állítom az öreget, s a leány helyett ő fogadja el a kéjencet. Ami azután történik, ahhoz semmi közöm; azontúl mit sem tudok, hallok és látok. Ha az öreg kissé keményebb ágyba nem fekteti, mint milyenről öcsénk álmodozik: nem bízom többé az apai szeretetben és kétségbeesésben; akkor aztán... saját kezeimmel kell a parázs közé nyúlnom; akkor - magad uram, ha szolgád nincs! *(El.)*

VÁLTOZÁS

(A falu alatt mező; hátul a Bálint kertjének nádkerítése, ajtóval; azontúl a falu, kastély, templom; elől néhány fűz.)

ÖTÖDIK JELENET

Rózsi (a kertajtón jó), Andris

ANDRIS. *(Rózsit nem látva)*.

Azt a kerek pusztát járom én,
Azt a barna kislányt várom én,
Az a barna kislány viola,
Én vagyok a vigasztalója.

RÓZSI. *(előjön)*.

A kert rózsáiban jártam én,
Ezt a barna legényt vártam én.
Ez a barna legény cédrusfa,
Én vagyok a viruló ága.

ANDRIS. Rózsám! Lelkem égő virága!

RÓZSI. Andris, édes jó Andrisom!

ANDRIS. Eszem a szentedet, de szép, hogy vártál!

RÓZSI. Szébb, hogy itt vagy!

ANDRIS. Szikra híja, hogy a ménesnél nem maradtam. Gazduram mára Ferkónak ígért szabadságot. Már ki is fészülködött; de Ferkó emberséges cimbora. Megmondám neki: ha ma nem látlak téged, nem veszik egész héten hasznomat. Ferkó hát azt mondá gazduramnak: menjen Bandi, én helyállok érette. Eszerint Bandi eljött, itt van, s a szíve úgy kopog, mint a jégeső - csak tapogasd... kip! kop!

RÓZSI. Édes jó Andrisom, most már légy számadó bojtárom, s mondd meg, mit csináltál két hete, mióta nem láttuk egymást?

ANDRIS. Mit csináljon az ily szerelmes bolond? Furulyáltam, s nem más nótát, csak ezt:

Repülj, fecském, ablakára,
Kérjed, nyissa meg szavadra,
Mondd, ezüstös lapot vevék,
Rá arannyal írom nevét.

Képét gyémántlapra festem,
Rubintkő-ládába rejtem,
S azon leszek, hogy nevének
Nagy ünnepet szentelnének.

(EGYÜTT.)

Vagy enyémmé teszlek, vagy elválok tőled,
Vagy hozzám kerítlek, vagy meghalok érted. -
Szánj meg, édes rózsám, igen szépen kérlek,
Engem úgy segéljen, szívemből szeretlek!

ANDRIS. Csak ezt daloltam, édesem; mert azt hittem, te hallgatod. Aztán bele-belekiáltottam a szélbe édes nevedet; mert azt hittem, meghozza azt ide falutokba. Mikor aztán éppen nem tudtam, mi lel, s repülni szerettem volna hozzád, angyalom: a legvadabb csikó hátára vetettem magamat, s a délibábot kergettem; mert azt hittem, te benne vagy. De akármi is legyek, ha vagy kétszer nem láttalak benne.

RÓZSI. Bohó, csak képzelted azt.

ANDRIS. Ládd, ilyen bolond a szerelmes. Pedig a délibáb mind tovaszállt előlem, s végre is megfogtam a nagy semmit. Mikor aztán feljött a holdvilág, újra kividultam; mert azt gondoltam magamban: azt a holdvilágot én is látom, Rózsi is látja, s elhittem magammal a hold képébe nézván - hogy benne szemeink találkoznak; s te éppen úgy sütöd le a tiédet szemérmesen, mint mikor először táncra híttalak a fonóban.

RÓZSI. Hát a csárdában nem voltunk? - Igazat mondj, mert megtapintom orrodat.

ANDRIS. Nem iszom, mióta azt mondtad, a boros embert nem szívelheted. - De mégis voltam egyszer.

RÓZSI. Ej, ej!

ANDRIS. Ne ijedj meg; nem felejttem adott szavamat. De ládd, hogy el ne tévesszem a vasárnapot, a mai napot, melyre megígértük, hogy e helyen találkozunk; hát hogy, mondom, el ne tévesszem; mindennap egyet róttam karikásom nyelére. De tegnapelőtt Ferkó azt találta mondani, hogy még csak szerda van; pedig én tudtam, hogy már péntek volt. Gazduramat kérdők tehát meg; ő meg azt mondá, szombat van. Senki sem tudta aztán a karámban, hogy voltaképpen micsoda nap van. Én hát a nagyréti csárdába száguldottam; ott a korcsmárosné-

nak van kalendárjomja - óh, okos egy asszony ám az! - abból aztán csakugyan kiolvasta ökelme, hogy péntek volt, s aszerint csakugyan nekem volt igazam.

RÓZSI. *(félénken)*. Hát - hát a Tiszántúl nem voltál lovakkal?

ANDRIS. Beszéljünk másról.

RÓZSI. De azt mondja a hatodik parancsolat: ne lopj.

ANDRIS. Már hogy ki parancsolta, azt nem tudom; nekem gazduram parancsol. De már most valld meg ám te is, mit míveltél azóta?

RÓZSI. Sírtam.

ANDRIS. A mennykőbe! S miért?

RÓZSI. Haj, sok baj volt itt.

ANDRIS. Baj?

RÓZSI. Tán meg sem kellene mondanom?

ANDRIS. Nekem ne mondanád meg?

RÓZSI. Igaz, mit ne mondanék meg neked? Hiszen én nem is vagyok oka?

ANDRIS. Lelkem, ne ijesztgess hát, hanem mondd ki.

RÓZSI. Az úrfi utánam vetette magát; a kisebbik, az az Ázfolt.

ANDRIS. Micsoda Ázfolt?

RÓZSI. Hétfőtől kezdve mindennap házunkba tolakodott.

ANDRIS. No hiszen hozza csak az én jó istenem a pusztára, ezt ugyan megkeserüli! Aztán mit darált össze az a drágalátos úrfi? No, Rózsi! - most mindjárt vallj meg mindent. Ha ő kedvesebb neked, én elmegyek.

RÓZSI. *(befogja a száját)*. Semmi ha, semmi ha! Én nem szívelhetem; hiszen téged szeretlek. Te magad vagy szép, te magad vagy a jóság; neki pedig hamis teste, lelke.

ANDRIS. Hm! Hát szebb vagyok én az úrfinál?

RÓZSI.

Azért, hogy kend kicsinyt ragyás,
Kend az én szeretőm, nem más;
Illik kendnek, rettenetes,
Hogy egy kicsinyt himlőhelyes.

Szeretem én kendet nagyon,
Mert fekete szeme nagyon,
Szemöldöke sugár nagyon,
Az enyémhez illik nagyon.

ANDRIS. De már tovább nem volna tanácsos halasztani a lakodalmat. Rózsi, hozzám kell jönnöd feleségül, mégpedig íziben. Még ma szólok apáddal.

RÓZSI. Apámmal? Óh, én félek!

ANDRIS. Hát nem tudja még, hogy szeretjük egymást?

RÓZSI. Óh, dehogy tudja!

ANDRIS. Ezt jól ki is kell ám előbb főzni. Jer, ülünk ide az árnyékba, s hányjuk-vessük meg a dolog voltát.

RÓZSI. *(vonakodva)*. De nézd, ott cicáznak, nem mennénk oda?

ANDRIS. Előbb határozzuk meg a lagzi napját. No, ülj le hát.

RÓZSI. Az nem illik! Mit gondolnak aztán felőlem?

ANDRIS. Hadd gondolják, hogy begyemben vagy; legalább nem hazudnak vele. - Ejh, ha egyszer amúgy isten igazában körülkarollak!

RÓZSI. Andris, az nem szabad; szerethetjük egymást ölelés nélkül is. - No, ne legyeskedj, különben itt hagylak faképnél.

ANDRIS. No, jó! - csak maradj! - Ne félj, na, rád sem nézek! - De te, hát azt hiszed, apád nem ad nekem?

RÓZSI. Hej, ha azt tudnám! - Lásd, ő nagyralátó ember, s rekt'-uram is belém szeretett; pedig ökelme tudós ember, s aztán kaputban jár. De hát éppen nincs semmi jószágod?

ANDRIS. Dehogyan nincs, rózsám; van szép kommencióm! -

Elszegődtem Hortobágyra bojtárnak,
Jó legelője van ott a jószágnak.
Fizetésem tíz forint húsz karajcár,
Megél abból egy bojtár.

Húsz csikótartást is megajánlottak,
Foglalóul ötven karajcárt adtak,
Beittam a hortobágyi csárdába,
Debreceni határba.

RÓZSI. Lásd, csak csikós ne volnál; apám nem szereti a pusztá embereit. Ha valahol telket kapnál...

ANDRIS. Aztán szántsak, vessek? - Rózsám, az nem természetem!

Megérem én a magam sorsával,
Nem cserélek semmi pótentával,
Ha szegény is, de magamé vagyok.
Szolgálatba szabadságért állok.

Ha a jobbágy kaszál, gyűjt, azt mondom:
Úrdolgára nincsen semmi gondom.
Eb cserélne cserént palotával,
Vagy életet köszvényes goróffal.

Ha tarisznyám vettem a vállamra,
Velem jő-kél az éléskamara;
Mégsem szerzek gyomorgörcsöt véle,
Mert a trakta mindig csak egyféle.

Ha látom a fergeteg elejét,
Begyűröm a süvegem tetejét,
Csak úgy nézem az időt alóla,
Még a jég is visszapattog róla.

HATODIK JELENET

Bálint, Vámos (a kertajtón), előbbiek

BÁLINT. Itt kell lennie, a kertajtót is nyitva hagyta.

VÁMOS. S Bálint gazda megegyezik?

BÁLINT. Ha Rózsi kedveli rekt'-uramat, s rekt'-uram méltónak tartja.

VÁMOS. Hiszen magamnak neveltem; ő volt negyedéve oskolám koronája... *(Meglátja a párt, félre:)* Ah, így vagyunk!

BÁLINT. *(nekik háttal áll)*. De hova is tűnt?

VÁMOS. Kérem egy szóra. - Van-e Rózsának bátyja?

BÁLINT. Nincs.

VÁMOS. Sem sógora?

BÁLINT. Az sincs.

VÁMOS. Vagy valami fiú rokona?

BÁLINT. Nincs.

VÁMOS. Tehát majd máskor jövök. *(Menni akar.)*

BÁLINT. De hát ez mi?

VÁMOS. Mi? *(Előbbre vezeti, s a párra mutat.)*

BÁLINT. Mit látok?

VÁMOS. Engem soha. - Rózsi, megvetlek. *(El.)*

BÁLINT. Hát ez mi? *(Azok felugrálnak.)*

RÓZSI. Az apám! *(Futni akar.)*

ANDRIS. *(megkapja kezét)*. Sohase fuss, Rózsám; éppen jókor érkezett.

BÁLINT. Mit kerestek itt?

ANDRIS. Mit? Ugyan ne fuss hát. - Hát szeretjük egymást.

BÁLINT. Leány, micsoda dolog ez?

ANDRIS. Ugyan mondd ki; csak nem fogsz hazudni apád előtt?

BÁLINT. Igen, igen, szólj.

ANDRIS. Hisz látja kelmed, olyan, mint a pipacs.

BÁLINT. Szereted ezt?

RÓZSI. Szeretem!

BÁLINT. S ki vagy te, fiú?

ANDRIS. Látja, ha szeme van: csikósbojtár.

BÁLINT. A neved?

ANDRIS. Bandi.

BÁLINT. S apád?

ANDRIS. Apám? Nem viselem a nevét, mert csúnya, úgy hítták, hogy: Borzas Pista.

BÁLINT. S te akarod leányomat?

ANDRIS. Igen hát, ha kelmed áment mond rá.

BÁLINT. S te azt hiszed, hogy ilyen setrűcs ki, sehajtsd ki embernek szántam leányomat?

ANDRIS. Ha nincs, majd lesz.

BÁLINT. Bojtárnak?

ANDRIS. Csak nem lehet az ember mindjárt számadó! Hát ily ifjú koromban nem elég sokra vittem? - Csapjon fel nó - ízibe!

RÓZSI. Édesapám, én Andris nélkül -

BÁLINT. Hallgass! Csak az kellene még. Nekem, kinek tehenem s lovaim vannak...

ANDRIS. Hiszen ha csak ló kell!...

BÁLINT. Éppen ez az! Nem lóköötnek neveltem leányomat.

ANDRIS. De hisz mondaná csak ezt más! - Tehát nem adja kelmed?

BÁLINT. Nem! S ha mind a két lovamat elhajtod is, mint szoktátok jó madarak!... Felgyújthatod boglyámat, ellophatod lovamat, de azért Rózsit nem kapod.

RÓZSI. Hiszen ő becsületes.

ANDRIS. Ne szólj, Rózsám, hadd fújja ki magát az öreg úr; majd felelek én.

BÁLINT. Én már feleltem; s most isten hírével...

ANDRIS. *(elébe áll)*. No, hát én meg azt mondom: sem a lovát nem lopom el, sem boglyáját nem gyújtom fel, mert bunyik nem vagyok; de azért Rózsi mégis az enyém lesz, isten engem úgy segítjen!

RÓZSI. S én a Tiszába ugrom; pedig az nincs messze.

HETEDIK JELENET

Nép, parasztfiak, leányok, előbbiek

PARASZT. Segítsenek kentek, most mindjárt vége lesz.

BÁLINT. No, mi baj?

PARASZT. Az úrfi halál fia. Csak alig ül már nyergében, s leszállni sem tud.

ANDRIS. Az úrfit? - Ne bántaná a másét, most nem törné nyakát!

RÓZSI. Andris, az istenért, mentsd meg őt!

ANDRIS. Hm! Félted őt? Ej, ej!

RÓZSI. S te veszni hagynád?

BÁLINT. Ő halálra sérté szívemet: de ha öreg nem volnék...

ANDRIS. *(ledobja subáját)*. Igazad van, Rózsám; ez mégis szörnyű cudarság lenne tőlem! Na, isten neki fakeszt, megmentem őt! *(Kifut.)*

PARASZT. Mi amott a szegleten játszottunk a mezőn; egyszerre csak észrevesszük... de azt hittük Bence úrfi majd csak megragadja a kantárszárat.

(MIND). Megmentette.

RÓZSI. *(büszke örömmel)*. Lássá, édesapám, ő a legderekabb legény.

BÁLINT. Szép tőle.

RÓZSI. És jó szíve van. Az úrfi megsértette őt, halálosan megharagudott rá, s mégis megmenté életét. Ugye többé nem fog elválasztani egymástól?

BÁLINT. Még most azt mondom, hogy semmit sem mondok.

NYOLCADIK JELENET

Bence, (mindjárt) Andris, előbbiek

BENCE. Az istenért, kedves öcsém!

ASZTOLF. No hiszen, te is ugyan jókor jössz; miattad kitörhetett volna a nyakam.

BENCE. Az ijedtség magamonkívül ragadott.

ASZTOLF. De az ördögbe, miért is küldted el a lovászt?

BENCE. *(súgva)*. Nehogy feltűnjék ottlétünk.

ASZTOLF. Barátim, ez a kis intermezzo ne zavarja mulatságtokat; csak a karom rándult meg kissé. Mulassatok tovább is, tán magam is cicázok veletek. De hol az a derék fiú? Drótos tót, vagy csikós volt - de hol van? - Egyet rántott a kantáron...

BENCE. *(félre)*. S azzal ismét koldussá tőn! *(Andris jó.)* Deiszen ez volt az. - Köszönöm, atyafi, szívemből köszönöm!

ANDRIS. Nincs mit.

ASZTOLF. Nélküled fejem sem volna. A kengyelből sehogy sem szabadíthatám meg lábamat. *(Tárcáját kiveszi.)* Egy kis borralaló! Itt van, fiam. Mit gondolsz, mennyit ér életem? Kétszáz, háromszáz pengőt? *(Nyújtja.)*

ANDRIS. Köszönöm; nem pénzért tettem.

ASZTOLF. Csak nem kívánod véretem, mint a regényekben olvassuk?

ANDRIS. Csak egyet kérek az úrfitól.

ASZTOLF. Mi az? *(Pátosszal:)* Kívánd véretem, életemet!

ANDRIS. Ne bántsá Rózsit. *(Megy.)*

BENCE. *(félre)*. Hohó, ez a Rózsi szeretője.

ASZTOLF. Hé, fiú! - legalább cseréljünk pipát.

ANDRIS. Nem cserép az úrfié. - De igazság! Egy jó tanácsot fogadjon el. Máskor, ha lóra ül, nézze meg előbb a fülét, nehogy megint tapló legyen benne.

ASZTOLF. Micsoda?

ANDRIS. Valami gazember füle körül gyújtott pipára. *(El.)*

BENCE. *(súgva)*. Ez bizonyosan a csárdás műve volt; ő simogatta meg lovainkat.

ASZTOLF. Átkozott vén orgazda! Ki hitte volna, hogy még az is félti tőlem nejét? - Ah, Rózsi is itt van!... Barátim, mulassatok; kedvelem az ily ártatlan játékot. *(Bencéhez:)* Foglald el az öreget. *(Fenn:)* Lesz jó borraivaló, s a lányoknak pántlika.

LEÁNYOK. Az úrfi igen kegyes.

(MIND). Fogjunk hozzá. *(Rendbe állanak. Bizonyos tér hídnak képzeltetik, hol egy pár a híd túlsó felén áll, a többiek szemközt.)*

ANDRIS. *(ezalatt visszalopódzik Rózsihoz)*. Holnapután este a kistréti kútnál legeltetünk, - eljössz?

RÓZSI. El.

ANDRIS. *(félre)*. Nem is jössz onnan többé haza! *(El.)*

(KARDAL:)

Akinek most kedve nincs,
Annak egy csepp esze sincs,
Lassú benne már a vér,
Egy hajítófát sem ér.
Ha felkötnék a füstre,
Vagy a pálinkaüstre,
Megérdemlené! *(A játék kezdődik.)*

LEÁNYOK.

Eresztek, jó révészek!

LEGÉNYEK.

Nem, nem eresztünk.
Mert a minap itt jártatok,
Hidunk lábát eltörtétek,
Meg sem csináltátok.

LEÁNYOK.

Arany kulccsal kocogtatjuk,
Mégis megcsináljuk.

LEGÉNYEK.

Hídnak is van vámja?

LEÁNYOK.

És miféle vámja?

LEGÉNYEK.

Egy kemence kalács és egy szép leány.

(Kettő kezét fogva, feltartja; nők éneklés közt átbújnak.)

KAR.

Bújj, bújj bokrostul,
Bokron innen által,
Vagyok bátor jó vitéz,
Megyek, hídon által.

(Rózsai legvégül van, midőn átbújnék, Asztolf megöleli, s meg akarja csókolni.)

ASZTOLF. A vám az uraságot illeti.

BENCE. Nézze csak kelmed.

BÁLINT. *(ezt látva előrohan, Rózsai kézen ragadja)*. Köszönöm úrfi.

ASZTOLF. Mit?

BÁLINT. Hogy földönfutóvá tett.

ASZTOLF. Miért?

BÁLINT. Miért? Egy hét alatt elhagyom szülőföldemet, keresek oly földesurat, ki adóba nem kívánja gyermekemet. Isten velünk! *(El Rózsival.)*

ASZTOLF. *(félre)*. Egy hét múlva mehetsz!

BENCE. *(félre)*. Ah, ez igen tompa fegyver!.. öreg, gyámoltalan; a csikós ifjú, vad és szerelmes, vele könnyebben boldogulok.

ASZTOLF. Csak tovább, fiúk!

(MIND körbe fogódznak; középen egy legény és egy leány.)

(KARDAL:)

Termett a meggyfa, hajlott az ága,
Kendermorzsa, szép menyecske,
Csókold, akit szeretsz!

(Ekkor a legény egy leányt, s a leány egy legényt választ, azt kör közepére vonja; megöleli, egypárat fordul vele s a körbe vegyül.)

Ezt ölelem, ezt csókolom!
Adjon isten lassú esőt,
Mossa össze mind a kettőt.
Szita, szita, péntek.
Szerelem csütörtök,
Dob, szerda!

(Zene alatt ki-ki párjával forog; Asztolf ölelgeti a leányokat.)

MÁSODIK SZAKASZ

A puszta fia

(Pusztai; gémeskút.)

ELSŐ JELENET

RÓZSI. *(maga).*

Arra járjunk, arra,
Merre furulyáznak,
Merre a legények
Éjjel-nappal járnak.

Szabad a legénynek
Éjjel-nappal járni,
De a szegény lánynak
Házához kell várni.

Vizet meríteni,
Vagy a kúthoz járni,
Ha a szeretőjét
Meg akarja látni.

Itt volnék. Úgy dobog szívem, mintha tilosban járnék. Oh, eddig egészen más volt. Ha a kert alatt találkoztunk, féltem ugyan, hogy apám meglep, de nem volt tiltva; s most világosan megparancsolta apám uram, hogy Andriszal hagyjak fel, s én mégis itt vagyok; pedig az ötödik parancsolat azt mondja: Tiszteld apádat! - s a szófogadatlan gyermeket megveri az Isten. De most egyszer nem tudtam szót fogadni; mert hát minek kiabálja ez a pici jószág itt *(szívére mutat)*: „Menj, Andris vár! Ha nem mégy, kiugrom kebeledből s Andrishoz szárnyalok”... A váradi templomba egyszer benéztem; ott olyan szárnyas szívet láttam festve. Az én szívem is ilyen szárnyas madár, minden lépten el-el akar repülni. Csak apám ne kérdené majd: „Hol voltál?” - mert hazudni éppenséggel nem tudok, de nem is akarok, mert vétek, s a hazugot igazán megveri ám az Isten. - Tudom, mit teszek. Ha apám kérdi: „Hol voltál?” - azt felelem: „A kútnál” - s apám majd azt képzele: a mi kutunknál voltam. De hol késik? *(A kút garadjára áll.)* Bár oly erős hangom volna, mint a böllönnek, bezzeg előkiáltanám őt!

MÁSODIK JELENET

Andris (befut más oldalról), Rózi

ANDRIS. *(lekapja a kút garadjáról).* Vigyázz, kútba esel, s ki vált ki?

RÓZSI. Te. Ha beleesném, nem ugranál utánam?

ANDRIS. Nem.

RÓZSI. Nem? Tudnál élni nélkülem?

ANDRIS. Nem, hanem a vedert lebecsátnám; kihúználak, s kiöntenélek az ölembe! *(Öleli.)*

RÓZSI. (*kibontakozik*). Tudod, ez nem szabad.

ANDRIS. Rózsai, akarsz-e enyém lenni?

RÓZSI. Hej, lehetne bár!

ANDRIS. Csak akard.

RÓZSI. Nem értem.

ANDRIS. Maradj karámunkban.

RÓZSI. Hát apám?

ANDRIS. Apád? Nem tagadott meg tőlem? Ami nem hajlik, annak törni kell.

RÓZSI. Mentsen isten! - Te! Tán bolondgombát ettél, hogy így beszélsz?

ANDRIS. Apád leszek én, meg mindened.

RÓZSI. Hát a falu mit mondana? Gondold meg csak jól!

ANDRIS. Te vagy az én falum s egész világom.

RÓZSI. Aztán apámuram nélkül össze sem ad a tiszteletes úr!

ANDRIS. Mit nekem tiszteletes úr!

RÓZSI. De az isteni és emberi törvény?

ANDRIS. Törvény, mit szívem parancsol. S azt hiszed, elbocsátalak? Nem, ha ezer lelke volna is apádnak!

RÓZSI. Szent isten, oltalmaz! (*El akar szaladni.*)

ANDRIS. Nem bocsátlak! Rózsám, enyém vagy!

RÓZSI. Segítség! Bocsáss! Istenem! Menj, nem szeretlek.

ANDRIS. (*elbocsátja*). Nem szeretsz? - Igen, - tudom már. - Hogy is szeretnél, mikor az úrfi jár utánad.

RÓZSI. Rólam rosszat gyanítani?

ANDRIS. No, menj hát; de mi többé nem látjuk egymást e világon. Menj, isten hírével!

RÓZSI. S te lemondasz rólam? Ily könnyen? - Óh, csak most ismerlek! Ha csak ideig-óráig szerettél, isten neki! Válgunk el! Úgy nem is szerettél igazán. Majd elmegy te is egykor a temetőbe, ott megtalálod fejfámat, s majd végig siratsz bánkódva, hogy nem hittél nekem - nekem, ki utánad búsultam ki magam a világból. - Isten áldjon! (*Indul lassan.*)

ANDRIS. (*magával küzdve*). Rózsám, lelkem égő rózsája, ne menj! Azt képzelem, a szívem is utánad szakad. Azt mondtam: nem várok? Várok utánad, míg a hó leesik; várok, míg újra kizöldül. Csak azt ne mondd többé, hogy nem szeretsz. Ha tudnád, mért nem akarlak most elbocsátani, bizony megbocsátanál! Óh, mert féltelek, mint két szemem világát!

RÓZSI. (*keblére borul*). Édes jóm, óh mi boldogtalan vagy te!

ANDRIS. Megölelsz?

RÓZSI. (*eszmélve, hátrál*). Isten veled! - Bizzál benne, csak benne! - Mi egymásé leszünk. De jobb egymást csak a templom földjén látnunk, higgy nekem, jobb! Azért ne járd utánam, hiszen anélkül is a tiéd leszek. Isten veled! (*El.*)

ANDRIS. Mintha a szívem szakadna ki... Óh, az az úrfi!... Ördög! Ha egyszer körmeim közé kaparítom!...

Magasan repül a daru, szépen szól,
Haragszik rám az én rózsám, mert nem szól.

Ne haragudj, édes rózsám, sokáig,
Tiéd leszek koporsóm bezártáig.

Kihajtottam én a ménest mezőre,
Letapostam a harmatot előtte,
De nem hallom pejko lovam kongóját,
Az én rózsám mással éli világát.

Vetettem teljes ibolyát, nem kelt ki,
Izentem a galambomnak, nem jött ki.
De juthatsz még oly keserves időre,
Kijönnél még az én izenetemre.

Barázdában szépen szól a pacsirta,
Levelem van, azt a rózsám íratta,
Könnyes szemmel azt hallgattam belőle,
Hogy a halál választhat el csak tőle.

HARMADIK JELENET

Márton, Bence, csikósok, Andris

MÁRTON. Micsoda szerencse. No, ezt nem hittem volna, hogy az úrfi az öreg Marcit így megemberelje. Isten hozta szerencsésen!

BENCE. Sohasem feledtem.

MÁRTON. Eszem a teremtését! Emlékszik még, csak akkora volt, mint az öklöm, s én a lóra tartottam... Már hogyan emlékeznék, no!... No de meg is ünnepeljük ezt a napot, vagyis éjszakát, - mert már csakugyan esteledik.

BENCE. Hát Bandi hol van?

MÁRTON. Bandi? - Igaz biz az! Hisz őt küldtem előre. - Hej, hol vagy Bandi? Nézd meg, nézd, itt gunnyaszt, ni! - Hát ördögadta, tüzet sem raktál? Mi?

BENCE. Jónapot, Bandi!

ANDRIS. *(ki búsulva félreült, ülve)*. Adjon isten.

MÁRTON. *(titkon Bencéhez)*. Legjobb bojtárom, azért nem sarkantyúzom nagyon.

FERKE. Hagyja el, gazduram, majd rakok én helyette tüzet. *(Kicsóvál, tüzet rak; mindjobban esteledik.)*

MÁRTON. Isten mentsen a szerelmes bojtártól!... Bandi, ha eszedre nem térsz, mennydörgösadta, biz elverlek.

ANDRIS. Hát verjen el, gazduram.

MÁRTON. No, már most beszélj vele, ha tudsz. *(Bencéhez:)* Kis Bálint uram Rózsijába szerelmes. Ismeri az úrfi? Hogyne ismerné! Hej, az úrfiaknál hamar szemet szúr, ami szép... hehehe!

BENCE. Gyönyörű teremtése az Istennek.

ANDRIS. *(felugrik, haraggal)*. Ő nem gyönyörű teremtése az Istennek. Azt ne merje...

BENCE. Nono, hiszen...

MARCI. Bandi, megvesztél? Nem látod, az úrfi, az én komám?

BENCE. Hiszen, öcsém, tudom, hogy a tiéd.

ANDRIS. Ő csak nekem gyönyörűség, másnak ne legyen az! *(Leül, fogai közt mormogva:)* Főképp ilyen úrfiaknak éppenségesen ne legyen az.

BENCE. *(Mártonhoz)*. Bízra rám, koma, majd megengesztelem én a fiút.

MÁRTON. No, fiúk, hozzá kell ám látni; olyan estebédet kell csapni, hogy a püspök is megnyalja utána a száját. - Azt a malacot kell felaprítani.

BENCE. *(hátratekintve)*. Malacot? Ej, komám, sohasem hittem volna, hogy kendtek malacot is örzenek.

MÁRTON. *(orrolva)*. Úgy tévedt ide az a kis süldő - nem akadt gazdája. - Sohase firtassa olyan nagyon az úrfi.

BENCE. Jó, jó. Azért ne híjjon úrfinak; hisz komák vagyunk mi.

MÁRTON. Ha úgy kérdezősködünk, üsse meg a csősz az egész komaságot.

BENCE. Ejnye, komám is olyan, mint a puskaapor. Szeretnék egyet inni; nem küldene el a csárdába ezért a tallérért?

MÁRTON. Csak dugja vissza az úrfi - no, vigye a tatár! Tehát, komám! Hisz az apja is jó emberem volt. Nem haragudhatom az úrfira - akarám mondani, komámra! Hanem azt a tallért csak dugjuk vissza. Ne tegyen csúffá. Ha majd az úrfihoz megyek, akkor én sem küldök a csapszékbe borért. Itt én vagyok a gazda. Ferkó, te! *(Egyet füttyent.)* Hozd elő a kulacsokat! *(Hátramegy rendelkezni.)*

BENCE. *(félre)*. Most dologhoz! A fiú forr a bosszútól Rózsi miatt; tapogassuk meg szívét. *(Andris mellé telepszik.)* Kedves öcsém!

ANDRIS. *(feláll, s odább ül félre)*. Ez a pajtása; viszket a tenyerem.

BENCE. No, a kezdet nem sokat ígér; de nem menekszel. *(Hozzá megy.)* Öcsém, mit ódalogsz tőlem? Hiszen nem vagyok én az „öcsém”. Valamit akarok megsűgni; bizony nem bánod meg.

ANDRIS. Hát beszéljen.

BENCE. *(mellé ül)*. Lásd, az a falu ott enyém volna, ha az öcsém nem élne.

ANDRIS. Hát agyonússem, ugye? *(Feláll.)* Hallja, minek néz az úr engem? Bunyiknak, zsványanak, vagy minek? S én azt mondom, kotródjék innen, míg lába van. Látja azt a kutat? Még ma megfürdik valaki.

NEGYEDIK JELENET

Asszonyok, leányok, Ferkó, cigányzenészek, előbbiek

FERKÓ. Gazduram, az asszonyok is eljöttek a karámból, megérezték a pecsenyeszagot. Ezt a másodfél cigányt meg a csárdából pányváztam ide.

MÁRTON. Vigadjatok, cselédim, fiaim! De egyik a ménesnél maradjon, kutyamájus! De hiszen nem kell sokat povedálnom; az én karikásom maga törvénybíró.

BENCE. *(félre)*. Más oldalról kell a fiút megtámadnom. Gondoljuk meg jól.

(KARDAL:)

Lágy a kenyér, pirítani nem lehet,
Kicsiny a lány, férjhez adni nem lehet;
Meg kell előbb tudakolni a lánytól,
Megcsókolja-e a legényt magától?

Piros kukoricaszár,
Kapálatlan maradtál.
Hej, szőke legény, barna lány,
Csókolatlan maradtál. *(Csikóstánc.)*

MÁRTON. No, kész az estebéd. Villára, fiúk! Úrfi, akarám mondani, komám! Ide mellém a szűrömrre. Amit isten adott! Tessék hozzálátni, ha nem utálja.

BENCE. *(tervelve)*. Köszönöm, komám; nem ehetném.

MÁRTON. *(neheztelve)*. Nem? - Ejnye no! Hát a kulacsot csak meghúzza kedvemért? *(Iszik.)* Isten áldja! *(Kínálja.)*

BENCE. De mikor nem ihatnám.

MÁRTON. Ezt sem. - Ejnye no! *(Félre:)* Vége a komaságnak, megveti ezt a szegény legényt. Ferke, jössz te! *(Súgva:)* A tanyát megváltoztatjuk, ezt a plundrást itt kell felejteni. De csak szörmentében, szolgám; a boglyasban töltjük az éjszakát. Ezt az úrfit itt hagyjuk faképnél. *(Fenn:)* Hej, Pista, lódulj ízibe! Innen is látom, Gyurka nem bír a csikókkal. Szaporán, Jancsi, menj te is! Hát ti asszonyok, nem lódtok vissza a karámba?

(Nők el, a csikósok egymás után távoznak.)

BENCE. *(ismét Bandihoz ment, ki a többiektől különvonult)*. Nagy baj, hogy beszédem végét ki nem hallgatád.

ANDRIS. Ha békét nem hagy...

BENCE. Ha tudnád, mi fog az éjjel is történni...

ANDRIS. Mit hunyorog az úr?

BENCE. Ha az öreg elalszik...

ANDRIS. Micsoda öreg?

BENCE. Ha tudnád, ki fogja az ablakot megzörgetni...

ANDRIS. Kinek az ablakát?

MÁRTON. Micsa? Nem bírsz vele? Ejnye a szél elkapja. Látom én, ha ott nem vagyok, ítéletnapig sem boldogulnak a gyámoltalanok. Úrfi, instálom, mindjárt visszajövök.

BENCE. Csak amint tetszik, komám.

MÁRTON. *(félre)*. Várhatsz borjúhúzó kis keddig. Térítsd meg, Pista! Mindjárt jövök, téns úrfi! Ejnye, bíz elzavarják még jobban. Tüstint itt termék, nagyságos uram! *(El.)*

(Ezen jelenet alatt igen távolról egy-egy furulya és kongó szava, kutyaugatás, s több, a pusztai életet jellemző hangok.)

BENCE. No, Bandi, magam is hazalátok. Jó éjszakát!

ANDRIS. *(elállja útját)*. Egy tapodtat sem, míg világosabban nem szól.

BENCE. Én? Hát mit mondék? Hát neveztem valakit?

ANDRIS. Mi rosszat tud Rózsira? Még nem ragadtam torkon... még várok!

BENCE. Szegény fiú! Hiszen dühödben sem nem látsz, sem nem hallasz. Egy hete naponként a házba járt öcsém; hát azt hiszed, bangó, mi úri fajták hiába tapodjuk a földet?

ANDRIS. Mit tud az úr?

BENCE. Hát csak azt mondom: Öcsém és Rózsi jól értik egymást.

ANDRIS. Bizonyítsa be tüstint, még ma; különben isten legyen irgalmas, kegyelmes!

BENCE. Légy ma éjjel a Rózsiék kertje alatt, s várj, míg szólítalak. Szemeiddel fogsz meggyőződni. Öcsém a Rózsi ablakán fog zörögni.

ANDRIS. Hah!

BENCE. S ha jól el leszünk rejtezve, Rózsi az ajtót meg fogja nyitni.

ANDRIS. Arra nem lesz már ideje! - Tehát a kert alatt?

BENCE. Várákazzál, míg szólítalak.

ANDRIS. Ott leszek.

BENCE. De titokban; különben ha észreveszik...

ANDRIS. Az éj sötét, éppen kedvező.

BENCE. De csak nem törsz élte ellen?

ANDRIS. Arra semmi gondja.

BENCE. De fegyvert ne hozz magaddal.

ANDRIS. Fegyvert? Fegyver leszek én magam is! *(El.)*

BENCE. *(egyedül)*. Az öreg Bálint a hátsó kamarában szokott aludni, Rózsi az utcára nyíló szobában. Mialatt Asztolf a leányhoz fog osonni, én e féltékeny bolondot szólítom elő. A többi végezzék egymás közt; én mosom kezeimet. Én nem tettem egyebet - ha rajtaveszt - mint e pusztafit figyelmeztettem, hogy kedvese erényében ne bízzék szerfölött. S ha e vad fiú le találja sújtani vágytársát - mint magam is hiszem - öröklöm Nagyormódot! *(Távolról harangoznak, különböző oldalról.)* Siessünk. Ma éjjel válik el, mire virradunk. *(El.)*

VÁLTOZÁS

(Parasztszoba Bálintnál; egy középajtóval.)

ÖTÖDIK JELENET

Bálint, Erzsók

BÁLINT. El akartam innen költözni; de isten látja lelkemet, nem hagyhatom el szülőföldemet. Azért még az utolsó eszközt is megkísérletem. Rózsi még az éjjel falutokba megy házadhoz, éspedig titkon, hogy az úrfi nyomát veszejtse. Magam is elkísérlek.

ERZSÓK. Bízra rám; jól el fogom rejteni. De éppen itt jó.

HATODIK JELENET

Rózsi, előbbiek

ERZSÓK. Kedves Rózsikám!

RÓZSI. Nénémasszony, mi hozza ily későn?

BÁLINT. Rózsi, hallgass rám. Házamat el kell hagynod.

RÓZSI. Miért?

BÁLINT. Ángyodhoz fogunk vinni.

RÓZSI. Amint apámuram akarja.

BÁLINT. Kedves, engedelmes, jó leány! - Most már megmondom az okát is.

RÓZSI. Tudom: nem akarja, hogy Andrisé legyek.

BÁLINT. Másért, az úrfi miatt.

RÓZSI. Óh, úgy ezer örömmel! - Magam is gondoltam már ezt.

BÁLINT. Ha az uraság télére a városba megy, visszajössz, s férjhez adlak.

RÓZSI. Férjhez? - én csak egyhez mehetek.

BÁLINT. Azt is csak verd ki fejedből.

RÓZSI. De mikor nem lehet.

BÁLINT. S te engedetlen volnál?

RÓZSI. Akarnám, de nem lehet.

BÁLINT. De te nem is ismered őt jól.

RÓZSI. De hiszen apámuram igazán nem ismeri őt: hát igazság volt mindjárt elkergetni őt?

BÁLINT. Kedves gyermekem, igazad lehet. Majd meglátjuk. A jövődő Isten kezében van.

RÓZSI. Köszönöm; ezt is köszönöm! Egyelőre ennyi is elég!

BÁLINT. De az idő múlik. *(Az ablakra veti szemét.)* Mi ez? Az utcáról hallgatódzott valaki? - *(Az ablakhoz megy.)* Senkit sem látok. A táblát behúdom. Tán csak képzelődtem; hiszen most mindenütt veszedelmet látok. No mehetünk. Holmidat majd elviszem néhány nap múlva; most pedig elkísérlek. Ha jól megyünk, még hajnal előtt itthon leszek.

RÓZSI. Nénémasszony, ne féljen; jó gyermeke leszek kelmednek. Hanem ezt csak elvihetem magammal? *(Az ablak párkányáról egy kis vörös tükröt vesz el.)*

BÁLINT. Ej, ej.

RÓZSI. Hiszen, ha másnak nem lesz szabad engem látni, legalább magam fogom néha meg nézni magamat. - Mégis, csakugyan az Andrisomé leszek.

Édes falum határa,
Itt hagylak nemsokára.
De itt marad a szívem,
Kedvesemnél bilincsen. *(El.)*

BÁLINT. Menjetek előre, a gyertyát eloltom. No, Isten vezesse lépteinket. *(El mind.)*

(Szünet, melyet zene tölt be.)

HETEDIK JELENET

Bence. Asztolf

BENCE. *(Tolvajlámpával jő, melyet a konyhában nyitottak meg).* Öcsém, én szavamnak álltam. *(A lámpát leteszi. Félre:)* A véletlen is kezemre játszik.

ASZTOLF. De csak bátorságban vagyunk?

BENCE. Félsz? Úgy menj aludni.

ASZTOLF. Én félni? Attól a vén paraszttól vagy akárkitől? Nem vagyok én itt földesúr?

BENCE. Szemeiddel láttad a kerten át: az öreg ágyához ment a közeli faluba, Rózsi elkísérte a szegletig, s azonnal itt lesz; s te hidd szemeidnek, mit füleidnek nem akarsz hinni.

ASZTOLF. Sohasem felejtem.

BENCE. De csak vigyázva. *(Félre:)* Most bebocsátani a vérszomjas tigrist, ki a kert alatt ólálkodik. *(El.)*

ASZTOLF. *(maga).* Csak kitanult kópé ez a Bence. - Csak soká ne váratna ez a falusi nimfa. - Furcsa! Míg azt hívém, hódíthatlan, majd megbolondultam utána; s most, midőn már hálómbe került, a diadal becse sokkal alábbszállott. De olyan bohók vagyunk mi kéjencek; azt akarnók, hogy a leány egyszerre ellent is álljon, hódoljon is. Ah, ez ő. Fogadjuk tárt karokkal, égő csókokkal. *(Elébe megy.)*

NYOLCADIK JELENET

Andris, Asztolf

ASZTOLF. Mi ez? *(Hátrál.)*

ANDRIS. Ismer az úr?

ASZTOLF. *(félre).* Ördög mennykő, a szeretője! Segíts, auctoritas! Mintha mit sem tudnék viszonyukról.

ANDRIS. Mitől szeppentünk meg? - Nos - hát ismer az úr?

ASZTOLF. Te... igen, te... vasárnap...

ANDRIS. Megmentém életét. A jutalomért jöttem.

ASZTOLF. Úgy eltévesztetted az ajtót, barátocskám; én nem itt lakom.

ANDRIS. Óh, én megkapom itt is a jutalmat.

ASZTOLF. Erszényemet akarod? Azért sohase csinálj oly nagy lármát.

ANDRIS. Nemde a várt helyett váratlan jött?

ASZTOLF. Jó, jó. Itt a pénz, aztán takarodjál.

ANDRIS. Egy tapodtat sem biz én.

ASZTOLF. De már engedj meg, el fogsz menni.

ANDRIS. Kit vár itt az úr?

ASZTOLF. Kit? Szép leányt. Mi gondod rá?

ANDRIS. Én is éppen őreá váraozom.

ASZTOLF. Már engedj meg; én vagyok ide rendelve.

ANDRIS. Tudom, óh, igen jól tudom. De már majd csak magam is itt maradok.

ASZTOLF. No, ha azt hiszed, több jogod van hozzá, én távozzom.

ANDRIS. Egy tapodtat sem megy innen.

ASZTOLF. De hát vagy te menj, vagy engem bocsáss.

ANDRIS. Mind a ketten itt maradunk egy társaságban. - Emlékszik, mit mondták? Hogy ne bántsa Rózsit!

ASZTOLF. *(színelte bámulással)*. Mi a tatár! Te szereted őt? Ah, ezt nem tudtam! Ha ezt tudtam volna, nem volnék most itt.

ANDRIS. Ugye? Szörnyű cudarság annak kedvesét elcsábítani, kinek életünket köszönjük? Magára vallott az úr.

ASZTOLF. Én nem tudtam; s minthogy ellenedre van, visszavonulok. Hálátlan nem leszek.

ANDRIS. Az úr tudta, s itt Rózsira várt. - Szót se! - Üljön le! - Ha egy hanggal elárulja, hogy én is itt vagyok - számoljon istenével! - Én nem akarom az úr halálát; de itt együtt akarom vele látni; meg akarom azt a szenteskedő lányt bélyegezni. Érti most már, mit akarok?

ASZTOLF. Ejnye, semmirekellő, te mersz velem így beszélni?

ANDRIS. De még másképp is beszélünk, édes úr. Ez-e a háládatosság? Ha egy vadállattal tettem volna azt, mit veled - hálálkodva nyálná kezeimet; s te megmarta szívemet halálosan.

ASZTOLF. *(dühvel)*. Most már elég! - Félre az útból!

ANDRIS. Meg ne mozduljon, ha élete kedves. *(Elfojtott hangon:)* Lépteket hallok. Ez ő. Szót se!

ASZTOLF. Félre az útból!

ANDRIS. *(magánkívül, felragadja a fejszét)*. Meg ne mozduljon.

ASZTOLF. Gyilkos! segítség!

ANDRIS. (*magához tér*). Gyilkos?! - nem - az nem leszek. - (*Leveti a fejszét.*) Egy rossz asszonyszemélyért törjem be a más fejét, s azzal a magamét is? Olyanért, kinek teste-lelke hamis? Volt, nincs! S az a jó úr odakinn, azt hitte tán, majd kés leszek kezében. No, ne ájuljon el ijedtében, hiszen nem harapom le már az orrát. Már úgylát ellármáztuk azt a jó madarat; míg én itt leszek, nem fog bejöni. - De tudja-e, ki küldött engem ide? Kedves bátyja ura.

ASZTOLF. Mi, mi az?

ANDRIS. Szeretné az úr faluját; azért hát tessék meghalni kedviért.

ASZTOLF. Hályog esik le szemeimről.

ANDRIS. (*megragadja a hátul leselkedő Bencét, s berántja*). Mit somfordál ott az úr? Jöjjön, segítsen öccse urának.

KILENCEDIK JELENET

Bence, voltak

BENCE. Mi történt itt? Öcsém, segítségért kiáltottál.

ASZTOLF. Kissé elkéstél.

BENCE. Én?! Mit keres itt e paraszt?

ANDRIS. Mit? Amit az úr nem talált meg általam. No, most akár falják fel egymást: ha két ily ördög hajba kap, tán visszatér a becsületesség a világra. Jó éjszakát! (*El.*)

BENCE. S te hihetsz e bős bolondnak?

ASZTOLF. Igen; majd szólni fogunk a törvényszék előtt, drága rokon.

BENCE. Mi az?

ASZTOLF. Lovam elragadott, s te nem jövél segíteni; hihetőleg az ijedtség ragadt el téged is magadonkívül.

BENCE. Igen.

ASZTOLF. Majd kérdőre vonatom a csárdást is a tüzes tapló miatt.

BENCE. (*félre*). Kelepcébe kerülök.

ASZTOLF. Ez a dühös ember rám fejszét ragad; gyilkost kiáltok, te az ajtóban állsz, s vársz, míg bevonnak; hihetőleg most meg a félelem szegzett az ajtóhoz?

BENCE. Láttam, hogy ama fickó sokkal gyávább -

ASZTOLF. Mintsem agyonüssön kedvedért, s ki hozott engem ide? S ki rendelé egyszersmind azon kölyköt ide? Nem voltál ma este a csikósoknál? Majd erről is fölvilágosodunk.

BENCE. Az a fiú hazudott.

ASZTOLF. S miért nem figyelmeztetted, mielőtt bejött! És Sára asszony volt a közbenjáró? Majd ezt is kérdőre vonatjuk - csupán hogy ártatlanságod jöjjön napfényre.

BENCE. (*félre*). El vagyok veszve.

ASZTOLF. Nem, többé nem hiszek semmit! Nem, hogy a leány beleegyezett volna; te koholtál mindent, hogy törbe ejts.

BENCE. De hallgass meg -

ASZTOLF. Mentsd a törvényszék előtt magadat. *(El.)*

BENCE. Itt tenni kell gyorsan. Ha ő él, én veszek. *(A baltát felragadja, utána el a konyhába.)*

ASZTOLF. *(kívül)*. Gyilkos!

VÁLTOZÁS

(Terem, mint az első felvonásban.)

TIZEDIK JELENET

Peti, (mindjárt) Georges

PETI. Asztolf úrfi meghagyta, hogy hajnalban költsem fel, s magam is alig bírtam felkelni. Agarászat lesz... *(Ásít.)* No hát jó! A lovak s ebek rendjén vannak, most hát az úrfin a sor. *(Az első oldalajtónak megy.)*

GEORGES. *(jó)*. No, hát még most is itt vagy? Még sincs talpon Asztolf úrfi? No ezért meghusángol Bence úr.

PETI. Bence úr nekem nem parancsol.

TIZENEGYEDIK JELENET

Bence, voltak (agarászostorral)

BENCE. No, mi ez? Asztolf még az ágyban? Ejh, te rest kölyök, nem tudtál kibújni pelyheid közül?

GEORGES. Én is mondtam neki, hogy kikap.

PETI. No megyek már. Ah! *(Ásít, nyújtózva, hirtelen rendbe szedi magát.)* Vagy úgy! *(El oldalt.)*

BENCE. Georges, hány órákor mentél aludni?

GEORGES. Tíz órákor.

BENCE. *(félre)* Tehát előbb. Még mit sem tudnak. Csak az első napon legyünk túl. Kire fognak gyanakodni? Eh, bátorság, bátorság!

TIZENKETTEDIK JELENET

Peti (visszajő), előbbiek

BENCE. No, Asztolf felkelt már?

PETI. Hiszen le sem feküdt; az ágy éppen úgy van, mint este megvetette Mancsi.

BENCE. Ah, az lehetetlen! Hiszen kilenckor már aludni ment, hogy korán kelhessen az agarászathoz.

PETI. Azt magam is láttam.

GEORGES. Ugyanakkor ment nagysád is aludni.

BENCE. Nem vetkőztetted le?

PETI. Azt monda, maga is lefekszik.

BENCE. Bizonyosan megint kalandozott az éjjel. Nem láttátok, mikor ment el hazulról?

PETI. Én azt hittem, lefekszik.

GEORGES. Én sem láttam.

BENCE. Kérdezzétek a cselédeket. A lovászok tudni fogják, mert ő gyalog nem szokott kószálni. Szaporán! Míg a társaság el nem jó. *(Inasok el.)* Az éj sötét volt, a kertfalon szöktünk át. Lehetetlen, hogy látott volna valaki.

TIZENHARMADIK JELENET

Szárnyai, néhány ifjú, voltak

SZÁRNYAI. Jó reggelt, Bence öcsém! Egy kis szilvóriumot, aztán megyünk. Hát Asztolf hol van?

BENCE. Ki tudja, hol kalandozik. Le sem feküdt; mindnyájunkat rászedett.

SZÁRNYAI. És a nagyságos asszony? - megígérte, hogy utánunk kocsizik; *(félre:)* s látni fogja, mily delin ülöm meg a lovat, egyenesen, mint a nádszál!

TIZENNEGYEDIK JELENET

Peti, Georges, előbbiek

GEORGES. A lovászok mit sem tudnak róla? Gyalog kellett elmennie.

PETI. A fehérchselédek sem látták este óta.

BENCE. Ez engem nyugtalanít. *(Félre:)* Szabadabban lélegzem.

SZÁRNYAI. Hej, csintalan fickó az én öcsém; mi mindketten csintalanok vagyunk - mint a nagyságos asszony monda.

TIZENÖTÖDIK JELENET

Bálint, előbbiek

BÁLINT. *(egészen kikelve színéből)* Ah, nagyságos uraim! Hol a nagyságos asszony? Óh, istenem, istenem!

BENCE. Mi ez? Kelmed reszket? Színéből kikelt?

BÁLINT. Oh, istenem! tudom-e, mint vagyok?

BENCE. Mi történt? Leányának van baja?

BÁLINT. Csoda, hogy ide bírtak vén csontjaim! Óh, borzasztó szerencsétlenség! Nem leányom - óh nem!... az úrfi!...

BENCE. Az öcsém? Kelmed magamat is remegésbe hoz. Mi történt az öcsémmel?

BÁLINT. Irtózom kimondani. Hiszen az úrfi bátyja volt... kétségbe fog esni... s óh, a szegény nagyságos asszony!...

MIND. Mi történt vele?

BENCE. Nem hált itthon.

BÁLINT. Vérében fekszik, megöletett.

(MIND) Ah!

SZÁRNYAI. Hol?

BENCE. Asztolf?!

BÁLINT. Az én házamban.

BENCE. *(szorongva)* És ki által? - Nem tudni a gyilkost? Kire van a gyanú?

BÁLINT. Tudom én? Én már halva leltem.

BENCE. Táblabíró úr, kérem, jelentse ángyomnak.

SZÁRNYAI. Nem! E szerencsétlenség hírnöke nem akarok lenni! Örökre meggyűlölné.

BENCE. Úgy hát magam megyek.

SZÁRNYAI. De csak kímélve.

BENCE. Minden esetre. *(Félre:)* Az első hírhallástól sok függ; a gyanút tévútra kell vezetnem. *(Elmegy.)*

SZÁRNYAI. Hogyan történt? Beszéljen kend.

BÁLINT. Az éjjel nem valék otthon; házam üresen állott. Hajnalban hazajövök, s amint belépek - vérem jéggá fagyott - házamban embert látok vérében; de szinte összerogytam, midőn benne földesuramra ismerék. A feje van összezúzva.

SZÁRNYAI. S ez a kelmed házában történt? *(Félre:)* A dolog gyanús!

BÁLINT. Hiszen ez az, mi halálos rettegésbe ejtett.

SZÁRNYAI. Legalább igen igen különös!!

BÁLINT. Először is a helység házához szóltam.

TIZENHATODIK JELENET

Torkosi (fejszével), előbbiek

TORKOSI. Tekintetes táblabíró úr, jó, hogy itt van! Mit tegyünk, az ijedtség mindnyájunkat levert.

TIZENHETEDIK JELENET

Karvasiné, Bence, előbbiek

KARVASINÉ. Nem, az lehetetlen! Hol van a fiam! Ezt az ijedelmet sohasem bocsátom meg. Itt kell lennie. *(Az oldalajtóhoz siet.)* Hah, szobája üres! Szóljanak, az istenért! Miért néznek rám oly merevül? Így leveretve? Igaz? Szóljanak, a fiam?

TORKOSI. Az előszobában...

KARVASINÉ. Hozták? - Meg van sebezve? Ugye, csak sebezve van?

TORKOSI. Megöletett.

KARVASINÉ. Átkozott a nyelv, mely azt mondá nekem! - Nem, nem lehet! - Ő meg van sebesítve, de nem megölve! - Látnom kell! *(El középen.)*

BENCE. De hát éppen senkire sincs gyanú? Beszéljen, öreg; tudnia kell.

BÁLINT. Én semmit sem tudok.

KARVASINÉ. *(kívülről)* Ah, fiam, fiam!

SZÁRNYAI. Majd rájövünk. Tehát kend nem volt otthon?

BÁLINT. Nem.

SZÁRNYAI. És miért nem?

TORKOSI. Hiszen tegnap este a ház előtt láttam harangozáskor.

BÁLINT. Később hagytam el házamat.

SZÁRNYAI. És miért hagyta el kend házát?

BÁLINT. Csak nem akarnak engem vallasni?

SZÁRNYAI. Feleljen! A törvény nevében kérdem!

BÁLINT. Ha meg kell lenni. Mert a megöletett incselkedései elől el akartam rejteni leányomat.

TORKOSI. *(köpenye alól kiveszi)* Ismeri kelmed a fejszét?

BÁLINT. Ez az enyém.

TORKOSI. S ezt véresen találtuk a konyhában; s a megöletett fején baltaütés látható.

SZÁRNYAI. A kend fejszéje? - Csodálatos!!

BÁLINT. A tekintetes úr csodálkozva néz rám; csak nem gondolja talán...

SZÁRNYAI. És hogy jött az ifjú a kend házához?

BÁLINT. Nem tudom.

SZÁRNYAI. És leányát is magával vitte?

BÁLINT. Igen.

SZÁRNYAI. S azt hiszi, az ifjú hívatlanul ment volna házához?

BÁLINT. *(egy eszme villant fel agyában)* Ah, Isten, csak ezt ne! Csak ezt ne add!

SZÁRNYAI. Igen le van veretve.

BÁLINT. Óh igen, igen! Mert nem tudom, hogy leányomat becsületesnek higgyem-e továbbra is! - Én véletlenül vittem el őt hazulról... Ha ő megcsalt volna engemet... ha ő rendelte volna oda...

TIZENNYOLCADIK JELENET

Karvasiné, voltak

KARVASINÉ. Hol van a gyilkos? Látnom kell! Tudnom, mit vétett ellene fiam? Miért titkoljátok? Őt szánjátok? Nem fekszik-e vérében fiam, egyetlen gyermekem!

SZÁRNYAI. Nagyságos asszony, én alkalmasint rájöttem, ki fosztá meg fiától.

KARVASINÉ. A nevét, nevét!

SZÁRNYAI. Legalább a körülmények... ő itt jelen van.

KARVASINÉ. Itt! *(Szemeivel a jelenlevőkön végigjutván, Bálinton megakadnak, kétségbeesett örömmel:)* Ha! ő az! ő az!

(MIND). Kicsoda?

KARVASINÉ. *(Bálintra mutat)* Ez a gyilkos!

BÁLINT. Én, én gyilkos?

KARVASINÉ. Nem ő fenyegetett-e mindkettőnket?

BÁLINT. Nagysád ősz fejemre tekint, s nem fél Istentől e szót kiejteni?!

KARVASINÉ. Reszkess, gonosztevő!

BÁLINT. Nem reszketek az emberektől, midőn Istentől nincs okom félni.

HARMADIK SZAKASZ

A tyúk is kikaparja

(Csárda belseje.)

ELSŐ JELENET

ANDRIS. *(egyedül).*

Végigmentem az ormódi temetőn,
Elvesztettem török bársony keszkenőm;
Török bársony keszkenőmet nem bánom,
De a régi szeretőmet, bizony isten sajnálom!
Bolondság volt gyöngé nárdban megbízni;
Hajladozik, ha a szellő megéri;
Én is bíztam egy nádszálban, elhajlott,
S az engemet a halálnak keblére leszakajtott.

Korcsmáros, egy pár icce bort! *(Kalapját szemére rántja.)* Amilyen kedvem van, nem tanácslom, hogy soká várasson magára. Szeretnék veszekedni. Hogy az ördög nem is hoz ide valakit!

MÁSODIK JELENET

Korcsmáros (bort hoz), Andris

KORCSMÁROS. No, no, Bandi, nemcsak magad vagy a háznál.

ANDRIS. Tegye oda... aztán fogja be a száját. Még hat iccét ide sorba!

KORCSMÁROS. *(félre)* Sohasem láttam ily kifordított pofával.

ANDRIS. Nincs cigány? Ha van, küldje; ha nincs, hagyja kinn.

KORCSMÁROS. Zsigák vannak itt, de a leveles színben muzsikálnak a többieknek.

ANDRIS. Be kell küldeni! Mulatni akarok.

KORCSMÁROS. De...

ANDRIS. De ne várja, hogy utánuk fáradjak, mert nincs annyi üvege, amennyit ma össze ne bírnék törni.

KORCSMÁROS. *(félre)* Ejnye, sohasem volt ily garázda. *(El.)*

ANDRIS. *(iszik).* Ma leiszom magamat; ezentúl mindennap leiszom magamat. Hadd rongyosodjam! Úgyis vége a világnak. Hej, Rózsi, Rózsi! - Olyan szép volt, olyan kedves volt, olyan szelíd volt. Eh, ígyunk. De vigyázzon magára az úrfi; nem szeretnék vele még egyszer találkozni... csak az Isten őrzötte... De iszen csak ne szeppent volna úgy meg; csak egy goromba szót mondott volna - akkor... Óh, ha elgondolom még most is, mint várta ott... Rózsi, Rózsi! *(Asztalára üt öklével és fájlatja.)* Jaj, azt hittem, az ő koponyája. Nem is kell már nekem semmi. Hej, nem is öröm én többé a ménest; magamnak is viselje gondomat az Isten; mert ha

nekibúsulom magamat... ha én nekibúsulom magamat: vagy kiszáradok, mint az ördög szekere, melyet mindenfelé hajt a szél; vagy enyém lesz Pesttől Hortobágyig minden. Betyár leszek. *(Iszik.)*

Beh szépen szól a klarinét,
Beh szép asszony a csaplárné,
Megöl az ő nézésével,
Kicsala, becsala beszédével.

Zöld asztalon ég a gyertya,
Az én rózsám koppantgatja,
Hol eloltja, hol meggyújtja,
Csak a szívem szomorítja.

HARMADIK JELENET

Három asszony, Andris

ELSŐ ASSZONY. A férjem a faluba ment.

MÁSODIK ASSZONY. Az enyém a malomba.

HARMADIK ASSZONY. Hála isten, nekem nincs már férjem.

ELSŐ ASSZONY. Tudja, komámasszony, ökelmek rossz néven veszik, ha az ember egy-két garajcárt beiszik: maguk pedig reggelig is eldözsölnek.

HARMADIK ASSZONY. Pedig csak kell egy kis gyomorerősítő.

ANDRIS. *(asztalra dőlve, öklein)* Hej Rózsi, Rózsi, ha még egyszer újra születhetnél.

MÁSODIK ASSZONY. Tessék, komámasszony.

ELSŐ ASSZONY. Bizony megárt, bizony megárt.

HARMADIK ASSZONY. Ej, tudja komámasszony, mit mond a nóta:

Ördög bújjék komámasszony
Ködmönébe,
Kilenc icce pálinka fér
A zsebébe,
Tizediket úgy viszi,
Attól fájul a feji,
Komámasszony!

HÁRMAN.

Meg ne mondja, komámasszony,
Az uramnak,
Hogy eladtam a zabomat
A zsidónak;
Ha kérdi, azt mondja kend,
Egy szemet sem látott kend,
Komámasszony!

ANDRIS. Az ember nem is búsulhat kedvére. *(Fölkel, menni készül.)* Hej, csak asszonyok ne volnának, hogy repíteném ki őket egymás után! *(Megy.)*

ELSŐ ASSZONY. Igaz, tudja, mi történt Nagyormódon Kis Bálinttal, meg leányával?

MÁSODIK ASSZONY. Rózsival?

ELSŐ ASSZONY. Majd el is felejttem elbeszélni! De ez a gyomorerősítő mindent kiver az ember fejéből.

ANDRIS. *(megállott)* Már ezek is tudják.

MÁSODIK ASSZONY. Ugyan mondja hát komámasszony; bizony megöl a kíváncsiság.

ELSŐ ASSZONY. Hát a földesasszony fia az éjjeli Rózsikánál volt. Ugye, mindig mondtam, komámasszony? Emlékezzék csak vissza? Ugye mondtam: addig jár a vízre korsó, míg eltörik, s hogy ez a leány is beköti fejét, anélkül, hogy lakodalmat ülne. Meg is történt. De az apja ott kapta az úrfit, s képzeljék: agyonütötte.

ANDRIS. Igaz-e, amit... *(Asszonyok felugrálnak.)*

ELSŐ, MÁSODIK ASSZONY. Jaj, a férjem!

HARMADIK ASSZONY. Ne féljenek, komámasszony, nem a férjeik.

ELSŐ ASSZONY. Hát mit ijesztgeti az embert, ni?

ANDRIS. Igaz-e, amit mondott kelmed?

ELSŐ ASSZONY. Igaz hát, minden kisült, már vasra is verték az öreget. Jerünk innen, komámasszony. Ni, hogy ijesztgeti az embert. *(A nők el.)*

ANDRIS. Tudtam, hogy ez lesz belőle, ha az öreg ott kapja.

NEGYEDIK JELENET

Márton, Andris

MÁRTON. Tudtam! Mióta szerelmes ez a fiú, egy fadorombot sem ér. Hát mit csinálunk itt, úrfi?

ANDRIS. Látja, ha van szeme.

MÁRTON. Ejnye, hát így kell felelgetni nekem, he?

ANDRIS. Bánom is én.

MÁRTON. S nem félsz, hogy kiteszem a szűrődet?

ANDRIS. No, no, lassabban! Nekem többé ne parancsoljon sem a császár - még a szolgabíró sem.

MÁRTON. Fiú, bolondgombát ettél, vagy mi? Nem vagyok én gazdád, he?

ANDRIS. Nekem többé nem gazduram.

MÁRTON. *(félre)* Mi lelte ezt a fiút?

ANDRIS. *(az asztalhoz ül, egy kissé már ittas).* Igyék kend is.

MÁRTON. De nem oda Buda! Nem telt még ki a komenció; öcsém, mars a méneshez!

ANDRIS. Nem én!

MÁRTON. Micsa? Hadd halljam csak még egyszer azt a szép szót!

ANDRIS. Mondtam.

MÁRTON. De elmegy kend, fogadjunk.

ANDRIS. Egy tapodtat sem én.

MÁRTON. *(félre)* Ejnye! Ezzel így nem boldogulok! *(Parancsolólag:)* Egy, kettő! Forgósadta, méneshez kell menni, ízibe!

ANDRIS. *(szinte úgy)* Nem megyek én, ha összeaprítanak sem.

MÁRTON. Szeretlek, édes Bandi fiam; de ne feleselj, mert úgy közéd vágok, hogy megemlegeted a magyarok istenét. Majd megtanítom én kendet kesztyűbe dudálni. Alló a méneshez!

ANDRIS. Hátha összeaprík kend!

MÁRTON. *(nekikészül)* Úgy eltángállak, mint a két fenekű dobot.

ANDRIS. Üssön meg, gazduram.

MÁRTON. *(haragját előlve egy icce bort kiiszik)* Korcsmáros! Két iccét, abból a négy garasosból! Kutya meg az anyja, ne szeretnélek csak úgy, Bandi! *(Magában mormol.)*

ÖTÖDIK JELENET

Két cigányzenész, előbbieket

ANDRIS. Ide, ide ti, Fáraó vakarcsai! Most húzd rá!

ELSŐ ZENÉSZ. De melyiket?

ANDRIS. Melyiket? Azt, amelyen a zsidók Mezsopotámban mentek.

ELSŐ ZENÉSZ. Ah, tudom már.

MÁRTON. Hogy tudnád, piszkos, mikor maga sem tudja.

ELSŐ ZENÉSZ. De tudok ám én egy szépet.

(Elkezdi: „Tisza partján van egy hajó kikötve.”)

ANDRIS. *(ezalatt)*. Ezt, ezt! Ettől felolvad a szív! *(Sírva énekel.)*

Tisza partján van egy hajó kikötve,
Benne fekszik az én rózsám megölve;
Jertek, lányok, öltöztessük bíborba, bársonyba,
Temessük el egy nefelejsbokorba...

Ne húzd, mert mindjárt megreped a szívem! Óh, Rózsi, Rózsi!

MÁRTON. *(könnyeit törli.)* Ah, tudom már, mi esett szívére a fiúnak. *(Cigányokhoz:)* Kotródjatok! No, édes szolgám, nem kell búsulni, kiszabadítja még az Isten az öreget, s én nem is hihetem felőle. No, Bandi! Legyen eszed, no! Bandi! Legyen eszed, no! Szégyelld magad, pityeregni, mint gyermek szokta. No, Bandi, te, ne bolondozz, no!

ANDRIS. Nem is az fáj nekem gazduram, nem az! - óh, óh!

MÁRTON. Hát mi?

ANDRIS. Ó, nincs nekem semmi bajom, mégis mindenem fáj! A lelkem fáj nekem!

MÁRTON. *(félre)* Hátha? - Bizony nem alszik az ördög. - Tegnap Bence úr nálunk volt a pusztán, s valamit sugdostak; hátha szerelemfáltásból ez a bolond fiú kómmintotta meg az úrfit? - Hohó, itt segíteni kell! - No, édes szolgám, most kettecskén vagyunk. Ki vele, ami szívedet nyomja! Tudod, úgy kedvellek, mintha saját véred volnék.

ANDRIS. Nem lehet, gazduram, nem lehet!

MÁRTON. Néma gyerekeknek anyja sem tud szolgálni. Igyál egyet nó! - Hát min kaptak rajta?

ANDRIS. Nem engem... én kaptam.

MÁRTON. Ne izélj! - igyál hát, mert megharagszom.

ANDRIS. Dehogyzom.

MÁRTON. Megtudtad ugye, hogy az úrfi kedvesednél kóricál éjente? No, ha baj van fiam, el kell pusztulnod e vidékről. Széles a világ; minden bokor szállást ad; majd elsegítlek valami jó helyre.

ANDRIS. Segítsen a másvilágra.

MÁRTON. No, az igazán a legjobb hely lenne. De az ember meghal, anélkül, hogy sírt ásnának számára. Néha a vármegye is temet. Ne félj semmit; én sem nem látok, sem nem hallok. Elég azt tudnom, hogy bajba keveredté. Akarsz szökni?

ANDRIS. Szökni? Miért? Követ engem a bánat mindenütt, mint az árnyékom.

MÁRTON. Igen, de a vármegye is követni talál, s árnyékká tesz. - Fiú, én mindent sejtek... az éjjel nem voltál a ménésnél, s az éjjel az úrfit leütötték. Szólj, te tetted azt? No csak ki vele!

ANDRIS. Én? Nem én.

MÁRTON. Nem? Hát min búsulsz?

ANDRIS. Mert Rózsi megcsalt.

MÁRTON. Csak azért?

ANDRIS. Hát kell több?

MÁRTON. *(örömeiben megcsókolja)* Seabaj, szolgám! Ördögadta, hogy megijeszt!

ANDRIS. Én?

MÁRTON. De hát hol voltál az éjjel?

ANDRIS. Ott.

MÁRTON. *(ijedve)* Bálint házánál? - Hát e már mi megint?

ANDRIS. Igen.

MÁRTON. Hát miért mentél oda?

ANDRIS. Mert Bence úrfi odacsalogatott.

MÁRTON. Tehát Bence úrfi vitte véghez?

ANDRIS. Nem tudom én.

MÁRTON. Tán felfogadtad, hogy el nem árulod?

ANDRIS. Nem én.

MÁRTON. Hát hogy történt?

ANDRIS. Mit tudom én! Nem tudok én már semmit, nem akarok én tudni semmit!

MÁRTON. Ejnye, ejnye, ne légy gyermek! Hát mikor eljöttél?

ANDRIS. Bence úrfi ottmaradt.

MÁRTON. A földesúrfival?

ANDRIS. Igen!

MÁRTON. *(félre)* Ah, így vagyunk? Szűrt, kalapot! Gyere! *(Kalapját fejébe nyomja.)*

ANDRIS. Nem megyek én.

MÁRTON. De már most jönnöd kell, azt mondtam; egy becsületes embert kell megmentenünk.

ANDRIS. De hát hova?

MÁRTON. Arra semmi gondod. Csak ízibe! Nagy baj van itt, de belevágom a fejszémet! De te - igazán nem te tetted el láb alól az úrfit? - Igyál egyet no! Ha úgy van, úgy maradjunk; úgy hordjon el a fergeteg, míg nem késő.

ANDRIS. Én nem tettem semmit.

MÁRTON. Mutasd meg hát azzal, hogy velem mersz jöni.

ANDRIS. El merek menni.

MÁRTON. Hát menjünk. *(Félre:)* Vagy az öreg, vagy Bence a gyilkos, annyi eddig szent igaz. Lássuk hát, az öreg-e? Ha nem ő... s én majd szívére tapintok... akkor csak egyenesen neki-megyek annak a kicsapott komának, s úgy meggyomrozom, hogy maga-magát akasztja fel. - Jer, szolgám! Ugyan te szerencsétlen, hogy is lehetsz oly számár, s ezt sem látod át? *(El-mennek.)*

VÁLTOZÁS

(Helységház udvara)

HATODIK JELENET

(A folyosón) Erzsók, Rózsi, Szárnyai, Torkosi, Bence

SZÁRNYAI. Legyen nyugodt, öcsémuram, meg lesz bosszulva kedves öccse. Óh, az én sólyomtekintetemet mi sem kerüli el. Azonnal elküldék a főbíró után; itt van, s már kezdi a vallatást. In criminalibus a gyors eljárás a fődolog.

BENCE. De én fel nem foghatom az egészet.

SZÁRNYAI. Egy kis kombináció, öcsémuram. Természetesen eleinte tagadni fogja, szokás szerint; de egy kis szelíd tortúra majd megoldja nyelvét. Aztán keresztkasul kérdezzük, zavarba hozzuk; egyik szavával leöljük a másikat; no aztán formalitásból egy kis tanúvallatás, konfrontáció, és függni fog, amice! Csak rám kell bízni.

BENCE. Tökéletesen meggyőzött, táblabíró úr; csak e nyomon kell haladni.

SZÁRNYAI. Ezt a főbíró, ki vallatni fogja, vezetni kell. - Tudja, köztünk maradjon, kissé ügyetlen, és *(fejére mutat)* feje lágyára esett. De ott leszek én, informálok, kapacitálok, s a rab konvinkáltatni fog. *(Be a házba.)*

BENCE. *(maga)* A gyanú jó irányt vett, az első pillanatra mentve vagyok. - De a csikós! Ez azon kő, melyen vagy átbukom, vagy el kell láb alól tennem. Vagy megvesztegetem ígérettel, pénzzel; vagy megijesztem, bűntársammá vallva; vagy - ha ez sem segít - golyót bocsátok agyába. Hozzá! Felkeresem; szólanom kell vele, mielőtt másokkal szólna... Itt is szeretnék maradni... de ott nagyobb a veszedelem... *(El.)*

HETEDIK JELENET

Szárnyai (jő, magában)

SZÁRNYAI. No, hiszen várj! Engem kiküldeni! Engem kiküldeni! Az öreg tagad mindent - s engem kiküldeni!

NYOLCADIK JELENET

Torkosi (a konyhaajtón), hajdú, Bálint, három vasvillás ember, előbbiek

HAJDÚ. *(vasvillásokhoz)* Őrizni kell. *(Bálint velük előre jő.)* A leány menjen be. *(Rózsival bemegy.)*

SZÁRNYAI. *(Torkosihoz)* De sohasem is láttam ily gyöngye embert, mint ez a főbíró; megelégszik azzal szonika, ha a rab nemet mond. Ki hallott valaha bot nélkül vallatni?

TORKOSI. Egészen másképp volt a tekintetes úr főbíró korában.

SZÁRNYAI. Képzeld, amice, még az investigáción sem enged jelen lennem! Kihallgatott mint tanút; azután távozásra kért.

ELSŐ VASVILLÁS. *(közelebb lép, súgva)* Ne féljen, Bálint gazda, én szánom kendet, s az első csárdánál megállunk; ezt a két pimaszt megitatom; azalatt használja kend majd lába szarait.

BÁLINT. Én nem vagyok bűnös, nincs okom szökni.

ELSŐ VASVILLÁS. Engem aztán...

SZÁRNYAI. *(a folyosóról)* Heh! Micsoda terecselés az ott?

ELSŐ VASVILLÁS. Csak egy pipadohányt kértem, tekintetes uram.

SZÁRNYAI. Fogd be a szádat, pimasz!

ELSŐ VASVILLÁS. *(félre)* Hm! Most is úgy beszél, mintha le sem csapta volna a szolgabíró-ságból a császár.

KILENCEDIK JELENET

Előbbiek, Rózsai, hajdú (visszajönek)

SZÁRNYAI. *(a hajdúhoz)* No, vallott?

HAJDÚ. Ez semmit sem tud. Kis Ferencné lépjen be.

ERZSÓK. *(bemegy)*

SZÁRNYAI. De csak besétál a hűvösre?

HAJDÚ. Nem; a tekintetes úr azt mondá: elmehet. *(El.)*

SZÁRNYAI. Meglássá, amice, végre még átcsúsztatja csupa filantrópiából. De már ez ellen excipiálok! *(Bemegy.)*

TORKOSI. Ebből lesz spectaculum! *(Bemegy.)*

RÓZSI. *(előre jó, atyját látva, keblére siet)* Atyám! Szegény jó atyám!

BÁLINT. *(magától távolítva)* S te ártatlannak hiszel engem?

RÓZSI. Halálos vétkem az volna, ha mást hinnék.

BÁLINT. Nézz szemeim közé. Mersz-e szemem közé nézni?

RÓZSI. Miért, édesatyám?

BÁLINT. Te rám mersz nézni?

RÓZSI. Hiszen édesapám nem bűnös.

BÁLINT. Mondhatom én is rólad azt?

RÓZSI. Rólam? Nem értem édesapámat.

BÁLINT. Hogyan jutott az ifjú házamba?

RÓZSI. Hiszen, ha azt tudnók, nem volna kelmed rab.

BÁLINT. Te semmit sem tudtál arról előre?

RÓZSI. E kérdést intézte hozzám a tekintetes főbíró úr is.

BÁLINT. S te mit válaszoltál?

RÓZSI. Hogy én az úrfinak soha sem adtam egy jó szót is.

BÁLINT. S tudod-e, hogy ezt esküvés alatt kell vallanod?

RÓZSI. Megesküdtem.

BÁLINT. *(öleli)* Nem, nem, te nem lehetsz bűnös; te mindig félted az Istent, és sohasem vetted nevét hiába: én hiszek neked, és szívem könnyebbül.

TIZEDIK JELENET

Márton, Andris, előbbieik

RÓZSI. Atyám, nézd, ő is eljött vigasztalni. - Szabad-e megszólítanom?

BÁLINT. Tedd azt, gyermekem.

RÓZSI. *(Andrishoz megy)* Köszönöm, hogy eljöttél vigasztalásunkra. De miért fordulsz el tőlem? Bűnösnek hiszel engem?

ANDRIS. *(gúnyosan)* Téged? - ah, dehogy!

RÓZSI. Lásd, mily nagy bajba keveredtünk? Óh, mennyit sírtam már!

Sír az egyik szemem,
A másik könnyezik;
Sírjon mind a kettő,
Mint a záporoső.

ELSŐ VASVILLÁS. Csitt, a téns urak jönnek.

MÁRTON *(félre)* Biz isten, azt sem hiszem, hogy a leány bűnös volna! Ezt is kisütjük - csak vigyázva! - Lassan menj, tovább érsz.

TIZENEGYEDIK JELENET

Főbíró, esküdt, Szármay, Torkosi, Erzsók, előbbiek

SZÁRMAI. Tehát megmarad amellett, spectabilis?

FŐBÍRÓ. Tudom kötelességemet.

SZÁRMAI. A leányt szabadon bocsátja?

FŐBÍRÓ. Ellene semmi alapos gyanú a gyilkolásban.

SZÁRMAI. De hogy ment oda az ifjú nélküle?

FŐBÍRÓ. Mint azelőtt egész héten, jó remény fejében. Szóval, én nem tartozom a téns úrnak számolni, s minden beleavatkozást komolyan kikérek.

SZÁRMAI. Rogo, legalább loquatur latine.

FŐBÍRÓ. Tehát humillimus servus. - Most intézkednem kell.

SZÁRMAI. *(méreggel)* Humillimus! *(Félre:)* Várj, lesz még restauráció! *(El.)*

FŐBÍRÓ. *(félre)* Többet hiszek én emberismeretemnek, mint fogásaidnak. *(Bálinthoz:)* Sajnálak, öreg, de a szín egészen ellened van, s kénytelen vagyok bekísértetni, jegyző, tegyen rendeltetést a rab bevitetése iránt. *(Menni akar.)*

BÁLINT. Tekintetes uram!

FŐBÍRÓ. Van még mondandód?

BÁLINT. Engedje meg, hogy leányom iránt rendelkezhessem.

FŐBÍRÓ. Azt teheted, nem ellenzem. *(Elindul.)*

MÁRTON. Alázatosan kérem én is egy szóra.

FŐBÍRÓ. Mit akarsz? *(Lassan beszélnek.)*

BÁLINT. Jer közelebb, gyermekem! Jer te is, ifjú!... Ne vonakodjál; e kéz tiszta, bátran megfoghatod. Leányom sem csalt meg; ő arra megesküdött.

ANDRIS. Megesküdött? Igazán?

BÁLINT. Nagy büszkeségemben elutasítottalak. Bocsáss meg... akkor még nem látogatott meg az Isten. Csak most tapasztalom, hogy minden veszendő és bizonytalan.

FŐBÍRÓ. *(Mártonhoz)* Tanúul mind ott leszünk.

MÁRTON. Köszönöm alássan. Csak folytassa kelmed, Bálint gazda.

BÁLINT. Tehát nekem válnom kell tőletek, s leányom oltalom nélkül marad. Én tehát azt gondolom, ha szeretitek egymást, boldoguljatok, s te, fiam, mint férje légy ezentúl oltalmazója.

ANDRIS. *(félre)* Nem, tovább ki nem állom, csúffá teszem!

RÓZSI. Kedves atyám, hogyan mehessek férjhez, míg kelmed tömlőcben szenved?

BÁLINT. Éppen azért; én nem mai gyermek vagyok; ahova én megyek, nem egy van ott, ki esztendőök óta vár az ítéletre, s mindhiába; ez történhetik velem is: azért, ha nyugodalmam szereted, ne ellenkezzél.

RÓZSI. Mint édesapám akarja.

BÁLINT. Úgy, úgy édes jó gyermekem!

ANDRIS. Hm!... Te bátorkodol szemeidet hozzám fölemelni?

RÓZSI. Én?

BÁLINT. Mi ez?

ANDRIS. Nekem mered nyújtani kezedet - gyalázatos?

RÓZSI, BÁLINT. Mi ez?

ANDRIS. Ki volt az éjjel nálad? Nem ott öletett meg? S te velem akarsz takargatni a szégyent és gyalázatot?

RÓZSI. Elég, elég! Te nem hiszel esküvésemnek!

ANDRIS. Úgy? Hát még talán te orrolsz, te duzzogsz? Nem magad rendelted őt oda tegnap is? Mered tagadni?

RÓZSI. Én? Bizonyítsd be.

ANDRIS. Nekem ő maga is mondom.

RÓZSI. Ő maga?

ANDRIS. S Bence úrfi is bizonyítja... Még tagadni meri!

BÁLINT. El, el szememből, gyalázatos leány! Ő rendelte oda - ő? - Távozzál, s ne várd, hogy megátkozzalak!

MÁRTON. *(befogja száját)* Hohoho! Lassabban, öreg, bizony meghallja az Isten.

RÓZSI. Hol és mikor mondom ezt az úrfi neked? Csak ki vele, mit tudsz?

ANDRIS. Hol? Tegnap, ott-ott nálad. Szemeimmel láttam őt, s füleimmel hallottam.

RÓZSI. Én nem rendeltem oda senkit. Bence úrfi hazudott. Jer, meri-e ezt szemembe mondani?

BÁLINT. Mi az? Te ott voltál? Úgy te ölted őt meg; mert én ártatlan vagyok.

MÁRTON. Csitt! - szót se többé! - Csak ezt akartam tudni, galambom. Ennyi elég. Most már minden oldalról tisztában vagyok. Te is ártatlan vagy, Rózi; apád is ártatlan, mindnyájan ártatlanok vagytok; s most fogjátok be a szátokat. Majd kikerítem én már most az igazi gazembert. Csak igaz marad mindig: a gyilkosságot a tyúk is kikaparja. Bandi, most szó nélkül jöjj velem, s ti egy szót se, de egy kukkot se merjetez szólni, különben mindennek vége; akkor aztán a vármegye sem boldogul vele.

BÁLINT. De hát ki az?

MÁRTON. Csitt! (*Vasvillás emberekhez:*) Heh, atyafiak! A tekintetes főszolgabíró úr nevében parancsolom: e leányhoz s apjához egy lelket se bocsássatok, míg a tekintetes esküdt úr utánuk nem jó... Értettük?

ELSŐ VASVILLÁS. Ejnye, Márton gazda, van ám kendnek esze!

MÁRTON. Meghiszem azt, öcsém! Szeretnék is annak a prókátornak szemébe nézni, aki rajtam kifog, - Bandi jösszte! (*Bandival el, a többiek hátravonulnak.*)

VÁLTOZÁS

(*Szoba a kastélyban.*)

TIZENKETTEDIK JELENET

Bence, Georges (mindjárt), Labdacsné

BENCE. (*félre*) Sehol sem találom. A pusztán nincs. Halálos rettegésben vagyok.

GEORGES. Mit méltóztatik estelizni?

BENCE. Semmit. - Senkit sem akarok látni. (*Félre:*) Megfontolok mindent, azután tette! Még az éjjel biztosítom magamat. (*El oldalt.*)

LABDACSNÉ. (*ő*) No, monsieur Georges, mit esteliz a nagys' úr?

GEORGES. Semmit. De értsen meg jól, Frau von Labdacs. Most már Bence úrfi itt az úr. A nagyságos asszonnyal megegyez majd, s önagysága elutaz, s nem is tér vissza Bécsből soha. Az úr engem kegyelmesen komornyikká méltóztatik kinevezni, s én gazdasszonyul Frau von Labdacst ajánlom majd. De értsük meg egymást. Egyik kéz a másikat mossa. Uram megszokta már gond nélkül élni, azaz: ő semmivel sem gondol; én tehát mint hű komornyik az ezüst-neműre és garderoبرا vetem szemeimet. Frau von Labdacs...?

LABDACSNÉ. Én pedig mint jó gazdaasszony, az éléskamrára és ágyneműre, monsieur Georges.

GEORGES. Egyikünk se vágjon a másik fakkjába. A mondott két pozíció az enyém.

LABDACSNÉ. A másik kettő pedig az enyém.

GEORGES. Mi értjük egymást. (*Kezet fognak.*)

TIZENHARMADIK JELENET

Márton, Andris, előbbiek

MÁRTON. Hol az úr?

GEORGES. Mit akar itt?

MÁRTON. Beszédem van vele.

GEORGES. Senkit sem akar látni.

MÁRTON. Csak azt kell mondani, Bandi van itt.

GEORGES. Nem bocsát senkit maga elé.

MÁRTON. Azt kell mondani: Marci bácsi akarja, hogy bebocsásson.

GEORGES. De én nem akarom.

MÁRTON. Félre az útból, libéria! Te kenyérvesztegető!

GEORGES. No, no!

MÁRTON. Vagy az ablakon repülsz ki.

GEORGES. Majd bejelentem hát... de előre mondhatom...

MÁRTON. Mégsem lódulsz?

GEORGES. Megyek már. De hát kihez van szerencsém? Becses nevét?

MÁRTON. Csak azt kell mondani: Bandi van itt.

GEORGES. De eadem? Charactere?

MÁRTON. Mi az?

GEORGES. Rangja?

MÁRTON. Nincs.

GEORGES. Professziója?

MÁRTON. Nem professzor ő!

GEORGES. De csak kell valaminek lennie?

MÁRTON. Csak azt kell mondani: Bandi van itt, a csikós, s most íziben!

GEORGES. Értem - Herr von csikós! (*Beugrik.*)

LABDACSNÉ. Hm! - Kurióz! Hallja, dámák előtt levesszük a kalapunkat.

MÁRTON. Hát maga dáma? - Nem szégyelli magát? - más becsületes asszony eltagadná! - Vén szatyor!

LABDACSNÉ. Vén szatyor?! - Ha Georges hallaná! Ezért satisfactiót kell kapnom!

TIZENNEGYEDIK JELENET

Bence, Georges, előbbiek

LABDACSNÉ. Nagyságos úr, ez ember itt a szép nem iránti minden delikateszről, minden etiketről -

BENCE. Távozzatok.

LABDACSNÉ. De ő engem vén szatyornak...

MÁRTON. Nem hallá? Lóduljanak!

BENCE. Távozzatok.

MÁRTON. Vagy lábot adjak?

GEORGES. (*súgva*) Menjünk; ez emberektől urunk is fél.

LABDACSNÉ. Tán haramják?

GEORGES. Csitt! *(Elmennek.)*

BENCE. Mit akartok itt?

MÁRTON. Nem sejti, komám?

BENCE. Zárd be az ajtót.

MÁRTON. Az előszobáét is, Bandi *(súgva)* hadd nyitva, hogy bejöhessenek.

ANDRIS. *(felnyitja az ajtót, ott Georges és Labdacsné hallgatództak; egyik orrához, másik homlokához kap.)*

BENCE. *(ezalatt földre)* Lélekjelenlét, csak most ne hagyj el!

MÁRTON. Mit hallgatództok itt, semmirekellők! Sipirc udvarra! Lök ki, Bandi! *(Bandi el, mindjárt visszatér, s a belső ajtót bezárja.)* Kedves komám, az egész dolog csekélység; de ezen fiúra nézve igen fontos. No jösszte, ne félj, mindjárt tisztára mossuk Rózsida; olyan ártatlan lesz, mint a ma született gyermek.

BENCE. Nem értem, mit akarhat kegyelmed.

MÁRTON. Hát lássa, édes komám, ez az én legjobb bojtárom; de hiszen ezt tegnap este is mondtam a pusztán, midőn harangozáskor meglátogatott.

BENCE. Lassabban, lassabban!

MÁRTON. Eh, hiszen két ajtót zártunk be. - De hát mi is van abban, ha a koma kijő a pusztára, s ott Bandival egyet-mást suttog? - Hanem azt erősen aperendálom ám, komám, hogy boromból nem ivott.

BENCE. Csak a dologra!

MÁRTON. Hát, ha ezt a fiút elvesztem, akkor szemem fénye vész el. Tudja, édes koma, én botos is vagyok, lóval kupeckedem, s ez a legjobb liferánsom; akármilyen sötét éjszaka megjön ő Szegedről, pedig a Tisza is útba esik. Hiszen érti már, édes komám? Az ilyen tapasztalt úriember, ismeri a világ sorát; s a cigány is azt mondja: hogy élünk, ha nem cserélünk?

BENCE. De hát mért vesztené el?

MÁRTON. Hm! Lássa, furcsa indebindéje van a dolognak. Ez a fiú fülig úszik a szerelemben; - no de mennyit sírt, mennyit sírt már! Szereti Rózsit, s most hűségtelennek tartja. Már fel is akarta magát érte hajnalkor akasztani.

ANDRIS. *(megrántja, súgva)* Én? De hiszen ez...

MÁRTON. No, no hiszen a komám nem árul el, ne félj! Hát csak arra kérném komámat: győzné meg ezt a kölyköt arról, hogy Rózsija ártatlan.

BENCE. Én? Mi közöm Rózsijához?

MÁRTON. No, mert komám mondá neki, hogy a megölt úrfit Rózsi rendelte oda, a múlt éjjel.

BENCE. Én - én?

MÁRTON. No, igen.

BENCE. Az nem igaz.

ANDRIS. Mit, hazudok én?... Ejnye!

MÁRTON. Csak csöndesebben! Ne csörtesse! - Fontolgassa meg a dolgot, édes komám; különben majd más úton leszek kénytelen a fiút meggyőzni Rózsi ártatlanságáról; mert meg kell nyugtatnom, akármibe kerüljön.

BENCE. Másképp?! - hogyan?

MÁRTON. Hogyan? Hát csak kimondjam? Hát igazán kimondjam? Gondolja meg jól, koma, no! Adjon isten! Jerünk, Bandi!

BENCE. *(szorongva)* Megálljon hát! Szeretném tudni...

MÁRTON. No, jó. - Hát először is tudom, hogy a koma vezette Ázfolt úrfi a Bálint házához - mert láttam. Másodszor tudom, hogy azután megnyitá a kert hátulsó ajtaját, és bebocsátotta ezt a fiút, mert ezt is láttam. Harmadszor tudom, mert láttam... No kimondjam?

BENCE. Nem, nem! - De hogyan jöhetett kelmed oda?

MÁRTON. Hát - mert egyik fülemmel hallottam tegnap a pusztán, miként akarta e fiút rábeszélni, hogy Ázfoltot láb alól...

BENCE. Csitt!

MÁRTON. Na jó. - Hát aztán eltűnni látván előbb a komát, aztán bojtáromat - mindez szeget ütött fejembe, és szépen utána somfordáltam. De én semmit sem akarok tudni és látni, csak azt vallja meg - de igazán ám, hogy Rózsi ártatlan, hogy ezt a szegény bolond szerelme megnyugtassuk. - No ugye ártatlan Rózsi? No, koma, no!

BENCE. Igen, igen, ártatlan.

ANDRIS. Nem, az lehetetlen; nekem Ázfolt úrfi maga mondotta, engem nem tesznek lóvá.

MÁRTON. Ejnye, ejnye, te fülesbagoly! Hát nem hallod, hogy az én komám hitette el Áztolf úrfival, hogy Rózsi által rendeltetett oda, hogy te csupa szerelemfélétsből agyonüsd? - No, nem úgy volt-e, koma? Ejnye, de meszes a kantusa! - Kérem, nyugtassa meg ezt a tacsót; különben azt is meg kell mondanom, amit aztán láttam.

BENCE. Én ezt nem mondtam. Kelmed mit sem látott. Mit is bizonyíthat ellenem? Ez komplót; hogy is tudtam megijedni?

MÁRTON. Majd megsúgom hát. *(Súgva, de kiáltva:)* Tudom - mert láttam - mikor a koma kijött a pitvarból, miután tudniillik egy baltaütést hallottam, s a megölnék nyögését. Aztán be is mentem, ott találtam valami emlékeztetőt, mit koma felejtett ott. No elég ennyi?

BENCE. *(ijedve)* Mit? Én vesztettem el valamit? *(Zsebeiben keresgél.)*

MÁRTON. Igen hát.

BENCE. Mit, mit?

MÁRTON. Nem, azt nem mondom meg; az találja ki a koma, vagy majd kitalálja a szolgabíró. No, hát ártatlan Rózsi?

BENCE. Igen, az.

MÁRTON. A koma rendelte oda Ázfolt urat?

BENCE. Igen. Mit kíván a hallgatásért?

ANDRIS. Hopp! Rózsi ártatlan! Rózsi ártatlan!

MÁRTON. No, no, ne ugrálj! Ugyan mondja meg, édes komám, miért ölte meg öccsét? Az igaz, nem nagy kár érte, a cudar kölyökért biz egy szikra kár sincs.

ANDRIS. Igen, igen: ő ölte meg; ő maradt vele egyedül.

BENCE. El akarnak veszteni?

MÁRTON. Eh, dehogy; hiszen ez a fiú is látott mindent, de Rózsit azért hűségtelennek hitte, no mert ez a szamár fiú nem lát tovább az orránál. Házassítsa ki az úr. No ezután szabadítsa ki apósát. A koma gazdag, könnyen megteheti. No, ugye megszabadítja az öreget? Ezt meg kell ígérnie; ezután hallgatunk, mint a csuka.

BENCE. Igen, ígérem; mindent ígérek, csak hallgassanak. Első gazdává teszem. Más nem tudja még? Ez hármunk titka lesz.

MÁRTON. Ah, dehogy tudja! Ha eddig nem tudja más, már ezentúl nem fogja tudni. - Mi az? Zörgés! Ejnye Bandi te, tán nem jól zártad be a külső szoba ajtaját; már magamnak kell meggyőződnöm, mert bizony bajba találjuk egymást keverni. *(A középső ajtót megnyitja.)* Kutya meg az anyja! Ezek csakugyan hallgatództak!

TIZENÖTÖDIK JELENET

Főbíró, esküdt, Torkosi, Bálint, Rózsai, Erzsók (kívül), vasvillások, előbbiek

BENCE. Hah! Elvesztem!

FŐBÍRÓ. Kövessen az úr, a kocsi alant várja.

BENCE. Csak dolgaimat rendbe hozom: azonnal.

MÁRTON. No, Bandi, tiéd már most Rózsai. Kelmed pedig, Bálint gazda, meg ne átkozza megint, azt mondom.

BÁLINT. Megáldom, s kelmedet mint éltem szabadítóját.

MÁRTON. Ne tartsa mindjárt zsványnak az embert, azért, hogy csikós; mert a zsvány és csikós annyira különbözik egymástól, mint ez *(Bencére mutat)* a zsvány a többi becsületes uraktól, mind közönségesen.

II. RÁKÓCZI FERENC FOGSÁGA

Történelmi dráma, 1848

SZEMÉLYEK

*Zrínyi Ilona
Rákóczi Ferenc, fia
Zrínyi Boldizsár, nagybátyja
Károly, hesseni fejedelem
Amália, leánya
Kolonits, esztergomi érsek
Gróf Oetting, miniszterelnök
Gróf Traun, főmarsall
Gróf Buccellini, udvari kancellár
Longuevall, kapitány
Lehmann Godofréd
Oliver, öccse
Knittelius, jezsuita páter, Rákóczi oktatója
Gróf Bercsényi Miklós
Vay, gróf
Solári, Sárospatakon parancsnok
Növendék
Első udvaronc
Második udvaronc
Komornyik
Első inas Rákóczinál
Második inas Rákóczinál
Bálint, Rákóczi szolgája
Kristóf, Rákóczi szolgája
Tiszt
Börtönőr, Bécsújhelyen, dragonyos
Jakab, Lehmann szolgája, dragonyos
Őrmester, dragonyos
Első őr, dragonyos
Második őr, dragonyos
Nótárius
Magyar úr
Lengyel követ
Börtönőr
Kamarás, Károlynál
Dragonyosok, kurucok*

Történik: az első felvonás Prágában, a második Bécsben, a harmadik Sárospatakon, a negyedik Bécsújhelyen, az ötödik Tokaj alatt. - Idő: 1695-1703.

ELSŐ FELVONÁS

(Prágában, jezsuita kolostor kertje, hátul az épület.)

ELSŐ JELENET

(A növendékek párosan sétálva tanulnak, köztük Rákóczi Lehmannal; néhány páter felügyel, köztük *páter Knittelius*.) *Rákóczi, Lehmann* (előre jönnek).

RÁKÓCZI. Érted ezt a Lulliáno-Kircherián-féle tant?

LEHMANN. Nem, de könyv nélkül tudom.

RÁKÓCZI. S ily ostobasággal gyilkolják eszünket!

LEHMANN. Hallgass, szerencsétlen!... Itt jön páter Knittelius; pedig tudod, mily hosszú fülei vannak.

RÁKÓCZI. Óh, bár ütne a szabadulás órája!

LEHMANN. Erre tart, tán észrevette, hogy másról beszélünk. (*Fenn:*) De úgy van, Francisce! Nabucodonozor király valódiilag ökörré változott, úgy azonban, hogy ember is maradt. - Azt veted ellen, hogy eszerint szénát nem ehetett?

KNITTELIUS. Carissimi, miről disputáltok?

RÁKÓCZI. Tanulunk.

LEHMANN. Önnek halhatatlan munkáját, az „Országút”-at „minden tudományhoz és mester-séghez!”

RÁKÓCZI. Nabucodonozorról.

KNITTELIUS. A hetedik tézis incidens kuriózumát?

LEHMANN. Igenis, reverende pater.

KNITTELIUS. S tudjátok-e már tökéletesen?

RÁKÓCZI. Amennyire az emberi ész felfogni képes; mert tökéletes csak az Isten, a minden elvek első elve.

KNITTELIUS. Különösen kell tudnotok a Lulliana-tant és a Lulliáno-Kircheriánát.

LEHMANN. Méltóztassék kérdést tenni. (*A könyvet nyújtja.*)

KNITTELIUS. Nem kell; én ne tudnám saját munkámat. Carissime Lehmann, emlékszel a tizenegyedik tézisére?

LEHMANN. Igenis.

KNITTELIUS. Felelj tehát; hány ördög van a pokolban, és hány rossz ember lesz ott jövőben?

LEHMANN. Ami az embereket illeti, több rossz ember lesz a pokolban, mint jó az égben; mert sok a hivatott, kevés a választott. Ami az ördögöket illeti: kevesebben lesznek a pokolban, mint angyalok az égben, mert a sárkány a csillagoknak csak egyharmadát rántotta magával.

KNITTELIUS. Praestanter, belőled laureatus lesz. Így kellene tudnod, Francisce, hogy egykor méltó tagja légy társaságunknak.

RÁKÓCZI. Óh, az én eszem nem oly fogékony!

KNITTELIUS. Most állj félre, de nem hét, hanem tíz lépésre, mert a hetes szám mindig vészthozó.

RÁKÓCZI. Igenis, reverende pater. - *(Félrevonul.)*

KNITTELIUS. Nos, van mondanivalód, Carissime?

LEHMANN. Óh igenis, Rákóczi tegnap este kétszer mondá: „Bizony Isten!”

KNITTELIUS. Borzasztó! És egyebet?... egyebet? - Vajon igaz akaratja-e pappá lenni?

LEHMANN. Fél, hogy nem veszik be a jezsuiták közé; s akkor, azt mondá: kétségbeesésből dominikánus lesz.

KNITTELIUS. *(örömmel)* Azt mondá?... Azt mondá? *(Komolyan:)* Mindjárt megpirongatom, hogy az Isten nevét hiába vette. - Menj tíz lépésnyire.

LEHMANN. *(megy; félre)* Tudtam, hogy ezt örömet hallja.

KNITTELIUS. Francisce!

RÁKÓCZI. *(lesütött szemmel lassan hozzá lép)* Parancsol, reverende pater?

KNITTELIUS. Nem tudsz semmit Lehmannról?

RÁKÓCZI. Óh igen... Ma azt mondá: „Vigyen el az ördög!” - Ez nagy vétek!

KNITTELIUS. Borzasztó vétek! De nem beszélt-e családjáról?

RÁKÓCZI. Reverende pater, nem tagadhatom, Lehmann és én ritkán beszélünk egyébről, mint Lulliánus- és Kircheriánusról; mert mi nem szenvedhetjük egymást.

KNITTELIUS. *(félre)* Éppen azért adtam társadul. És miért ez ellenszenv?

RÁKÓCZI. Reverende pater, ön mindig csak őt dicséri, s én nem tudom utolérni sem Aristotelesben, sem Ciceróban; ezért gyűlölöm - halálból gyűlölöm!

KNITTELIUS. Ne aggódjál amiatt, fiam: tanuld te csak az én - „Országut”-amat „minden tudományhoz és mesterséghez”, s te tudni fogsz mindent. De mit látok? - Hihetek-e szememnek? Mily magas vendég lép körünkbe! Vonulj társaidhoz! Én elébe sietek!

MÁSODIK JELENET

Kolonits, előbbie

KNITTELIUS. Ah, eminenciád egész ide lealázza magát?

KOLONITS. Növendékei között akartam meglepni.

KNITTELIUS. Az ambulatóriumot tartjuk. Post mensam stabis...

KOLONITS. Hogy van gyámfiám, Rákóczi?

KNITTELIUS. Parancsolja ide hívnom?

KOLONITS. Még nem, páter. Szóljunk őszintén, s én felelőssé teszem önt minden szaváért. Ön tudja, mily fontos e fiú ügye. Úgy hiszem, elmondám ősei történetét?

KNITTELIUS. Óh igen; apja, nagyapjai, szépapjai, dédapjai, nagybátyjai mind, mind dühös pártütők, felségárulók valának felséges császáruk ellen.

KOLONITS. S részint vérpadon bűnhődtek. Hogy e gonosznak elejét vegyük... nehogy jövőben ezen fiú által, kinek mintegy vérében van a lázadás... mondom, nehogy ezen fiú által ismét megháboríttassék Magyarország nyugalma, s a polgári háború meduza-arcától kelljen rettegnünk... s nehogy az eretnekek ezen népszerű név alatt zászlót emelhessenek az egyedül üdvezítő hit ellen... mondom, ezen fiúban már csírájában el kelle fojtanunk a gonoszt. Miután a császár legyőzte Thökölyt... e fiú anyját, Zrínyi Ilonát egy bécsi klostomba zárattuk leányosul, a fiút pedig tizenkét éves korában önnek adtuk át. Mondja, megfelelt-e várakozásunknak?

KNITTELIUS. A cél megszentesi az eszközt. - Ezen elvből indulván ki, hogy a fiúban a gonosz pártütési ösztönt eloltam, egészen eminenciád instrukciói szerint neveltem őt. Bizonyossá tehetem eminenciádat, hogy a fiú oly tudatlan, oly együgyű, oly korlátolt elméjű, oly vakbuzgó, - hogy szinte öröm ránézni. Méltóztatik ismerni az én híres munkámat, melynek címe: „Országút minden tudományhoz és mesterséghez”? Ez valódi labirintus, melynek tekervényes útjain a nagyobb elme szellemi virágokat, s a legízletesebb gyümölcsöket szedheti, - a korlátoltabb pedig örökre és mindörökre eltéved. Bizonyossá teszem eminenciádat - ő mindörökre eltévedt.

KOLONITS. S hogy vagyunk a papsággal?

KNITTELIUS. Célt értem; ő jezsuita lesz.

KOLONITS. Eszerint ön remekelt?

KNITTELIUS. Hízelve magamnak. Képzelteri eminenciád, mily büszke vagyok művemre! Társaságunkba vagy szép, vagy okos, vagy gazdagot veszünk fel.

KOLONITS. S ön hová sorozza őt?

KNITTELIUS. A gazdagok közé.

KOLONITS. S nem tudja ön, hogy pártütés miatt apja jószágát konfiszkálták?

KNITTELIUS. Igen, de tudom, hogy eminenciádnak csak egy szavába kerül, s ősi birtokait visszakapja - tudniillik, hogy társaságunkba lépven, ama sok szép birtok szerzetünkre szálljon; szerzetünkre, melynek eminenciád is tagja, pártfogója.

KOLONITS. Ha ön igazat szól, biztosíthatom, hogy birtokai visszaadnak. Szólítsa ide, magam akarom kihallgatni.

KNITTELIUS. Francisce! - Őeminenciája parancsol veled.

RÁKÓCZI. *(előlép)* Legnagyobb boldogságom jótevőmet tisztelhetni. *(Kézét csókolja.)*

KOLONITS. Nevezz gyámapádnak, mert büszke vagyok rád. Meg vagyok veled elégedve, kedves fiam.

RÁKÓCZI. Szabad-e áldásáért esedeznem?

KOLONITS. Légy erényes és istenfélő - s én megáldalak. Most figyelj rám. Iskoláidat végeztél, örömmel értesültem, hogy a világiaktól elvonván elmédet, azon rendbe kívánsz lépni, melynek nevelésedet köszönöd.

RÁKÓCZI. Óh, az volna legfőbb óhajtásom!

KOLONITS. Négy hó múlva eléred azon kort, melyben felesküdhetsz.

RÁKÓCZI. Óh, mért nem négy perc azon idő?

KOLONITS. A türelem rózsát terem, fiam. Még egyet. Szomorú igazsága az a törvénynek, hogy az apa miatt a fiú is lakol. Atyád igen, igen gazdag volt.

RÁKÓCZI. Óh tudom, mindent gyámapámnak köszönök, ön neveltetett saját költségén, mert én mit sem öröklék.

KOLONITS. Ismerem felséges császárunknak végtelen kegyét, folyamodni fogok, hogy ősi birtokaidat visszanyerd.

RÁKÓCZI. Minek nekem birtok?... De igen, hogy azon szerzetnek adhassam, melynek legméltatlanabb tagja leszek. - Egy alázatos kérelmem volna. Azon négy hónapot, mely egész életem törekvése céljától elválaszt, óhajtanám utazásban töltetni.

KOLONITS. Utazásban?

RÁKÓCZI. Zarándoklásban, akarnám mondani, Rómába. Fogadást tettem, hogyha legfőbb óhajtasom teljesül s megérnem engedi az égi gondviselés, hogy e szerzetbe fölvetetem, előbb zarándokul Rómába megyek, hálát adandó a Végtelennek.

KOLONITS. Az ily szent fogadást meg kell tartanod, elleneznünk nem szabad; de társat adunk melléd. Holnap indulhatsz. Egyéb rendeletemet írásban kapod meg. Végy búcsút társaidtól, s mindenekfelett köszönd meg oktatódnak az atyai gondoskodást. Isten veled. *(Kezét nyújtja csókra. Rákóczi félrevonul.)*

KNITTELIUS. Nos, igazat szóltam?

KOLONITS. Jó, igen jó, ha amit mondott, mindazt érzi is...

KNITTELIUS. Kétkednék benne eminenciád?

KOLONITS. Ismerem a levegőt, melyben nőtt. A tettetés és színlés itt nem példanélküli. Saját szememmel akarok mindent látni. A leghathatósabb kulcs van kezemben, mellyel szíve legmélyebb titkaira nyithatok.

KNITTELIUS. Én folyvást kémekkel környezem, örökös társa leggyűlöltebb ellene volt.

KOLONITS. Jó, jó! - Mit ennek nem vallott meg, ki fogja vallani édesanyjának.

KNITTELIUS. Anyjának?

KOLONITS. Magammal hoztam őt. Kövessen ön. Tegyük meg az előkészületet.

KNITTELIUS. Amint parancsolja. *(Elmennek, Rákóczi, Lehmann előre jönnek.)*

RÁKÓCZI. Elmentek! Már alig titkolhatom. - Barátom! *(Kezénél fogva előre vezeti Lehmann.)* Ah, jer, jer!

LEHMANN. E nagy öröm? Ferenc, mi történt?

RÁKÓCZI. Célnál vagyok! Nyitva börtönömnek ajtaja, hol lelkem fogva volt. Elhagyom e kínzó kamrát, hol a szellemet vonják kínpadra, s gyötrik, hogy vallomásra bírják, ha van-e benne csak egy szikra is, amelyből egykor szabadság érzete lángolna fel. Jaj az ifjúnak, ha lelke őszintén nyilvánul! Ha észreveszik, hogy a mindennapiság felszínén túlvágyik, elfojtják benne az önérzetet, eltompítják elmeélet, s rabszolgává nevelik. Ami nemes van bennük, irtják; de érlelik a rossz szenvedélyeket. Nevelők ezek? - Óh nem! Ezek virág helyett a gyo-mot ápolják. Iskolájuk jelszava: nemes vetélkedés helyett irigység, tudomány helyett álarc... De ütött az óra, s én ez iskolai port lerázhatom. Lelkem tetszhalottai, ébredjetek! Feltörve már a koporsótok! - Óh barátom, pacsirta szeretnék lenni, mely édes ösztönét követve, a föld göröngyeiből kiszállva, a csillagoknak vágyik eldalolni a tavasz bájait. Óh rejts el engem a

kémek szemétől, mert túláradozok s ereim duzzadnak, mintha minden életerőm kifelé hajtana, mint a természeté a nap forró csókjaitól, hosszú, végtelen hosszú tél után!

LEHMANN. Térj magadhoz; növendéktársaink meghallhatják, s még nem lépted át e borzasztó küszöböt.

RÁKÓCZI. Igazad van, még soká kell álarcot viselnem. Lehmann! Egyedül te valál, kinek titkos gondolataimat megsúghatnám... Kívüled senkim, senkim sincs. Óh átkos sors, hogy még barátságunkat, ifjú lelkünk e legszentebb zsengejét is, mint valami halálos bűnt rejtenünk kelle! Hogy társak maradhassunk, egymásra árulkodnunk; hogy egymást szerethessük, színleg gyűlölködnünk kelle... Pedig szeretlek, mélyen és igazán!

LEHMANN. Ferenc, könnyekre indítasz!... Hiszen nélküled az én lelkem is elsorvadt volna. Amit megmenthetünk jobb érzetinkből, azt egymás lelkébe raktuk le, titkos eszmecserénk tisztítá meg elméinket azon fekélyektől, melyeket e lélekgyilkosok oly mesterségesen ápolnak. Amiknek látszunk lenni, abba a jezsuiták öltöztetének; de amik e köntös alatt igazán vagyunk, azt együtt őrizők meg gyermekéveinkből. Hová fogsz menni? Hová kíséren gondolatom?

RÁKÓCZI. Hová fut a patak?... Az óceánba... de mily partokat mosand, azt e zárdafalakból még be nem láthatom. Most örvendj velem. Első léptem sikerült. A képmutatókat saját törökben fogtam meg. Elhíttők velük, hogy jezsuita leszek - s ők visszaszerzik elkobzott ősi javaimat. Barátom, én gazdag, igen gazdag leszek.

LEHMANN. S te oly igen örülsz ennek?

RÁKÓCZI. Magamért? - Nem. A kincs eszköz, mint én eszköz vagyok a gondviselés kezében, mely nemzetem felett virraszt. Tudod családom történetét... bús emlékek azok! A tizenkét éves gyermek nagy és mély sebeket hozott e sötét falak közé. Sohasem gyógyulnak azok, de megtisztulnak azon méregtől, mely lázba ejtne s a bosszú ördögének játssza át. Láttam körültem a földet örvényekké olvadozni, fejem elszédült a mélységek láttára; de te mellettem álltál, igaz nevemen szólítál, s én ocsúdva beléd fogództam, s én erősen megálltam. - Nagyatyám, Zrínyi Péter vérpádon halt meg a szabadságért. Nagybátyámnak a börtön lett sírja, mert tartottak tőle, hogy egykor felemelendi a szabadság zászlóját. Mostohaapám, Thököly, száműzetésben él, mert a vérpád számára el nem foghaták. Anyámat, Zrínyi Ilonát, nehogy hős lelkét belém önthesse, nővéremmel kolostorba zárták. S engem, hogy eltörpüljek, jezsuita gyámapám itt neveltetett. Ezen nagy emlékek jelölik utamat, mely tekervényesen, mélységek fölött, néhol csak keskeny, ingadozó pallókon vihet célhoz. Álarcba kelle rejtőznöm, - ó, mert ha rámismernek, holtiglan rabbá tesznek, mintha gonosztevő volnék - s miért? - Mert hazámat szeretem. Ne ítéld rólam balul. Ígérd meg, bármi lelkületemhez méltatlan szerepet látsz tőlem: nem fogod feledni, hogy mindez csak álarc.

LEHMANN. Többet ígérek, s többet kívánod tőled; örök barátságunk többre jogosít. - Minket elválaszt a sors, de maradjon egybefűzve szívünk örökre, elválhatatlanul. *(Letérdelnek, mintha imádkoznának.)* Barátom! Itt esküszöm neked: vérem, életem a tiéd! A jövő Isten kezében áll, de akaratunk szabad s ím, én ezt adom neked. Ha oly terhet mér a sors vállaidra, melyet egymagad nem bírsz el: hívj engem segédül, s én veled leszek.

RÁKÓCZI. Óh, hogy nem borulhatok kebledre e nagy pillanatban!? - De esküszöm én is: lelked fele leszek, s ha érted halhatok, oly boldog leszek, mintha hazámért halnék! Isten engem úgy segítjen.

LEHMANN. *(kezét megfogván.)* Isten minket úgy segítjen! *(Felállnak.)* Most váljunk. - Lelkünk együtt marad. Jónek. Ne szólj.

HARMADIK JELENET

Egy növendék, előbbie

NÖVENDÉK. Francisce, a reverendus rector hívat.

RÁKÓCZI. S hol lehetek tiszteletére?

NÖVENDÉK. A kihallgató teremben.

RÁKÓCZI. Nem szobájában?

NÖVENDÉK. Mással fogsz ott szólni.

RÁKÓCZI. Nem szabad tudnom, kivel?

NÖVENDÉK. Egy nővel, ki az étteremben van, ki őeminenciájával jött Bécsből.

RÁKÓCZI. Nő - Bécsből? - Ott nincs ismerősöm. *(Félre:)* Óh! Ha sejtelmem nem csal - ha anyám - -

NÖVENDÉK. Én legalább azt hiszem, vele kell szólanod, mert e nőt parancsom van szintén a kihallgató terembe vezetni.

RÁKÓCZI. S nem mehetek én az étterembe, hol azon nő van? - Az illendőség - -

NÖVENDÉK. A reverendus rector parancsa elébbvaló, mint az illendőség, s nekünk kötelességünk vakon engedelmeskedni.

RÁKÓCZI. *(félre)* A kihallgató teremben? - Hol tán engem akarnak kihallgatni... ismerjük, fülei vannak. Szívem, ne reszkess, légy erős, maradj búvóhelyeden, nyelvemre nem szabad felszállanod!

NÖVENDÉK. Tehát menj!

RÁKÓCZI. Tehát megyek. Godofréde, isten veled!

LEHMANN. Francisce, isten veled! *(Elmennek.)*

VÁLTOZÁS

(Kihallgató terem.)

NEGYEDIK JELENET

Kolonits, Knittelius

KNITTELIUS. Csak sietve eminenciád, már hallom a fiú lépteit. Ez ő, ismerem lépteiről. Ezen rejtékajtó szobáimba vezet, s ezen ajtón alkalmas lyukak vannak, melyeken láthatatlanul mindent láthatni és hallhatni.

KOLONITS. Bocsássa be a fiút, aztán vezesse hozzá anyját, aztán hagyja magukra. *(El a rejtékajton.)*

KNITTELIUS. Igenis. *(A középajtót megnyitja.)* Francisce!

ÖTÖDIK JELENET

Előbbi, Rákóczi

RÁKÓCZI. *(körültekint, félre)* Itt senki sincs!

KNITTELIUS. Francisce, te igen nagy örömben részesülsz legkegyesebb gyámapád közbenjárása által. Édesanyádnak saját kívánatára megengedettett, hogy férje sorsában osztozzék, ki Törökországban a hitetlenek földjén csapláros; de mielőtt végképp elhagyná a keresztények földjét, megengedettett, hogy meglássad őt, s vehessed anyai áldását.

RÁKÓCZI. Anyám!... Oh reverende pater... de valjon szabad-e vele szólanom? Nekem igen nagy aggodalmam van!

KNITTELIUS. Miért, fiam?

RÁKÓCZI. Ő olyan férfiúhoz ment férjhez, ki eretnek.

KNITTELIUS. De anyád nem az, s ha bűnös is, te ne ítéld meg, mert most még fia vagy. Igen, ha egykor hozzánk felesküszöl, azontúl nem lesz anyád, azontúl csak mi leszünk rokonaid, testvéreid.

RÁKÓCZI. Imádkozni fogok lelkeért!

KNITTELIUS. Küldöm őt. *(El.)*

RÁKÓCZI. *(egyedül)* Hol van a kardinál? Kocsija még alatt áll... Ah, közel van ő, bár nem láthatom. Ok nélkül ők sohasem kegyesek. De lesz-e erőm? Jól választottak... a fiúi szeretet a hívóka, hogy lépre csaljanak... Az ajtó nyílik... Ó, nem lesz erőm... hiába küzdök, nincs erőm mérsékelni az örömet, a bánatot, mely egyszerre így megrohan!

HATODIK JELENET

Ilona, előbbi

ILONA. Fiam!

RÁKÓCZI. Anyám! *(Sírva egymás keblére borulnak, szünet múlva Ilona kezénél fogva fiát, szemléli, végre a legnagyobb örömmel.)*

ILONA. Ez ő! Képzetim mása... az én hős fiam! *(Megöleli.)*

RÁKÓCZI. *(félre)* Esmélj, vagy veszve vagy! *(Hozzá:)* Köszönöm anyám e nagy örömet.

ILONA. *(hirtelen elkomorodva)* Rövid az öröm sötét éjjelünkben, csak egy villámfény, hogy láthassuk egymást, s egy perc múlva örökre elveszejtsük. Tudod-e, hogy karjaidból rögtön kitépnek? Cserében egy német tábornokért bocsátottak el fogságomból. Száműzetésbe visznek messze tőled, messze hazámtól, s nem látjuk egymást többé soha - *(zokogva:)* sohasem!

RÁKÓCZI. Az igazak meglátják egymást.

ILONA. Hiszek Istenünkben. De félre a könnyekkel, félre a siralommal! Az idő sohasem volt drágább; minden percben egy század veszhet el a jövőből. Tudnom kell, fiam: rólad mily hitet vigyek bujdosó utamra vigaszul, s mit hagyok itt benned hazámnak. Elég erősek-e karjaid letépni a láncait? Mert neked kell a hüvelyben nyugvó kardot kirántani.

RÁKÓCZI. Kardot? Miért?

ILONA. Hogy visszavívd hazánk szabadságát, vagy meghalj!

RÁKÓCZI. Vívni? Rettegek a fegyvertől. Én olvasót veszek kezembe és imádkozom.

ILONA. S nem tudod, hogy hazád rabigában görnyed?

RÁKÓCZI. Hiszen kiűzve már a török!

ILONA. És szabadságunk?

RÁKÓCZI. Miért a sok pártütés? Ó anyám, borzadok, ha a sok vérre gondolok, mely máris elfolyt!

ILONA. Szabadságért folyt az, s bosszúért lángol az éghez a zsarnokok fejére. Hadd folyjon a vér, azzal szerezték a hont őseink, azzal kell feltartanunk, s ha el kell vesznünk, borítsa vé-rünk tengere, búzhödjék meg attól levegője, s legyen örökre lakhatatlan még a farkasoknak is. Nem, fiam, én nem mondom neked: kerüld a veszélyt! S tanulj őseid példáján, kik bujdosókká lőnek, vagy vérpadon haltak; hanem hogy őseid is a szabadságért harcoltak. Ne legyen előtted drága életed, vagyonod; áldozd mind a honnak. Két elődöd volt fejedelem, te légy a harmadik; nem a fényért és hatalomért - tanulj apád hibáiból is: - emeld a zászlót, de azt ne lengesse soha kirabolt magyarok fohásza. Írd arra e három szót: Istenért, hazáért és szabadságért! És győzz, vagy halj meg.

RÁKÓCZI. Kedves anyám, irtózva hallom szavaidat! Én, pártot ütni császárom ellen...

ILONA. Neked csak királyod van; s nem őellene, de azon kormány ellen, mely nem magyar.

RÁKÓCZI. Anyám, bocsáss el; ily szókat vétek hallanom!

ILONA. Isten!... Mi lett a fiamból?... Hiszen az alak az övé... ez az én vérem... de szelleme nem az... ez nem fejedelmi - nem, ez nem is magyar.

RÁKÓCZI. Én úgyis lemondtam a világiakról; s azon szerzetbe lépek, melynek nevelésemet köszönöm.

ILONA. Ah!... Irtóztató!... Irtóztató!... Most már világos előttem; megölték szellemét... Midőn atyámat vérpadra hurcolák, az első gyilkot döfték szívembe... s az első halálseb legfájdalmasabb... atyát veszejték, kit imádvá szerettem... csapás csapásra jött... a balsors lett árnyékom... ó, de most mint anya semmisülök meg.

RÁKÓCZI. Nagyatyámat én is sajnálom, de ne feledd, hogy ő igazságosan lakolt, mert pártos volt.

ILONA. Ne káromold, szerencsétlen! Aki nevét kimondja, az imádkozik... Nincs többé neked mit mondanom: mit kilenc év romba döntött, néhány pillanat föl nem építheti; nekem nincs többé fiam - meghalt - elveszett... Isten veled!

RÁKÓCZI. Isten veled, anyám!

ILONA. Isten veled! (*Visszafordul.*) Megbocsátok neked; nem tudod, mit szólni; de lelked hóhérainak még az Isten se bocsásson meg! Legyenek átkozottak! Tapadjon a szenteskedők álarca képeikhez, s még a végítélet napján se bírják letenni, hogy midőn szíveik bünfoltjait mindenki látja majd, legyen az szentes képüknek csúfos ellentéte, hogy még elkárhozott társaik is undorral forduljanak el tőlük!

RÁKÓCZI. Óh anyám, te nagyot vétkezel!

ILONA. Nincs, nincs többé fiam!

RÁKÓCZI. Hiszen én élek, s folyvást imádságomba zárlak téged is.

ILONA. Adjátok vissza fiamat! A gyermeket adjátok vissza, kit keblemről letéptetek, s én megbocsájtok nektek, atyám gyilkosai! - Ébredj, ébredj fiam, mert azt hiszem, nem alszol, hanem meghaltál. Csak egy szót, egy gyenge fohászt életjelül, hogy tetszhalott vagy, s egykor megszakasztod halotti lepledet, - hiszen így meg kell örülnöm! - Nemde, te nem lépsz e kép-mutatók közé? Nemde nem esküszöl e borzasztó szerzetbe, mely őstermészeted így elrútítá?!

RÁKÓCZI. Négy hó múlva felesküszöm, s az legfőbb óhajtásom!

ILONA. *(sikoltva)* Meghalt! Nekem nincs fiam! *(Elrohan.)*

RÁKÓCZI. Elment! - Tán örökre! De jól tevő, mert szívem már hasadozni kezdett.

HETEDIK JELENET

Kolonits, Knittelius (középen), Rákóczi

KOLONITS. Kedves fiam, örömhírt hozok. Sebes futár hozá... olvasd... *(Iratot ad át.)* Ófelsége visszaadja ősi javaid nagy részét; s ha tapasztalja igaz hűségedet - mind visszanyered.

RÁKÓCZI. Hűségem érdemelje meg.

KNITTELIUS. *(félre)* S mindezt mi örököljük! Ad majorem Dei gloriam!

MÁSODIK FELVONÁS

(Bécsben terem Rákóczinál túlságos fénnel.)

ELSŐ JELENET

Rákóczi (német köntösben), *Lehmann* (nagy köpenyben)

LEHMANN. Igen, barátom! Győztél; új álarcod újra megmentett.

RÁKÓCZI. Mondd, mit tudsz? Mi ítélnék felőlem?

LEHMANN. Mint látod, tisztté lettem. Őrszolgálatban Kinszki előszobájában valék, ki most a kormányrudat tartja. Benn a miniszternél Kolonits volt látogatóban. Neved hallott ki, s én közelebb menék az ajtóhoz. Kolonits elfogatásodat sürgeté, mert csalódott benned mivel a jezsuiták közé nem akarsz lépni. Kinszki nevetett s mondá: „Hiszen önök sürgették, hogy javai visszaadassanak, s most ha elfogatnók is, javai nem az ön pártfogoltjaira, hanem ránk, a státuszra szállanának”. - Mert tudnod kell, Kinszki egyáltalában nem barátja a jezsuitáknak. Neki köszönhetni, hogy Kolonits Erdélybe vissza nem vihette őket, s hazádban meg nem kezdheté a protestánsok üldözését. Kolonits erre hosszú okoskodással be akarta bizonyítani, hogy Magyarországon csak akkor szűnik meg a kuruckodás, midőn az utolsó eretneket felkötik, s még a szent inkvizíciót is fölemlíté. Kinszki erre így válaszolt: „Nézzen ki eminenciád az ablakon; amott lovagot lát délceg paripán. Míg a lovag sarkantyúit illőleg használja, a paripát tetszése szerint kormányozhatja; de ha túlságosan sarkantyúzza, a paripa vagy leveti, vagy megdöglök. - Míg én ülök a paripán, eminenciád s a többi sarkantyúk a bordákig nem fognak beszúrní. Mi Rákóczit illeti, csak neve veszedelmes, ő maga együgyű bolond, ki a kolostor falai közül kiszabadulván, most pillangókat kerget. Nekünk nem jezsuita kell - az van elég: nekünk politikai halott kell, amilyen most Rákóczi. - Legyen nyugodt eminenciád, ő nem szólhat, nem tehet semmit, hogy én ne tudnám. Míg nem változik, én sem bántom; táncoljon, igyék, szerelmeskedjék, tékozzolja pénzét és erejét, nekünk csak akkor vészes, ha gondolkozik is.” - S Kolonits hosszú orral hagyta el szobáját. - Azért intelek, vigyázz: kémek környeznek, ki ne essél szerepedből.

RÁKÓCZI. Köszönöm. Te vagy őrangyalom, s másik őrangyalom a félelem. Igen, barátom, féltem az életet, mert az most még kedvesebb nekem. Ó barátom, mióta elváltunk, sok szenvedéllyel gazdagultam. A bosszú, a szerelem, a szabadság egymást felváltva vívják szívemet.

LEHMANN. A bosszú? - Barátom, ez vakká tehet!

RÁKÓCZI. Ha láttad volna, amit én, nem tennéd le a gyilkot, míg egy él a hóhérok közül. Útitársam Olaszthonban meghalt, s én láncaimat lerázva, eltűntem, s álruhában meglátogattam a börtönt, hol nagybátyám, Zrínyi Boldizsár fogoly. Jól mondád, Kinszkiben több az emberiség, mint elődjében. Egy hétig várakoztam ott. Végre friss légre hozák ki bátyámat azon börtönből, melyben tíz évig szenvedett. Irtóztató! - E börtön földalatti volt. Ajtaját tíz évig nem lépte át. Kisded ablaka sötétes folyosóra nyílt, melybe csak gyéren jutott be egy-egy tévedt napsugár. Tíz évig nem látta ő a tisztán fénylő napot, tíz évig csak kenyér és víz volt tápláléka. Ruhája lerothadt, s emberi alakját elveszté. Kihozták. A fény miatt nem látott. Szólani akart; de értelme nem volt, csak dadogott. Még durva poroszloí is borzadva fordultak el tőle; többen ijedve sikoltanak fel. Ez mente meg engem is, hogy el nem árult iszonyodásom. Futottam onnan, s e rémjelenet soká vámpír gyanánt feküdt lelkemen. - Kérde most is, mért vonulok

magamba, mint félénk csiga házába?... Mert e szörnyű sors várna engem is, ha előbúvnám rejtekemből. Inkább ezerszer a halál, mint ily fogság, hol a lélek hal meg.

LEHMANN. Szegény barátom!

RÁKÓCZI. Ne szánj, megszánt az ég is! Mert midőn a legsötétebb embergyűlölet fogott el, egy angyalt küldte alá, azóta ismét vidámabb fényben látom a világot. Barátom, szeretek és szerettetem! S most egyedüli célom kivívni őt; kivívni az udvar ármányai, s magas születése dacára is... Jőnek.

LEHMANN. Úgy én távozom. A világ előtt ellenedül kell maradnom, hogy hasznodra lehessek. Isten veled! Nemsokára látjuk egymást.

RÁKÓCZI. Isten veled! (*Lehmann burkolódzva, a mellékajtón el.*)

MÁSODIK JELENET

Előbbi, inas, (mindjárt) Knittelius

INAS. (*jelenti*) Péter Knittelius.

RÁKÓCZI. Er soll nur kommen.

KNITTELIUS. (*jő; inas el*) Ah, Francisce! Per amorem... mivé lettél?... Mivé lettél?... hiszen ez szibarita, Alcibiades, nem a szerény, alázatos Rákóczi.

RÁKÓCZI. Jó reggelt, páterkám!

KNITTELIUS. (*orrolva*) Páterkám? Ej, ej!

RÁKÓCZI. Hogy vannak a kollégiumban? Irigykednek még egymásra?

KNITTELIUS. Mindnyájan istenfélők vagyunk, kik oda tartozunk - tekívéled.

RÁKÓCZI. Ah, én már nem tartozom oda.

KNITTELIUS. Mit hallok? - Hiszen itt már az ideje, hogy felesküdjél.

RÁKÓCZI. Méltatlan vagyok e nagy szerencsére.

KNITTELIUS. A szerénység csak addig erény...

RÁKÓCZI. Míg jezsuita akar lenni az ember; de én nem lehetek - ó, én tele vagyok hibával, vétkekkel!

KNITTELIUS. Meg fogsz javulni s én feloldozlak.

RÁKÓCZI. Hiába, én egészen a démonok hatalmába estem; belém is legalább öt ördög búj.

KNITTELIUS. Ki fogjuk űzni; van rá hatalmunk.

RÁKÓCZI. Többen próbálták, de egynek sem sikerült. Már meg is nevezték magukat: Asmodeus, Jubilon, Astaroth, Gresil, Aman.

KNITTELIUS. Irtóztató!

RÁKÓCZI. Az első: Asmodeus, azt súgja szüntelen: Ne légy jezsuita! S ha disputálok vele, szörnyű fülhasogatásom van.

KNITTELIUS. Ez veszedelmes ördög!

RÁKÓCZI. A második: Jubilon, a lábamba szállt, s mindig táncra késztet - s én táncolok! - Ah, már ismét! - Jó reggelt, kisasszony, kedves, édes Knittelia! Egy táncra! (*Megforgatja.*)

KNITTELIUS. Bocsáss, szerencsétlen! Én vagyok Knittelius.

RÁKÓCZI. Bocsánat! Ó, én szerencsétlen; hiszen ön Knittelius! - A harmadik: Astaroth, az a gégémbe van, s mindig azt énekli: igyál, igyál, igyál! S ilyenkor innom kell, és én iszom bordeaux-it, champagne-it, tokajit. Lehet-e szerencsém önhöz reggelire?

KNITTELIUS. No, ez nem éppen oly veszedelmes ördög!

RÁKÓCZI. Ugye, ezt még magammal vihetném a kolostorba; de a negyedik: Gresil, ez az öklömben van, s ez azt ordítja szüntelen: üsd, vágd, nem apád! - S páter! (*Öklével fenyegeti.*) Most is... most is... ó, be szeretném... önt.. önt...

KNITTELIUS. Hagyjuk ezt... Az ötödik, szerencsétlen? Az ötödik nevét mondd.

RÁKÓCZI. Az ötödik: Aman - ah, ez szelíd - ez a szívemben van; s ez azt susogja, arcomat cirógatva: szeress fiam, szeress; szerelem nélkül te sem volnál! S ó! Én szerelmes vagyok bolondulásig!

KNITTELIUS. No, ez sem oly veszedelmes!

RÁKÓCZI. Nemde, ezt is magammal vihetném a kolostorba? - Ah, de mit ér az, ha ő nem követhet oda?

KNITTELIUS. Kicsoda?

RÁKÓCZI. Akinek képében Aman szemfényvesztő játékát űzi. Amália, a hesseni fejedelem leánya.

KNITTELIUS. Mit hallok; - a hes - seni fejedelem leánya?

RÁKÓCZI. Az: őt látom mindenütt, ébren és álomban. Ön bölcs, ön ügyes ördögűző, magyarázza meg nekem, azon tündéralak, kit így látok, valóságosan Amália-e? Vagy Aman veszi fel az ő alakját a levegőből, vagy valamely rég meghalt, de hozzá hasonló leány hamvaiból, miként ön tanítja a tizennegyedik tézisben?

KNITTELIUS. Rémkép az, fiam, mellyel a gonosz kísért, és nem valóság; ha hozzá fogsz érni, mint pára elenyészik. Fuss, ó fuss tőle - a mi karjainkba.

RÁKÓCZI. Ah, futnék, de ő nem pára, ő szól hozzám; s ha kérdezem, felel, mosolyog... ah, és miként mosolyog! S még a kezét is meg hagyja csókolnom! Ah, páter, mily szép kisdud kacsó az, és higgye el, valóságos kéz, húsból és vérből! És képzelje, Aman azt súgja szüntelen: kérd meg az apjától, és vedd feleségül.

KNITTELIUS. (*botját elejti*) Miserere!

RÁKÓCZI. És én megvallom, a kísértetnek tovább nem állhatok ellent: megházasodom.

KNITTELIUS. Ez a legveszedelmesebb ördög! Megházasodni? Tudod-e, mi az, szerencsétlen?

RÁKÓCZI. Ó tudom! Annyi, mint önöket nagy és szép jószágaimtól megfosztani. De látja, ez az Aman rettenetes ellensége a jezsuitáknak.

KNITTELIUS. Kiűzzük belőled a gonoszt, exorcizálni fogunk - hozzánk kell jönnöd.

RÁKÓCZI. Ó, hogyha megszabadítanának tőle! De nem - ön miatt nem szeretném, csupán ön miatt nem, hogy kérdőre vonják bennem a gonoszokat!

KNITTELIUS. Miattam?

RÁKÓCZI. Ó, igen! Bolognában exorcizáltak. S midőn azt kérdezték Amantól, hogy ki küldé belém: képzelje, mit felelt!... Azt, - hogy Knittelius.

KNITTELIUS. Én?

RÁKÓCZI. Igen, ön. Ön a bűvös, ön a boszorkány, ön a nagymester ki belém küldötte a gonoszokat. S tudja, mint bünteti a törvény az ily bűbájost? Zsákba öltözve, kezébe kétfontos sárga viaszgyertyával, térden állva kell minden templom előtt a törvényt megkérlelnie, s aztán megégetik. Azért tanácslom, hagyjon békét a gonosznak; ne kényszerítse, mert önre fog vallani.

KNITTELIUS. De mikor ártatlan vagyok. De te képmutató, csaló vagy, az egész ostoba mese; a gonosznak nincs hatalma fölöttünk.

RÁKÓCZI. Mit hallok? Hát nem ön tanított erre „Az országút”-ban „minden tudományhoz és mesterséghez”, a tizennegyedik tézisben? - S ön most tagadni meri? - Eszerint leckéivel ön ámitott minket, és csalta a világot?

KNITTELIUS. *(félre)* Meg vagyok fogva.

RÁKÓCZI. Nos? Akkor hazudott-e ön, vagy most hazudik?

KNITTELIUS. Benned a gonosz van, szerencsétlen! Levonom rólad atyai kezemet. Nem vagy méltó ránk, - appage satanas! *(Kívül zaj.)*

RÁKÓCZI. Ah, a jó barátok! Lesz szerencsém a legvidámabb fiakat bemutatni. Higgye el ön, mindenikben legalább is tíz sátán rejtezik. *(Eléjük megy, az ajtót megnyitja.)* Ide, ide barátim! Jó reggelt!

HARMADIK JELENET

Longuevall, udvaroncok, előbbiek

RÁKÓCZI. Kedves barátim! *(Kezet jog velük.)* Már féltem, hogy el nem jöttök. Vigasztalhatlan valék... Itt van szerencsém bemutatni egykori tanítómat, Knittelius, a halhatatlan író. Hiszen ki ne ismerné köztetek az „Országút”-at „minden tudományhoz és mesterséghez”?

ELSŐ UDVARONC. Eleget kínoztak vele. Mennyi ostob... Bocsánat, nem akarok a szerző hiúságának hízelegni.

MÁSODIK UDVARONC. Barátom, köszönöm.

RÁKÓCZI. Mit?

MÁSODIK UDVARONC. Az ajándékba küldött szép paripát. Barátom! - ma azon csináltam Kunigundám előtt ablakparádét... s ő magánkívül volt... meglásd, megnyerem kezét.

RÁKÓCZI. Lásd, mit nem tesz egy ló!

MÁSODIK UDVARONC. Annak köszönöm szerencsém, boldogságomat. Parancsolj véremmel, életemmel.

RÁKÓCZI. *(az első udvaronchoz)* Kedves Gotfriedem, szóltál-e nagybátyádnál, a miniszternél mellettem?

ELSŐ UDVARONC. *(rátartólag)* Szóltam.

RÁKÓCZI. Nos? - Az Isten szerelmére - meg leszek híva az udvari bálba? Barátom! - Ha e szerencséhez juthatnék! Barátom! Tegnap öt leckét vettem a táncból azon édes reményben, hogy szeretetreméltó húgoddal eljárhatom az első minuettet. Szólj, ne ejts kétségbe!

ELSŐ UDVARONC. Sajnálom, de...

RÁKÓCZI. Nagy Isten!

ELSŐ UDVARONC. Csupán hercegek, grófok és bárók lehetnek hivatalosak.

RÁKÓCZI. Ó barátom, ha ezt tudtam volna, már rég folyamodtam volna valami kis pici báróságért; hiszen több, nálam szegényebb magyar is lett már gróf.

ELSŐ UDVARONC. Folyamodjál.

RÁKÓCZI. Hiszed-e, hogy miniszter nagybátyád mellettem lesz? Barátom, akármiféle című báróság... mit gondolsz? - Talán címezhetnének Sárospatokról? Baron de Marastbach - óh, mi szép! Igen - igen - de Marastbach!

ELSŐ UDVARONC. Őseid erdélyi fejedelmek voltak - tán megnyerhetjük - juttasd eszembe.

LONGUEVALL. *(félrevonja Rákóczit)* Vigyázzon, uram, a miniszter unokaöccse ön mellé kémül van adva.

RÁKÓCZI. Lehetséges?

LONGUEVALL. S én önhöz búcsúzni jöttem.

RÁKÓCZI. Hogyan?

LONGUEVALL. Elvették tőlem a kapitányságot. Tizenkét évig híven szolgáltam, de egy ifjú grófocskának helyet kelle adnom.

RÁKÓCZI. S most mit teend?

LONGUEVALL. Főbe lövöm magamat.

RÁKÓCZI. Nagy Isten! És miért?

LONGUEVALL. Mert koldussá lettem.

RÁKÓCZI. Ha nem bántanám meg - de ön barátom, nem fogadja el.

LONGUEVALL. Én szolgálni szeretnék, s megérdemelni kenyeremet. A francia követtel szóltam, ő önhöz utasított.

RÁKÓCZI. Hozzám?

LONGUEVALL. Azt monda, szeretné, ha egy hű embere lenne ön mellett.

RÁKÓCZI. Uram, nem értem önt!

LONGUEVALL. XIV. Lajos ő felsége írt önről hozzá.

RÁKÓCZI. Rólam? Nem értem, mit akar ön?

LONGUEVALL. Fogadjon udvarához bármi cím alatt; hűségem több hasznára lesz, mint képzelheti.

RÁKÓCZI. Uram, én szánom balsorsát, maradjon nálam, tapasztalandja, hogy amily víg cimborá voltam, oly jó barátja is leszek. De egy föltét alatt! A politikáról soha, de sohasé szóljon többé; mert én az vagyok, aminek lenni látszom.

LONGUEVALL. *(félre)* Ezt rögtön jelentem Kolonitsnak. A háló már ki van vetve. *(Az udvaroncok ezalatt Knitteliussal ingerkednek.)*

MÁSODIK UDVARONC. Nem bocsátjuk, velünk fog reggelizni.

KNITTELIUS. Bocsássanak - én böjtölök.

ELSŐ UDVARONC. De innia csak szabad?

MÁSODIK UDVARONC. S én barátom nevében ezennel biztosítom: ahány billikomot kiiszik, az mind az öné lesz.

RÁKÓCZI. Előre barátom! Reverende, már ismét bánt Astaroth: Igyál, igyál - igyál! *(Bordal; Knitteliust elhurcolják.)*

NEGYESEDIK JELENET

Négy inas, (mindjárt) Bercsényi. (Az inasok, komornyikok német ruhában, sűrögnek-forognak, ételt s italt hordanak.)

ELSŐ INAS. Champagner! Caviar!

KOMORNYIK. Um Gottes Willen! Wo sind denn die Sardellen?

MÁSODIK INAS. Da! *(Tálakkal.)*

KOMORNYIK. Nur schnurg'rad' hinein! *(Két inas be s mindjárt vissza.)*

BERCSÉNYI. *(ezalatt belép s bámul)*

KOMORNYIK. *(egyik inasnak két pezsgős üveget ad)* Das für meine Frau. *(Bercsényit meglátja.)* Wer ist... Ah, der muss ein Türk sein.

ELSŐ INAS. Er wird schier ein Ungar sein, ein Landsmann von Herrn.

KOMORNYIK. Na da irrt er sich stark. *(Egy inas kezéből tálat vesz ki.)* Das für meinen Schwager.

BERCSÉNYI. Megtévedtem? Vagy mi ez? *(Komornyikhoz:)* Ki palotája ez?

KOMORNYIK. Was sagt er?

MÁSODIK INAS. Was was ich!?

BERCSÉNYI. Csupa sült német. Nem mondanátok meg? -

KOMORNYIK. Nicht ungrisch.

BERCSÉNYI. Da... Rákóczi?...

KOMORNYIK. Ja... ja... Ragóczy wohnt da.

BERCSÉNYI. Wo... ich... vigyen el az ördög, szinte halálosan vétkeztem; fogadásom ellen németül beszéltem.

KOMORNYIK. Bitte, Ihren Namen!

BERCSÉNYI. Bercsényi.

KOMORNYIK. Brr! *(Tárcáját kiveszi - irónt ad kezébe és papírt.)* Da... *(Mutatja, hogy írja fel.)*

BERCSÉNYI. *(ír, egyik szemével a komornyikra néz)* Mondd uradnak, hogy akasztasson fel, s fogadjon helyetted oly szolgát, ki megérti a magyar szót. *(Átadja a papírt.)*

KOMORNYIK. Ich danke, ich ward's schon ausrichten. *(El.)*

BERCSÉNYI. Hazám végső reménye, óh tűnj fel nekem, de ne ily alakban, mint inasaid! - Szívéhez szólok; ha vízzé nem változott vére, ha csak egy csepp van még ereiben a Rákócziéból, lángra kell gyulladnia; mert az örvény szélén annyira még nem állottunk soha, mint most. Nem szálanként, mint eddig, most egész üstökünket megragadják; s mit eddig titkon akartak tőlünk elrabolni, azt most nyilván csereberélik, s nemsokára nincs többé magyar alkotmány.

ÖTÖDIK JELENET

Rákóczi, vendégei, előbbiek

RÁKÓCZI. Gróf úr, bocsánat, vendégeim valának... pardonnez moi!

BERCSÉNYI. Én Rákóczi Ferencet keresem!

RÁKÓCZI. Az én vagyok.

BERCSÉNYI. Ön - ön?

RÁKÓCZI. No igen, én.

BERCSÉNYI. Ön? *(Kacag.)*

RÁKÓCZI. Gróf úr, mit jelent ez?

BERCSÉNYI. Néz ön valaha tükörbe?

RÁKÓCZI. Hisz tükör nélkül élni sem lehet.

BERCSÉNYI. S ön nem kacag maga-magán?

RÁKÓCZI. Uram, azért jött ön, hogy sértegetessen?

BERCSÉNYI. S ha ősei feltámadnának, kacagnák ők is unokájukat. - *(Elkomorodva:)* Óh nem; rosszul mondtam, megsiratnák önt. Én sem kacagok többé, mert nem láthatom önt könnyeimtől.

RÁKÓCZI. Ah, tudom már, miért kacagott; mert hibásan beszélek magyarul. Elfelejtettem, nem tudok.

BERCSÉNYI. S nem szégyenli ezt megvallani?

RÁKÓCZI. De hát miért? Elég, ha jobbagyaim magyarul beszélnek. Én Bécsben lakom, országukba soha sem megyek, tehát minek nekem az a barbár nyelv?

BERCSÉNYI. Magyar ön?

RÁKÓCZI. Azt mondják, az atyám az volt.

BERCSÉNYI. És ön?

RÁKÓCZI. Megmondom én is komolyan: ha tudnám, melyik oldalbordám vonz a magyarhoz, kitépném azt, s elvetném.

BERCSÉNYI. Mit vétett önnek hazája?

RÁKÓCZI. Mit? Még kérdeheti? Nem az ön hazafiai ingerlették-e a pártütésre őseimet? Nem önök miatt lettek-e boldogtalanok? Hagyjanak nekem békét, nekem itt vannak jó barátim, pártfogóim. Én az udvar kegyéből visszakaptam jószágaimat, s e magas kegyelemre méltó akarok lenni.

BERCSÉNYI. Bocsánat - megtévedtem - nem önt kerestem. Isten önnel!

RÁKÓCZI. Tessék ezt megmondani otthon is.

BERCSÉNYI. Igen, megmondom, hogy az utolsó Rákóczi meghalt; de szabad hazám azért élni fog. *(El.)*

ELSŐ UDVARONC. Ki ez a medve?

RÁKÓCZI. Mit tudom én? Georgel! A szobát ki kell füstölni utána. Még csak parfümjé sem volt. Valami magyar - gróf Barcsay - - Bercsény... De hiszen itt van a neve *(a papírt nézi)*: Bercsényi. A szemtelen még kikacagott.

MÁSODIK UDVARONC. Mi meg őt kacagtuk ki. De láttatok-e valaha oly figurát? - Micsoda ízlés!

RÁKÓCZI. Sarkantyús csizma - mintha lovagolni jött volna.

ELSŐ UDVARONC. Csupa zsinór, mint valami közhuszár.

RÁKÓCZI. S haja? Mint valami parasztnak.

MÁSODIK UDVARONC. Még parókája sincs, ha-ha-ha! - Paróka nélkül - ha-ha-ha!

(MIND) Ha-ha-ha! Paróka nélkül!

RÁKÓCZI. *(kacagva a második udvaronchoz fogódzik, s lerántja parókáját)*

MÁSODIK UDVARONC. Mit csinálsz?

RÁKÓCZI. Ah, bocsánat... a champagnei fejembe ment. A hintók előálltak; sietnem kell, hogy megláthassam az udvart; - most teend sétakocsizást.

ELSŐ UDVARONC. Hamar, hogy el ne késsünk! *(Elmennek.)*

KNITTELIUS. *(egy pár ezüst billikomot hozva)* Ah, mind a miénk lett volna! *(Nagy búsan teszi zsebébe, s el.)*

VÁLTOZÁS

(Károly fejedelelemnél szoba.)

HATODIK JELENET

Amália (jó oldalt)

AMÁLIA. Itt egyedül vagyok. *(Levélkét vesz elő.)* De miért is valék oly kegyetlen? - Mily soká kelle várnia, míg kihallgatom; pedig tudom, mint nyugtalankodik e borítékban. Már csak kiszabadítom. *(Felbontja.)* Ah, mily keveset ír - a rossz ember!... Hát nem fért volna még ide is - ide is - és ide is. - Három lapot üresen hagyni! Ezért igazán haragszom. *(Olvas.)* „Kedves Amáliám! Végre elszántam magamat. Dőljön bármerre a kocka, választanom kell a menny és pokol közt.” (Nem mondám, hogy nagyon is nyugtalan.) „Bízom atyádban, ő nagyszívű és téged szeret. - Ha megtudja, hogy mi egymás nélkül nem élhetünk, nem tagadja meg áldását. Mit vélsz, én szóljak-e előbb, vagy te vívd atyai szívét? Bármit határozz -” Jőnek! - Az atyám! *(Sebesen elrejtje a levelet, atyja elé siet, kezét csókol.)*

HETEDIK JELENET

Károly, előbbiek

KÁROLY. Jó reggelt, gyermekem! De mi lelt? Zavarodott vagy?

AMÁLIA. Ó nem; éppen indulék, legjobb atyámnak legjobb reggelt kívánni.

KÁROLY. Sajnálom, hogy nem viszonzhatom. Kedves Málkám, nagy örömtől fosztalak meg.

AMÁLIA. Engem?

KÁROLY. Tudom, mily örömet táncolsz.

AMÁLIA. Egykor, de most szívesebben nem táncolok.

KÁROLY. Egykor... Gyermek, úgy beszélsz, mint valami vén kisasszony. S én mégis fogadok, azonnal elbúsulsz. Az udvari bálba nem megyünk. No, meg sem ijedsz?

AMÁLIA. Úgy itthon maradunk.

KÁROLY. Itt sem; mert még ma elhagyjuk Bécset, és hazautazunk.

AMÁLIA. Még ma?

KÁROLY. Nem mondtam? - Nos, megijedtünk?

AMÁLIA. De oly sietve?

KÁROLY. Ebéd után. Sürgönyt kaptam, meg kell lenni.

AMÁLIA. De rögtön visszajövünk? - Ugye édes atyám, csak egy napig mulatunk otthon?

KÁROLY. A jövő télig.

AMÁLIA. Egy év múlva? Hiszen addig...

KÁROLY. Nost - mit addig?...

AMÁLIA. Addig? - Kedves atyám, maradjunk itt csak egy hétig... három napig.

KÁROLY. De mikor nem lehet. Hát olyan nehezen válsz Béctől?

AMÁLIA. Nagyon.

KÁROLY. De hát miért?

AMÁLIA. Azt nem mondhatom meg.

KÁROLY. Micsoda?

AMÁLIA. Ha megmondanám... óh, ha megmondanom lehetne...

KÁROLY. *(félre)* Ez a leány... Amália!

AMÁLIA. *(szemlesütve)* Kedves atyám!

KÁROLY. *(félre)* Még magamat is zavarba hoz. A weimari sokat forgolódott körültre. - Már csak segíték a kis bohón. - Amália, hát nincs semmi bajod?

AMÁLIA. Nincs.

KÁROLY. Gondolkoztál-e arról, hogy férjhez is kellene már menned? Nos? *(Félre:)* Most meg már nem is felel. Jössz te csak, ülj mellém. *(Maga mellé ülteti.)* Nincs valami mondanód? *(Félre:)* Mint a kőszobor. *(Felemeli fejét.)* Nézz szemeim közé - katonásan... Leány, leány, te nagy bűnös vagy!

AMÁLIA. *(keblére borul)* Ó atyám!

KÁROLY. *(félre)* Mondom, hogy a weimari megzavarta fejcskáját. - No Málikám, csak ki vele, nincs mit tagadni; azért van tavasz, hogy virágozzék; azért vagy leány... hogy szeress. - Végre is, meg kell lenni! - Óh tudod, én sohasem olvasom az előljáró beszédekét. Röviden, szerelmes vagy?... Igen, vagy nem?

AMÁLIA. Én nem vagyok oka!

KÁROLY. No - no - hiába rejtet arcodat keblemre! Fel a fejjel! - Bátorság! - Beszélj hát, mert itt hagylak.

AMÁLIA. Óh, az igen hosszú történet!

KÁROLY. Annál hamarabb vége lesz.

AMÁLIA. Nem fogod ellenezni?

KÁROLY. Hohó, semmit sem előlegezünk. Előbb mindent kell tudnom.

AMÁLIA. Kedves atyám, te oly jó...

KÁROLY. Ah, hízolgunk? Csak a dologra!

AMÁLIA. De ah, hol kezdjem?

KÁROLY. Jaj gyermekem, így holnap sem indulhatunk... Tehát megmondom én, a weimari herceget szereted.

AMÁLIA. *(fejet rázva)*

KÁROLY. Nem? De már így csak kezd elejéről. *(Félre:)* Mit fogok hallani?

AMÁLIA. Itt Bécsben az ursulitáknál...

KÁROLY. Voltál nevelőben, azt tudom... Csak nem a fejedelemasszonyba szeretnél?

AMÁLIA. Egy nőt hoztak oda leányával. Óh atyám - oly méltóságos nőt sohasem láttam. Fogságba hozták oda, s leányát nevelőbe.

KÁROLY. S ki volt e nő?

AMÁLIA. Egy magyar pártütő neje.

KÁROLY. Thökölyné, Zrínyi Ilona?

AMÁLIA. Ismered őt?

KÁROLY. Midőn Magyarországon a seregnél voltam, láttam őt; még akkor első férje, Rákóczi is élt.

AMÁLIA. Mondd, lehet őt nem tisztelni?

KÁROLY. Jobb sorsra érdemes.

AMÁLIA. Én szerettem őt, mint édesanyámat, s leányát Júliát, mint testvéretem.

KÁROLY. Ő most Aspremont grófné.

AMÁLIA. Az, atyám, ő az. Júlia már az első napokban legjobb egyedüli barátnőm lőn, s azontúl soha sem hagytuk el egymást. Vele menék mindenkor, midőn anyját szabad volt látogatnia, s atyám, e nőnek köszönöm, hogy klastromból több lelki kincset és jobb szívet hozék el, mint társnőim... Óh, ha valaha hozzá méltó lehetnék! - Elbeszélte többször családja gyász-történetét, s mi barátnőmmel sírtunk keservesen. Sajnáltam őt, de csodáltam is. Mert az ő hős lelke annyi csapásra sem tört meg. Csak egy fájt neki; egy, amiért gyakorta sírt: hogy fiát

letépték kebléről, s oly emberekre bízták, kiktől borzadt. Van valami, atyám, az anyai szeretetben, minek minden szava varázserővel bír, amit lehetetlen meg nem érteni. Ő aggódott fiáért, féltette és siratta őt; és mi vele aggódtunk, vele sírtunk: s így én, bár sohasem láttam, már ismertem e boldogtalan ifjat, s köztünk oly szellemi lánc fűződött, mely őt is testvéremmé tette.

KÁROLY. *(feláll)* A többit gyanítom; Rákóczi a nyáron udvaromnál mulatott...

AMÁLIA. Én a testvért ismertem benne...

KÁROLY. Nos... mi van még hátra?

AMÁLIA. *(a levelet félénken átnyújtja)* Ma kezemet kérte meg.

KÁROLY. *(a levelet átveszi)*. Tehát leveleztek is? *(Olvas:)* „Kedves Amáliám!” - Már ennyire vagytok?

AMÁLIA. Atyám, haragszol?

KÁROLY. Gyermelem, ez fontos, igen fontos ügy. Te nem közember gyermeke vagy.

AMÁLIA. Ő is fejedelmi vér...

KÁROLY. Te nagyon is bízál jóságomban.

AMÁLIA. Parancsodat várom.

KÁROLY. S ha nemet mondanék?

AMÁLIA. Úgy küldj vissza a szent falak közé.

KÁROLY. Mit fog mondani a császár? A politikai szempontok mást javallnak.

AMÁLIA. Én atyámhoz szóltam.

KÁROLY. Igaz, ő a császár híve; pártütő eszméktől nem félhetem.

AMÁLIA. Sorsunk egyedül tőled függ.

KÁROLY. *(megöleli)* Tudod, gyermekem, hogy nagyon szeretlek.

AMÁLIA. Édes jó atyám!

KÁROLY. A hatalom s fény sohasem volt nekem oly kedves, mint a családi öröm. Legkisebb alattvalóm is áld: csak te átkoznál egykor, gyermekem?... Nem, nem! Légy boldog, én megáldalak!

AMÁLIA. Ennyi jóság... nem szólhatok.

NYOLCADIK JELENET

Kamarás, előbbiek, (mindjárt) Rákóczi

KAMARÁS. Rákóczi Ferenc óhajt udvarolni.

KÁROLY. Bocsásd be. *(Kamarás el.)*

AMÁLIA. Engedj távoznom.

KÁROLY. Maradj!

RÁKÓCZI. *(jő)* Fenséges úr oly kegyes volt, s megengedé, hogy néha...

KÁROLY. *(kezét megfogja)* Ifjú barátom, hagyjuk e ceremóniát; jól tudom, hogy több vezetit önt hozzászám, mint a tisztelet... Azt is tudja ön, hogy én jobb atya vagyok, mint fejedelem. Ön írta e levelet?

RÁKÓCZI. *(zavarodva)* Igen, fenséges úr, - de...

KÁROLY. Nem hozzászám, nemde, azt akarja mondani?

RÁKÓCZI. Fenséges úr, várom száműzetésemet.

KÁROLY. *(vállára teszi jobbját)* Ifjú, egész családot boldogtalan volt, s te végsarjadéka vagy. Már neved elegendő, hogy a kémek szemét rád vonja; ne feledd, hogy minden szavadra lesnek. Én jobban ismerem ez udvart, melynek hatalmában vagy. Hadd a sors kerekét futni hazád fölött, ne kapj külőibe, te más irányt nem adhatsz neki, s csak elgázolna. Lassan hanyatlott el hazád, s csak lassan kell fölemelkednie. Én jól tudom, bármi gondosan ültettek át közénk; bármennyi idegen ágat oltottak is beléd, hazád levegőjén visszaváltozol. De ó légy okos, ne szállj szembe oly hatalommal, mely erőtök feletti. Hazád lelkes, harcias, sebei sokak és nagyok; de oly békókat raktak rá, melyeket csak a rozsda emészthet el. Féltetek, ifjú; s nem tudom, de baljóslat támad bennem! Ne feledd, hogy nem egyedül fogsz állani; s ha elbukol, másokat is magaddal rántasz az örvénybe; mert leányom osztozik sorsodban, s mert leányom boldogsága az enyém is; én rád bízom őt.

RÁKÓCZI. Fenség, oly kincset bíz rám, mely nekem is legdrágább, sőt mindenem; s csak dőre kockáztatja mindenét. Mit a jövő rejt - jó vagy balszerencsét - azt nem köthetem le, mert Istené; de hűségemet igen, mert éntőlem függ, mert a tulajdonom.

KÁROLY. *(leányát hozzá vezeti)* Nyújtsd neki jobboldat. A jövő Istén kezében van; én nem szakaszthatom el, mi ott fenn kötöttet. - *(Homlokra csókolja őket.)* Isten áldjon meg! Fiam, tedd boldoggá!

KILENCEDIK JELENET

Kamarás, Buccellini, előbbiek

KAMARÁS. Öexcellenciája, gróf Buccellini kancellár.

KÁROLY. Szívesen látjuk. Mindjárt hallani fogod, mit vél e házasságról a kormány.

BUCCELLINI. *(jó)* Fenség, elutazta előtt siettem udvarolni; némi kiegyenlítendőök vannak, mint fenséged tudja.

KÁROLY. Kabinetembe vonulok. De engedje meg excellenciád, hogy egy örömhírral lepjem meg. Excellenciád az első, ki ezt hallja.

BUCCELLINI. Annál nagyobb szerencse reám nézve.

KÁROLY. Excellenciád ismeri ez ifjat.

BUCCELLINI. *(kevély rátartással)* Ah igen - Rákóczi. Sajnálom, ifjú barátocskám... Fenséged megengedi... Unokaöcsém esdeklét önért; de fájdalom, az udvari bálban nem vehet részt.

RÁKÓCZI. Vigasztalhatlan vagyok.

KÁROLY. És miért nem?

BUCCELLINI. Nincs címe - rangja.

KÁROLY. Hiszen ő fejedelmi vér.

BUCCELLINI. Fenséged tudja - ősei - s azok csak népválasztotta fejedelmek voltak, s e cím a fiakra nem száll.

KÁROLY. Őseit a nép választotta, minket pedig születés tett fejedelmekké, gróffokká és bárókká... s a választott és született két különböző érdem, igen, igen különböző. - Már így sietnem kell, hogy még ma birodalmi herceggé neveztessék ki; hogy a holnapi udvari bálban részt vehessen.

BUCCELLINI. Fenség tréfálni méltóztatik.

KÁROLY. A legkomolyabban szólok... mert van szerencsém bemutatni vőmet... ki nem született, hanem választott vőm.

BUCCELLINI. (*megbiccenti fejét, halkán*) Fenség, bocsánat, de e házasságban az udvar - a kormány sohasem egyezik meg.

KÁROLY. Úgy hiszem, mondtam, hogy én már megegyeztem.

BUCCELLINI. Magasabb politikai szempontok ellenzik. E család fölött ki van mondva, hogy meg kell szűnnie.

KÁROLY. Excellenciád feledi, hogy én is szuverén vagyok!

BUCCELLINI. De az ifjú a mi alattvalónk.

KÁROLY. Azt nem tudám, hogy a kormányok hatalma egész a házasságig terjed; ha azt tudom, előbb saját minisztériumomtól arra kértem volna engedelmet, hogy leányom férjhez mehessen; az önök minisztériumától pedig, hogy ez ifjúhoz adhassam. Az én minisztériumom, bizonyossá teszem excellenciádat, már beleegyezett, s most sietek a császárhoz, az én barátomhoz, hogy az önök minisztériuma is beleegyezzék. Azért kérem kell önt, a kiegyenlítendőkhöz miatt szíveskedjék a menyegző után magát hozzám lealázni.

BUCCELLINI. Teendem udvarlásomat. (*Félre:)* Rögtön miniszteri tanácsot kell tartanunk. (*Bókok után el.)*

KÁROLY. Ez szemtelenség!

AMÁLIA. Kedves atyám!

KÁROLY. (*magában*) Mert néha az uralkodó nevével visszaélhetnek büntetlenül, azt vélik sikerülend ez is! Megmutatom, hogy én is érek még valamit. Maradj itt fiam, (*félre:)* mert e nyomorúk képesek rögtön elfogadni. Azonnal visszatérek. Fiam, el ne hagyd e házat. (*Elsiet.)*

AMÁLIA. Mi történt?

RÁKÓCZI. Nem gyanítod? Buccellini úr frigyünknek ellentmondott.

AMÁLIA. Ettől ne félj; e cselszövény szálait eltépi atyám. Ferenc, szólhatok-e hozzád őszintén, de úgy, mint szívemből érzek?

RÁKÓCZI. Eddig nem szóltál-e szívből?

AMÁLIA. Nem szerelmünkről szólok; az már az örökléthez forrott. De ígérd, hogy nem neheztelsz.

RÁKÓCZI. Oly kevésbé bízol bennem? Vagy oly szörnyű, mit mondani akarsz?

AMÁLIA. Lásd, szerelmem nem tönk vakká. Szíved jó, becsületed mocsoktalan, deli lovag vagy - de... ne neheztelj, hiszen te nem vagy oka.

RÁKÓCZI. Hibáimat akarod felszámolni? Ó Amália, azok jegyeke ívekbe megy; de ha naponként törölünk belőle, végre tán méltó leszek rád... Én szorgalmas tanítványod leszek.

AMÁLIA. Legfőbb hibád: te nem szereted hazádat.

RÁKÓCZI. Hazámat? Ó Isten! Hiszen nekem nincs hazám!... Csak a szabadnak van hazája, s én... *(Félre:)* Még elárul szerelmem.

AMÁLIA. *(a legnagyobb örömmel)* Beszélj! Ó beszélj! Így még nem hallottalak.

RÁKÓCZI. Mit érdekel téged hazám?

AMÁLIA. E naptól hazád az enyém is.

RÁKÓCZI. A tied is! Folytasd! Ó folytasd hibáimat; hiszen hibáim erényeiddé válnak.

AMÁLIA. Te nem vagy magyar, s gyűlölöd, kiket szeretned illenék; gyűlölöd hazádfiat, s én e naptól szintén hazád gyermeke vagyok. Gyűlölni fogsz-e engem is? Gyűlölni fogod-e testvéreimet?

RÁKÓCZI. Ó Amália! Mért hálózol így körül? Megoldod nyelvemet. Ó ébressz fel engem, - ez nem lehet valóság.

AMÁLIA. Nem megmondám-e: édesanyáddal éveket tölték. Csak én tudom, mi fájt neki, mitől félted téged, s tudom, minő reményeket kötött hozzád. Szívemben vannak e kincsek lerakva. S ezekre büszke vagyok, mert ezeket hozom neked jegyajándokul.

RÁKÓCZI. S tudod-e, miért halt meg nagyatyám a vérpadon? Tudod-e, mi zárta nagybátyámat börtönsírba? Mi tette bujdosókká szüleimet?

AMÁLIA. Tudom, ó tudom!

RÁKÓCZI. Úgy tudhatod, miért kölcsönöztem magamnak oly alakot, mely lelkeimtől idegen.

AMÁLIA. Tehát ez csak álarc volna?

RÁKÓCZI. Hagyj e falaktól menekülnöm, s mutass hazámban oly biztos menhelyet, hol az ellenség mindenható karja nem ér utol; vagy szaggasd le a jövő titkos fátyolát, siettesd az időt, hogy röpitse hozzánk a várt eseményeket, s látni fogod, hogy midőn az önfeláldozás nem örültség, nem rettent vissza sem nagyatyám véres feje, sem nagybátyám rémarca; látni fogod, hogy hősről anyámhoz méltó vagyok. S most hagyj elzárkóznom enmagamba, s őrizd meg a gyónószéktől is titkomat, ha szeretsz, s ha, mint esküvéd, szerelmem boldogít.

AMÁLIA. Csak most boldogít, mert bizalmas megkoronázza. Most más vagy te nekem, most csodállak.

RÁKÓCZI. És én? Angyalt szerettem benned, kinek hű szerelme enyhítő balzsamot hint sebeimre: és ím, anyámnak hős szellemét látom e tündéralakban.

AMÁLIA. Csöndesen... Jónek!

TIZEDIK JELENET

Knittelius, előbbiek

KNITTELIUS. Bocsánat, hogy ily sietve, s minden bejelentés nélkül rohanok. Francisce, gyámapád parancsolja, hogy rögtön siess hozzá - rendkívül fontos körülmények... siess, míg nem késő.

RÁKÓCZI. *(félre)* Ki akarnak csalni. - Ah, nem lehet atyám. Aman fogva tart. Lássá, már ismét előmbe hozta e bűvös arcot. Kedves Amáliám, egykori oktatóm...

AMÁLIA. Szíveskedjék megmondani a kardinálnak, hogy én nem bocsátom gyámfiát.

RÁKÓCZI. No hallja, győződjék meg saját fülével. Hanem űzze ki belőlem hamarjában a gonoszt, s én rögtön a legnagyobb siető sebességgel rohanok a gyámapámhoz.

KNITTELIUS. Tehát nem akarsz követni? Nem? Van még hatalmunk!

TIZENEGYEDIK JELENET

Károly, előbbiek

KÁROLY. Örvendj, fiam, a legjobb hírt hozom! Őfelsége... tudtam, hogy ármány, s a császár sokkal jobb szívű. Fiam, őfelsége megegyez házasságodban, s hogy az udvari bálban részt vehess, birodalmi herceggé nevez ki; azt sem ellenzi, hogy hazádba térj, s ott éld napjaidat, hol tetszeni fog.

RÁKÓCZI. Ah, boldogságomhoz még csak egy hiányzik; atyám, engedje meg, hogy egykori oktatóm, Knittelius adja össze kezeinket.

KNITTELIUS. Én? Soha - soha!

KÁROLY. Sajnálom, de e szerencsét már az érseknek ígértem oda. - Nyújtsd karodat arádnak, őfelségének foglak bemutatni. *(Elmennek.)*

KNITTELIUS. Az a sok szép jószág! - Ez a fiú milliókat lopott el tőlünk!

HARMADIK FELVONÁS

(Sárospatakon terem, falakon arcképek.)

ELSŐ JELENET

Bálint, Kristóf

BÁLINT. No öcsém, Kristóf! Rekomendációmra becsületes szolgálatba jutsz; de szörnyen vigyázz, mert Rákóczitól hamar kicseppen az ember.

KRISTÓF. De hiszen nem hiába szolgáltam én Heister generált.

BÁLINT. S tán éppen németül is tudsz?

KRISTÓF. Meghiszem.

BÁLINT. Szerencsétlen, ki ne mondd e szót többé. Tudd meg, ha csak annyit szólsz: „ja”, rögtön kiteszik a szűrődet.

KRISTÓF. Micsoda? Hiszen a fejedelelnő német.

BÁLINT. Német? - Az apád se látott oly magyar asszonyt. Éppen ő az, ki egy német szóért, ha rajta állana, föl is akasztatná az embert. S tudd meg: itt mindnyájan papucskormány alatt vagyunk. Itt nő viseli a süveget. Rákóczi úr pedig a főköttöt. Jegyezd meg jól, az úr valódi sült német, pedig magyar, az asszony pedig tűzről pattant magyar, pedig német. Érted-e ezt? Azért kísértetbe ne jöjj! Az úr majd sakterbakterezni fog néha; de te, öcsém, nehogy németül felelj neki, mert akkor veszve vagy. Aztán tudd meg, kétféle vendég jár ide: az úrhoz német tisztek, az asszonyhoz pedig csupa magyarok.

KRISTÓF. Csudálatos! Másutt éppen ellenkezőleg áll a dolog!

BÁLINT. No már öcsém, itt ez a regula. Még egyet. Valami Longuevall francia titkára van az úrnak. Öcsém, ezt ugyancsak respektáld ám; mert mivel az sem nem magyar, sem nem német, hát ezt mind a nő, mind az úr egyaránt szereti. Nézd, éppen ott jön az asszonnyal. Lássunk dologhoz, - mert a henye szolgát sem szeretik ám itt. *(Elmennek.)*

MÁSODIK JELENET

Amália (magyarosan öltözve), Longuevall

AMÁLIA. Nem, nem bocsátjuk önt. Most akar elhagyni? Mi panasza ellenünk?

LONGUEVALL. Ha a fejedelem is fönséged magas szellemével bírna, holtiglan itt maradnék - így nincs célja ittlétemnek.

AMÁLIA. Nem értem, mire céloz?

LONGUEVALL. Másutt tán jobb szolgálatot tehetek hazámnak.

AMÁLIA. S ön tőlünk mit sem várhat?

LONGUEVALL. Ellenségünk közös, XIV. Lajos, és a magyar régi szövetséges. Helyzetünk a legkedvezőbb, mert ellenünk a francia és magyar közt fekszik. S nemsokára kenyértörésre kerül a dolog, mert a spanyol trónöröklés oly kérdés, melyért a francia és osztrák szembeszáll, s ha a magyar és francia két oldalról támadná meg, királyom egy új trónt, a magyar pedig ennél becsesebbet, szabadságát vívhatná ki.

AMÁLIA. Ön nem ismeri a magyart.

LONGUEVALL. De igen, föntség. Láttam az Etnát, alant lángtenger forrott benne, de felül hideg hó fődte. A nép vulkán, de fejedelmi férfiai jéghidegek, s erről leginkább föntséged férje győzött meg. E részvétlenség a haza iránt, mélyen fáj nekem.

AMÁLIA. Maradjon ön.

LONGUEVALL. Királyom sikert vár, s én itt azzal nem biztathatom.

AMÁLIA. Csak addig várjon, míg a sors ama kérdést felteszi, melyet említett.

LONGUEVALL. Az még nem elég, bűvös pálca is kellene, mely férjét akkor egy ütéssel vállalkozó hőssé varázsolná.

AMÁLIA. S oly kevés hatalmat tulajdonít nekem? Sokkal gálántabbnak hittem önt, mint franciát.

LONGUEVALL. Ó nem: föntséged oly méltóságos szép; nem is hiányzik semmi, hogy királynévá legyen, mint homlokára a magyar korona.

AMÁLIA. Ön hízeleg. De van, ami a koronánál dicsőbb fényt árasztana homlokomra; ha a szabadság napja sugárzaná körül. Maradjon nálunk - többet nem mondhatok.

LONGUEVALL. Írok királyomhoz.

AMÁLIA. De ne többet, mint amit lát és hall. Szakasszuk félbe, kém jó.

LONGUEVALL. A legveszedelmesebb. Solári!

HARMADIK JELENET

Rákóczi (magyarosan öltözve), Solári, előbbiek

RÁKÓCZI. No, nem megmondtam? Az egész világ kinevet e kínai öltözetben. Ízléstelen - szűk - meleg.

AMÁLIA. De ha nekem csak így tetszel. *(Folyvást Longuevallal beszél.)*

RÁKÓCZI. Hiszen csak a te kedvedért teszem. Solári barátom, ne nevéssen ki. - Ha ön is úgy szeretné nejét, mint én, bíz Isten kész volna érette zsákba is öltözni.

SOLÁRI. Ha nőm oly szép volna, magam is megtenném.

RÁKÓCZI. No lássa! De hidd el, Málíkám, paróka nélkül nem élhetek. Mióta nem érzem a fejemen, azt hiszem, fejem sincs.

SOLÁRI. Eszerint parókája volt a feje?

RÁKÓCZI. Természetesen. De egyről megfeledkeztem. Kedves Málíkám, aligha ismét át nem kell öltöznöm.

AMÁLIA. Hogyan, kedvesem?

RÁKÓCZI. Ki tudja, megengedi-e a bécsi minisztérium, hogy páróka nélkül magyarkában járjak. Erről szinte megfeledkeztem. Titkár úr, kérem, írjon rögtön instanciát, hogy engedtesék meg nőm kedvéért magyar köntösben és páróka nélkül járnom. De az Isten irgalmára - meg ne említse, hogy e legkegyelmesebb rezolúciót anticipáltam. Solári barátom, kérem, könyörgök, valahogy meg ne írja Bécsbe, hogy ily vakmerő valék. Bizonyossá teszem, hogy míg ezen engedély megérkezik, itthon ülök.

SOLÁRI. Sokkal több gondja van most a kabinetnek, mint az ön parókája.

RÁKÓCZI. No, csak meg ne tudnák!

SOLÁRI. Most fegyvergyakorlatra kell mennem. Magamat ajánlom.

RÁKÓCZI. De vacsorára lesz szerencsénk?

AMÁLIA. De előre mondom: Bercsényi s többi barátaimat már meghívtam, és Solári úr, tudom, ezen urakat nemigen szenvedheti.

SOLÁRI. Nem fogunk alkalmatlankodni.

RÁKÓCZI. *(titkon Solárihoz)* Majd megszököm tőlük, s az estét önökkel töltöm. Nem szenvedhetem azt a goromba, nevetlen paraszt népet.

SOLÁRI. Elvárom, fejedelem. *(El.)*

RÁKÓCZI. E zsarnokság tovább nem tűrhető; csak láncaim hosszabbodtak, de most is rab vagyok.

NEGYESEDIK JELENET

Bercsényi, előbbiek

BERCSÉNYI. Parancsolt, hercegnő?

AMÁLIA. Kérettem, barátom.

RÁKÓCZI. Ah, jó estét gróf!

BERCSÉNYI. Rossz estét mondjon ön, vagy mondjon jó éjszakát a magyarnak.

AMÁLIA. Mi történt? Szeme szikrázik.

BERCSÉNYI. Bár villám volna minden szikrája, hogy sújtolná hazámfiait; ó, mert ezek, bár a szent inkvizíció vonja is kópádra, fel nem jajdulnak. S én nem tudom, sírjak-e dühömben, mint megvesszőzött gyermek, vagy átkozódjam, mint kofa, vagy mint igaz római, kardomba dőljek - mert nincs többé hazám!

RÁKÓCZI. Mi történt? Szóljon, gróf.

BERCSÉNYI. Mi történt? Mit gondol azzal ön, hiszen várait őrzi az osztrák sereg, ne féljen, senki sem lopja el. - S ön most öltözik magyarba, most, midőn nemsokára minket is bugyogóba kergetnek. Mi történt? Mit megjósoltam: most már levonta kesztyűit a vérszomjas tigris, és nyilván megmutatta körmeit.

AMÁLIA. Az Istenért gróf, elremít!

RÁKÓCZI. Ön visszaél türelmünkkel.

BERCSÉNYI. Türelmetekkel?... Ó, hiszen ti türelmesek vagytok. Már csak nem mondom meg, milyenek.

RÁKÓCZI. Komornyikom mondá, ki, köztünk maradjon, nagy politikus, hogy a főurakat Bécsbe hívták föl. Én nem mentem... mert komornyikom úgy is biztosított, hogy minden bajunk orvosoltatik.

BERCSÉNYI. Az egyszeri ember is az orvosságtól halt meg; mert mit fájós lábára kellett raknia, bevette. Mi is beveszünk már most mindent. Eszerint nagyjából tudják a dolgot.

RÁKÓCZI. Ön ma igen jókedvű.

BERCSÉNYI. Adjon Isten elleneinknek hasonló jókedvet, hogy táncoljanak égő házaikban! Igen, Bécsbe hívtak fel. Számosan valánk, ó, és cifrán, a sujtástól alig látszottunk. Pompás terembe vezettek, szinte szemünk is káprázott, annyi arany volt a falakon. Végre beállott Kolonits, s előadta a legkegyelmesebb leiratot. Könyv nélkül tudta, mert maga készíté. Abban nem kívántatott egyéb, hanem hogy az osztrák törvény hazánkban is behozassék, mint a többi örökös tartományba bevitetett. Ekkor aztán a magyarok is minden kedvezményben részesülni fognak. Hogy pedig minket is kísértetbe vigyenek, megígértetett, hogy akkor aztán fajkülönbség nélkül a legmagasabb hivatalokra is alkalmaztatni fogunk úgy, mint a többiek. De hogy ezen mennyei üdv minél gyorsabban szállhasson közénk: kívántatott, hogy avult előítéleteinkről és ősi szokásainkról, melyek a főhatalom és közbátorsággal meg nem egyeztethetők, szépen mondjunk le; törvényeinket engedjük megdézsmálni; - s hogy egyikünk se panaszkodjék a másikra, fizessünk mindnyájan. A királyi városok, székelyek, hajdúk és kunok előjogaikról isten nevében szintén mondjanak le. Szóval: ne legyen alkotmányunk, hanem legyenek jezsuiták; azok aztán majd behozzák az inkvizíciót is. Ennyit, s nem többet kívánnak tőlünk. - Ah, az önök vére meghült... önök elnémultak... kérde néznek rám? Így néztünk mi is egymásra, némán, halványan és iszonyodva, mintha kísértetet látnánk.

RÁKÓCZI. *(szorult lélegzettel)* És - nem szólt senki?

BERCSÉNYI. Hosszú szünet után a kalocsai érsek, az ősz Széchényi Pál kelt fel. Azt vélted volna, Árpád kelt ki sírjából, olyan méltóságosan és olyan haloványan. Háromszor akart szólani, de nem talált szót. Végre gondolkozási időt kívánt. S azt megtagadni nem lehetett. Mi eloszlottunk; magyar szokás szerint, hogy máskor végezzünk.

RÁKÓCZI. S mi történt ezután?

BERCSÉNYI. Széchényi a királyhoz ment - szólt bátran és őszintén. Elmondá, hogy e bécsi gyűlés törvényellenes, s hogy ha mi elfogadnánk is e javaslatot, belőle a legiszonyúbb belharc támadna. A király őszintén megvallá, hogy e kétség öbenne is fölmerült, s ez ellenvetést ő is tevő; de Kolonits biztosítá, hogy e változást maguk a magyarok is óhajtják, s hogy ő arra kényszeríteni nem akar.

RÁKÓCZI. No látod?

BERCSÉNYI. Mikor panaszkodtam én a király ellen; nem ő a mi ellenünk, hanem tanácsadói. Mi eljöttünk, de azok ottmaradtak. S ezek fennen kérkedtek, hogy amit diplomacice ki nem vihettek, végrehajtják majd tetteleg. Tudja ön, mit tesz legelőször is Kolonits? Már megkezdte... a protestáns papokat összefogatja - már Pozsonyban ül a törvényszék; máglyára vagy gályára mennek.

AMÁLIA. Ezt a protestánsok nem tűrik el.

BERCSÉNYI. Hisz azt akarják, hogy fegyverhez nyúljunk, hogy legyen ürügy az alkotmányt eltörlni.

LONGUEVALL. De feledi ön, hogy ez kétélű kard; ha a nemzet győz, szabad lesz.

BERCSÉNYI. *(megszorítja kezét)* Nem feledtem, de ön megértett engem.

RÁKÓCZI. *(félre)* A gyümölcs érni kezd.

ÖTÖDIK JELENET

Előbbie, Vay

VAY. Bocsánat, hogy ily későn jövök. Barátomat, Bercsényit keresem. Nálad valék. Örömhírt hozok; Budáról jövök; ott hallám a legbiztosabb kútfőből.

BERCSÉNYI. Örömhír? - Ez váratlan vendég; ezt fenséges asszonyunk is szívesen látja.

VAY. A spanyol király meghalt, a seregek parancsot kaptak, a Montecuccoli-ezredét kivéve mind kivonultak az országból, a franciával elkerülhetetlen a háború.

BERCSÉNYI. Ezért megcsókollak.

RÁKÓCZI. *(félre)* A gyümölcs megért.

BERCSÉNYI. Nos, most is csak a szónál marad? Ha kidühöngtük magunkat, aludni megyünk.

LONGUEVALL. Tán jobb volna a piac közepén kidoboltatni, amit tenni akar.

BERCSÉNYI. Köszönöm, barátom... Hallgatni és tenni. Dologra fiúk, hiszen tudjátok, honnan újoncoztatott Thököly. Én Lengyelhonba megyek. Sok jó barátom van ott. De igaz, herceg, önnek is sok rokona van ott. Nem izen semmit? Éppen semmit?

RÁKÓCZI. Mondja ön, hogy Tokajban a szőlő már érik; szívesen látom szüretre őket is, ha ráérnek.

BERCSÉNYI. S adhatok ennek kedvem szerinti magyarázatot?

AMÁLIA. Értse úgy, amint én értem.

BERCSÉNYI. Úgy vérszüretre hívom őket. Bocsánat, hercegnő, rögtön indulok; most minden perc drága, mert tőlük egy-egy század sorsa függ.

AMÁLIA. Siessen ön, hozzon Lengyelhonból minél jobb hírt.

HATODIK JELENET

Előbbie, Boldizsár (nyomorult darócban), börtönőr

VAY. Mi ez? Mily ijesztő alak?

BERCSÉNYI. Valami koldus! Isten velünk! *(Elmennek.)*

RÁKÓCZI. *(meglátja)* Irgalmas Isten!

AMÁLIA. Férjem, mi rémít el?

RÁKÓCZI. Amália - ez ő -

AMÁLIA. Nagybátyám - ó Isten!

BÖRTÖNŐR. *(előre vezetve)* Öfelsége a börtönt meglátogatván, e rég felejtett boldogtalant szabadon bocsáttatá. - Ápolja, gyógyíttassa, gondja önt illeti meg, mert rokona, Zrínyi Boldizsár.

RÁKÓCZI. Köszönöm. *(Erszényt ad.)*

BÖRTÖNŐR. Vajha jobb szolgálatot tehettem volna! *(El.)*

BOLDIZSÁR. *(örömmel)*. Visszahoztak a sírboltba, már éjjeledik.

RÁKÓCZI. Bátyám, szegény boldogtalan! *(Sírva keblére borul.)*

AMÁLIA. S ők nem félnek Istentől?

BOLDIZSÁR. Ne sirass, nem haltam én meg. A sírboltba tettek ugyan, igen, de feledék a koporsót rám szegezni.

AMÁLIA. Megőrült!

BOLDIZSÁR. Az üdvözítő jelent meg, mondván: „Nem fogsz meghalni soha!” Síromba göröngyöt vetettek; az kenyérré változott - s a kenyérben van az élet. És gyakran eljött a gonosz, súgván: „királygyilkos vagy”; de nem hallgaték rá, tudtam ártatlanságom, s hogy Isten van velem.

RÁKÓCZI. Bátyám! Boldizsár!

BOLDIZSÁR. Ha-ha! Te is azt hiszed? Szólíts igaz nevemen. Nem tudod a jelszót? Nem is vagy az ég követe. Távozzál; el akarod hitetni te is, hogy királygyilkos vagyok? - Ó, szemem újra fáj - ez a rossz világ!... Vigy vissza a sírboltba - ott megjelennek ismét a mosolygó szellemek aranyköntösben, pálmaággal. Ó, mi üdv látni őket! A sírba!... A sírba vigyetek... A nap, a hold, a csillagok: ez a ti világotok. A sír világa szebb. Ott sötétebb az éj, s hosszasabb, de ha megnyílik a lélek mennyországa! - Szemed elvakulna - elvakult az enyém is; de aztán... ó aztán! Láttam a csodákat - a nagy titokzatot! - Keresztfán töviskoszorút, szívemből vérsugár köt hozzá.

RÁKÓCZI. Nem emlékszel semmire?... Hiszen e falak közt gyakran mulattál. Nézd *(Arcképekhez vezeti:)* Ez nővéred, Ilona, az én anyám. - Ez atyád, Zrínyi Péter.

BOLDIZSÁR. *(iszonyú rettegés fogja el)* Ez... ez! Hol van a vérpad? A bárd! A vér! Ó atyám! *(Karjaiba ájul.)*

RÁKÓCZI. Hívja az orvost.

AMÁLIA. Ki áll bosszút ezért? *(Boldizsárt elviszik.)*

LONGUEVALL. *(egyedül marad)* A kedvező perc jelen, midőn minden sebe kiújult, midőn az események oly biztos sikert ígérnek, nem foghat ellenállni. *(El.)*

RÁKÓCZI. *(visszajő)* Magához tért. Tovább nem nézhetem e nyomor képét; szememet kitépi, míg szívemet törként járja át. Megküldötték nekem?! Ó, ti kegyes hóhérok! A király megszánta? Mindig hallám, szíve jó. Nem is a király a mi ellenünk, de ti kígyók, vérünkön táplálkozők. Fejükre kell végre tapodnom, hiszen ők maguk hívnak fel bosszúra. Bosszúra szólít maga a sors ura is, mert ím, vaksággal verte meg őket. Midőn hadaikat elviszik, rajtunk nagy új sebeket ejtenek. Oktalanok! Nyitva hagyják az oroszlán kalitkáját, s meg sem simogatják - nem! Szúrják, égetik. Azt vélik, most is csak ordítani fog, s ismét nyakába vethetik a hurkot!

HETEDIK JELENET

Rákóczi, Longuevall

RÁKÓCZI. Az orvos?

LONGUEVALL. A betegnél van. De nagyobb beteg van ennél, s annak ön lehetne orvosa.

RÁKÓCZI. Értem önt - hazám.

LONGUEVALL. Én nem látom majd temetését - mert búcsúzni jöttem.

RÁKÓCZI. Ön Versaillesba megy?

LONGUEVALL. Hírül viszem, hogy itt ne keressen királyom frigyársat.

RÁKÓCZI. Önt megfoszták tisztségétől.

LONGUEVALL. Mikor voltak ők háládatosak?

RÁKÓCZI. Vétettem ön ellen valaha?

LONGUEVALL. Soha; itt menedéket találtam.

RÁKÓCZI. Vagy valaki hazámfiái közül?

LONGUEVALL. Soha!

RÁKÓCZI. Ó, ha bízhatnám önben!

LONGUEVALL. *(egy levelet ad át)* Tekintse meg - mások jobban bíznak bennem.

RÁKÓCZI. A francia követ - Villars gróf.

LONGUEVALL. Tudja-e már most, fenség - miért vagyok itt?

RÁKÓCZI. Királya meghagyásából.

LONGUEVALL. Ki önben frigyársat remél.

RÁKÓCZI. Vihar közég. Európa hullámszani kezd; országok mint óriás habok csapnak össze; s ez megingathat minket is. Mi fog felmerülni e káoszból, s ki fog alásüllyedni, az ég titka. De tudni hasznos, midőn minden percben hajótörés vár, ki nyújt majd mentő kezét, s ki lök el magától, ha hozzá közeledünk. - Nekünk frigyos kell, mert kormányosink megesküdt elleneink.

LONGUEVALL. Ki természetes barát, mint ellenünknek ellene?

RÁKÓCZI. Ha királya biztosítna...

LONGUEVALL. Ha ő is biztosíttatnék.

RÁKÓCZI. Ön kézbesítené?

LONGUEVALL. Azért vagyok itt.

RÁKÓCZI. *(íróasztalhoz megy és írni akar)*

LONGUEVALL. Én már elkészítem a levelet. *(Átadja.)*

RÁKÓCZI. Ön előre hitte, hogy megegyezem?

LONGUEVALL. Mert tudtam, szereti hazáját, s nem fogja tűrni végsüllyedését.

RÁKÓCZI. *(az iratot olvassa)* Ön igen jól ismeri sebeinket - híven festi. Ha sohase bíztam volna önben - ez meggyőzne, hogy bízhatom; ez a szív hangja.

LONGUEVALL. Halálra megbántottak engem is.

RÁKÓCZI. *(olvassa)* Helyesen! A kormány a mi ellenünk... igen, mert törvénytelen, mert nekünk idegen... mert mi független ország vagyunk. Igen, addig nincs béke köztünk, míg kormányunk nem lesz Budán. Ezt aláírhatom, mert csak annyit kíván, mihez jogunk van. *(Aláírja, lepecsételi.)*

LONGUEVALL. Jól tudtam az éles vonalt, mely a párütöt s igaz hazafit elválasztja.

RÁKÓCZI. *(átadja a levelet)* Szóval többet mondhat ön.

LONGUEVALL. S többet hozok majd, mint reménylené. Isten önnel! Két hó múlva látjuk egymást.

RÁKÓCZI. Isten önnel! *(Kezet nyújt; Longuevall el.)* Longuevall! Nem hallá... Már ismét gyanú! Vagy gyáva volnék? - A megszokás természetté vált. *(Indul, de rögtön visszatér.)* Visszahívatom. - *(Megáll.)* De nem fog-e kinevetni gyávaságomért? És bűn-e az, mit tenni akarok? Ez nem bosszú - nem! - Ez büntetés azokra, kiket a törvény karja föl nem érhet. Emlékezzél őseidre! Nem fenyegetnek ők, hogy visszalépj... előre! Hisz anyád Zrínyi Ilona!

NYOLCADIK JELENET

Amália, előbbi

AMÁLIA. Ő alszik. De eszmélete csak egy lobbanás volt, lelke újra elsötétült.

RÁKÓCZI. Amália, a kocka el van vetve.

AMÁLIA. Kitűzted a zászlót?

RÁKÓCZI. Frigyeszt találtam. De nekünk válnunk kell. Nincs erőm küzdeni, míg bátorságban nem tudlak.

AMÁLIA. S hol volnék bátorságban, mint kebleden? Bármilyen sors érjen, én osztom azt, mint hű és igaz nő.

KILENCEDIK JELENET

Solári, fegyveresek, (majd) Boldizsár, orvos.

RÁKÓCZI. Csendesen! - Jőnek. - Hah, mi ez?

AMÁLIA. Solári kivont karddal?

BOLDIZSÁR. *(kívül)* Nem maradhatok itt, vigyetek a sírboltba.

SOLÁRI. *(előre lép)* Önök foglyaim.

BOLDIZSÁR. *(az oldalajtón megjelen)* El, el a sírboltba!

AMÁLIA. Férjem!

RÁKÓCZI. Tekints oda! Az én jövőm képe!

NEGYEDIK FELVONÁS

(Bécsben egy terem, asztalnál ülnek.)

ELSŐ JELENET

Kolonits, Oetting, Traun, Buccellini, tiszt, (mindjárt) Rákóczi

KOLONITS. Jöjjön a rab.

TISZT. *(bebocsátja Rákóczit)*

KOLONITS. Nézzék e büszke, kihívó tekintet, s emlékezzenek a szerény, alázatos ifjúra, s vallják meg, hihettem-e e képmutatónak?

RÁKÓCZI. *(könnyedén meghajolva)* Üdvözlöm nagyméltóságokat. Óhajtom tudni, mint bírák ülnek-e itt?

KOLONITS. Majd megtudja, miért hozatott ide.

RÁKÓCZI. Előre kell tudnom. Mert ha ítélni akarnak fölöttem, ünnepélyesen ellentmondok. *(Süvegét felteszi, a székre ül.)* Ha vétettem, mint birodalmi fejedelemnek, csak a regensburgi országgyűlés lehet bírám; mint magyar nemes pedig - Kolonits úrnak tudnia kellene - csak magyar törvény és magyar bírák elé tartozhatom.

BUCCELLINI. *(haraggal)* Mint felségsértő a császár és király ellen, e vegyes bíróság elé tartozik. Egyébiránt a kérdés minket illet.

RÁKÓCZI. Ön nagyon indulatos, udvari kancellár úr, s ezáltal maga is megösméri, hogy nem bírónak való; mert az indulat elvakítja azt ésszt, s mint Kolonits úr tanított rá, első foka az örültségnek.

KOLONITS. Nem fogunk önnel vitázni. Hallja a vádat. Összeesküvés fedeztetett fel, s a pártfők már foglyaink. Önök elvégezték, hogy midőn Őfelsége Luxemburgba menend, tízezer harcossal megrohanják, s az egész udvart lekoncolják.

RÁKÓCZI. *(félre)* Gyanúm alaptalan volt, - Longuevall nem áruló.

KOLONITS. Tagadja ön ezt?

RÁKÓCZI. Tízezer harcos? Hihetőleg gombaként a földből bújt volna ki.

KOLONITS. A terv jól ki volt főzve. Őfelsége most háborút visel. Önök a nagylelkű magyarokat akarták játszani; ajánlkozni akartak, hogy önkéntesen saját erszényükből a franciák ellen negyvennégy ezredet fognak kiállítani, s midőn ezek fölött Őfelsége szemlét tartott volna Luxemburg mellett -

RÁKÓCZI. A magyarok gyilkosok lettek volna!

KOLONITS. Igenis. Mít mondhat erre?

RÁKÓCZI. Hogy ezen tervet rosszul főzték ki önök.

(MIND) Mi?

RÁKÓCZI. Bocsánat - az urak között katonák is vannak, kikről fel nem teszem, hogy ily ostoba haditervet készíthetének. Vagy annyira elaljasult már népünk, hogy tízezer haramja van közte? Még nem oly régen vagyunk rabszolgák. Megbocsátom önnek, mert nem hazámfia s nem ismeri azon vallásos érzelmet, mely a magyart királyához köti. Tiszteli ő már csak nevét is, másképp túrne-e annyi törvénytapolást, mely nevében követtetik el?

TRAUN. Csak a dologra kérem!

RÁKÓCZI. Igaza van gróf úr, hol vannak a tanúk?

KOLONITS. A tanúk? Nem lesz azokra szükség.

RÁKÓCZI. Azt hiszi ön? Igaz, mire valók is a tanúk? Hiszen én máris rendkívüli kedvezésben részesültem, midőn vallatni méltóztatnak, holott sokan kihallgatás nélkül is holtiglan rabok; például nagybátyám, Zrínyi Boldizsár.

KOLONITS. Lesz tanú is.

RÁKÓCZI. S oly nagy fáradságot vett magának eminenciád; de hiszen hol tízezer orgyilkos esküszik össze - ott csak lesz vagy ötszáz tanú.

KOLONITS. Egy is elég.

RÁKÓCZI. S nem tudott ön többet találni? S ön mégis panaszkodik a világ romlottsága miatt? S meri ön még most is állítani, hogy köztünk tízezer orgyilkos van, holott ön csak egyetlenegy gazembert volt képes felfedezni és megvenni hamis tanúul?

KOLONITS. Ez egy is képes lesz a vádat bebizonyítani. Jöjjön a tanú. *(Tiszt el.)*

RÁKÓCZI. És vádló ugyanazon személyben.

MÁSODIK JELENET

Longuevall, előbbiek

RÁKÓCZI. *(bámulva feláll székeről).* Longuevall!?

KOLONITS. Látják, mint halványodik - a szó ajkán fagyott.

RÁKÓCZI. *(remegő hangon)* Ön lép fel ellenem?

LONGUEVALL. *(lesütött szemekkel, remegve)* Én.

TRAUN. Csak ne reszketne úgy az a tanú. - Látják, mint halványodik? A szó ajkán fagyott.

RÁKÓCZI. Ön? Hálátlan!

KOLONITS. Mondja ön szemébe a vádat, mert tagadja.

LONGUEVALL. Beadtam írásban.

RÁKÓCZI. Ó kigyó! Kit házamba vettem... Ha egy kutyával... Nyomorult kém!

KOLONITS. Reméljük, most csak nem tagadja.

RÁKÓCZI. *(felegyenesedve, határozottan)* Mit tud ön? Kivel esküdtem én össze?

LONGUEVALL. Az iratban megneveztem.

RÁKÓCZI. A király élete ellen?

LONGUEVALL. Igen.

RÁKÓCZI. Hazugság ördöge, még nem ismertelek; most már hiszem, hogy tanotok igaz volt, ti bölcs oktatóim; mert ím, az ördög ily álarcot ölt magára, midőn kísértetni akar - midőn romlásunkra esküdött. Ó sejtelem, mi szent valál bennem! Midőn ez emberre néztem, őrangyalom intett, hogy ne higgyek neki.

KOLONITS. Tehát nem tagadja?

RÁKÓCZI. Mit nem tagadok? - Mit bizonyít ez ember?

KOLONITS. Hogy június elsején önnél az összeesküvés megtörtént - éjjel tizenkét órakor.

RÁKÓCZI. Gyalázatos hazugság! S kik esküdtek össze?

LONGUEVALL. Ön, Bercsényi gróf, Szirmai, Okolicsányi és a három Vay.

RÁKÓCZI. Hah, megfogtalak ördög!... Uraim, én be fogom bizonyítani, hogy ez koholmány, mert be fogom bizonyítani, hogy ezen urak együtt nálam sohasem is voltak, s hogy a mondott éjjel másutt kelle lenniük. S én kívánom, hogy ez ember fogassék el.

KOLONITS. E levél megment a fáradságtól. Ismeri? Ön írta alá, az ön pecsétje.

RÁKÓCZI. Olvassa ön, mert abból megtanulhatja, mennyi sérelmet, jog- és törvénytapolást, mennyi égbekiáltó bűnt követtek el. Abból sohasem fog ön semmi fölségsértést, semmi hazaárulást kicsikarni, bár a csűrés-csavarásban mesternek ismerem.

KOLONITS. Tehát mindent tagad?

RÁKÓCZI. E levélen kívül nincs mit vallanom.

KOLONITS. Vezetessék el. - Távozzék!

RÁKÓCZI. *(Longuevallhoz)* Mit adnak önnek fejemért?

LONGUEVALL. Én csak az igazságot...

RÁKÓCZI. Hazudjék ön, mert az igazságért egy fabatkát sem adnak. Hazudjék ön, mert az igazság engem úgy sem szabadít meg. *(El.)*

KOLONITS. *(feláll, Longuevallhoz)* Ön gyáva! Báró lesz, ezredet kap, de több tanút keressen. Elmehet.

LONGUEVALL. *(el)*

TRAUN. Előre mondtam: egy tanú semmi tanú.

KOLONITS. De levele!

TRAUN. Kár, hogy nem világosabb. *(El.)*

OETTING. Önök elhirtelenkedték a dolgot. - Magamat ajánlom. *(El.)*

BUCCELLINI. De hát éppen nem lehet szerezni több tanút a cselédei közt.

KOLONITS. Azok mit sem tudnak.

BUCCELLINI. De az arany?

KOLONITS. Igen lelkiismeretesek.

BUCCELLINI. Fölötte nagy kár! De ez embernek meg kell halni, veszedelmes nekünk!

KOLONITS. A gyanú nagy, méltán fogatott el.

BUCCELLINI. S e gyanú soká, örökké rajta szárad. Ha több tanú nincs, a törvénykezést hagyjuk abba. Börtönőrében bízhatunk?

KOLONITS. Megválasztottam emberünket.

JÖRGER. De hát ha most már igazi lázadás üt ki?

KOLONITS. Jobban ismerem őket, moccanni sem mernek, vége már annak; fuimus Troes!

BUCCELLINI. No hiszen csak moccanjanak; egy nádpálcával kergetem ki. Ó bár lázadnának! Legalább lenne okunk megfosztani, amit ők alkotmánynak neveznek. Ez ellene van a birodalmi egységnek. S miért legyen nekik alkotmányuk, ha a többinek nincs?... No bizony!

KOLONITS. De Őfelsége igen kegyes, vallásos.

BUCCELLINI. Őfelsége most eléggé el van foglalva a francia ügygel. Kolonits bennem bízhatik, én szekundálok önnek.

KOLONITS. Tudja ön, jelszóm: Magyarhont rabbá, aztán koldussá, s végre katolikussá teszem. *(Elmennek.)*

VÁLTOZÁS

(Tömlöcszoba, közép- s egy oldalajtóval. Középajtónál, kívül dragonyos őr.)

HARMADIK JELENET

Börtönőr, Rákóczi, (mindjárt) Jakab

BÖRTÖNŐR. *(az oldalajtót benyitja)* E két szoba rendeltetett önnek. Vasat nem kap, elég van az ajtón és ablakon. *(A középajtón kiszól:)* Ide kell hozni a kapitány úr holmiját!

JAKAB. *(bőröndöt hoz be)*

RÁKÓCZI. Fogolytársam is lesz?

BÖRTÖNŐR. Csak laktársa, az őrkapitány, hogy el ne unja magát. A szobák ellen, reméljük nincs kifogása? Nagyatya, Zrínyi Péter is innen lépett a vérpadra. *(El.)*

RÁKÓCZI. *(egyedül)* Az ő siralomháza! Megszentelt falak, köszöntelek! Itt hangoztak el végső léptei... ennek ajtaján ment az öröklétbe; visszhangozzátok nekem végszavát! Nem reszketett azon halál félelme, mert tiszta lelkét a balsors le nem hangolhatá. Az eszme a lélek lobogása, eszméd a szabadság szövétéke volt; te földre ejted, én felvettem azt. Ne félj, kislelkűn nem kárhoztalak, hogy a sírba világítál nekem. Ha felfordított szövétnekül ez leend sírjainknál, jön még idő, midőn unokáink megáldják hamvainkat. Ó mert Vesta-láng az, melynek nem szabad kialudni velünk; a levegőbe folyik át; s ekkor villám gyanánt csap le, s népek mennydörgenek utána; meglássuk akkor, ti zsarnokok, nem fogtok-e sápadni és remegni? *(Az oldalajtóhoz lép, közel hozzá megborzadva megáll.)* Ez lesz sírom. Belépek, utánam bezárják, s csak akkor nyitják meg újra, midőn koporsómat viszik be. Ó nem borzaszt engem a vérpad, de nagybátyám eltorzított kísértetes arcára megfagy ereimben a vér. Ha itt évek múlva a magány beárnyazza lelkemet!... Élni s nem tudni a létet! Az ész bár nem hagyja el szövőszéket, bután, merevül, tétlenül bámulja elejtett vetélőjét; vagy torzképeket sző zilált szálakból. Megőrülni! - Ó ész, te nyugtalan bűvár, ne tapadj oly gondolatgyűrűhez, mely az örülés sötét tölcserébe sodorhat alá. Ó hiába! A beláthatatlan ormokon székelő sasnak is szabadság kell; lekötve elhullatja tollait, s a mélységbe zuhan alá. Nagybátyám szintén ép elmét vitt börtönébe, s mivé lön? - - Nem gondolkozom erről - máris hozzá kezd tapadni elmém. Édes szerelmem, vezess te virágszőnyegedre! Amália! - Ó itt sincs vigasz. Csak azt

nem tudom, melyik sebem fáj jobban. Én taszítottam nyomorba őt is. *(Kívül lánccsörgés.)* Fogolytársaim! - *(Az ablakhoz megy, fel akarja nyitni, szeme az üvegre mered.)* Mit látok? Ez üveg karika... Nagyatyám rámetszette nevét, és éppen halála napján; hihetőleg azon gyémánttal, melyet hóhérjának ajándékozott. Tehát két síriratod van. Egyik, melyet gyilkosaid a te és Frangepán emlékére a főtemplom falába vakoltatnak, e gúnyos mondattal: „vak vezette a világtalant”; a másik az, melyet magadnak alkottál! Vagy tudtad-e, hogy unokád is ide jövend, s könnyes szemekkel olvassa egykor? - Légy áldott érte, követlek. *(Gyűrűjét veszi s ír.)* „És unokája, Rákóczi Ferenc, a szabadságért.” Törékeny síremlék; - de az időnek mindegy! Ezt eltöri majd a légvonat, s a márvány szintén elporlik. Nekünk, kik nagy tervek küszöbén szegyük nyakunkat, ily emlék való. Jobb ily átlátszó tiszta emlék, mint az, melyen rablott arany fénylik. A piramisok nem tették halhatatlanokká Egyiptom királyait; de ezredévek után is hirdetik minden jók utálatára, hogy tapasztul rabszolgák vérverejtéke hullott a kövekre. Neveink nem lesznek a történelem fekete lapjain. - Isten velünk! Én síromba bátran lépek. *(El oldalt.)*

NEGYEDIK JELENET

Lehmann (középen jő), szolga (gyertyával)

LEHMANN. Elmehetsz! *(Szolga el.)* Áldom a gondviselést! *(Az oldalajtót benyitja.)* Barátom!

RÁKÓCZI. *(karjaiba fut)* Lehmann! Álom ez?

LEHMANN. Én vagyok, csak csöndesen! Mindent meg fogsz érteni.

RÁKÓCZI. Hogyan jössz te ide?

LEHMANN. Fogságod előléptetett. Amint elfogtak, engem rögtön parancsnokká neveztek ki, hogy gyermekkori ellened őrizzen; s veled kell laknom, hogy kémedül legyek, s amit még nem tudnak, kicsaljam belőled. Egy neme ez a tortúrának.

RÁKÓCZI. Ők mindent tudnak. Nem zúgolódtam a sors ellen, ím, te vagy jutalma.

LEHMANN. A gondviselés szent munkája ez; elküldött engem, hogy megszabadítsalak.

RÁKÓCZI. Megszabadítani engem, hogy értem rabul maradj?... De nem... ennek díja vérpad lenne.

LEHMANN. Ha kell, rálépek.

RÁKÓCZI. S te azt hiszed, ily áron megvenném az életet?

LEHMANN. S te nem áldoznád értem a tiédet? Emlékezzél eskünkre.

RÁKÓCZI. Neked nőd van.

LEHMANN. S neked nincs-e nőd?

RÁKÓCZI. Ne szóljunk erről; el nem fogadhatom. Az eskü kényszerítés. Az ifjú nem látja a jövőt, s leköti, mihez joga sincs. - Nődnek szentebb joga van hozzád. Én feloldalak. Ne szóljunk erről.

LEHMANN. S az eskü semmi? Ó barátom, jobbnak hittelek.

RÁKÓCZI. De az öngyilkosság volna!

LEHMANN. Kötelességnek hittem. Itt nem fordul elő életváltság, itt csak merész játékról van szó. Ennyit, úgy hiszem, csak megtennél barátodért az eskü nélkül is.

RÁKÓCZI. Még kérdezheted?

LEHMANN. Én nem cselekszem többet. A tervet jól megfontolám, s már minden előkészületet megtevék. Börtönöd ablakán egy pár vasrudat elfűrészelünk, félrefeszítjük, és hosszú kötelet bocsátunk ki.

RÁKÓCZI. De kívül az örök?

LEHMANN. Megláthatnának s golyókkal üdvözölnének. Jobban szeretlek, mintsem e vészes útra bocsássalak. Ez csupán a szökés lehetőségét tanúsítsa. Te biztosabb úton fogsz menekülni. Öcsém szolga nélkül jövend a várba engem látogatni; te azalatt itt átöltözől; s midőn az előbbi őr felváltatott, mint szolgája hagyod el e szobát és várat. Kívül gyors paripák lesznek elrejtve. De a lengyel határokig meg ne álljatok; ott, mint tudom, számos rokonod és barátod van.

RÁKÓCZI. És te?

LEHMANN. Mihelyt gyanú nélkül lehet, követlek. De ez ellen egy szót se, ennek meg kell lenni.

RÁKÓCZI. A gondviselést csúfolnám, ha ellenállanék. Halld te is eskümet. Az élet többé nem sajátom; a honé. A szabadság istene küldte téged a gyermeknek barátul, s most az ifjúnak őrangyalul. Az ő szentelt bajnoka leszek, s lerovom nagy tartozásomat. Ha valaha hallod, hogy önző lettem, s hazám ügyét hatalom, kincs, fény, vagy bármi áron elárulom: jöjj bátran és döfd át szívemet, képzeld magadat az ég bosszúangyalának.

LEHMANN. Közel leszek majd hozzád, mert veled harcolok. De most dologra! *(Bőröndjéből ráspolyt vesz.)* Vedd s munkálj, én ajtódat őrzöm.

RÁKÓCZI. Már csak meg kell tanulnom, mint kell a börtönt feltörni. *(El.)*

LEHMANN. Nemeslelkű barát; nem fogadta el életemet; pedig tudom, ő kész lenne magát feláldozni értem. *(Kopogás.)* Ki az? *(Az ajtót megnyitja.)* Te vagy?

ÖTÖDIK JELENET

Jakab (jő), előbbi

JAKAB. Kapitány úr!

LEHMANN. No Jakab mester, mi baj?

JAKAB. Hm! De nem haragszik meg?

LEHMANN. Megvertél valakit? Vagy mit vétettél?

JAKAB. Most egyszer nem én... Kapitány úr, csak egy hete házasodott...

LEHMANN. Nőm van itt?

JAKAB. Nem... hanem... Eh, mit kerülgetem, mint a macska a forró kását, hiszen a kapitány úr is katona, ha ezerszer házas is. Odalenn az őrháznál van ám valaki. Régi katona vagyok, s bejártam nagy részét Európának, de oly szép katonánét sohasem láttam. Istenemre, beillenék markotányosnőnek, ha mindjárt az egész ezred császárokból állna is. No de talpra is ugrott az egész őrség, már szinte hajba kaptak miatta; de az is katonás leány ám - kereken kimondta, hogy ő csak a kapitánnyal akar szóba állni.

LEHMANN. Kergessétek el.

JAKAB. Igen, de azt mondta, hogy csak azt mondjuk a kapitány úrnak, hogy ő Amália Hessenből.

LEHMANN. Amália?

JAKAB. Nos?... Emlékszik már rá? - Gondolkozzék csak kissé, kapitány úr, hiszen nem mondjuk meg az asszonyságnak. Eh, kapitány úr, katonadolog. No felvezesse?

LEHMANN. Már csak vezesd fel. Erővel nyakamba köti magát; túl kell rajta adnom.

JAKAB. *(félre)* Értjük. *(El.)*

LEHMANN. Ha nem csalódom, ez ő! De hogy jöhet ide? *(Beszól:) Barátom!*

RÁKÓCZI. *(jó)* Mindjárt kész leszek.

LEHMANN. Készülj a legnagyobb öröme, a hercegnő itt van.

RÁKÓCZI. Az lehetetlen, hiszen klastromba zárták.

LEHMANN. Ki tudja, tán éppoly biztos őre van, mint neked. De vigyázz, örömed ne törjön ki hangosan, nehogy a külső őr meghallja. Jőnek. Vonulj vissza, s ne jöjj, míg nem hívlak.

HATODIK JELENET

Amália, Jakab (az ajtót megnyitja; kívül az őr látható)

AMÁLIA. *(polgárilag, bekötött fejjel, lesütött szemmel)*. Kapitány úr!

LEHMANN. Az ördög tudna neked ellenállni, kis hamis! Eszem a szentedet! *(Öleli.)* No, pimasz, mit tátod a szádat? - lódulj, húzd be az ajtót.

JAKAB. Értjük. *(El.)*

LEHMANN. *(kiszól az őrhöz)* Hallja kend, senkit se hagyjon az ajtóhoz közelíteni.

ELSŐ ŐR. Értem, kapitány uram.

LEHMANN. *(az ajtót bebúzza)*. Hogy menekült fenséges asszony?

AMÁLIA. Ismer ön?

LEHMANN. Lehet-e más? Mint a leghívebb nő? S fenséged, honnan ismer engem?

AMÁLIA. Férjem barátját ne ismerném? Bátorkodtam volna-e másképp ide jönni? Kapitány úr, minden perc drága. Aranyat hoztam.

LEHMANN. S férje barátjának hitt?

AMÁLIA. Nem önnek - őreit megfizetni.

LEHMANN. Nincs arra szükség; - ő még ma szabad lesz.

AMÁLIA. Ön ámít engem.

LEHMANN. Csendesen! Fönség, van-e elég ereje a viszontlátás örömeit elfojtani?

AMÁLIA. Láthatom őt?

LEHMANN. Ő itt van.

AMÁLIA. Itt? Ó Isten!

HETEDIK JELENET

Voltak, Rákóczi

RÁKÓCZI. Tovább nem állhatok ellent! Amália!

LEHMANN. Az Istenért! - Csöndesen!

AMÁLIA. Férjem!

LEHMANN. Kihallik, halkan!

AMÁLIA. Hiszen már nem szólok - nem fogok örvideni... nem gondolok arra, hogy karjaidban vagyok, hanem, hogy nemsokára nem leszek karjaidban.

RÁKÓCZI. Hiszen szabad vagy... nem fogsz-e követni? De ó ne hallgass rám, ne kövess - az én sorsom bujdosás.

AMÁLIA. S az enyém fogság...

RÁKÓCZI. Fogság, hiszen szabad vagy?

AMÁLIA. Az arany megnyitá börtönöm ajtaját, de nem zárult be utánam, mert meg kelle esküdnöm a fészületre, hogy e viszontlátás után rögtön visszatérek. Ó, az én börtönöröm nem oly igazszívű barát, mint a tied; ő csak fösvény, de nem szánakozó. Hová menekülsz?

RÁKÓCZI. Lengyelhonba. De ha Isten segít, eljövök megszabadítani téged.

AMÁLIA. Csak a hazát szabadítsd, rám ne gondolj. Én nem víhatok érte, de zúgolódás nélkül túrni fogok és imádkozom. Egyet ígérj meg, hogy nyugodt lehessek. Ellenink mindenre képesek. De bármit hallasz, hogy szenvedek, hogy kínoznak, hogy engedéllyel megválthatnál: ne higgy nekik, mert békén túrok minden szenvedést, s hazánk ügyét miattam el ne áruld. S habár saját kezem iratát mutatják, annak se higgy: gondold, hogy gyöngé voltam, s a kánpad csikarta ki; mert szabad akaratom: hazánk szabadságáért inkább meghalni, mint azt elárulni. Csak ezt ígérd meg, s én erős leszek!

RÁKÓCZI. Ily nagylelkű nőt adott az ég, - s ettől fosztanak meg az emberek.

AMÁLIA. Önézetemben koldussá leszek, s elvesz minden becsem, ha értem legkisebbet áldozol.

LEHMANN. *(ezalatt köntöst, sisakot vitt a mellékszobába.)* Kopognak, válniuk kell.

RÁKÓCZI. Isten veled!

LEHMANN. *(az ajtónál)* Ki az?

NYOLCADIK JELENET

Jakab, előbbiek

JAKAB. *(künn)* Kapitány úr, öccse, a hadnagy úr van itt; azt mondja, sürgönyt hoz.

LEHMANN. Mindjárt. Távozzál, barátom. Sietve át kell öltöznöd - az óra közelg.

RÁKÓCZI. Isten veled. *(El oldalt.)*

LEHMANN. Föséséges asszony, rögtön hagyja el a várat. *(Az ajtót megnyitja.)*

AMÁLIA. *(Rákóczi után)* Isten veled!

LEHMANN. Jó éjszakát!

AMÁLIA. (*gyűrűt át*) Fogd e gyűrűt, emlékezzél rám. (*Elsiet.*)

LEHMANN. Jakab, kísérd le a várkapuig. Ne merje senki bántani.

JAKAB. Értem. (*El.*)

KILENCEDIK JELENET

Oliver, előbbi, (később) Rákóczi

LEHMANN. Ejnye öcsém, jobbkor is jöhettél volna.

OLIVER. Csak ne haragudjál, mindjárt visszamegyek. Sürgönnyel jövök, s reggelig még a magyar határon kell lennem.

LEHMANN. No hol az a sürgöny? (*Az ajtót beteszi.*) Nos, öcsém?

OLIVER. Minden kész, három helyütt előre megvettem a paripákat.

LEHMANN. S az útlevel?

OLIVER. Nálam van.

LEHMANN. Lengyelhonba?

OLIVER. Igen. Rögtön nyolc óra lesz, az öröket felváltják. Szolga nélkül jöttem be a várkapun, az új ör nem fog megütközni, hogy szolgálával távozom, mert máskor soha sem jöttem egyedül. De te mit fogsz tenni?

LEHMANN. Egy óranegyed múlva követlek, mintha sürgöny következtében Bécsbe sietnék. (*Az óra nyolcat üt.*)

OLIVER. Nyolc óra.

LEHMANN. Az öröket felváltják.

OLIVER. S a fejedelem?

LEHMANN. Már öltözik. Öcsém, tudod, mi drága kincset bízta rád; ha kell, halj meg érte.

OLIVER. Csak a várkapun legyen kívül, el nem fognak, ha csak agarakon nem kergetnek. De csitt! (*Az ajtóhoz megy, hallgatózik.*) Most váltják az őrt.

LEHMANN. (*a másik ajtónál*). Készen vagy?

RÁKÓCZI. Azonnal.

LEHMANN. Lebocsátom a kötelet. (*El oldalt.*)

OLIVER. Már alatt vannak. Ah, az előbbi ör felmegy a lépcsőn (*Az ajtóhoz.*) Hamar, csak hamar! - minden perc drága. Most szabad az út. (*Rákóczi dragonyos ruhában, szakállal.*)

LEHMANN. (*egy kardot át*) Tehát búcsú nélkül. Sarkatokban leszek.

OLIVER. Mint dobog a szívem.

LEHMANN. Bátorság!

RÁKÓCZI. Isten veled!

LEHMANN. El, el, sietve! *(Ajtót nyit - más őrr áll ott.)* Jó éjt, öcsém! *(Rákóczinak egy köteget ad.)* S kend el ne ejtse szokása szerint.

OLIVER. Csak szidd meg bátya, mert ily ügyetlen szolgám soha sem volt. No, jó éjt! *(Őr tiszteleg, Oliver el Rákóczival.)*

LEHMANN. Jó éjt! *(Az ajtót beteszi.)* Eddig sikerült. Ó éj, fedezd be őket szárnyaiddal! Már alatt vannak. Az örök mindenütt tisztelegnek. *(Az ablakhoz siet.)* Ott mennek. Még csak néhány lépésüket vezesd, szabadító Istenem! Hah, az őrr megállítja. Isten! - Öcsém felel. - Az őrr... *(A legnagyobb örömmel.)* Mehet! A porban imádlak, égi gondviselés! Leróvtam legszentebb tartozásomat. De mily önző, hiú vagyok, oly nagy becset tulajdonítok e tettnek... szinte pirulok érte... Mit kockáztattam? Semmit - éppen semmit. *(Kopognak.)* Hah, mi ez? Bizony remegésbe hoz. - Ki az? *(Ajtót nyit.)*

TIZEDIK JELENET

Örmester, előbbi (kívül), őrr

ÖRMESTER. Csöndesen! Kapitány úr, a fogoly meg akar szökni.

LEHMANN. Ah, dehogy! Hiszen alszik.

ÖRMESTER. Nem alszik, uram. Unalmamban a bástyára menék, s alig valék ott, s ím, megzörren mellettem a fű... mit látok? Hát a fogoly ablakából hosszú kötél sétál le. Várj, gondolám, hiszen éppen jókor jössz; és vártam, mikor fog lebecsátkozni a fogoly, hogy nyakon csíphessem.

LEHMANN. Ah, ez képtelenség.

ÖRMESTER. De úgy van. Mikor aztán meguntam várni, a legközelebbi őrt szólítám, s az ablak alá állítám... arra el nem szökhetik.

LEHMANN. Majd megvizsgálom. Menjen aludni.

ÖRMESTER. De uram, ezt a kis érdemet nem vitázza el tőlem senki! *(A gyertyát veszi.)*

LEHMANN. Ön ellenszegül?

ÖRMESTER. Megbocsásson - nekem is meghagyták, hogy én meg önre vigyázzak. *(Benéz.)*

LEHMANN. Hideg vér!

ÖRMESTER. Árulás! A szoba üres... erre kellett megszöknie.

LEHMANN. Mit merészel?

ÖRMESTER. *(a középpajtót feltépi)*. Ki ment itt el?

MÁSODIK ŐR. A kapitány úr öccse és szolgája.

ÖRMESTER. Ha! Most értem. A kapunál valék, midőn a hadnagy jött, s még csodálkoztam, hogy szolgál nélkül. Ön az áruló, ön szöktette el a foglyot. *(Az ablakon lekiált.)* Fel, fel! Árulás! Lóra! Utána! Fogoly szökött el!

LEHMANN. *(kardot ránt)* Élve nem fogtok el.

ÖRMESTER. *(szintén kardot ránt)* Hah, áruló! *(Vívnak - örök leszúrnák.)*

LEHMANN. *(elesik)* Érte halok!

ÖTÖDIK FELVONÁS

(Falu széle, a színen keresztül alacsony domb, azontúl távolságban a tokaji vár és hegyek.)

ELSŐ JELENET

Bálint (egy ház előtt ül)

BÁLINT. Szegény Boldizsár úr! Mindig sírhatnám, ha rágondolok!... Szegény, a börtönben tán tovább élt volna. Itt csakhamar lázba esett, s az én karjaimba halt meg. Ó, mert rokona az egyik tömlőben, a másik száműzetésben volt. S még arannyal akarták megvenni az én lelkiismeretemet is hogy uramra valljak. Mi jólesik most minden reggel elmondhatnom, nem árultam el uramat.

MÁSODIK JELENET

Kristóf (kurucosan öltözve), előbbi

KRISTÓF. Adjon Isten!

BÁLINT. Ni, ni, te vagy az, Kristóf?

KRISTÓF. Más vagyok, egészen más.

BÁLINT. Nos, hány hét a világ, Kristóf?

KRISTÓF. Kuruc világ van, bátya, mégpedig ugyancsak kuruc ám! Én is egy darab vagyok belőle. De a faluban tán az alvó szüzek laknak, hogy semmit sem hallanak kigyelmetek.

BÁLINT. Hallunk biz, mi, de már annyit hallottunk, hogy semmit sem hiszünk.

KRISTÓF. *(a dombra vezeti)* No, ha a fülnek nem hisznek, hát higgyenek most szemeiknek. Mit lát ott, bátya?

BÁLINT. Hol?

KRISTÓF. A vár alatt.

BÁLINT. Ni, Ni! Hát ki serege az a roppant sereg?

KRISTÓF. A' biz a Rákóczié, Bercsényié, meg édes mindnyájunké.

BÁLINT. Tüzes tatár, hát mit akarnak most?

KRISTÓF. Hát csak az ágyúkat tisztogatják, s minthogy hetedhét országon bevették a várakat, hát Tokajt is lefűlelik.

BÁLINT. Hej anyjuk, anyjuk! - A kardomat!

HARMADIK JELENET

Voltak, nótárius

NÓTÁRIUS. Mi baj, Bálint gazda?

BÁLINT. Hát nem tudja, nótárius uram?

NÓTÁRIUS. Hogyne tudnám, a zsebemben van.

BÁLINT. Micsoda?

NÓTÁRIUS. Mindjárt megmondom. Itt van az egyik. Legfelsőbb parancs: „Aki Rákóczit elfogja, tízezer forintot kap.” Ez egy kissé elkésett.

KRISTÓF. Magam is azt hiszem.

NÓTÁRIUS. De hiszen előbb-utóbb horogra kerül.

KRISTÓF. Kicsoda?

NÓTÁRIUS. Ki más, mint az istentelen pártütő.

KRISTÓF. Rákóczi?

NÓTÁRIUS. De hiszen, jöjjön csak falunkon keresztül, úgy vasba veretem...

KRISTÓF. Tudja mit? Elvezetem én hozzá - csak el kell hozni azt a vasat.

NÓTÁRIUS. Hm! Mintha ki nem kergették volna? De itt van a másik: „fej- és jószágvesztésre ítélték”. Úgy kell neki.

KRISTÓF. De édes nótárius úr, ne labanckodjék ám itt!

NÓTÁRIUS. Micsoda?

BÁLINT. Ne bizony!

KRISTÓF. Mert levágjuk a fülét.

NÓTÁRIUS. *(állásba teszi magát)* Mit hallok? Hiszen ez rebellió!

KRISTÓF. *(írást ad)* Olvassa ezt.

NÓTÁRIUS. *(olvassa)* „Recrudescunt diuturna inclitae gentis hungarae vulnera.”

BÁLINT. Hát mit tesz az?

KRISTÓF. Hát ide a földesúrhoz hoztam, hogy szállást rendeltessen, szénát, zabot, s mindent a világon. Azért - egy, kettő nótárius uram! Mert ha tíz perc múlva kuruc zászló nem lóg a falu házán, bizony, bizony, félek, maga fog lógni. *(Induló.)*

NÓTÁRIUS. Mit jelent mindez?

KRISTÓF. Hát még ezt sem érti? *(Ágyúszó.)* No, de ezt már csak érti?

NÓTÁRIUS. *(reszketve)* Ágyúszó.

KRISTÓF. *(megfogja)* No, itt van, csípje meg, tízezer forint a jutalom.

NÓTÁRIUS. *(kirántja magát)* Futok a zászlóért. *(El.)*

KRISTÓF. Dehogy az, dehogy az... Rákóczi beszél; maga pedig amott jó.

NÓTÁRIUS. Kristóf, az ég szerelmére, ne mondja meg! Lássa, bizony Isten, nem hittem, hogy vissza merjen valaha jönni Magyarországra.

NEGYEDIK JELENET

Rákóczi, Bercsényi, vezérek (a dombon keresztül jönnek - egy csapat kuruc a dombon fenn marad, zászlóikon „Istenért, hazáért és szabadságért”). *Lengyel követ, magyar úr, Oliver.*

RÁKÓCZI. E dombra üssétek fel sátorunkat. *(Magyar úrhoz.)* S ön menjen vissza, s mondja meg a nádornak: békéről addig szó sem lehet, míg minden sérelmünk orvosolva nincs.

ÚR. Mindezt ígéri a király nevében. Kolonits már elveszté az udvar kegyét, hatalma elvétetett. Ő volt minden bajnak oka.

RÁKÓCZI. A hidrának csak egyik feje volt ő. Uram, az ígéretek kora lejárt, - mi tetteket várunk.

BERCSÉNYI. S ami legfőbb, a békekötést a többi hatalmak is biztosítsák, mert nem hiszünk már a sógoroknak.

ÚR. A választ híven megviszem.

RÁKÓCZI. Isten velünk! *(Úr el. Rákóczi a Bálint háza előtt leül, mellé Bercsényi.)*

BÁLINT. *(magában)* Az én lócámra ül! Ó mily szerencse!

RÁKÓCZI. *(a lengyel urat helytel kínálja)* Tessék, most meghallgatom önt.

LENGYEL. Mint szerencsém volt mondani, engem a kardinál küld, Lengyelhon primása.

RÁKÓCZI. A kardinál kegyeivel halmozott el, mint bujdosót, neki fiúi szeretettel tartozom.

LENGYEL. Ő most is atyai szeretettel gondol önre, mint követségem tanúsítja. A lengyel nemzet áldva emlékszik Báthori Istvánra; s e nagy királya magyar volt.

RÁKÓCZI. Bár soha se hagyta volna el Erdélyt, nem jutottunk volna tán ennyire. Midőn Lengyelhont gazdagítá, hazáját tette koldussá.

LENGYEL. Fenséged úgy szól, mint magyar, s én, mint lengyel; óhajtom, hogy történetünk mostani lapjára ugyanaz írássék.

RÁKÓCZI. Nem értem önt!!

LENGYEL. A kardinál önben új Báthori Istvánra ismert.

RÁKÓCZI. S ha mégis csalatkoznék a kardinál?

LENGYEL. Ajánlatot tesz önnek: mostani királyunkat elűzik. A trón megüresül. Ez annyi, mint bizonyos. Ha fenséged akarja, rendeink által királlyá választatik.

BERCSÉNYI. Mit hallok? Korona kínálkozik? - Nos, üdvözljem-e fenségedet?

RÁKÓCZI. *(feláll)* Nagyságos úr, nem kétkedem, a kardinál szavának állana; hatalmát ismerem, valamint a mostani király gyöngeségét. A lengyel trón oly kincs, melyért királyok verseznek. Nagyatyám harcolt e trónért, s nem gondolt azzal, hogy miatta elveszti Erdélyt, mely atyjáról maradt rá; mert oly nemzetet boldogítani érdem, mely királyát naggyá teheti. De én magyar vagyok, s hazám boldogtalan! Nem dicsvágy sugá nekem, hogy a hatalmat megragadjam. Ki csak azért tördel koronát, mert más fején van, s hogy fejéhez újra öntesse: irigy tolvaj az, s mindazoknak gyilkosa, kik az ily harcban elhullanak. Korona e főt ne ékítse soha. Én a magyar szabadságért rántottam kardot; vissza kell azt küzdenem, vagy vitézül halmom. A belharc rémítő arcát látja ön itt; s fáj, ha elnézek a vérmezőn, az égő falvakon s az elpusztult határokon, és velük sírok, ha hallom az árvák és özvegyek siralmait. De az önvádtól megment a jogérzet. Azok fejére száll majd átok, kik e kétségbeesett hazát fegyvert fogni kényszeríték, ha csak gyáván pusztulni nem akart a föld színéről, honnan ellenei ki akarják irtani. Vigye meg ezt uram; a kardinál meg fogja érteni. *(Lengyel el.)*

BERCSÉNYI. Barátom, te nagy ember vagy, egy fővel magasabb, mint mi. Most már hálátlan eb, aki benned valaha kétkedik. *(Öleli.)*

RÁKÓCZI. *(Olivernek nyújtja jobbát)* Mit mondana dicsőült bátyád szelleme, ha mást tennék?

ÖTÖDIK JELENET

Vay, előbbiek

VAY. Tokaj kitűzte a fehér zászlót.

RÁKÓCZI. Úgy hát kergessük a szerencsét, míg el nem fut szemünk elől. Induljunk tovább!
(*Induló*)

LILIOMFI

Társadalmi vígjáték, 1849

SZEMÉLYEK

Első szakasz: „A szomszéd úr” - történik Kolozsvárott

*Szilvai Tódor, oktató
Kamilla, kisasszony
Mariska, árva, növendéke
Liliomfi, színész
Szellemfi, színész*

Második szakasz: „Két Swartz” - történik Telegden

*Kányai, fogadós
Erzsi, leánya
Gyuri, pincér
Liliomfi
Szellemfi
Swartz Adolf, pesti fogadós fia
Szilvai Tódor
Mariska
Kányai szomszédasszonya, fiával
Uracs
Szolgáló Kányainál
Nép, táncosok*

Harmadik szakasz - „Kányai uram” - történik ugyanott

*Kányai
Erzsike
Liliomfi
Szilvai
Mariska
Gyuri
Swartz, fogadós Pestről
Adolf, fia
Két perzekutor*

ELSŐ FELVONÁS

(Két szoba, egyik Kamilláé, másik Liliomfié. Mindkét szobában hátul ablak, oldalajtók bejárásul. A válaszfalon zárt ajtó. Kamillánál az ablak mellett varróasztalka, zongora.)

ELSŐ JELENET

(Kamillánál.) Szilvai, Kamilla (jönnek oldalt)

KAMILLA. Végre színről színre tisztelhetem professzor urat.

SZILVAI. Éppen most szállok le a kocsiról. A „Rongyos lámpás”-hoz szálltam.

KAMILLA. S miért nem szállt ide? Igaz - istállónk nincs... De mit látok? Professzor úr gyászt visel kalapján? Engem nem is tudósít.

SZILVAI. Személyesen akartam meglepni ez örömhírrrel.

KAMILLA. Örömhír? Talán öröklött?

SZILVAI.

Meghalt feleségem,
Satis tarde quidem,
Oda reménységem,
Debuisset pridem.

KAMILLA. Meghalt? - mikor!

SZILVAI. Csak két hete.

KAMILLA. Eszerint többé nem kell titkolódnunk?

SZILVAI. Nem! Nincs többé Xantippe!

KAMILLA. S nem fog újra házasodni?

SZILVAI. Házasodni? Hogy megijeszt! - Isten mentsen! - Abszolváltam a házasság iskoláját, örökös vakációt tartok. Mariskáért jövök; magammal viszem. De hol van? Képzelem, megnőtt nyolc év alatt, mióta nem láthatám. - Ugyan hívja elő.

KAMILLA. Próbán van.

SZILVAI. Micsoda próbán.

KAMILLA. A „Páduai zsarnok” próbáján.

SZILVAI. Ki az?

KAMILLA. Dráma, melyet eljátszanak.

SZILVAI. Kicsoda?

KAMILLA. Mariska is.

SZILVAI. Mariska színésznő?! - Dii immortales!

KAMILLA. Csak műkedvelő. A darab jótékony célra adatik, s Mariska Katalin szerepét vállalta el.

SZILVAI. De már abból semmi sem lesz; Mariska velem jön!

KAMILLA. *(jelentősen)* Majd találkozik más, tán ügyesebb e szerepre. - De professzor úr, most azon ponton állunk, hol növendékemtől válnom kell.

SZILVAI. S ön nem jó velünk?

KAMILLA. Vannak kilátások melyek Kolozsvárhoz láncolnak; s vannak láncok, melyek által örömet leláncoltatjuk magunkat.

SZILVAI. Bocsánat, nem értem.

KAMILLA. Szívem többé nem szabad.

SZILVAI. Ej - ej! -

KAMILLA. *(lesütött szemmel)* Tán - férjhez megyek.

SZILVAI. Mit - a kisasszony? *(Pápaszemét fölteszi, megnézi.)* Ah, lehetetlen!

KAMILLA. Professzor úr!?

SZILVAI. S ki az a szerencsés?

KAMILLA. Szép ifjú, nálam legfeljebb pár évvel idősebb.

SZILVAI. *(pápaszemét leveszi)* - Vagy úgy - tehát korombeli.

KAMILLA. Professzor úr?! - Ő csak huszonhárom éves. *(Félre:)* Feleségének mindig igaza volt, ez az ember szenvedhetetlen!

SZILVAI. *(félre)* Szegény huszonhárom éves fiatalember!

KAMILLA. De a dologra, professzor úr! - Miután Mariskától - *barátnőmtől* válnom kell, tudni akarom jövődjét. Ön nyolc éve fizet érte - ez mind szép; de - gyanús.

SZILVAI. Kisasszony?!

KAMILLA. *(félre)* Várj csak - én is tudok szekánt lenni! - Gyanús, mert hátha az atyáskodás álarca alatt csábító lappang - szóval, uram, tudnom kell, mi köze ez árvához?

SZILVAI. Ő fogadott leányom!

KAMILLA. De mért titokban fogadott? Mért kelle felesége előtt rejtenie ez árvát? Mindent kell tudnom - lelkiismeretem kívánja.

SZILVAI. Tudja meg, e leányt édesatyja bízta gyámságomra.

KAMILLA. Ezt be kellene bizonyítani.

SZILVAI. Jó; úgyis özvegy vagyok, most már mindent tudhat. - Bárkai, a Mariska atyja, gyermekkori barátom volt. Midőn katedrámat elfoglalandó, Váradra utaztam, már akkor a Mariska anyja nem élt többé, s az én Bárkai barátom ismét frigyre lépett Ámorral. Új kedvese Emerencia volt. Bárkai barátom eléggé vigyázatlan volt engem Emerenciának prezentálni. Amit előre képzelhet magának, megtörtént. Emerencia látott engem, én láttam Emerenciát, s mindketten odalettünk.

KAMILLA. *(szemüveggel nézi, gúnyosan)* Önbe szeretett? Ez hihetetlen!

SZILVAI. Kérem alássan, én akkor sem voltam rótabb - s akkor még a hajam szőke volt.

KAMILLA. S hogy lett ily fekete?

SZILVAI. Mert Emerencia elhitette velem, hogy arcomhoz jobban áll a fekete paróka.

KAMILLA. S mi lett Bárkaiból?

SZILVAI. Óh, a nagylelkű barát lemondott Emerenciáról, s én elvettem őt. Óh, bár én lettem volna az a nagylelkű! Barátom sírt, midőn lemondott, s én örültem; de nemsokára én sírtam, s ő majd kibújt örömében a bőréből. Az esküvő előtt angyali, isteni Emerencia esküvő után valódi furibunda fúria lett. Küzdöttem ellene nemesen; de a győztes Emerencia lett, s a papucskormány. Ő rajtam önté ki szeszéyleit, s én tanítványaimon - csupa terciát adtam. Eleinte nekem kelle őt féltennem, mert szép volt, s ez borzasztóan fájt; de nemsokára a kíméletlen himlő felszántotta arcát, s ekkor ő féltett engem, s ez még borzasztóbb vala. Azelőtt ő emlegetett válást, s én kétségbeestem: ezután én emlegettem válást, de ekkor már ő hallani sem akart róla.

KAMILLA. Ön hűtlen barát volt, s méltán lakolt.

SZILVAI. A lelkiismeret még most is furdal érte; innen magyarázható meg, hogy barátom halálos ágyánál esküvel fogadtam, hogy Mariskát sohasem hagyom el. Házamba vezettem az elhagyott szegény árva gyermeket; de óh, sors! - otthon Emerencia ezt mondá: vagy én, tudniillik én megyek ki a házból, vagy a gyermek, de ő semmi esetre sem. Hogy tehát saját házamban maradhasak, Mariskát titkon kelle neveltetnem. Magamat kelle meglopnom; a titkos ajándékokat eldugnom, hogy neveltethessem. No de most özvegy vagyok, Mariskát boldoggá teszem, s férjhez adom.

KAMILLA. Kihez?

SZILVAI. Unokaöcsémhez, kire ősi javaim szállnak a törvény szerint; hogy tehát mindkettőjükre szálljanak, egy párrá kell lenniük.

KAMILLA. De ha nem szeretik egymást.

SZILVAI. Ne is szeressék; - a szerelem, ahol nincs, házasság után megjő; ahol pedig van, elpárolog. Exempli gratia, itt vagyok én. - Öcsémnek már írtam Pestre, ő eddig útban van - majd összeszoknak.

KAMILLA. De ha nem akarnak?

SZILVAI. Ráíjesztek a fiúra - azt mondom: ha nem kell a lány, megházasodom, gyermekeim lesznek, s az örökségtől elcseppen. De - most megyek, meglátogatom Kenderesi professzor barátomat. Azalatt készítse el Mariskát az útra. *(A válaszájtónak megy.)*

KAMILLA. Kérem, arra nem lehet; azt a szobát kiadtam.

SZILVAI. Kiadta? Kinek?

KAMILLA. Egy - egy színésznek.

SZILVAI. Hej - hej! - De reménylem, azok közül való, kik az apákat játsszák?

KAMILLA. Óh nem, ő szerelmes színész; hát nem hallá hírét Liliomfinak? Lángész, alig féléves színész, s máris jobb a többinél.

SZILVAI. De reménylem, ez ajtó csak zárva volt ennek a liliomszálnak?

KAMILLA. Ne aggódjék, Liliomfi mást szeret - egészen mást!

SZILVAI. S ki az a más?

KAMILLA. *(szemérmesen)* Az a más - én vagyok.

SZILVAI. Alászolgája! *(Félre:)* Szegény liliom, neked is lesz Emerenciád! *(El, Kamilla kikíséri.)*

MÁSODIK JELENET

(Liliomfinál.) *Liliomfi, Szellemfi*

LILIOMFI. *(sietve bevezeti)*

Óh mily nagy epedve várlak,
Végre karjaimba zárlak
Szellemdús kordinahúzó.
Hol a pénz, a proporció?

SZELLEMFI. Nincs!

Mindig a deficit járja,
Semmi sincsen a pénztárba'.

LILIOMFI.

S én oly nagy epedve várlak,
De most mindjárt megcibállak -
De ha nincsen proporció,
Talán van anticipáció!

SZELLEMFI. Nincs!

(EGYÜTT)

Mindig a deficit járja,
Semmi sincsen a pénztárba' -

(Isméltéskor:)

SZELLEMFI. De íme két levél - fogja.

LILIOMFI. *(hirtelen felbontja)* Tán pénz rejlik benne - adsza! - *(Megnézi.)* Hah, üres! - *(Fel-töri, olvassa:)* „Tisztelt Liliomfi úr! Elég soká voltam bolondja. A 17 forint 19 krajcárt még-sem küldte meg. Már most ne is küldje” - *(Óh ne félj, engedelmeskedem.)* „Ne is küldje Egerbe!” *(Vagy úgy.)* „Mert útban vagyok Kolozsvárra.” *(Odavagyok.)* „Készítse el addig pénzemet!” *(Mintha én bankócsináló volnék.)* „Haragszom az úrra! - Gyuri, a pincér.” Haragszik rám? *(A másikat nézi.)* Hah! Ez bátyám keze! - Ezt Gáspár barátom küldi Pestről. *(Felbontja, belőle egy másik levélkét vesz ki, - s ezt olvassa:)* „Pajtás Gyula! Bátyád levelét küldöm. Itt senki sem tudja még, hol kószálsz. Hitelezőid éppen kurrentáltatni akartak, midőn bátyád levele érkezett, melyből láthatod, hogy ettől nincs mit félned, s egész bátorságban áldozhatsz Tháliának.” - Hohó, itt pénzről van szó; lássuk a bácsi levelét. *(Szilvai modorában olvassa:)* „Öcsém! Fájdalmasan értesültem leveledből, hogy szabad szárnyra kelvén, tüstént adósságba verted magadat. A leckét majd itthon meghallod. Kövesdi nagykereskedőnek írtam, adósságaidat kifizeti. Tüstént ülj szekérre és siess haza. Itthon már kijelöltem számodra jövődöbeli élettársadat, kit okvetlenül el kell vened; különben tudd meg, az örökséget veszted el, mert nehogy a Szilvai-család kihaljjon, magam házasodom.” *(Mi ez? Itt reszketett keze - alig bírta e szót leírni. De hát Emerencia?)* „Mert Emerencia meghalt. Engedel-meskedjél, semmirekellő gazember, én pedig a te bátyád és gyámod Szilvai Tódor, juris utriusque nec non philosophiae et artium liberalium doctor, et professor publicus ordinarius.” - - Haza menni? Hohó! Nem úgy, bácsi! Elég volt tíz évig csücsülnöm otthon, bezárva! Le-mondjak ezen felséges életről, hol király, herceg vagyok?

SZELLEMFI. S egy karjcarunk sincs.

LILIOMFI. Hol örökös a mulatság -

SZELLEMFI. És a koplalás.

LILIOMFI. Házasodni, mikor igazi szerelmes vagyok, s éppen azon töröm fejemet, mint szöktessen el. - De igaz, előbb tudnom kell, ha szeret-e?

SZELLEMFI. Elszöktetés? - hárman szökünk. Itt a kezem, kompanista leszek.

LILIOMFI. De érts meg ember; én nőül veszem őt - ha hozzám jön.

SZELLEMFI. Vagy úgy!

LILIOMFI. De hátha az öreg csakugyan megházasodik? - ha fia lesz, s én elesem az örökségtől? -

SZELLEMFI. De hátha nem lesz fia?

LILIOMFI. Igazság! Hátha lánya lesz, vagy éppen semmije sem lesz?

SZELLEMFI. Főképp ha feleségének sem lesz.

LILIOMFI. De mit is töröm fejemet azon, ami még oly messze van, midőn a boldogságot itt közel csak egy ajtó választja el tőlem? - De ez ajtónak hogy jussak kulcsához?

SZELLEMFI. Hozasson két zártszéket, én majd átviszem.

LILIOMFI. Siess, repülj; de át majd csak magam viszem.

SZELLEMFI. Kérem, egy karzatot is hozok a belső számára. *(El.)*

LILIOMFI.

Óh szívem öröme mért habozol,
Régi jó kedvedtől mit távozol,
Légy csendességben,
Légy békességben,
Megjönnek, megtérnek víg napjaid,
Öröme fordulnak sok bajaid.

(Az ajtóra mutogatva.)

HARMADIK JELENET

(Kamillánál.) Kamilla, Liliomfi

KAMILLA. Igen bátortalan; pedig szeret, bizonyosan szeret; a színpadról mindig rám nézett.

LILIOMFI. Hogy adjam tudtára, hogy szeretem; a színpadról gyakran néztem rá; de ő lesüté szemeit, természetesen, mert a mami is mellette ült.

KAMILLA. Vajon itthon van-e? - Senki sem lát. - *(Az ajtóhoz közeledik.)*

LILIOMFI. Megnézem, vajon ő-e az? *(Az ajtóhoz megy, mindketten egyszerre teszik szemeiket a kulcslyukhoz.)*

KAMILLA. Ah! - itthon van - átnéz! - *(Elugrik.)*

LILIOMFI. Fekete szem - ő az! - átnéz - ő az! - Diadal! *(Sóhajt.)*

KAMILLA. Sóhajt! Értem sóhajt! *(Sóhajt.)*

LILIOMFI. Visszasóhajtott! - Óh ez az ajtó! -

KAMILLA. Valami ürügy alatt megszólítom. - *(Kopog.)*

LILIOMFI. Kopog - ő kopog! *(Visszakopog.)*

KAMILLA. Liliomfi úr!

LILIOMFI. *(hátrál)* E hang?! - A szem ugyan a Mariskáé volt - de a hang - s a kéz az Ézsaué?

KAMILLA. *(odahajlik.)* Kérem, mit játszanak ma?

NEGYEDIK JELENET

Mariska (jő, Kamillánál), előbbie

LILIOMFI. *(haragosan)* Ma? „A hét közül a legrútabb” lesz.

KAMILLA. Óh, úgy én is ott leszek!

MARISKA. Nénike, igazán elmegyünk? Óh mi boldogság!

KAMILLA. *(hirtelen méltóságos állásba teszi magát)* Ah! Tehát megérkezte már? - Vége a próbának? - Remélem az ifjakat kellő korlátban tartottad?

MARISKA. Ej, kellene is nekem, hiszen oly rosszul, de oly rosszul játszanak, nénike. - - Óh, Liliomfi egészen másképp játszik.

LILIOMFI. Ez ő - itthon van.

KAMILLA. Fontos közlendőm van.

MARISKA. *(az ablakhoz ül)* Hallom, nénikém!

KAMILLA. Mit akarsz?

MARISKA. Varráshoz látok.

KAMILLA. Most figyelned kell.

MARISKA. Így is figyelhetek. *(Félre:)* Bárcsak kinézne, mint tegnap.

LILIOMFI. Bárcsak az ablakhoz ülne. *(Az ablakhoz megy, kinéz.)*

KAMILLA. Tehát jól figyelj!

MARISKA. Nagyon figyelek. *(Kitekint az ablakon.)*

LILIOMFI. *(köszönti)* Angyal!

MARISKA. *(köszön, de fejét visszakapja, félre)* Csakhogy kinézett.

KAMILLA. Kinek köszöntél?

MARISKA. Kinek?... hát -

KAMILLA. *(az ablakhoz fut, félre:)* Tán ő. *(Kinéz, Liliomfi visszakapja fejét.)* - Hisz itt senki sincs!

MARISKA. Hát - annak a lakatos inasnak.

KAMILLA. Már mondtam, az afféléknek elég fejedet biccentened. - Mire az a rendkívüli nyájasság? - De a dologra? - Tudd meg, válnunk kell!

MARISKA. Válnunk?

LILIOMFI. Tudom már, szerepet tanulok. *(Szerepet vesz.)*

KAMILLA. Árva vagy, szülőidet gyermekkorodban elvesztéd; de atyád barátja, kit ma megismersz - *(Liliomfi szavát hallván, elhallgat.)*

LILIOMFI. *(szaval)* Marim, szeretlek, megszabadítlak, bár az a vén boszorkány árgus szemekkel őrizzen; elszöktetlek, s utol nem érhet ő, bár pemetén és seprőn lovagol utánunk - Mari te az enyém vagy!

MARISKA. *(félre)* A vigyázatlan! - Kedves néni, végre szabad jótevőmet ismernem, hálámat elmondanom -

KAMILLA. Csitt, csitt, ne háborgassuk Liliomfi urat, szerepét tanulja, s ha belesül ma este - *(Félre:)* Mily elmés ötlet, óh, ő lángész!

MARISKA. *(félre)* A gonosz így adja tudtomra -

LILIOMFI. *(szaval)* Óh, ha szeretsz, Mari, adj jelt, tudasd velem!... Óh hát hiába várok? - Meg akarsz ölni? - Kétségbeessem? - Óh, úgy Isten veled örökre - örökre!

KAMILLA. *(félre)* Nagy ég! - Mint adjak jelt? Elküldjem Mariskát -

MARISKA. *(félre)* Mint adjak jelt? Tán a zongorán?

Azt szokták szememre vetni,
Kicsiny vagyok még szeretni,
De tudom őket nevetni,
Hiszen a kis csupor
Még hamarabb felforr,
Nem hiszik, hogy a kislányt
Szintúgy tüzeli Amor -

LILIOMFI. *(ezalatt levélpapírra írt valamit)*

Nézz ki rózsám ablakodon,
Most megyek ki a kapudon,
Óh vess felém egy pillantást,
Mert csak így láthatják egymást
Igazán.

(DUÓ)

Cserebogár, sárga cserebogár...

KAMILLA. *(félre)* Ablakhoz? - Mily szorult, nehéz itt a levegő? - *(Ablakhoz megy.)* Mi az? Hiszen nem néz ki. *(Eljő.)*

MARISKA. Nem ám, mert nem én nézek ki. De hát folytassa édes néni - el kell válnunk. - *(Az ablakhoz visszaül)*

KAMILLA. Hiszen már mindent elmondtam. - *(Félre:)* Hogy küldjem el? *(Fenn:)* Hoztál-e pamutot?

MARISKA. A zongorán van.

LILIOMFI. *(az ívet mutatja, rajta felül lángoló szív, s alá e szók írva: „Ha szeretsz, ints igent.”)* Most eldől a kocka. *(Az ablakhoz megy.)*

KAMILLA. *(félre)* Semmi ürügy sem jut eszembe -

LILIOMFI. *(kifelé)* Ah, szervusz barátom. Nem jössz fel? - Nem? - Sajnálom!

MARISKA. *(kinéz)*

LILIOMFI. *(az ívet kitárja)* De hát felelj kérdésekre.

MARISKA. *(igent int, fejét visszakapja)*

LILIOMFI. Ő szeret - óh boldogság! - Hogy menjek által? - Hol is késik a zártszékekkel?

KAMILLA. *(félre)* Ah, megvan! - Mari! Ez a szerep bizonyosan rosszul van írva, Katalin nem mondhatja Rodolfónak: szeretlek! - per te s tu - az nem lehet!

MARISKA. De úgy van, néni - per te s tu!

KAMILLA. Tisztos, férjes nő „per te s tu” férjén kívül mással nem lehet!

MARISKA. Éppen ellenkezőleg! Katalin a férjét mindig magázza - mert nem szereti.

KAMILLA. Ez képtelenség -

MARISKA. A franciában is úgy van.

KAMILLA. S én fogadni mernék - de hiszen legjobban tudja Liliomfi úr; áthívom, tőle megkérdezhetjük.

MARISKA. Igen, most jut eszembe, csakugyan Rodolfót is magázza, azaz, nem tudom bizonyosan, de Liliomfi úr megmondhatná!

KAMILLA. Ugye okvetlenül szükséges áthívatnunk?

MARISKA. Természetesen!

KAMILLA. *(átszól)* Liliomfi úr, itthon van?

LILIOMFI. Parancsol valamit?

KAMILLA. Ha szíveskednék átjöni, tanácsára lenne szükségünk.

LILIOMFI. Tiszta szívvel! Ezen az ajtón parancsolja? Én már kinyitottam -

KAMILLA. Minek kerülne. - Méltóztassék! *(Az ajtót szinte kinyitja.)*

MARISKA. *(félre)* - Ő jön - bizonyosan olyan vagyok, mint a pipacs!

ÖTÖDIK JELENET

Szellemfi (Liliomfinál), előbbiek.

SZELLEMFI. Itt a két zártszék.

LILIOMFI. *(kissé igazgatja öltözetét, haját.)* Nem kell többé zártszék, mert im, nyitott ajtó van. *(Átmegy.)*

SZELLEMFI. Már kapituláltak? - csak kíváncsi vagyok. *(Hallgatózik.)*

LILIOMFI. Kívántam alázatos tiszteletemet tenni -

KAMILLA. Kérettük. - Mari rögtön elutazván -

LILIOMFI. Elutazik? Lehetetlen! - s hová? *(Félre:)* Követem a világ végére is!

KAMILLA. Nagyváradra.

LILIOMFI. Nagyváradra? - *(Félre:)* De már oda nem! Majd adna nagybátyám!

KAMILLA. A műkedvelők előadásában én vállalom majd el Mariska helyett Bragadini Katalint.

LILIOMFI. Nagysád?

MARISKA. A néni?!

SZELLEMFI. A mami Katalin? - Óh Sára!

KAMILLA. A szerep nő már - mit vél, nem leszek-e igen fiatal hozzá?

LILIOMFI. Néhány ráncot méltóztassék festeni arcára -

KAMILLA. De nem tudok kiokosodni belőle; Rodolfónak azt mondja-e: szeretlek vagy szeretem?!

LILIOMFI. *(szemei Mariskán.)* Ó mindenesetre, előbb szeretem, aztán szeretlek, aztán szeretjük egymást! - Ugye, kisasszony?

KAMILLA. Igen, igen, mindenesetre: szeretlek!

LILIOMFI. S mit vél Mari kisasszony?

MARISKA. Igen, szeretlek!

KAMILLA. Kedves Liliomfi úr, én ellenállhatatlan szenvedélyt érzek a színészethez -

LILIOMFI. És Mari kisasszony?

MARISKA. Óh én is.

KAMILLA. A kisasszonyt senki sem kérdezte. - Őt más hivatás várja. - Már rég színésznő lettem volna, de hölgynek egyedül, oltalom nélkül, igen veszélyes ez a pálya, főképp ha szép s fiatal.

LILIOMFI. Óh a nagysád erényei assecurálva vannak. Eszerint nagysád nincs előítélettel irántunk?

KAMILLA. Én? Ah, dehogy!

LILIOMFI. Ha nagysád megegyeznék, egy javaslatom volna. Állítsunk társaságot.

KAMILLA. Óh én kész vagyok.

LILIOMFI. Mari kisasszony játszaná a fiatal szerelmeseket - velem.

KAMILLA. Már mondtam - Mari nem jöhet velünk -

LILIOMFI. Nem? Ej, ej! - Pedig nagysád a vén asszonyokat oly jól játszaná, még ráncokat sem kellene festenie.

KAMILLA. Uram!?

LILIOMFI. Egy szó mint száz, - nagysád, én őszinte fickó vagyok. - Mari kisasszonyból felséges színésznő válnék, s én ezennel jobbjaért könyörgök - adja ránk anyai áldását!

KAMILLA. Anyai áldásomat! - S ön bátorodik? -

LILIOMFI. Ha Mari kisasszony - ?

KAMILLA. Egy színész, hahaha!

LILIOMFI. Hiszen csak az imént - -

KAMILLA. Mondám, hogy nem szenvedhetem a színészeket. De hogy mert ide jőni? Mily impertinencia!

LILIOMFI. Hiszen maga hívott - -

KAMILLA. Én! - én?! - Mariska, hallod? Én!!

MARISKA. Igen - a nénike -

LILIOMFI. Igen - a nénike -

LILIOMFI. Hát azt hiszi nagysád, nem vettem észre, hányat ütött az óra? - Rococo! Mari kisasszony, én szeretem önt, s ön szeret engem; meglátom, ki áll utunkban!

KAMILLA. Még ma ki fog költözködni szobámból -

LILIOMFI. Egy tapodtat sem elsőig, - Mari nőm lesz, ha ez az ajtó vasból volna is.

KAMILLA. Meglátjuk! Mariska el fog utazni.

LILIOMFI. Utána utazom! - Mariskám, mondd, szeretsz-e? Hadd tudja meg az egész világ.

MARISKA. *(lesüti szemeit)*

LILIOMFI. Nem felelsz? -

Szeress engem édes rózsám,

Én is szeretlek.

Azt is tudod, hogy én téged

Régen kedvellek -

Lássad hát már adj választ

Szegény fejemnek,

Ne adj mérget, kész halált

Igaz szívemnek.

(DUÓ)

Nem szeretlek egyebedért,

Csak a fekete szemedért;

Enyém olyan, mint a tiéd,

Összekacsint mind a négy.

KAMILLA. *(az ablakon látja)* Jó, éppen ott siet Szilvai professzor úr, majd rendre igazítja ő.

LILIOMFI. Kicsoda siet ott?

KAMILLA. Mariska pártfogója.

LILIOMFI. Szilvai a Mari pártfogója?

KAMILLA. Már az előszobában van -

LILIOMFI. Ő ide jő?

KAMILLA. Hogy önt rendre igazítsa.

LILIOMFI. Az ajtó nyílik. - A viszontlátásig! *(El a választóajtón.)*

KAMILLA. Aha, megszeppent a monsieur!

SZELLEMF. No mi baj?

LILIOMFI. Mi baj? A nagybátyám! - pusztulnunk kell.

HATODIK JELENET

Szilvai, voltak

SZILVAI. Micsoda lárma van itt?

KAMILLA. Ah, éppen jókor professzor úr! Képzelje! - Irtóztató!! - Alig szólhatok! Mariska szerelmes, - és kibe?

SZILVAI. Szerelmes? Megmondtam, hogy az lesz a komédia vége.

KAMILLA. Eltalálta - színészbe szerelmes.

SZILVAI. Színészbe?! Igaz ez?

MARISKA. Mi joggal kérdi ezt uram?

SZILVAI. Mi joggal? - Hát nem mondta meg neki a kisasszony?

KAMILLA. Volt is időm -

SZILVAI. Hát így őrzötte?

KAMILLA. Lehet is leányt őrzeni; főképp ha a szomszéd szobában - -

SZILVAI. Mit? Liliomfi?

KAMILLA. Igen - Liliomfi!

SZILVAI. Ennek a kisasszony az oka - egyedül ön!

KAMILLA. Én?

SZILVAI. Mert a jó példával előre ment. - Ezért felelettel tartozik.

KAMILLA. Micsoda? - Mari tud franciául, táncol, varr, zongoráz, énekel. - Mit akar többet? Mert mást szeret? - Én feleljek? - Mért nem szebb, fiatalabb ön? - akkor majd önt szeretné, drága professzor úr! - Csak tessék elvinni. - Én leveszem róla kezeimet! - Őrizze, vegye feleségül, adja feleségül, ahhoz semmi közöm. - De engem feleletre vonni?! - Egy óra múlva, reményelem, nem találom itt, drága szerelmes gerlicepár! Adieu! (*El.*)

LILIOMFI. Mit hallok! Tehát a nagybátyám neveltette? Titokban? Éspedig magának?

SZILVAI. Óh fúria! Óh Emerencia! Midőn ajánlották, azt mondák, istenfélő, nevelt, a világról lemondott vén kisasszony! S ím! - Mariska, gyermekem! - Jer közelebb! - Hát nem is mersz? Én vagyok a Szilvai professzor. - Én neveltettelek - boldoggá akartalak tenni. De hát Mariskám, az Isten szerelmire kérdelek - hát csakugyan szerelmes vagy? -

MARISKA. Uram, a hála - tisztelem önt, de szívem - -

SZILVAI. Óh a szív - ne higgy annak. - Mondj le arról a jöttmentről - én - én foglak boldoggá tenni -

MARISKA. Mindent megteszek, csak ezt ne kívánja -

LILIOMFI. (*kacag*) Az öreg úr kosarat kapott!

SZILVAI. Ki kacag itt? - Ah, az a jó madár! Tehát itthon van! - Mariska, még egyszer kérdelek, lemondasz te erről a liliomról?

MARISKA. Inkább életemről!

LILIOMFI. Így vagyunk. - Urambátyám házasodni akar, engem az örökségtől elűtni, s éppen kedvesem által - hohó!

SZILVAI. Tehát nem? - Most tehát parancsolom, érted, parancsolom. Velem kell utaznod.

MARISKA. Inkább színésznő leszek.

SZILVAI. Színésznő?! Dii immortales! - színésznő! - De szólnom kell azon mákvirággal. Majd ráíjessztek én auctoritásommal!

LILIOMFI. Ide akar jöni. - Csak ez volna hátra!

SZILVAI. *(kopogtat)* Uram! Itthon van ön?

LILIOMFI. Most mit tegyek? - Ah, megvan! Szellemfi, te fogadod el Liliomfi képében - s mondj le a leányról - érted?

SZELLEMFI. Csak rám kell bízni -

LILIOMFI. Bocsásd be; én azalatt Mariskához lopózkodom!

SZILVAI. *(félre)* Ahá! Megszeppent a fickó. - Uram, nem hallja, nyissa ki!

LILIOMFI. Csak magát bocsásd be. - Fiú, ügyes légy! *(El oldalt.)*

SZELLEMFI. *(ajtót nyit)* Kicsoda ön?

SZILVAI. *(haraggal)* Szilvai professzor!

SZELLEMFI. Tessék.

SZILVAI. Tudja meg, én haragomban rettentő vagyok.

SZELLEMFI. *(az ajtót becsukja.)*

SZILVAI. *(félre, megszeppen)* Ha valami desperátus - - Uram, mért zárja be az ajtót?

SZELLEMFI. *(danol)* Reszkess Bizantió... *(Trillázik.)*

SZILVAI. Csodálatos.

SZELLEMFI. Kiontom vérét! Az áruló halni fog!

SZILVAI. Alázatos szolgája! *(Igen udvariasan.)* Bocsánat! Liliomfi úrhoz van szerencsém?

SZELLEMFI. Van szerencséje!

SZILVAI. *(mindinkább bámulva nézi őt)* Liliomfi úrhoz?

SZELLEMFI. De eadem.

SZILVAI. Az úr Liliomfi?! Az úr?

SZELLEMFI. No hát ki volnék más?

SZILVAI. Az úr Liliomfi?

SZELLEMFI. *(félre, szintén megszeppen)* Csak nem ismer tán? - No igen, ha megengedi -

SZILVAI. *(félre)* Ez a figura?! - Mit tudnak ezen szeretni a lányok! - termet - járás - tartás? - *(Szemüvegét fölteszi.)* Lássuk közelebbről. *(Közel megy hozzá.)*

SZELLEMFI. *(félre)* Bizonyosan ismer! - *(Büszkén.)* No, de ki ne ismerné Szellemfit!?

SZILVAI. Ez a pofa?! Hiszen ennél Emerencia is szebb volt - pedig asszony vala.

SZELLEMFI. De hát mit bámul, domine clarissime?

SZILVAI. S az urat szereti Mariska?

SZELLEMFI. S vajon miért ne szeretne?

SZILVAI. Uram, este is így szokott kinézni?

SZELLEMFI. Igen, különösen sötétben.

SZILVAI. Nem! Ezt a pofát Raphael sem festheti szebbre.

SZELLEMFI. Ez az ember vak!

MARISKA. Istenem, minő kezekbe juték! Ennek a vén professzornak felesége legyenek? Csupa hálából?

SZILVAI. Egy propozícióm volna.

SZELLEMFI. Hallgatom!

SZILVAI. Tudja meg, önt nem szeretheti Mariska igazán; s ezt így demonstrálom: Ha az ön orrára néz - azon a borvirágot látja, s ez nem a szerelem rózsája, ergo önt semmi esetre sem szeretheti. Probo majorem: nézzen a tükörbe; - probo minorem: a veres orr rendesen a részegség jele, részeges ember pedig nem szeretetre méltó - ergo, mihelyt egyszer részegen látja önt Mariska, vége az illúziónak, vége a szerelemnek; ergo mondjon le.

SZELLEMFI. S én azt mondom az úrnak: a bor és szerelem elválhatlan két testvér; mert már a „Báthori Mária”-ban is azt éneklik: Éljen a bor, szerelem! De a „Zampá”-ban is: igyál, igyál, igyál! Sőt a „Fra Diavolo”-ban is: Bort pohárba töltünk! Ergo - az én veres orrom szeretetre méltó!

SZILVAI. Kérem, tagadom a majort, a minort átengedem, a consequentiát negálom - s ön nem fog szeretetni, édes Liliomfi úr!

SZELLEMFI. Ej uram! Nem az orromért szeretnek engem! Nézze ezt az állást, ezt a mosolyt - ezt a kacsintást, - s dictum factum, elszöktetem Mariskát.

SZILVAI. Borzasztó ember! - De Mariska nem fogja követni?

SZELLEMFI. De én nagylelkű leszek; ha ön zsebébe nyúl, Mariskát önnek engedem.

SZILVAI. Lemond? Ily könnyen?

SZELLEMFI. No - vagy elszöktessem?

SZILVAI. Ellenkezőleg -

SZELLEMFI. Keresek más szeretőt -

SZILVAI. S bizonyosan talál, ily szeretetre méltó ifjú, ily Alcibiades!

SZELLEMFI. Igen, de veres orrom miatt mégis némi aggodalmaim -

SZILVAI. Veres orra? - hiszen a veres szín a legszebb; a rózsá is veres; s a rózsá a szerelem színe; ergo az úr veres orra szeretetre méltó. - Aztán az úr orra valódi antik; mert a pisze orr régibb a rómaiknál, quod sic demonstro: a fehérek is a szerencsen fajból lettek; tudniillik különféle vegyület által a feketéből előbb réz, aztán sárga, aztán fehérebb, végre egészen fehér emberek lettek, s a szerencsenek rendesen piszék, ergo a pisze orr a legantikabb, s az antik orr a legszebb -

SZELLEMFI. Tudja mit? Fizessen útiköltségül ötven pengőt, aztán adja ki filozófiai rendszerét előfizetés mellett, s én ígérem, hogy el nem olvasom.

SZILVAI. De lemond Mariskáról?

SZELLEMFI. Örökre.

SZILVAI. Írásban?

SZELLEMFI. Akár nyomtatásban.

SZILVAI. Üljön le s írjon!

SZELLEMFI. Írok, - de kérem az útiköltséget.

SZILVAI. *(zsugorogva)* Az útiköltséget? Pénzt? - igen? -

SZELLEMFI. Vagy alászolgája!

SZILVAI. Kérem, kérem - *(székre nyomja.)* No, ha másképp nem lehet. - *(Sóhajtva pénzt ad, Szellemfi írja, mit Szilvai mond.)*

HETEDIK JELENET

Liliomfi, voltak (Mariskánál)

LILIOMFI. *(kopog az ablakon)* Én vagyok!

MARISKA. *(odasiet)* Ah, ő az!

LILIOMFI. Be nem mehetek; a nevelőné az első szobában duzzog. De tudd meg, édes Marim, az öreg úr nem gyámod, hanem férjed akar lenni. De kövesd őt Váradra, - én megszabadítlak, mielőtt pénzem lesz, mert pénz nélkül szökni nem lehet. - Fogsz-e követni? - Természetesen előbb összeesküszünk - mint illik -

MARISKA. Igen, igen! Szabadíts meg!

LILIOMFI. *(kezait csókolja)* Váradon látjuk egymást! Isten veled! *(El.)*

MARISKA. Isten veled!

SZILVAI. *(olvassa)* „Alulírt nyilvánítom, hogy Bárkai Marit nem szerettem, csak bolonddá akartam tenni, s feleségül venni eszem ágában sem volt.” Szörnyű ortographia!

SZELLEMFI. Adjon még tíz pengőt, azt is odaírom, hogy házas vagyok - mert tudja meg uram, én házas vagyok, ház és feleség nélkül.

SZILVAI. Írja oda, itt a tíz pengő. *(Félre:)* Ez bizonyosan használni fog.

SZELLEMFI. Mindjárt kész leszek -

SZILVAI. S rögtön utazni fog, és nem Várad felé?

SZELLEMFI. Egyenesen Konstantinápolyba; a szultántól úgyis meghívást kaptam, néhány vendégszerepre. *(Az iratot átadja.)*

SZILVAI. Hogyan? Ez hihetetlen!

SZELLEMFI. Az olasz operához -

SZILVAI. Ah, - tehát -

SZELLEMFI. Statiszta-vezetőnek. Alászolgája.

SZILVAI. Alászolgája! *(Átmegy.)* Itt van, itt van, Mariska! Olvasd és pirulj! - De hogy is tudtad szeretni? Hova tetted szemeidet? Ismerd meg a hálátlant.

NYOLCADIK JELENET

(Liliomfinál.) Liliomfi (jö), előbbiek

LILIOMFI. Ruhatáramat bemálháztad?

SZELLEMFI. *(egy zsebkendőbe kötött holmit hóna alá vesz)* Hónom alatt van. S itt van úti-költségül -

LILIOMFI. Micsoda?

SZELLEMFI. Nagybátyja adta a lemondásért Liliomfinak -

LILIOMFI. Tehát nekem?

SZELLEMFI. Kérem alássan - és nekem!

LILIOMFI. Tehát mindkettőnknek! - De lássuk, mi történik odaát.

MARISKA. *(a levelet elolvassván)* Nem, ez lehetetlen!

SZILVAI. Pedig úgy van!

MARISKA. Ez a levél hamis, ezt nem írhatta ő -

SZILVAI. Hát hazudom én?

MARISKA. Ezt nem ő írta - én nem hiszek ennek -, s nem fogom önt követni.

SZILVAI. Hát ha szemedbe mondja?

MARISKA. Mást fog szemembe mondani!

SZILVAI. Mindjárt meglátod! *(Az ajtóhoz megy, kopogtat.)* Liliomfi úr!

LILIOMFI. Ezer mennykő!

SZELLEMFI. Nos, melyikünk feleljen?

LILIOMFI. Minden esetre te!

SZELLEMFI. *(fennszóval)* Mit akar ön?

MARISKA. *(félre)* Ez nem az ő hangja!

SZILVAI. Tessék csak átjöni. Mariska nem hiszi, amit írt - mondja meg szemébe.

SZELLEMFI. Ingyen? - nem járja.

SZILVAI. Adok tíz pengőt.

LILIOMFI. Siess - de eszeden légy!

SZELLEMFI. Megyek már. *(Átmegy.)*

MARISKA. *(félre)* Hiszen ez Szellemfi - ah, most értem!

SZILVAI. Mondja szemébe.

SZELLEMFI. *(lenézve Mariskát, előtte végigsétál)*

A kisasszony kompromittált,
Mit szeretnék én magán?
Mit is képzel - hisz magánál
Sokkal szebb a szobaleány!

(Állás: Szellemfi - Mariska; Szilvai - Liliomfi.)

SZELLEMFI, MARISKA, LILIOMFI *(Romeo-ária)*

Őt imádom tüzem hevével,
Életem ő boldogítja,
Lelkem őt, ah, csak őt óhajtja,
Mert szívem csupán, csupán csak érte ver.

SZILVAI. Hallod-e ezt, boldogtalan?

MARISKA. Ön írta e levelet?

SZELLEMFI. Ühüm!

MIND

Hahahaha!
Ugyan kérem, miért nevet?

(Állás: Szellemfi, Mariska, Szilvai, Liliomfi.)

E levélnek az íróját
Nem szeretem én/szerette ő soha
Mit is képzél önt szeretném/őt szeretné,
Nevetséges figura?!

(Liliomfi átnyúl, megfogja Mariska kezét.)

LILIOMFI. *(midőn Liliomfi Mariskát megcsókolja)*

Egy szem búza, egy szem rozs,
Csókoljon meg, most, most, most!
Ha most nem, sohasem.
Ha maga nem, senki sem!

SZILVAI. Ez cuppanás volt.

SZELLEMFI. Az úr bolond! *(Átmegy.)*

SZILVAI. Ezért meglakol. *(Az ajtónak megy.)*

SZELLEMFI, LILIOMFI. *(tartják az ajtót)* Még meglasnyakol.

MIND

Most már valóban úgy tegyünk,
Innen tovább hogy elmegyünk,
Mert ha tovább itt maradunk,
Úgy nem messzire haladunk,
Távol innen messzire,
Tizenhat mértföldnyire,
Elsietve innen el,
El, el, el.

MÁSODIK FELVONÁS

(Ivószoba Kányai fogadójában, hátul bormérő ketreccel.)

ELSŐ JELENET

Mindenféle vendégek, Gyuri (szolgál), uracs, legény, (mindjárt) Erzsi

(Tánc, aztán KAR:)

Éljen, aki most megissza a borát a poharából,
Éljen, aki nem vonja ki magát a barátságból,
Éljen minden jóban járó,
Akár szegény, akár báró,
Éljen minden víg mulatság,
Éljen a barátság!

ERZSI. *(gazdaasszonyosan öltözve, kulcsokkal, fehér köténnyel stb.; jó jobbról.)*

LEGÉNY. Megállj, cigány!... Eszem a szemét, Erzsike, beh szép maga!... Hadd forgassam meg amúgy magyarmiskásan! *(Át akarja karolni.)*

ERZSI. *(negédesen)* Bocsásson, nincs kedvem a port nyelni.

(KAR)

Sikolt, rikolt a sarkantyú,
Csókot kér a barna fattyú,
Adjon neki a lányasszony,
Ne kívánja olyan nagyon.

LEGÉNY. Hm, beh kényes, no!... Magam is nemes legény volnék, vagy mi; van is mit aprítnom a tejbe... De semmi no! ... Hejh fiúk, menjünk a „Bárány”-ba... Ott nem néznek ránk ily görbe szemmel... Előre, no!... Húzd rá! *(Dúdolva.)*

(KAR)

Húzzad cigány reggelig
A nagy utcán mindvégig -
Hadd hallja meg az a híres dáma,
Aki nem az, ne vegye magára.

(A cigányokkal és pajtásival el középén.)

ERZSI. Jobb is. Arra az út, merre a kerékvágás. Úgyis több üveget törnek össze, mint kiisznak. - Gyuri!

URACS. Erzsike, jöjjön csak ide.

ERZSI. Mi tetszik?

URACS. Szeretnék... igen szeretnék - számolni.

ERZSI. *(kezét elvonja)* Tessék a pincérrel.

URACS. De én csak magácskával akartam számolni.

ERZSI. *(haragot színelve)* Gyuri, ugyan jöjjön hát, ne hívassa annyit magát. - Ide hozzám!

GYURI. Mi tetszik, leányasszony?

ERZSI. *(halkan)* Jó reggelt! Hogy aludtál?

GYURI. *(lassan)* Nem aludtam, csak sóhajtoztam.

ERZSI. Te bohó. *(Fenn:)* A numero egybe két személyre kell teríteni, érti? *(Halkan:)* Miért nem jöttél a konyhába jó reggelt mondani, he?

GYURI. Apád a tornácon pipázott! *(Fenn:)* Értem, négy személyre a numero négybe.

ERZSI. *(halkan)* Mit beszélsz? A numero egybe, két személyre.

MÁSODIK JELENET

Szolgáló (az egyik ajtón bedugja a fejét), előbbiek

SZOLGÁLÓ. *(jobbról)* Leányasszony, a rántás mindjárt megég. *(El.)*

ERZSI. Mindjárt no! - Az ember nem is rendelkezhetik. Két icce érmellékit is kell vinni. *(Halkan:)* Édesapám tegnap este azt monda: Leány, készülj! Férjhez kell menned. - De kihez? mihez? - arról szót sem szólt. Hiába faggatám, csak azt mondá: Majd megtudod. S most félek, nem azt tudom meg, amit szeretnék. Tudod, ő mindig és mindenben titkolózik.

URACS. Pincér, bort!

GYURI. Mindjárt. *(Halkan:)* De én is gondoskodtam ám. Zsebemben van. Csak téled függ.

SZOLGÁLÓ. *(bedugja fejét)* Leányasszony, minden összeég!

ERZSI. Ejnye - megyek már!

URACS. Bort, pincér, bort!

GYURI. Mindjárt, mindjárt!

HARMADIK JELENET

Kányai (kalappal, pálcával), előbbiek

KÁNYAI. *(balról)* Ezer hordó és kulacs! *(A szolgálózhoz:)* Mit leskelődöl itt. Majd adok a legények után ólálkodni!

GYURI. *(elugrik, mohón szolgál)*

SZOLGÁLÓ. A rántás -

KÁNYAI. Majd berántalak én! Lódulj! - Erzsike, sipirc a konyhába. Nézze meg az ember! Itt semmi kereseted.

ERZSI. Csak a numero egybe -

KÁNYAI. Arra semmi gondod. Konyhába! *(Erzsi el, - szeméit Gyurin legelteti.)* Ez aztán pincér a talpán! Mintha száz keze volna! - Gyuri szolgálám jösszte. Én megyek a vásárra. A búzámat árulják, azután borjúkat is kell venni. Azalatt fiam, menj le a pincébe, az ötödik hordót csapra ütöd, vásárra az is jó. Ha nyolc krajcárost kérnek, abból adsz.

GYURI. S ha tizenkét krajcárost?

KÁNYAI. Akkor is abból adsz.

GYURI. S ha tizenhatost?

KÁNYAI. Akkor is abból adsz - értetődik - az idegen birkáknak.

GYURI. Igen, de - -

KÁNYAI. Gyuri fiam, te szorgalmas, becsületes, okos, ügyes, derék pincér vagy, de nem értesz a dolgokhoz, nem tudod, mi az a mis-más. Most pedig menj a numero egybe; szolgálj, de úgy, hogy egyik lábad ott, - a másik itt legyen. Ha itt lesz dolgod, hadd azokat ott kiabálni: ha pedig ott lesz dolgod, hadd ezeket kiabálni. *(Megsimogatja.)* Te vagy egyetlen pincérem... Itt úgylis ritkul a vendég. Egy, kettő... aztán le a pincébe.

GYURI. *(félre)* Csak szólni mernék! *(El balra.)*

KÁNYAI. Jeles fiú, jobb pincért Párizsból sem kaptam volna. S ami a legfőbb, egy krajcárig sem csal meg. - Vigyáztam rá! *(Menni akar.)*

NEGYEDIK JELENET

Szomszédasszony, előbbieket

SZOMSZÉDASSZONY. Szomszéd, egy szóra!

KÁNYAI. No szomszédasszony?

SZOMSZÉDASSZONY. Hát csak nem adta fiamnak Erzsikét?

KÁNYAI. Nem bíz' én!

SZOMSZÉDASSZONY. Hát csak különb legény az a pincér? Persze, az ily jött-ment mindig kedvesebb, kapósabb!

KÁNYAI. Mi a baja a pincérrel?

SZOMSZÉDASSZONY. Hát csak neki adja Erzsikét?

KÁNYAI. Mi köze Erzsikének a pincérhez?

SZOMSZÉDASSZONY. Hát nem tudja?... Hát csak értik egymást.

KÁNYAI. Micsoda?

SZOMSZÉDASSZONY. Tegnap a kertben voltam. Kakasom átrepült a szomszéd kertjébe; átnézek a palánk hasadékan... mit kelle látnom?

KÁNYAI. Szomszédasszony, csak annyit mondok, ha hírbe keveri Erzsikémet -

SZOMSZÉDASSZONY. Csak magát ne keverje hírbe; mert nem szenvedhetem a pletykát. Én a jó erkölcs és szomszéd úr iránti barátságból szólok, s amit láttam, arra csak nem hunyhatok szemet!... Oh bár tehetném, bár tehetném!

KÁNYAI. Csak ki vele...

SZOMSZÉDASSZONY. A képem még most is ég a szégyen miatt... Képzelve, a pincér és Erzsike éppen akkor csókolták meg egymást, éspedig kétszer.

KÁNYAI. Ezer hordó és kulacs! Hah! - Erzsike, Gyuri!

SZOMSZÉDASSZONY. Én nem akarok pletykába keveredni. Adjon Isten! *(El.)*

KÁNYAI. Heh Erzsi, Gyuri! - De hiszen mindjárt végire járok én a dolognak. Éppen jókor!

ÖTÖDIK JELENET

Erzsi, Gyuri (ellenkező oldalról jönnek), előbbiek

KÁNYAI. Ide csak, tubicám. *(Félre:)* Mindjárt megtudom én az igazat! *(Igen nyájasan, suttogva:)* Igaz-e az, gyermekeim, galambocskáim, hogy ti egymást szeretitek? No csak ki vele! De hát mi is van abban?

GYURI, ERZSI. *(lesütik szemeiket, aztán egymásra néznek kérdőleg, s újra lesütik szemeiket.)*

KÁNYAI. No csak ki vele; néma gyermeknek anyja sem érti szavát.

ERZSI. Szóljon Gyuri!

KÁNYAI. *(saját állát végigsimítja)* Hm! Fülíg elpirulsz... No fiú - édes fiacskám, mondj igazat!

GYURI.

Minap a kert felé mentem,
Nagy rózsaszagot éreztem,
Kendtekhez bementem,
Majd megrepedt a szívem
Azért a kendtek lányáért.

KÁNYAI. Ugyan úgy?... S te naplopó, semmirekellő, te jöttment pernahajder - te még Erzsikéig - érted-e, Erzsikéig merted szemeidet emelni? Tudod-e, ki ő - s ki vagy te?

ERZSI. Édesapám, ő a legjobb, legbecsületesebb -

KÁNYAI. Én nemes ember vagyok!

GYURI. Én is nemes ember vagyok; ámbár jó pénzért eladnám szívesen, ha megvennék. - No bizony!

KÁNYAI. S te még velem szembe mersz szállani?... De... mit vesztegetem rád a szót. Köszönd, hogy országos vásár van a városban, különben standi pede elcsapnálak. A vásár alatt szükségem van rád; de ha a konyha felé mersz nézni, annál inkább menni -

GYURI. De ha ételért kell mennem?

KÁNYAI. Az más! Tudd meg - Erzsike már másé... a híres pesti fogadósnak, Swartz úrnak reménydús fia még ma vagy néhány nap múlva megérkezik. Ő Bécsben volt Domayernél nevelőben. - Apja azt írta, most már elvégezte a kurzust. - Tehát értsd meg, leány: ő lesz a férjed. - S te tudd meg, nekik Pesten oly fogadójuk van, hol te még kályhafűtő sem lehetnél. Kétszáz vendégszoba van ott, érted, Erzsi? Az mind a tiéd! Ez olyan szent igaz, mint hogy ma péntek van! - S most a konyhába! - A pincébe! *(El.)*

ERZSI. *(kifelé indul; Kányai el.)*

GYURI. No nekem ugyan megesett. Azt hívé, a lányt kapom, hát kitették a szűrőmet.

ERZSI. *(apja elmenetét lesve)* Gyuri!

GYURI. S én sehonnai, én?... ki diák voltam, s csak azért lettem pincér, mert kicsaptak!

ERZSI. Most mit tegyünk? -

GYURI. Én semmirekellő, ki a vendégeknek legfeljebb húsz krajcárral számolok fel többet! - én csaló? De hiszen ha mindjárt annyi vizet töltöttem volna a borba, mint ökelme akarta!... De semmi, most már nem kímélem e zsarnok apát! Erzsike, szeretsz-e igazán?

ERZSI. Tiszta szívből.

GYURI. Kit szeretsz jobban, engem vagy apádat?

ERZSI. Mindkettőtöket.

GYURI. *(ünnepélyesen)*. Itt választanod kell: a gyermeki kötelesség és a szerelem rózsája közt.

ERZSI. Ígérem szentül, hogy Swartz felesége nem leszek.

GYURI. S tudod-e, ki az a Swartz?

ERZSI. Hiszen sohasem láttam.

GYURI. Kétszínű krokodil, ki ha feleségül vesz, megver, ki csak pénzed után áhítozik; ki megcsal, elárul, ki kártyás, részeges, ki rút, élhetetlen, valódi kannibál.

ERZSI. Hát ismered?

GYURI. Ismerni nem ismerem.

ERZSI. Hát kitől tudod?

GYURI. Senkitől - de gondolom, mert téged akar elvenni.

ERZSI. De ha fogadom, hogy tiéd leszek, vagy kifutok a világból -

GYURI. Óh fuss hát velem - óh fussunk együtt.

ERZSI. Nem értelek!

GYURI. Van-e erőd az apai akarattal dacolni?

ERZSI. Engem hiába erőltetnek.

Megesküdtem az egekre,
Mind a három istenekre,
Atya, fiú, szentlélekre,
Tiéd maradok örökre.

(DUETTE)

Szeretlek, szeretlek is, amíg élek,
Gyöngy lélek,
Szívem érted dobog, míg doboghat,
Vérem érted buzog, míg buzoghat.

ERZSI. No hiszel mármost?

GYURI. Mihelyt követsz, s velem titkon egybekelsz.

ERZSI. Titkon?

GYURI. Mikor nyilván nem lehet. Ládd, felettünk szerencsétlen csillagzat uralkodik. És ismerem a világot. Egerben láttam sok darabot, azokban az apák éppen úgy ellenkeztek, mint a te zsarnok apád: mi történt? Az okos leány elszökött a szeretőjével. Itt sem lehet másképp;

szökjünk! - Zsebemben van az engedelem - titkon kivettem keresztleveledet. Esküdjünk össze, ha feleségem lettél, aztán ütheti apád bottal a nyomát.

ERZSI. Feltehetsz rólam ilyesmit? Heh, tudd meg te is, én becsületes leány vagyok, s apámat nem csalom meg! Hogyisne!

GYURI. Tudom már, az a pesti uracs, az motoz a fejedben!

ERZSI. Gyuri! Azt mondom!... *(El.)*

GYURI. Mert nem szeretsz igazán, csak orromnál fogva hurcolsz. - Mármost mit tegyek? - A leány nem akar szökni. Ennek Telegd városa az oka! Így van ez, ha nem jár színházba a leány, semmi regényes, semmi költőiség nincs benne. Annyi vígjátékot láttam Egerben - mert a fogadóban játszottak - s most egy becsületes cselszövény sem jut eszembe. Valami grófnak kellene magamat kiadnom - igen, de ezek a falusi tuskók nem hiszik el -

HATODIK JELENET

Liliomfi, Szellemfi, előbbi

LILIOMFI. Pincér!

GYURI. *(megy)*. Az ember nem is tervelhet.

LILIOMFI. Pincér!

GYURI. Eh, mindjárt. *(El.)*

LILIOMFI. Szellemfi, hozd vissza fülinél fogva; hozzon tüstént öt adag rostélyost!

SZELLEMFI. Ki fizeti meg? - az ötven pengőt az első állomáson elkártyázta.

LILIOMFI. Szellemfi, ez szörnyű prózai kérdés; a mi dolgunk enni, a pincéré megvenni az árát.

SZELLEMFI. De ha nem lehet rajtunk megvenni.

LILIOMFI. Az az ő szerencsétlensége.

SZELLEMFI. De a nem fizetőket kidobják.

LILIOMFI. Úgyis tovább kell mennünk.

SZELLEMFI. De hátha útravalót adnak?

LILIOMFI. Annál jobb.

SZELLEMFI. De ha ekképpen? *(Ütleget mutat.)*

LILIOMFI. Szellemfi, micsoda akció ez? - Cédula-, szék- és asztalhordó, világosító, kortina-húzó, garderozsabó s komornyik à latere! Te nem értesz ahhoz: ha az ember nem tud fizetni, értsd meg jól, csődöt hirdet és kap.

SZELLEMFI. De csödhöz jószág is kell!

LILIOMFI. Szellemfi, te nem vagy törvénytudó! Mikor már csődöt hirdetünk, akkor már semmink sincs. S nincs-e nekem jószágom? Nincs-e ruhatáram?

SZELLEMFI. *(hóna alatt egy kis motyóra mutat)*. Ez itt?

LILIOMFI. Az, ruhatáram. Nincs-e abban egy szőke paróka, egy pár ritterkesztyű, cipő és pordupé, mely ha arany volna, testvérek között is megérne száz pengőt. Egy tükör, s tudod-e Szellemfi, hogy a hollandok egy darab tükörért gyakran nagyobb darab földet vettek meg, mint egész Bihar vármegye? S nincs-e egy pár harisnyám? S tudod-e, szellemdús kordinahúzó, hogy voltak királyok, kiknek, midőn követséget fogadtak el, a harisnyát külön kellett vinniük; tehát nem vagyok-e én gazdagabb királyoknál? S elfeledted-e feledékeny világosító, hogy a legközelebbi vígjátékban egy milliót örököltem Indiából?

SZELLEMFI. Már az egészen más! Tehát együnk; ha meg akarnak verni, én legyőzöm őket; hiszen az utolsó darabban az egész armádia belőlem állott.

LILIOMFI. Bravó, fiú! Látom, rád bátran támaszkodhatni. Ha szaglásom nem csal, a konyha erre van. Dugd ki fejedet az ajtón, de méltóságosan, mint gróf titoknokához illik - mert itt gróf Liliomfi lesz a nevem; és mondd fiú, equipage-om hátramaradt, s magunk csupa passzióból gyalog előre sétáltunk. -

SZELLEMFI. De hát mit mondjak a konyhában?

LILIOMFI. Ne mondd semmit, hanem hozd, amit adnak. *(Erzsi jó.)* Leány! - szerencsém meg van alapítva.

HETEDIK JELENET

Erzsi (jobbról), voltak

ERZSI. *(félre)* Azt hittem, bocsánatot jövend kérni - ah, dehogy!

LILIOMFI. Jó reggelt, angyalkám. A papucskormány által uralkodik-e e fogadóban, mint szende nő? Vagy talán az atyai hatalom végrehajtója a háznál? Vagy tán szerződött tagja a nemes konyhaművészetnek?

ERZSI. *(félre)* Bolond ez?

SZELLEMFI. Nagyságos gróf úr! Mit méltóztatik reggelizni?

ERZSI. Gróf? Bizony nem néz ki belőle.

LILIOMFI. Ah John! Igen jól emlékeztetsz.

ERZSI. Hát szobát parancsol nagysád?

LILIOMFI. Ah nem, itt is megjárja. Kocsim eltört a szomszéd falu alatt, most csinálják; előre jöttem, hallván hírét, hogy e fogadóban gyönyörű szép fogadósne van.

ERZSI. Fogadósne? Az nincs.

LILIOMFI. Vagyis, hogy e fogadóban a legangyalibb pincérne van egész Körösvölgyén.

ERZSI. Pincérne? Az sincs itt.

LILIOMFI. Mily szórakozott vagyok... Hogy a fogadósnek gyönyörű szép, bájos leánya van.

ERZSI. Az én vagyok. *(Félre:)* Ennek a grófnak csakugyan van ám esze.

LILIOMFI. Kedves angyal, ha tudná utazásunk célját -

SZELLEMFI. Nagysád, a reggeli -

LILIOMFI. Ki gondol most reggelire, midőn angyalt lát, midőn nektárt, ambróziát nyújt maga Hebe?!

ERZSI. Miféle étel az, nem értem.

LILIOMFI. A nektár, édes angyalkám, franciául két icce bor; az ambrózia két adag rostélyos, egyik vereshagymával, a másik burgonyával, a Hebe pedig ön, édesem, mert:

Nem vagyok én olyan, mint más,
Kedves étkem a fokhagymás,
Eszem, iszom a korcsmába'
Itt a Fehér Báránkába'.

NYOLCADIK JELENET

Gyuri (jó), előbbiek

ERZSI. Kérem, a nevem Erzsí.

LILIOMFI. Azaz franciául Hebe! Tehát kedves Elisabeth, mihelyt megláttalak *(kezeit megfogja)*, szívem hangos dobbanása azt mondá -

GYURI. *(közbelép)* Méltóztatik parancsolni?

LILIOMFI. *(ijedve elfordul)*. Jaj, ez Georges! Kinek 17 forint 19 krajcárral maradtam adósa váltóban.

ERZSI. Gyuri, két icce bort gróf önagyságának.

GYURI. *(titkon)* Hm! Úgy tetszik, kezet is fogtál a gróf úrral.

ERZSI. Eh, már ismét! Még úgyis van a rováson, édes úrfi! *(El.)*

GYURI. Most még ő haragszik.

LILIOMFI. John! Tán megérkezett equipage-om, menjünk.

SZELLEMFI. Egy tapodtat sem én. Felingerlette az alvó oroszlánt, most már ennem kell.

LILIOMFI. Szerencsétlen, ez ő!

SZELLEMFI. Ki ő!

LILIOMFI. Egyik hitelezőm.

SZELLEMFI. Vagy úgy? - Ah, éppen hallom az equipage robogását. Ha tetszik Sir.

GYURI. *(aki szemügyre vette, útját elállja; Liliomfi elfordul)* Ez a frakk - mellény - kalap - nem ismeretlen előttem. Szemüveg nyakában - haja, szeme. - Bocsánat, Sir - nem nézne velem farkasszemet?

LILIOMFI. Non capisco!

Most jöttem Aradrul,
Nem tudok magyarul,
Hej, édes teremtésem,
Taníts meg magyarul.

GYURI. Ha jól emlékszem, Egerben még tudott a Sir magyarul.

LILIOMFI. Egér?... Queszta? - John - Egér-Egér?

GYURI. Semmi Egér, hanem Egerben - *(elébe ugrik)* igen jól ismertük egymást, Liliomfi úr -

LILIOMFI. *(félre)*. Hah! El vagyok árulva! Liliomfi? Nincs szerencsém. - Ön bizonyosan téved. Tán a hasonlat csalja. Két arc hasonlatossága - ön tán ismeri „A kétalakú”-t?

GYURI. Az úr mindenesetre egyalakú, a Liliomfi alakja, ki minden este nálunk ebédelt és vacsorált Egerben; s miután mindenét elpezsgőzte -

LILIOMFI. Ah, emlékszem! Ez a színész nekem is panaszkodott, hogy francia pezsgő helyett mindég magyart adott bizonyos Georges pincér. Tán ön volt az?

GYURI. Az nem vagyok, hanem azon Georges vagyok, kinek Liliomfi úr 17 forint 19 krajcárral adósa maradt váltóban, s kinek ezen Liliomfi megígérte, hogy Debrecenből megküldi a pénzt, de nem küldötte meg.

LILIOMFI. Mikor jött el ön Egerből?

GYURI. Két hete.

LILIOMFI. Ah, az más. Tehát tudja meg ön, én vagyok az a bizonyos Liliomfi, ki ezelőtt egy héttel megküldötte erga franco recepisse a 17 forint 19 krajcárt váltóban. Hogy ön nem kapta kézhez, vádolja a sorsot, a csillagzatot, amelyek onnan egy héttel előbb elvezették önt.

GYURI. De miután szerencsénk van -

LILIOMFI. *(természetes hangon)* Hadd el, édes Gyurim, egy batkám sincs nekem. Hanem ott a ruhatár, sequestráld, s ami felülmarad a licitáció után, küldd utánam.

GYURI. Lássá, én jó fiú vagyok; de nem szép ám a szegény legénynek meg nem fizetni.

LILIOMFI. Óh édes Gyurikám, a sors üldöz engem. Látod, én gyakran játszom hercegeket, s ilyenkor csak nem ihatom mást, mint pezsgőt? Most pedig hitelezz nekem reggelit százhusz procentre, mert sietek.

GYURI. Hát hova utaz?

LILIOMFI. Miskolcra.

GYURI. Miskolcra?

LILIOMFI. Igen. Egy leányt kellett volna Kolozsvártól az első állomáson elszöktetnem, de lefőztek, egy krajcár nélkül maradtam, s most Miskolcon vendégszerepeket adok, s ha pénzem lesz, visszatérek Váradra, s kedves Mariskámat elszöktetem -

GYURI. Elszökteti? Ah...

LILIOMFI. Pincér, te is sóhajtasz?... te is szeretsz?

Kerted alatt foly a Körös,
A vize bő, elég hűvös.
Egy kisleány hord belőle,
S te megrészegednél tőle.
Körös vize nem zavaros,
A te rózsád szép takaros,
Nem adnád a félvilágért
Sem senkinek birtokáért.

GYURI.

Kertünk alatt foly a Körös,
A vize bő, elég hűvös.
Egy kisleány hord belőle,
S én megrészegedtem tőle.
Körös vize nem zavaros
Az én babám szép takaros,
Nem adnám a félvilágért
Sem senkinek birtokáért.

Egerből jöttem - ide beszálltam, láttam őt, s mindjárt beálltam pincérnek -

LILIOMFI. És szeretnéd elszöktetni?

GYURI. Igen, ha lehetne.

LILIOMFI. Szólj fiú - itt vagyok én, elszöktetem én a tiédet is.

SZELLEMFI. Vagy majd elszöktetem én!

GYURI. Köszönöm! De az enyém nem akar ám szökni.

LILIOMFI. Tehát reménytelen szerelem?

GYURI. Ő szeret.

LILIOMFI. S nem akar szökni? Csodálatos! S ki e köszívű?

GYURI. Itt a háznál.

LILIOMFI. Gazdád leánya?

GYURI. Hát honnan tudja?

LILIOMFI. Fiú, több leány is van a háznál?

GYURI. Csak egy leánya van, s azt is valami ifjú Swartz kapja Pestről, ki Bécsben Domayer-nél volt pincér, s kinek apja -

LILIOMFI. Pesten az „Arany sárkány” fogadót bírja. Ki nem ismerné őt, ki Pesten volt?

GYURI. Swartz jó, elviszi a leányt, s én megbolondulok!

LILIOMFI. Lassan fiú, itt tenni kell. Hozd a rostélyost. Én segítek rajtad. - Apropos, ismeri gazdád az ifjú Swartzot?

GYURI. Úgy vettem észre, nem.

LILIOMFI. Dicső! Így minden rendén van. Menj fiú, hozz két icce bort. Pezsgőt, ha van. Először is mi nem ismerjük egymást, érted?... Előbb az ifjú Swartzot kiugratjuk az apa és leány szívéből, aztán téged segítünk be. Szellemfi, e perctől fogva te sem ismersz. Vonulj egyik szegletbe, s vigyázz a jelszóra. Ah, éppen jó. Igaz, hogy hívják a fogadóst?

GYURI. Kányai!

LILIOMFI. Kányai - jó.

KILENCEDIK JELENET

Erzsi (két adag rostélyossal), előbbiek

LILIOMFI. *(szemtelen, hányaveti, fitymáló jellemet vált)*. Ne mondja? Ez a Herr von Kányai fogadója? Ez? Ez a piszkos csárda az én jövőendő apósom fogadója? S talán bizony ez az én jövőendő menyasszonyom? Hahaha!

ERZSI. Menyasszonya? Én a grófnak!

LILIOMFI. Gróf? Vajon s magácskának a gróf megtetszett? No az szép! Maga szép hűség-telen kreatúra, érti?

ERZSI. Én kreatúra?! - hohó!

LILIOMFI. A szívét akartam próbára tenni - inkognitó akartam kispionírozni. Kiadtam magamat grófnak, s csak azt mondtam, hogy maga szép, gyönyörű, s maga majd kibújt a bőréből. Maga még a kezét is meg hagyta fognom.

GYURI. Micsoda? A kezét?

LILIOMFI. Hát ön kicsoda? Kicsoda kend? A kend neve Hallgass! - s maga tudja meg, csapodár leányzó, én nem gróf, én Swartz vagyok Pestről.

ERZSI. Swartz?

LILIOMFI. Igen, az ifjú Swartz vagyok. Apám ide adresszált, hogy magát feleségül vegyem. Én jöttem inkognitó, s maga elárulta magát, hogy a grófi pasasiroktól nem éppen vonakodik.

ERZSI. Tudja meg, az nem igaz.

LILIOMFI. Magának csak velem kellett volna szerelmeskedni; de maga ezenfelül a pincért is szereti.

ERZSI. *(habozva)* Az - az - igaz!

LILIOMFI. Ugye igaz? A gróf mindent kispionírozott. Érti, maga a Georges-t szereti.

ERZSI. Ha nem tetszik, tegyen róla. Úgy! - Legalább tud mindent, úgyis megmondtam volna.

LILIOMFI. S maga kis ártatlanság, maga tán azt is elhitte, hogy szép, gyönyörű? Ah, maga szép?! Kis szeme, nagy szája, görbe orra, keskeny homloka - s a termete? Hiszen maga kemence!

ERZSI. Én kemence! Gyuri, s te mindezt tűröd?

LILIOMFI. Ez a maga lovagja? Ez?

GYURI. Uram! Az úr is csak pincér, én is az vagyok -

LILIOMFI. Maga pincér? De én kellner vagyok, érti? S ez oly különbség, mint krágli és vatermörder! S az én apám engem ide essofíroz egy libáért!

ERZSI. Én liba? Nem, tovább nem tűröm! Én liba? Jöjjön csak haza apám; ha satisfactiót nem ad... Én liba?

TIZEDIK JELENET

Kányai (jó, kezében csirkék); előbbiek

KÁNYAI. No mi ez? Micsoda láрма ez? - Mit sírsz, Erzsi? - Nesze, fogd a csirkéket.

ERZSI. Ah, jöjjön, jöjjön édesapám... Azt mondta, hogy liba vagyok.

KÁNYAI. Kicsoda?

ERZSI. Ez itt ni - az ifjú Swartz.

KÁNYAI. Az ifjú Swartz? - Isten hozta kedves öcsémuram! Szakasztott az apja! *(Ölelni akarja.)*

LILIOMFI. *(büszkén elhárítja magától)* Micsoda?... Mit akar?

KÁNYAI. Hiszen én vagyok Kányai de eadem - hát nem tudja? - Hanem azt megmondom - nevét Feketére kell változtatnia.

LILIOMFI. Mit, én fekete? - Mit akar maga?

KÁNYAI. Mit? Megölelni, megcsókolni, rossz fiú!

LILIOMFI. Csókolni? Engem?

KÁNYAI. Szaporán, Erzsi, Gyuri, reggelit Fekete úrnak - mert már én így hívom - szoknia kell hozzá.

LILIOMFI. Micsoda reggelit? Tud-e maga nekem adni kaviárt, osztrigát, van-e champagner? - én azzal szoktam élni.

KÁNYAI. Azzal nem szolgálhatok, de tej, vaj, kávé, rostélyos -

LILIOMFI. Jaj, jaj, az igen parasztos -

KÁNYAI. Hm - be kényes gyomra van -

LILIOMFI. Richtig - az apám azt mondta, hogy magának sok pénze van. No jó, ha ez igaz, elveszem a lányát, pedig nem szép.

KÁNYAI. Nem szép? Bolondgombát ettél, öcsém?

LILIOMFI. Elveszem, mert sokat vesztettem a coeur dámán. Hát mennyi pénzt ad a leánnyal, he?

KÁNYAI. Pénzt?

LILIOMFI. No persze; van-e 50-60 ezer conventions münze?

KÁNYAI. Semmi komenció; amit kap, annyit kap.

LILIOMFI. Ah, nem úgy, édes Kánya úr!

KÁNYAI. Kérem, becsületes nevem kányai Kányay Zsigmond.

LILIOMFI. Tehát, Herr von Kánya.

KÁNYAI. Kérem - és Y.

LILIOMFI. Tehát Y. Csak hamar, addig nem alkuszom. Aztán ez a ház tulajdona-e vagy árenda?

KÁNYAI. Eh, mit vallat az úr? Most már torkig kezdek lenni. Azt mondom! -

LILIOMFI. Hát nem ad semmit vele?

KÁNYAI. Estaírungot, mást semmit. Ha meghalok -

LILIOMFI. Hát mikor gondolja, hogy meghal?

KÁNYAI. No már ez mégis sok! Azt mondta-e az apja, hogy gorombáskodjék velünk, vagy mi?

LILIOMFI. Eh! Ha maga csak egypár ezert ad, az kevés, azt egy Blattra is felteszem.

KÁNYAI. De hallja édes uracskám, a Blattra semmit sem fog tenni.

LILIOMFI. Azt is megmondom, hogy nekem Bécsben három s Pesten hét szeretőm van. Az így szokás, az a bon ton, - s az én feleségemnek nem szabad eiferozni, sem engem zsenírozni.

ERZSI. S apám megtűri őt házában?

KÁNYAI. De most már vége legyen! Hallja az úrfi, Herr von Swartz, az én pénzemet nem blattozza el, sem szeretőkre nem estaírozza - érti maga, goromba fráter?!

LILIOMFI. Ez bántás - ezért duellumra hívom.

KÁNYAI. De nem fog itt duellálni, hanem hordja el magát, s mondja meg édesapjának, kit én nagyra becsülök, ha csak ily fiút tudott nevelni, jobb lett volna meg sem házasodnia.

ERZSI. Ah, édesapám, csak folytassa, minden szava aranyat ér.

LILIOMFI. Csak apám equipagéját ne küldtem volna vissza!

KÁNYAI. Sohase búsuljon, majd elsegítjük, hogy a lába sem éri a földet.

ERZSI. Óh kedves, édes, okos, jó apám!

KÁNYAI. Most tehát alászoigája!

LILIOMFI. Korschoma!

KÁNYAI. Ott az ajtó, kívül tágasabb!

LILIOMFI. *(félrevonja kalapját)* Mit? Fogadó ez, korcsmáros?

KÁNYAI. No?

LILIOMFI. Én utas vagyok! - Hamar szobát kell nyitni. Azért is itt maradok.

KÁNYAI. Velem egy fedél alatt ugyan nem!

LILIOMFI. Ez fogadó, s én fizetek, mindent fizetek.

KÁNYAI. Gyuri, szobát ez úrnak. Szolgája!

LILIOMFI. Csak ne csináljon sok ceremóniát, azt nem szeretem.

KÁNYAI. Gyuri, vezesd ez urat.

GYURI. Kivesssem?

KÁNYAI. Nyiss szobát neki.

LILIOMFI. Majd ha nekem tetszeni fog.

KÁNYAI. Uram, ha tüstént nem lódu!

LILIOMFI. *(az asztalhoz ül, enni kezd)* Halbseitel!

KÁNYAI. Vigyen el az ördög! - Erzsi, azt mondom, rá ne nézz. Mindennek vége. Megírom apjának.

ERZSI. Mindig mondtam én, hogy csupán Gyuri jó és becsületes -

KÁNYAI. Fogd be a szádat. Sem Gyuri, sem Swartz, érted!

TIZENEGYEDIK JELENET

Adolf, előbbiek

ADOLF. *(kezében kis útitáska)* Jó reggelt! Kérem, ez a Kányai uram fogadója?

KÁNYAI. Igen, ez.

ADOLF. Hol találom Kányai urat?

KÁNYAI. Mi tetszik?

ADOLF. Hát először is apám ezerszer tiszteli, s itt vagyok én, hogy helyette megöleljem. *(Ölelni akarja.)*

KÁNYAI. Nono, csak lassan, ki az úr?

ADOLF. Hát nem találja el?... No de addig nem szólok. Hol van a kedves Erzsike?

KÁNYAI. Erzsike itt áll. De mi köze hozzá?

ADOLF. Ez?... Szép! Apámnak igaza volt. - Kedves Erzsike, hát az ön szívecskéje sem sugallja, hogy ki vagyok? Nem dobog-e sebesebben?

ERZSI. Nem uram, éppen nem!

ADOLF. Pedig dobognia kellene, mégpedig galoppban.

KÁNYAI. De hát kihez van szerencsénk?

ADOLF. De várjon csak kissé, édes Erzsikém; ily porosan, útiasan nem igen tetszhetem, mert éppen most szálltam le a gyorskocsiról: de mindjárt ruhát váltok... azután jobban rám fognak ismerni; addig inkognitó maradok.

KÁNYAI. Valóban, édes úr, ha bőrét változtatja, sem fogjuk jobban ismerni, mint most.

ADOLF. Öleljen hát meg, öreg úr: én vagyok az ifjú Swartz!

MIND. Swartz? *(Valami ensemble.)*

LILIOMFI. *(félre)* Benne vagyok a krédóban.

KÁNYAI. *(szemét mindkettőn jártatva)*. Micsoda?... az úr Swartz?

ADOLF. Úgy van; hát ki is volnék más?

LILIOMFI. *(ölelni akarja)* Ah, szervusz Kamerád! Kedves barátom!

ADOLF. Micsoda Kamerád? Ki az úr?

LILIOMFI. Már miféle ördög bújt megint beléd, hogy magadat helyettem adod ki? Ismét valami maliciózus intriga, valami komédia!

ADOLF. Ki az úr? Ismer engem? Mi?

LILIOMFI. Ki nem ismerne téged, jó madár? Te vagy a híres actor Liliomfi, kivel én tegnap együtt champagniroztam. Hát hol hagyta kísérődet, azt a bolondos Szellemfit?

SZELLEMFI. *(előáll a motyóval)* Itt vagyok, Herr von Swartz!

ADOLF. Hát ez kicsoda?

SZELLEMFI. *(hozzá)* Jaj, bocsánat, tisztelt principális úr, bizony bakot lőttem; itt van ni, az egész tervet elárultam.

ADOLF. De hát mi ez?

LILIOMFI. A hamis, milyen jól játssza szerepét. Tehát tudja meg maga fogadós, tegnap együtt mulattunk - aztán kiplanizáltuk, hogy jegyesemet próbára tesszük.

KÁNYAI. Ő nem az úr jegyese többé, érti?

LILIOMFI. No hát a volt jegyes szívecskéjét tesszük próbára. Ez az úr igen jó színész, s mi egymás közt elvégeztük, hogy ő az én alakomban, mint az ifjú Swartz fog itt megjelenni, s ha a maga Erzsikéje őt megszereti, hát fuccs, akkor nekem nem kell... Ezt csináltuk ki tegnap; de ma nekem jobb gondolatom volt, s én mint gróf adtam ki magamat, s én megtudtam itt, hogy Erzsike a - pincért szereti, s azért Swartznak nem kell Erzsi, mert a pincért szereti, s az én pajtásom elkésett kissé a tréfával.

KÁNYAI. Az én lányom nem szereti a pincért.

LILIOMFI. De igen, szereti, azt már én megtudtam.

ADOLF. Ha merem kérdezni, kicsoda az úr?

LILIOMFI. Hát nem tudja? Elfeledte már? Ej, ej, én vagyok az ifjú Swartz.

ADOLF. Az úr lehet ifjú is, Swartz is, de az igazi Swartz én vagyok.

LILIOMFI. Ah, mit tréfálsz, hiszen te Liliomfi vagy, az a híres színész.

ADOLF. Én Liliomfi?

LILIOMFI. Hiába tagadod.

ADOLF. Az hazugság, nem igaz.

LILIOMFI. Sapperlot, az úr a tréfát messze üzi, már vége a komédiának; itt már tudják, hogy én vagyok az ifjú Swartz.

ADOLF. Az úr csaló!

LILIOMFI. S én bebizonyítom, hogy te vagy csaló.

KÁNYAI. Mármost okosodjék ki az ember!

LILIOMFI. *(kézen fogja Adolfot, félhalkan)* Tegnap azt mondtad, hogy Egerben egy pincérnek adós maradtál, Liliomfi barátom - 17 forint 19 krajcárral Schein... Vigyázz, a pincér itt van - Georges itt van.

GYURI. *(rámutat)* Ni-ni! Hiszen ez itt Liliomfi!... Csak most ismerem rá. No uram, a 17 forint 19 krajcár váltót megfizeti vagy sem?

ADOLF. Én? Hát kicsoda ez? Én adósa?

GYURI. Hogy tetteti magát! - Nem itta-e, mint gödény, az úr a pezsgőt nálunk Egerben! Hiszen gazd' uramnak is elpanaszoltam, hogy adósom maradt... Ugye gazduram?

KÁNYAI. Igaz, panasztad. Tehát ez az a jó madár?

GYURI. Ez, ez Liliomfi.

KÁNYAI. Szégyellje magát az úr, egy szegény pincért így megkárosítani akarni! Most tüstént fizesse meg adósságát, ha becsületes ember!

ADOLF. Bolondok házába jutottam én, vagy mi?

LILIOMFI. Mondhatom, jól játssza szerepét! Hát te, *(Szellemfit megragadja)* jó madár, mered-e tagadni, hogy ez nem a te princípálisod, Liliomfi?

SZELLEMFI. Bocsásson, mindent kivallok. (*Adolfhoz:*) Principális uram, vége a komédiának, itt hiába tettetjük magunkat, felsültünk, itt mindent tudnak. Ne ellenkedjék soká, mert végre még engem is megdöngetnek, szegény szolgáját, kordinahúzóját, garderozsabóját -

ADOLF. Az urak vagy bolondok vagy részegek.

KÁNYAI. Tehát az úr afféle diátrista?

LILIOMFI. Hát nem látja rajta? (*Szellemfi motyóját elkapja.*) Hiszen nézze csak, itt van ni, trikó, festék, ritterkesztyű, pordupé, paróka... No pajtás, nem kell tréfálni, nincs rá szükség, a leány úgysem kell nekem, mert (*hangnyomattal*) a pincért - Georges-t szereti!

ADOLF. Az hazugság, az úr csaló, nem hiszek.

LILIOMFI. Most már elég!

ADOLF. Micsoda? Ez már sok!

SZELLEMFI. (*rángatja*) Menjünk, principális uram, mert bizony kidobnak.

ADOLF. Türelmemnek vége, az urak mindnyájan részegek vagy bolondok.

KÁNYAI. Micsoda, én részeg? - én bolond?

LILIOMFI. Ah; ez már mégis szemtelenség!

ADOLF. Belőlem bolondot üznek!

KÁNYAI. Bolond az úr maga! Itt nem fog bolondítani, komédiázni, édes diátrista uram.

SZELLEMFI. (*vonja*) Menjünk, principális uram, mindjárt kidobnak.

ADOLF. Vigyen el az ördög! Kitéped karomat!

LILIOMFI. Ki vele, ki vele!

GYURI. Adja meg a 17 forint 19 krajcáromat váltóban.

ADOLF. No hiszen gyere, majd fizetek!

KÁNYAI. Takarodjék innen, itt nem kell szemfényvesztés! (*Adolfot kidobják, Szellemfi vele el.*)

KÁNYAI. Így!

LILIOMFI. Így!

GYURI. Tudom, mért titkolá becsületes nevét, nehogy a 17 forint 19 krajcárt meg kelljen fizetnie.

ERZSI. Édesapám, ugyan kérem, folytassa csak tovább, dobja ki ráadásul ezt az igazi Swartzot is. (*El.*)

LILIOMFI. Hohó mamzel, én vendég vagyok!

KÁNYAI. Megyek hazulról, mert ha ezt az embert látom... Uram, ha visszatérve itt lelem, úgy jár, mint Liliomfi. (*El.*)

LILIOMFI. Mindenesetre úgy járok!

GYURI. Óh, mily boldoggá tett, hogy köszönjem?

LILIOMFI. Várj fiú, még ezentúl jó a java, fejem tele tervekkel, de a gyomrom üres. - (*Asztalhoz ül.*) Azért folytassuk.

GYURI. A terveket?

LILIOMFI. Nem, a reggelit. *(Kívül kocsizörgés.)*

SZILVAI. *(szava kívül)* Fogadós!

LILIOMFI. *(felugrik)*

Jaj, ez ő - remegés áll szívembe,
Vad szeme mint forog.
Elfutok.

(Futni akar.)

MARISKA. Fogadós!

LILIOMFI.

Ah, ez ő, a mátkám, martalékom,
Nem futok már innen.
Ah, nem futok már innen.

(A szőke parókát felteszi rövid zene alatt.)

GYURI. Ez mit jelent!

LILIOMFI. *(helyére ülteti, mint pincér)*

Ülj le szépen a helyemre,
Itt a pincér én vagyok,
Ah, Herr von Swartz, mit parancsol,
Mindennel szolgálhatok?
Van leves barátfülével,
Assetlinek bornyúfő.
Ami tetszik szemnek, szájnak,
Minden frissen sült és fő.
Böf à la mód frikándó-val.
Van egy szörnyű indián,
Van osztriga, van piliszka.
Azaz reisz meridián.

TIZENKETTEDIK JELENET

(Ezalatt jó) Szilvai, Mariska; előbbieik

SZILVAI. Ön a pincér?

LILIOMFI.

Úgy van, uram!
Itt a pincér én vagyok,
S a kisasszony mit parancsol?
Mindennel szolgálhatok.

SZILVAI. Van-e itten extra-szoba?

LILIOMFI. Ej, extra-szobát kíván?!

SZILVAI. Kettő legyen egymás mellett.

LILIOMFI. *(Gyurihoz)* A kulcsokat.

SZILVAI. Szaporán!

MARISKA.

Ah, hol késik az imádó,
Várad még csak egy állomás,
Hogyha innen el nem szöktet,
Nincsen többé szabadulás -

LILIOMFI.

El nem késik az imádó,
Várad még csak egy állomás,
Még ma innen velem szökhetsz,
Közel van a szabadulás.

GYURI.

Én boldogtalan imádó,
Várad már csak egy állomás,
Még ma Swartz úr visszajöhet,
Nincsen többé szabadulás.

SZILVAI.

Már elkésett az imádó,
Várad már csak egy állomás,
Körmeimből el nem szökhetsz,
Nincsen többé szabadulás.

LILIOMFI.

Megjött végre a szeretőm, itt várom,
Általhozták vagy tizenkét határon,
Hol vizeken, hol patakon, hol sáron,
El sem hagyom, míg élek a világon.

MARISKA.

Akkor szép az erdő, hogyha zöld,
Hogyha a vadgalamb benne költ -
A vadgalamb olyan, mint a lány,
Fáj a szíve a párja után.

MARISKA, LILIOMFI.

Boldog ez a pillantás,
Melyben megláttuk egymást.
Boldog az az óra is,
Melyben rád gondolok is.
Hát ha veled élhetnék,
Holtig boldog lehetnék!

SZILVAI. Mit jelent ez?

MARISKA.

Azt kérdezte -
Melyik szobát nyissa ki?

LILIOMFI. *(Gyurihoz)* Melyik szobát nyissam ki?

GYURI. A legelsőt nyissa ki.

LILIOMFI, MARISKA.

El nem késett az imádó,
Várad még egy állomás.
Még ma innen együtt szökünk,
Közel a szabadulás.

(A többi, mint előbb.)

HARMADIK FELVONÁS

*(Vendégszoba. Hátral két ajtó, egyik kijárástul, másik mellékszobába vezet.
Ez ajtóval szemközt a mellékszobában még egy másik ajtó is van.)*

ELSŐ JELENET

Liliomfi, Gyuri

LILIOMFI. Ez az ajtó az előszobába vezet. S ez? *(Kinyitja a mellékszoba ajtaját.)*

GYURI. Az oldalszobába.

LILIOMFI. *(a belső szobafének ajtajára mutat)* S amaz ajtó ott?

GYURI. Szinte a folyosóra vezet.

LILIOMFI. Tehát érts meg jól. A pincér én leszek e szobában, vagyis a pincér ezen vendégekre nézve én leszek. Két kijárást van, a róka szerepéhez éppen alkalmas. Azon ajtónak, ott benn, hol a kulcsa?

GYURI. Az egyik kulcslyukban.

LILIOMFI. Mit? Másik is van?

GYURI. Nálunk minden ajtónak két kulcsa van, ha takarítani kell -

LILIOMFI. Értem, fiú. Ide a másik kulcsot.

GYURI. *(átadja)* Itt van. De hát az én szerelmem -

LILIOMFI. Az első személy én vagyok; előbb én, aztán te. Jőnek. Lódulj ezen az ajtón. Az étkeket az előszobába hordod, de itt én szolgállok fel. Vigyázz, előttük ne mutatkozzál. A többről majd értekezünk koronként - *(A mellékszobába tolja.)* Éppen jókor.

MÁSODIK JELENET

Mariska, Szilvai (jőnek), előbbi

SZILVAI. Pincér!

LILIOMFI. *(változtatott hangon, selypítve)* Parancsol?

SZILVAI. Tedd le a kalapodat, Mariskám. Ez lesz a szobánk? Nekem kettő kell.

LILIOMFI. Ez a ténsúré; az a kisasszonyé.

SZILVAI. Jó. Kész az ebéd?

LILIOMFI. Kész. *(Terít)* A ténsúr nagy utat méltóztatott tenni. A kocsis azt mondá, Kolozsvárról méltóztatott érkezni. Óh, az én szeretőm szintén Kolozsvárt lakott. Ah, gyönyörű leány az! Ha méltóztatnék ismerni!? Éppen oly idős lehet, mint a kisasszony; sőt szintén barna haja van, - s no a termete!

SZILVAI. Heh, fiú, hogy hívnak?

LILIOMFI. Georges.

SZILVAI. Ezentúl a te neved Silentium!

LILIOMFI. Óh, én hallgatók, csak a ténsurat, meg a kisasszonyt akartam mulattatni. Óh, ha a ténsúr Kolozsvárra méltóztatott volna menni. Én is oda igyekeztem, hogy kedvesemet megláthassam. Óh, ténsúr nem is képzelheti, mennyire imádom e leányt.

MARISKA. *(félre)* A gonosz!

LILIOMFI. S mi gyönyörű neve van - Mariska!

MARISKA. Furcsa, engem is Mariskának neveznek.

LILIOMFI. Ah, lehetetlen! Mariska! A kisasszony is Kolozsvárt lakott? Bizonyosan ismeri őt - - hogyan ismerné!

Piac után jártam én,
Barna kislányt láttam én,
Mihályt ötöt megláttam,
Mindjárt magamnak szántam.

MARISKA. A mi utcánkban? - Ah, most már emlékszem; varróleány, ugye? Óh, gyakran eljött hozzánk, igen jól ismerem e leányt.

SZILVAI. A levest, fiú! - S tudod-e, mi az a nyakleves? Az afféle confidentiát kikérem.

LILIOMFI. Értem. *(Félre:)* De hiszen a leányt mégis elszöktetem, vén sárkány! *(El.)*

SZILVAI. Mit diskurálsz ezzel a haszontalan pincérrel?

MARISKA. De ha kérdez, az illendőség -

HARMADIK JELENET

Liliomfi (levest hoz), előbbieket

LILIOMFI. A leves.

SZILVAI. Üljünk le, Mariskám. *(Leülnek.)*

LILIOMFI. Ugyan, édes kisasszony, nem emlegetett-e engem az én kedves Marisom?

MARISKA. Mindig - szüntelen.

LILIOMFI. Igazán? Tehát még most is szeret?

MARISKA. Mondhatatlanul!

SZILVAI. *(türelmetlenül)* A húst!

LILIOMFI. Hiszen még a levest sem méltóztatott -

SZILVAI. Fiú, most utolszor mondom, befogd a szád. Egyáltalában nem szeretem, ha a cseléd diskurál. A húst! Borsot is!

LILIOMFI. *(félre)* De hiszen borsot török még ma az orrod alá. *(El.)*

SZILVAI. S te is, hogy mondtad azt a mondhatatlant?! - alkalmasint megint azt hitted, annak a lomfinak mondd?

MARISKA. Bácsi folyvást pirongat, még szólni sem szabad. - Ily bánáshoz nem szoktam!

SZILVAI. Most meg pityereg. Ne sírj, no. Még meglátja, hogy sírsz -

MARISKA. S mit fog mondani, vagy gondolni -

SZILVAI. Na, beszélj hát, ha nem állhatod meg. Óh, asszonyok, asszonyok! Még enni sem tudnak, hacsak szájuk nem jár. Ahol ni, jó - Mariskám, lelkecském, ne sírj; ne kompromittálj.

MARISKA. No most az egyszer hát nem sírok.

NEGYEDIK JELENET

Liliomfi (húst hoz), előbbieket

LILIOMFI. A hús.

SZILVAI. Miféle mártás?

LILIOMFI. Ez - Liliomfi-mártás.

SZILVAI. Liliomfi-mártás.

LILIOMFI. Óh téns úr, ez valódi história. Én ezt Liliomfi-mártásnak kereszteltem, s nem-sokára még a londoni, a párizsi hotelekben is így nevezik.

SZILVAI. Hm... S kicsoda ez a Liliomfi?

LILIOMFI. Az egy igen híres színész. De hát nem ismeri a ténsúr?

SZILVAI. Én?... nem... nem...

LILIOMFI. Ah! Lehet-e civilizált ember, ki őt nem ismeri?! Óh én ismerem! - Víg, derék fiú, szeretetre méltó, jószívű, becsületes, nem részeges, nem kártyás... Óh, ő maga a megtestesült szelídség!

SZILVAI. Micsoda? Liliomfi gazember, semmirekellő, veres orrú, részeges, kártyás, csapodár...

LILIOMFI. Hát ismeri?

SZILVAI. Igen, ismerem -

LILIOMFI. Hiszen az imént nem ismerte.

SZILVAI. Azaz, hogy az más.

MARISKA. Úgy van, az bizonyosan más.

SZILVAI. És nem tudod, hol van most ez a Liliomfi?

LILIOMFI. Melyik? Az a másik, vagy az az egyik?

SZILVAI. Az a másik!

LILIOMFI. *(bánatos hangon)* Óh az mindig a tormát ette - szegény jó lélek! Reggel mézzel a mellfájás ellen - délben ecettel, este böfalamóddal - azért neveztem én a tormát Liliomfi-mártásnak.

MARISKA. Valami baja történt?

LILIOMFI. Ah! Óh!... Mindjárt, csak ételt hozok. *(Sóhajtván el.)*

SZILVAI. *(félre)* Ha Debrecenbe vagy Váradra ment? S tán éppen itt volt szállva? - Meg kell tudnom.

ÖTÖDIK JELENET

Liliomfi (rostélyost hoz), előbbiek

LILIOMFI. Méltóztassék.

SZILVAI. Hát hol van most az a Liliomfi?

LILIOMFI. Ah, messze - messze!

SZILVAI. Messze? Csak nem Váradon?

LILIOMFI. Óh, az szomorú történet! Egy szép angyali kisasszonyba lett Kolozsvárt szerelmes.

SZILVAI. Az nem igaz.

LILIOMFI. Honnan tudja?

SZILVAI. S hol van most?

LILIOMFI. De a kisasszonyt nagybátyja, gyámapja, vagy mije elvitte onnan. - Mert ez a nagybátyja valódi szörnyeteg.

SZILVAI. Az nem igaz, a nagybátyja nem szörnyeteg.

LILIOMFI. Hát ismeri? Ugyan kérem, nem mondaná meg a nevét?

SZILVAI. Szilvai Szilvai Tódor - érted-e?!

LILIOMFI. Az lehetetlen! Ah, újra házasodni akar a vén filiszter.

SZILVAI. Házasodni?! Hogyan?

LILIOMFI. De Liliomfi nem ijed meg az árnyékától, a kisasszonyt elszökteti, feleségül veszi.

SZILVAI. No, édes Mariskám, mit gondolsz? Elszöknék-e azzal kalandorral az a bizonyos kisasszony?

LILIOMFI. Igen, igen, mit gondol a kisasszony?

SZILVAI. Csitt! - ki kérdez téged?

LILIOMFI. Hiszen a ténsúr kérdezé a kisasszonyt, s ő tartozik engedelmeskedni bácsikájának.

MARISKA. *(lesütött szemmel)* Azt hiszem, akit szeretünk, azért szeretjük, hogy felesége legyünk.

SZILVAI. Úgy, no hiszen majd elejét vesszük a dolognak.

LILIOMFI. *(félre)* Követni fog.

SZILVAI. Kelmed hordja el magát - küldje a fogadós leányát.

LILIOMFI. Nem ér rá.

SZILVAI. De ha kéretem.

LILIOMFI. Az lehetetlen.

SZILVAI. No majd úgy magam megyek utána.

LILIOMFI. Azaz majd megkérdem - *(Félre:)* Vajon mit akar? *(El.)*

SZILVAI. *(feláll)* Kedves egészségedre! *(Gúnyolódva:)* Akit szeretünk, azért szeretjük, hogy felesége legyünk. *(Félre.)*

MARISKA. Hasonlóképpen.

SZILVAI. Hiszen majd szemmel tartalak én! *(Ásít.)* Kissé elkésett az a jó madár - most lenyugszom - de nem hagyom a kisasszonyt társaság nélkül - nehogy megunja magát.

MARISKA. *(félre)* Ütött a szabadság órája; ő szokása szerint délutáni álmát alussza, s mi menekülhetünk.

HATODIK JELENET

Liliomfi, előbbiek

LILIOMFI. A leányasszony mindjárt jön.

SZILVAI. Jól van, kelmed elkotródhatik.

LILIOMFI. Amint parancsolja! *(A mellékszobába megy.)*

SZILVAI. Hová?

LILIOMFI. Tegnap két tányért itt felejtettem. *(El.)*

SZILVAI. A kisasszony e szobát el ne hagyja.

MARISKA. Mentsen Isten!

HETEDIK JELENET

Erzsi, előbbiek

ERZSI. A pincér mondá, hogy nagysád hívat.

SZILVAI. Kérettem, édes leányasszony. Maradjon itt húgommal, míg kissé leheveredem. Ha ráér.

ERZSI. Tiszta szívből.

SZILVAI. *(félrevonja)* Ígérje meg azt, s gazdagon megajándékozom. Tudja néha - húgomnál nincsenek otthon. - Beteges - ki ne bocsássa - ha ki akar menni, költsön fel.

ERZSI. Talán eszelős, pedig nem látszik rajta.

SZILVAI. Csak rá-rájő néha a bolondság. Ígéri?

ERZSI. Tiszta szívből. - Ha kell, majd felköltöm a téns urat.

SZILVAI. A leányasszony megígérte, hogy addig mulattatni fog. *(Ásít.)* A szokás, szokás! Jó mulatságot! *(El a mellékszobába, az ajtót félig nyitva hagyja.)*

MARISKA. Kérem, mit suttogott önnel az öreg úr?

ERZSI. Semmit, édes kisasszony, éppen semmit.

MARISKA. De hiszen félrevonta önt?

ERZSI. Azt mondá, hogy a kávé forró legyen.

MARISKA. Hiszen soha sem iszik kávé -

ERZSI. Meg hogy a kisasszonnyal konzerváljak.

MARISKA. Ugyan kérem, hány pincér van itt?

ERZSI. Csak egy.

MARISKA. És hogy hívják?

ERZSI. Mi Gyurinak hívjuk, azelőtt Georges volt.

MARISKA. Az a szőke?

ERZSI. Szőke? - ő barna.

MARISKA. Igaz, hiszen paróka. Bizonyosan az előszobában rakosgatta fel. Tudta, hogy erre jövünk. - Tehát több pincér nincs, csak aki nekünk felszolgált?

ERZSI. Nincs, édes kisasszony. *(Félre:)* Csakugyan eszelős. - Szegény leány! - De hát miért kérdezi?

MARISKA. Miért?... Hát hogy viseli magát? Igaz-e, hogy csapodár?

ERZSI. Csapodár? Óh dehogy! Ő igen jó, hű fiú, másképp nem is túrnánk a háznál.

MARISKA. *(megfogja kezét)* Igazán?

ERZSI. *(félénken visszavonja kezét)* Igen... igen...

MARISKA. Ön úgy tesz, mintha félne tőlem.

ERZSI. Óh dehogy.

MARISKA. Tehát a pincér csakugyan oly jó?

ERZSI. Óh, igen-igen jó!

MARISKA. Nem mondta-e soha, hogy szerelmes?

ERZSI. Óh igen -

MARISKA. Mondta? - a leányasszony tudja -

ERZSI. Mit?

MARISKA. Hogy ő valakibe szerelmes.

ERZSI. Hát ismeri a kisasszony? Ugye szép legény?

MARISKA. Igen jól, igen jól ismerem, ő szerelmes valakibe.

ERZSI. Tehát mondta a kisasszonynak?

MARISKA. Igen, hogy szeret és szerettetik.

ERZSI. Tehát a kisasszony előtt nincs mit titkolóznunk.

MARISKA. Csitt, csendesen, az öreg úr meg ne hallja.

ERZSI. Hiszen hortyog... Tehát a kisasszony tudja titkunkat... de hiszen az már nem titok.

MARISKA. Nem titok?

ERZSI. Már az apám is tudja. Óh, bár ne tudná.

MARISKA. Hogyan? Ő is tudja?

ERZSI. Ma reggel megmondtuk neki.

MARISKA. Szerencsétlen, ha elárultatik.

ERZSI. De apám nem akar hozzáadni.

MARISKA. Hozzá adni...

ERZSI. Igen, ő máshoz akar adni.

MARISKA. Önt hozzá adni?

ERZSI. Igen, pedig mi szeretjük egymást.

MARISKA. Szeretik egymást?

ERZSI. Ő el akart szöktetni, de én nem akartam -

MARISKA. El akarta szöktetni? Mást elszöktetni!

ERZSI. De mondom, én nem akarok szökni!

MARISKA. Elszöktetni? Mást szeret?

ERZSI. *(félre)* Most már csakugyan rájött a bolondság! - Én bizony nem istrázsálok.

MARISKA. Tehát szeretik egymást? Óh szép, igen szép! Nem szégyelli magát? Elszöktetni!

ERZSI. *(kihátrál)* Mindjárt jövök! Apám hí - mindjárt itt termék. - De hisz várhatsz! *(El.)*

MARISKA. *(egyedül)* S én ennek az embernek hittem? Erre bíztam volna boldogságomat! Mást is szeret... E fölfedezés éppen jókor érkezett! Tehát nem értem, nem, hanem egy szép pincérnő kedvéért pincérkedik itt? S én kába, szinte elhittem, hogy ez nem véletlen találkozás... Megcsalta azt is - engem is! - De merjen szemem elé kerülni!

NYOLCADIK JELENET

Liliomfi, előbbi

LILIOMFI. *(félre)* Valahára egyedül van. - Most dologra!

MARISKA. *(félre)* Ah, ő itt - éppen jókor.

LILIOMFI. Kedves Marim, végre ütött a boldog óra -

MARISKA. Mit akar itt, uram?

LILIOMFI. *(suttogva)* Csendesesen, az öreg úr fel talál ébredni. Ah, annyi mondandóm van... Szeretsz-e még édes Marim?

MARISKA. S meri azt tőlem kérdeni?

LILIOMFI. Csendesesen...

MARISKA. Ön áruló! Hitetlen!

LILIOMFI. Mi történt itt?

MARISKA. Mi? Leálarcoztuk önt uram, ismerjük jól!

LILIOMFI. Az ég szerelmére kérem Mari -

KILENCEDIK JELENET

Szilvai (az ajtónál leskelődve); előbbieik

MARISKA. Hiába tetteti magát, végre igazi alakjában mutatkozott.

LILIOMFI. De hát hallgasson meg -

SZILVAI. *(félre)* Ördög pokol, ez a Gyula hangja. *(Felteszi szemüvegét.)*

MARISKA. Tagadhatja-e? Ide becsempészi magát álarc és álruha és álnév alatt -

SZILVAI. Úgy vagyunk?

LILIOMFI. De édes istenem, ön fellármázza az öreg urat.

MARISKA. Igen, azt akarom, tudjon meg mindent.

LILIOMFI. De ön félreismer - itt félreértés van - megmagyarázom -

MARISKA. Én az urat nem szenvedhetem - ki nem állhatom - tudja meg -

LILIOMFI.

Szárad a bokor a tetőn,
Haragszik rám a szeretőm
Verje meg az én istenem.
Ki áskálódik ellenem.

Megégett a körösvölgyi csárda,
Szaladj rózsám, mert megcsap a lángja.
Nem félek én annak a lángjától,
Inkább félek rózsám haragjától.

Mondd meg rózsám, mondd meg mán,
Szeretsz-e még igazán
Ha nem szeretsz igazán.
Ne járass magad után.

MARISKA.

Elmehetsz drága madár,
Nem kell nekem csapodár.
Feloldozom szívemet,
Másnak adom kezemet.

LILIOMFI.

Jegenyefa tetejében
Két holló ül feketében,
Gyászruhája engem illet,
Mert engemet már nem szeret
Az én kedves rózsabimbóm, galambom.

(DUETT)

Nézz rózsám a szemembe!
Mit olvasol szívembe’?
Ugye azt mondja:
Te vagy az angyalom,
Ragyogó csillagom.

MARISKA. *(sírva)*

Nézz rózsám a szemembe!
Mit olvasol szívembe’?
Ugye azt mondja:
Te voltál angyalom,
Ragyogó csillagom!

SZILVAI. Pincér! Kávét!

LILIOMFI. Ahol ni, most mindennek vége.

SZILVAI. *(félre)* Csakugyan ő az! - Jó, hogy itt vagy, fiú; kávét! *(Félre:)* A hátulsó ajtót bezárom. *(Teszti)* Többé nem menekszel, jó madár.

LILIOMFI. *(titkon)* Mari, az istenért, mi történt? E változás?

MARISKA. Mi? Hogy fölfedezem gyámatyámnak. Reszkessen haragjától. - Ön megcsalt. Nem szereti a fogadós leányát?

LILIOMFI. Én? - Mari, itt félreértés van -

MARISKA. Mindent tudok -

SZILVAI. *(jó)* No fiú, számoljunk.

LILIOMFI. Parancsára. *(Félre:)* Kérem, Mari.

MARISKA. Nem hiszek többé.

SZILVAI. No, csak ízibe - pincér.

LILIOMFI. *(szeme folyvást Mariskán)* Tehát - két szoba - két napra -

SZILVAI. Micsoda?

LILIOMFI. Igen, a szoba öt forint. Leves három krajcár, hús - *(Félre:)* Vajon mi baja?

SZILVAI. A hús? No?

LILIOMFI. A hús - mi volt? - igen, rostélyos -

SZILVAI. Ricandó hilúmilúval.

LILIOMFI. Igen, hilúmilúfilú - összesen három forint.

SZILVAI. Pincér úr, kissé zavarodott.

LILIOMFI. Csuda-e, édes téns úr - itt tévedés van - kettő meg három - az kilenc.

SZILVAI. Csudálatos számvetés -

LILIOMFI. Némely gyámapák is így szoktak -

SZILVAI. Hm!... Ugyan menj csak - a szelencémet, a másik szobában feledtem!

LILIOMFI. Azonnal! *(Be a mellékszobába.)*

SZILVAI. Mindjárt befejezzük a gyámapai számadást... *(Rázárja az ajtót.)* No, gaz kölyök, most kezemben vagy.

LILIOMFI. Mi az? Mit csinál az úr?

SZILVAI. Ismerlek, jó madár. Tehát pincér vagy, te, he?

LILIOMFI. Uram, bocsásson, a gazda hív.

MARISKA. Tehát tudja ön?

SZILVAI. Mindent tudok. Innen ugyan meg nem szabadulsz.

LILIOMFI. Hiába erőlködik, újra elszököm.

SZILVAI. Ei? De majd teszünk róla. Teszünk róla édes úrfi!

MARISKA. Úgy, úgy fenyítse meg.

SZILVAI. Példásan - csakhogyzár alatt van.

LILIOMFI. Uram, nincs joga velem így bánni - protestálok - hacsak vasra nem veret, tüstint elszököm.

SZILVAI. Mariska! Hívd hamar a fogadóst!

MARISKA. Mondja meg neki: gyűlölöm, hogy soha, sohase merjen szemeim elé kerülni -

SZILVAI. *(halkan)* Hallgass, szerencsétlen. Látnod kell, látni fogod, vele utazol -

MARISKA. Soha, soha! Ő csapodár, hívtelen, csaló!

SZILVAI. Csitt - küldd a fogadóst!

MARISKA. De én nem akarom többé látni, míg itt lesz, be sem jövök - a kocsiba ülök - ki nem állhatom, nem szenvedhetem. *(El.)*

LILIOMFI. Mit erőlködik? Nem félek többé haragjától.

SZILVAI. Teszünk róla, édes úrfi. Nem szabadulsz többé, velem jössz Váradra!

LILIOMFI. De nem megyek!

SZILVAI. De jössz! Erőszakkal vitetlek el.

LILIOMFI. Jobbkor kellett volna fölkelnie.

SZILVAI. Nem vagy-e gyámfiám?

LILIOMFI. Ha az is, de zsarnokom nem lesz. Én nem leszek sem koncipista, sem kancellista, ingrosszista, exhibista, inhibista, én teátrista leszek; s meglátom, ki akadályoz.

SZILVAI. Én - én per zsup vitetlek haza - érted? - vason, per zsup! -

LILIOMFI. Hahaha!

TIZEDIK JELENET

Kányai, előbbi

KÁNYAI. Mi tetszik, uram?

SZILVAI. Jöjjön, jöjjön, édes fogadós úr, csak egy pincérje van?

KÁNYAI. Csak egy.

SZILVAI. Tehát tudja meg, ő nem pincér, ő az én átöltözködött, kalandos, koricáló gyámfiám és unokaöcsém.

KÁNYAI. Micsoda? Az én pincérem? -

SZILVAI. Úgy van, unokaöcsém; egy régi nemes család ivadéka.

KÁNYAI. Ah, most értek mindent, ő az én leányoméért állott be pincérnek, hogy elcsábítsa - úgy van, hiszen ez kézzelfogható!

SZILVAI. Szerencsétlen apa! - Óh, ez kitelik tőle.

KÁNYAI. S én oly számár voltam, hogy mindjárt rá nem ismertem. Soha még csak egy kraj-cárig sem csalt meg, sem engem, sem vendégeimet. Hiszen az arcából is kilátszott, hogy úrnak született. Aztán sohasem akart a bor közé vizet vegyíteni; óh én gyanítottam, hogy ő nem természetes pincér!

SZILVAI. Úgy van, ő nem az; de én rajtakaptam. Képzelve, átöltözött, előttem szőke parókával járt, változtatott hangon beszélt, hogy rá ne ismerjek -

KÁNYAI. Szőke parókát tett fejére? - Most már arra is emlékszem; valami diatrísta volt itt, annak hánytuk szét holmiját az ivószobában, bizonyosan ott kaparította kézre. No nézze az ember! Bennünket bolonddá tenni!

SZILVAI. De én kézre kerítettem; ide a mellékszobába zártam. S most arra kérem kelmedet, szegény megcsalatott atya, kinek leányát el akarta csábítani - őrizze itt - érti? - Én megyek, törvényes asszisztenciát kérek - elfogatom - vasra veretem - mert képzelje, szökni akar tőlem, megint szökni! Teátrísta akar lenni!

KÁNYAI. Uram irgalmazz! Teátrísta?!

SZILVAI. Hol lakik a szolgabíró vagy esküdt?

KÁNYAI. A hetes majd oda vezeti.

SZILVAI. Köszönöm.

KÁNYAI. Kérem, gazdag-e az úrfi? Van-e mit a tejbe aprítania?

SZILVAI. Ősi javaimat ő öröklí.

KÁNYAI. Mennyi jövedelemmel?

SZILVAI. Négy-ötezer pengőre megy. De miért kérdi azt?

KÁNYAI. Az már szokásom. De siessen a ténsúr, mert soká nem őrizhetem.

SZILVAI. Csak őrizze - meg nem bánja. Várj, rossz fiú! Érezni fogod haragomat! *(Elmegy.)*

KÁNYAI. *(egyedül)* Ő tehát úrfi, nagy úrfi, gazdag úrfi, földesúrfi? - Furcsa! S ő el akarta csábítani Erzsikémet - hm - de azt is mondta, feleségül veszi. Bizony furcsa!

TIZENEGYEDIK JELENET

Erzsi (jő), előbbiek

ERZSI. Édes atyus, mi lárma van itt? Tán a kisasszonyra megint rájött a bolondság?

KÁNYAI. Erzsi te!

ERZSI. Mi baj, atyus?

KÁNYAI. Hát nem érted?

ERZSI. Mit?...

KÁNYAI. Óh, te szerencsétlen liba! Hát csakugyan szereted a pincért, he?

ERZSI. Inkább vénleány leszek, mint ahhoz a Swartzhoz menjek.

KÁNYAI. Eh, Swartznak vége; az a goromba kölyök sohasem lesz vöm, soha, soha!

ERZSI. Édes lelkem, atyus!

KÁNYAI. De te... tehát nem élhetsz a pincér nélkül, egyáltalában nem, - kész vagy inkább a kútba ugrani? Ugye kész, édes tubicám?

ERZSI. No igen - talán - ha atyus ellenkezik - hát beleugrom.

KÁNYAI. Ugye minden bizonnyal beleugranál?

ERZSI. No Isten neki, hát beleugrom. *(Félre:)* Ez tán segít, üssük a vasat! - Igen atyus, most már fogadom, ha a pincérnek nem ad, holnap nem isznak a kútból!

KÁNYAI. Így már atyai kötelesség, - leányomat, szegény egyetlen gyermekemet meg kell mentenem! Ez atyai kötelesség! Keblemre, édes jó leányom - tehát a pincér a tiéd!

ERZSI. Óh, édes jó atyus! Mint szeretem édes atyust!

KÁNYAI. Jó, jó, csak menj - vele kell végeznem! Menj az előszobába. Ha szólítalak, jöjj. Siess, az idő múlik.

ERZSI. Amint parancsolja.

KÁNYAI. De vajon akar-e ő is?

ERZSI. Hiszen azt mondá, szökjem vele.

KÁNYAI. Szerencsétlen! Elcsábított volna -

ERZSI. Ah, dehogy; azt mondá, az engedelem a zsebében van, előbb összeesküszünk, aztán szökünk.

KÁNYAI. Zsebében? Annál jobb. Óh leányom, ha tudnád, ki ez a pincér? - De nem szólok. Várj az előszobában. *(El.)*

ERZSI. Várok az előszobában. *(El.)*

KÁNYAI. *(egyedül)* Most tapogassunk az úrfi szívére. Az öregnek azt fogom mondani, tudtom és akaratom nélkül esküdtek össze, s ha egyszer megtörtént, ütheti a nyomát. Aztán ha a gyermekek szeretik egymást, kinek mi köze hozzá? - *(Az ajtót megnyitja.)* Gyurikám! Lelkem Gyurkám, egy szóra! *(Félre:)* Mintha semmit sem tudnék.

TIZENKETTEDIK JELENET

Gyuri (fején a szőke paróka), előbbi

GYURI. Mit parancsol, gazd'uram?

KÁNYAI. *(félre)* A szőke paróka is fején. Gonosz csont, az ijedéstől feledte fején. - Hát úrfi, mire való ez a fön? Mit jelent ez?

GYURI. *(lekapja)* Óh ha tudná, gazd'uram!

KÁNYAI. Csitt! Én mit sem tudok, mit sem akarok tudni. Az úrfit ide bezárták; s az a dühös ember megesküdött, hogy vason per zsup viteti el, pandúrok által. - Érted-e per zsup! A szégyen, a gyalázat!

GYURI. Óh rettenetes!

KÁNYAI. Rám bízta, hogy őrizzelek, mint szemem világát.

GYURI. De mit parancsol ő nekem?

KÁNYAI. De igen, szerencsétlen ifjú, ő parancsol, ő a törvényhez folyamodik, a szökevényeket pedig a törvény elfogja és per zsup hazaviteti.

GYURI. Nekem sem apám, sem anyám.

KÁNYAI. Tudom, gyermekem, éppen ez a baj, hogy árva vagy, s a törvény a gyámapa körmei közé adott. Hogy hívnak, édes fiam?

GYURI. Hogy hívnak? - márhogy engem hogy hívnak!

KÁNYAI. Igaz neveden!

GYURI. Hát nem mondta az öreg úr?

KÁNYAI. Azt nem.

GYURI. Hát Kis György a nevem, hiszen tudja gazd'uram.

KÁNYAI. Kiss... az régi - igen régi - ősi família.

GYURI. Óh igen régi! - úgy hiszem egyenesen a nagy Kisektől származom le!

KÁNYAI. Nemes família!

GYURI. Az, az - keresztlevelemből is látható.

KÁNYAI. S Biharban születél?

GYURI. Nem voltam jelen, s bizonyosan nem tudhatom.

KÁNYAI. De jószágaid itt vannak?

GYURI. Igen, jószágaim mind itt vannak. (*Félre:*) - Mindenem rajtam van.

KÁNYAI. De tudja-e, fiatalember, én megesküdtem, hogy nem hagyom elszökni. Okát tudni fogja. - Uram, a megbántott atyától reszkessen!

GYURI. Én bántottam meg?

KÁNYAI. Nem akarta-e leányomat, szegény Erzsikémet, egyetlen gyermekemet elcsábítani?

GYURI. Elcsábítani? Dehogy - feleségül akarnám venni.

KÁNYAI. De hát mért nem volt hozzám bizalma, fiatalember?

GYURI. Hát nem mondtam ma reggel?

KÁNYAI. Igen, de nem az igazi hangon. - Erőltetnie kellett volna a dolgot - erőszakolnia! S mindent meg kellett volna mondania! Érti? Mindent!

GYURI. De most, midőn mindent tud -

KÁNYAI. Igen, most már mindent tudok.

GYURI. Hát ellenkezik most is?

KÁNYAI. S nem fél az öreg úrtól?

GYURI. Egy cseppet sem.

KÁNYAI. Volna-e ereje vele dacolni?

GYURI. Igen, van erőm - ő nekem egy cseppet sem parancsol.

KÁNYAI. Milyen szép, ha az ember bátor! De ha el akarná leányomtól választani?

GYURI. Azt majd meglátjuk! - Ha egyszer feleségem lesz -

KÁNYAI. S akarja-e, hogy az legyen?

GYURI.

Rongyos a ked háza vége
Fejér a ked lánya képe
Adja ked nekem a lányát,
Megcsinálom a ked házát.

KÁNYAI. De ennek igen-igen gyorsan kellene megesni.

GYURI. Tehát siessünk.

KÁNYAI. Igen - de az engedelem...

GYURI. Itt van. - Tudtuk nélkül kikértem az Erzsike keresztlevelét is.

KÁNYAI. *(a levelet nézi)* Nemes Kiss György. Igen jól van. Heh Erzsike! Erzsike!

TIZENHARMADIK JELENET

Erzsi, előbbiek

ERZSI. Kedves atyus!

KÁNYAI. Jertek ide. Menjete a lelkészhez, kérjétek nevemben, hogy eskessen össze rögtön... Nagy-nagy ok van rá!... *(Gyurihoz titkon:)* Gyurikám, mondj oly okot, melyet akarsz. De esküvés nélkül vissza ne térjete, azt mondom, különben mindennek vége. Áldásom rátok! S most siessetek!

GYURI. Csak rám kell bízni.

TIZENNEGYEDIK JELENET

(Liliomfi (jó), előbbiek)

LILIOMFI. *(mint Swartz)* Hát ez mi?... Semmi szolgálat? Hol a Kellner?... Én aluszom, szobámban -

KÁNYAI. Kissé későn kelt fel, édes Swartz úr! - hogy is mondja? - ifjú Swartz.

LILIOMFI. Ah, itt a Kellner!

KÁNYAI. Kellner?... Alászolgája! Ifjú Swartz, a lánytól - orrod tőlem fokhagymás!

LILIOMFI. Mászt gondoltam - a leányt elveszem -

KÁNYAI. Késő, amice!... hahaha! - siessetek, gyermekek.

ERZSI. De hát atyus nem jó -

KÁNYAI. Hisz nekem nem szabad. Ne kérdezz, mert mindent elrontasz -

LILIOMFI. Én protestálok!... - Hozzám kell jönnie -

ERZSI. No, úgy csak siessünk, Gyuri. *(Elmennek.)*

KÁNYAI. De hiszen protestálhatsz mármost akár ítéletnapig.

TIZENÖTÖDIK JELENET

Swartz, - Adolf; előbbieik

SWARTZ. Csakhogy itt talállok, lelkem barátom!

LILIOMFI. *(félre)* Jaj - ez az öreg Swartz - emlékszem, kétszer hasítottam fel a biliárdját!

KÁNYAI. Kedves barátom, sajnálom, tiszta szívből sajnálom - de hogy fiad magának tulajdonítsa - én nem tehetek róla.

SWARTZ. Fiam magának tulajdonítja? Mindenről felvilágosítást kérek.

KÁNYAI. *(Liliomfihoz)* No édes úrfi, majd lefestem most apja előtt. - No ugyan szép nevelést adtál fiadnak!

SWARTZ. Szép nevelést?

KÁNYAI. Soha neveletlenebb bolondot nem láttam!

SWARTZ. Az én fiam bolond?

ADOLF. Én?!

KÁNYAI. Ki szól az úrhoz? - Fiad faragatlan tuskó, goromba pokróc.

SWARTZ. Eh, az én fiam a legneveltebb ifjú - de te, te hova tetted eszedet, fiammal úgy bánni!

KÁNYAI. Barátom, ne gorombáskodjál, azt mondom -

SWARTZ. Én gorombáskodom?

KÁNYAI. Te és fiad.

SWARTZ. Még te neheztelsz? Hát úgy kellett a fiamat fogadnod? Ó, a jó lélek alig várhatta, hogy lássa menyasszonyát, a gyorskocsin előre siet, s uramfia, itt - itt kidobják!...

KÁNYAI. Mi dobtuk ki? Mi? Mi ölelő karokkal fogadtuk!

SWARTZ. Ölelő karokkal, még a frakkját is összetéptétek! Tudja a manó, mit fognak rá, s kilökdösik; s most meg azt mondják: ölelő karokkal fogadták!?

KÁNYAI. Igen, ölelő karokkal, de ő durváskodik, fitymál, lányomat libának nevezi, pénzemet kérdi -

SWARTZ. Azt fiam nem tehetette -

LILIOMFI. S ha azt cselekedte?

SWARTZ. Ki kérdi az urat?

KÁNYAI. Úgy, úgy, csak mosd meg a fejét.

ADOLF. Én gorombáskodtam? Én?

KÁNYAI. Ki kérdi az urat? Mit keres itt megint? - azt várja, hogy újra kivessük?

SWARTZ. Itt van ni, megint kivetéssel fenyegetőzik! - s még azt mondja: tárt karokkal fogadták!

KÁNYAI. Aztán hiszen maga is lemondott fiad a leányról -

ADOLF. Én mondtam le?

KÁNYAI. Ki kérdi az urat?... Most takarodjék, azt mondom.

SWARTZ. Hát tagadhatod-e még most is, hogy illetlenül bántál fiammal? - hogy nem dobtad ki?

KÁNYAI. Ez mégis rettenetes! Én nem dobtam ki fiadat, hiszen ő itt nagy hetykén utasnak adta ki magát - szobát nyitattott -

ADOLF. Én nyitattam szobát?

KÁNYAI. Eh, fogja be az úr a száját.

SWARTZ. Itt van ni - ez a jó fogadás! Így kell becsületes, művelt emberrel bánni?

KÁNYAI. Amilyen a mosdó, olyan a törülköző. Ő Swartznak adta ki magát, egy rossz komédiás!

SWARTZ. Komédiás? Az én fiam komédiás?

KÁNYAI. Igen, a fiad is komédiás, mert oly bolondosul viseli magát, mint afféle szeleburdi.

SWARTZ. Az én szolid fiam szeleburdi?

ADOLF. Nem mondtam-e? - s ezt eltűrjük?

SWARTZ. Kidobni - s ő, a szegény lélek kénytelen rossz fakó szekérre ülni - szerencsére az úton megismerte kocsimat -

KÁNYAI. Megörült ez az ember?

SWARTZ. Én örült? Ez sok!

KÁNYAI. No, persze, hiszen fiad ki sem mozdult a fogadóból.

SWARTZ. Ez az ember megörült!

KÁNYAI. Örült vagy magad!

SWARTZ. Most már vége a barátságnak! Jösszte fiam, kapsz te másutt is leányt!

KÁNYAI. Az én leányom kapott is már mást!

SWARTZ. Annál jobb.

KÁNYAI. S édes lomfi vagy micsoda fi, szintén hordja el rögtön magát.

LILIOMFI. Igen, édes Liliomfi úr, csak kotródjék.

KÁNYAI. De édes ifjú Swartz, kotródjék kelmed is.

SWARTZ. Hát ezt az urat is Swartznak hívják?

KÁNYAI. Ehol ni, most már ismerni sem akarja. Barátom, megőrültél? Most már igazán kérdek. Hát nem fiad ez? Vagy mi?

SWARTZ. Fiam? - hiszen fiam ez itt!

KÁNYAI. Liliomfi, a komédiás? Hahaha! - Csakugyan megőrült!

ADOLF. Én Liliomfi? - Igaz, akkor is e nevet fogták rám, s a lábam sem érte a földet -

KÁNYAI. Öreg barátom, hiszen fiad ez itt.

SWARTZ. Ez? - kicsoda, micsoda ez?

LILIOMFI. Hát nem csinál tiktakot atyai szíved? - Atyám! Óh jó atyám! *(Ölelni akarja.)*

SWARTZ. Az ördögnek vagy fia -

KÁNYAI. Vagy úgy, tagadd meg, mert érdemtelen becsületes nevedre.

SWARTZ. Hiszen csak tudom, melyik a fiam. Ezt itt nincs szerencsém ismerni.

KÁNYAI. De már itt eláll az eszem.

SWARTZ. Úgy, úgy, csak bámulj. Tudd meg, meg vagy csalva, mert fiam, Adolfom ez itt.

LILIOMFI. Ne tagadja meg a vérség köteleit, táti!

SWARTZ. Még gúnyolódik is... Meri-e az úr állítani, hogy az én fiam?

LILIOMFI. Hát az úr meri-e állítani, hogy nem apám?

SWARTZ. Ejnye, miféle izgága ember ez?

LILIOMFI. Tehát megtagadja, táti, a természet szent jogát? Kitagad engem? Vérző szívvel ugyan, lemondok az atyai szeretetről!... Isten veletek, ifjú álmaim! - Menj tehát, zsarnok apa, mert én is a sötét Hekatéra, s a jós csillagzatok titokzatára esküszöm, ez ember itt nem apám, s én nem vagyok fia! Keressen magának fiat a vadállatok közt, de én nem leszek többé!

KÁNYAI. *(bámulva)* Tehát az úr nem fia - nem Swartz?

LILIOMFI. Mondottam. - *(Swartzhoz)* Hát az úr meri-e állítani, hogy ez itt fia?

SWARTZ. Igen bátorodom.

LILIOMFI. Tehát bátorodjék megölelni. - Jól van. - Hagyja rá birtokát, kávéházát, biliárdját, én lemondottam.

KÁNYAI. Püh!... Rosszat gyanítok. Hát hogy merte az úr azt hazudni, hogy Swartz?

LILIOMFI. Én hazudni? - Soha. *(Zsebeit kifordítja.)*

Zsebem ugyan elég van,
De benne pénz nincsen,
Ha pénzemet megszámlálom,
Egy poltúrám sincsen.

Igen, Swartz vagyok, mégpedig ifjú, alig huszonkét éves.

KÁNYAI. De azt mondta, hogy a kávé fia.

LILIOMFI. Néha az is vagyok.

KÁNYAI. Csak néha -

LILIOMFI. Néha méregkeverő is - gyakran király, herceg, gróf -

KÁNYAI. Hohó!

LILIOMFI. Néha paraszt is.

KÁNYAI. Igen gyakran, igen gyakran. És neve?

LILIOMFI. Liliomfi, kegyes engedelmével diátrista!

KÁNYAI. Ördög, mennykő, rosszat gyanítok!

LILIOMFI. Nem tehetek róla, gyanítani szabad.

SWARTZ. S most miután tisztába jöttünk, hol van Erzsike? Tudtam, hogy félreértés -

KÁNYAI. Erzsike? - Erzsike máshoz ment.

SWARTZ. Szerencsétlen, elhitted, hogy Swartz, s neki adtad.

KÁNYAI. Bocsáss meg, engem is rászedtek; én azt hittem ez itt fiad, s ő lemondott Erzsikéről.

LILIOMFI. Örökre.

KÁNYAI. De ördög mennykő, itt aligha pórul nem jártam. Hallja az úr - s talán az az öreg úr is?... Irtóztató volna! Ha rászedtek? Az igazi Swartzot kilökték, ha mindnyájan komédiáznak. - Uram, most mindjárt elfut a pulykaméreg. - Mondja ki, mit tud a dologból.

SWARTZ. No, barátom, magadnak tulajdonítsd.

LILIOMFI. De hát mi lelte az urat?

KÁNYAI. *(kérőleg)* Nem üztek-e belőlem bolondot? Kérem, vallja meg, nem lesz bántása, bizony isten, csak az igazat vallja meg.

LILIOMFI. Tehát tudja meg, azon öreg úr hasonlóképpen diátrista; a leány is diátristáné, a kocsis is, még a lovak sem igaziak; csak azért jöttek ide, hogy a pincért leányához segítsék, s kiadták magukat mindenfélének.

KÁNYAI. Ájulás környékez. - Széket!

LILIOMFI. Tessék. - De nem én vagyok a főbűnös; az egész komplottot az az öreg úr, vagyis az az átöltözött öreg úr, mert az a fekete haj sem igazi, hanem paróka - csak őt vegye az úr kérdőre - mindennek ő az oka.

KÁNYAI. *(felugrik)* Igen, azt - csak azt. - Az nem menekszik!

LILIOMFI. Éppen jő. - Csak vonja kérdőre. - Ha tagadja, csak hivatkozzék rám, én addig elbúvok; ő persze tagadni fogja, de nem kell tágitani. *(El a mellékszobába.)*

TIZENHATODIK JELENET

Szilvai, Mariska, pandúrok

SZILVAI. No kedves öregem, itt van? Megőrzötte?

KÁNYAI. *(elébe áll)* S az úr vissza mer jönni?!

SZILVAI. No, no, mi lelte?

KÁNYAI. Mi lelt? *(Sírva:)* Ismerlek, jó madár... egy szegény apát tettetek bolonddá!

SZILVAI. Tüzes mennykő, ne bolondozzék az úr!

KÁNYAI. De az úr, az úr ne bolondozzék! Vallja meg, engem megcsalt, ellenem összeesküdött! -

SZILVAI. Elsikkasztotta az úr? - akkor reszkessen!

KÁNYAI. Reszkess te!

SZILVAI. Hol van a fiú?

KÁNYAI. Minden kisült. Liliomfi nem Swartz, hanem Liliomfi - értjük?

SZILVAI. Nem értjük; de majd érthetővé tesszük.

MARISKA. Liliomfi? - hiszen éppen ő az, kit bácsi becsukott.

SZILVAI. No már te is félrebeszélsz, hiszen ő az én gyámfiam.

KÁNYAI. Gyámfia? Tán a pincér is, a kocsis is gyámfia? Sok gyámfia van még az úrnak? *(Haját megfogja.)*

SZILVAI. Ne bántsa az úr a hajamat - akarom mondani, a parókámat.

KÁNYAI. Tehát önként megvallja?

SZILVAI. Mit vallok meg?

KÁNYAI. Hogy parókát visel.

SZILVAI. Ejnye szemtelen ember - most azt mondom -

MARISKA. Tehát akit ide becsukott, a gyámfia?

SZILVAI. Igen, az -

MARISKA. Liliomfi a gyámfia!

KÁNYAI. Eh, az az én pincérem, ha csakugyan pincér és nem diátrista.

SZILVAI. Igen, az úr pincére -

KÁNYAI. Hála istennek, legalább nem diátrista -

MARISKA. Igen, az úr pincére, Liliomfi. - A hűtelen! Most akadály sem volna!

KÁNYAI. Hallgasson a leányasszony! - Nem szégyenli, ily ifjont a már komplotba áll? Tudjuk, a leányasszony is a bandába tartozik.

SZILVAI. Mit? Az én húgom bandába?

KÁNYAI. Igen, éppen olyan komédiásné, mint az úr komédiás.

SZILVAI. Én komédiás?...

SWARTZ. Mit beszélsz, barátom Kányai, hiszen ez tekintetes Szilvai professzor úr!?

KÁNYAI. *(növekedő örömmel)* Micsoda? Ez Szilvai - tekintetes Szilvai Szilvay Tódor úr - a gazdag Szilvay?... S az, akit ide zárt a tekintetes úr?

SZILVAI. Az én korhely gyámfiam, ki pincérnek adta ki magát, hihetőleg leányért.

KÁNYAI. *(tombol örömben)* Hahaha! Hahaha!... Mégsem csalódtam!

SZILVAI. Mit nem csalódott kelmed?

KÁNYAI. Kedvem volna táncolni, ugrálni, a bőrömből kibújni!... S én bolond, annak a Liliomfinak újra hittem!... Óh én bolond!... Én hittem... Hahaha!

SZILVAI. Adja ide a kulcsot. Legények, most vigyázzatok!

KÁNYAI. A kulcsot?... micsoda kulcsot?... Ő már nincs ott.

SZILVAI. Nincs ott?

KÁNYAI. Nincs.

SZILVAI. Az úr elbocsátotta?

KÁNYAI. *(félre)* Mit hazudjam? Igen, mert én azt hittem, hogy nem az úr gyámfia; ő bebizonyította, hogy nem az úr gyámfia - igaz-e vagy sem? - azt nem tudom, de nekem bebizonyította. Aztán kitört az ajtón, s minthogy bebizonyította, hogy csak közönséges pincér, s minthogy a gyermekek szeretik egymást -

MARISKA. Szeretik egymást?! Óh ég!

KÁNYAI. Igen, minthogy szeretik egymást, s leányomat feleségül akarta venni, azt gondolám, mit Isten összeadott, az ember ne válassza el - megegyeztem: de kényszerítve is voltam - ők eddig férj és feleség!... Én nem tehetek róla - tulajdonítsák a félreértésnek.

MARISKA. Összeesküdtek!... Óh menjünk innen!...

SZILVAI. Az a házasság érvénytelen, az akaratom ellen történt; én, gyámja, felbontom!

KÁNYAI. De nem bontja, egyáltalában nem bontják, ő elvette az én leányomat, kinek mi köze ahhoz? Mi köze az apáknak - annál kevésbé a gyámapáknak?... Az úr az oka? Mért bánt vele rosszul - szegény fiú kénytelen volt elszökni. Én megegyeztem, megáldottam, pedig az igazi apa e részben én, csupán csak én vagyok - az úr csak afféle gyámja.

SZILVAI. No, hiszen majd meglátjuk!

KÁNYAI. Perelünk - az úr perelhet extra dominium, mint mondani szokás. Mi a birtokban vagyunk. - Én is nemes ember vagyok, ármálista. - ... S kikérek minden megtámadást - úr vagyok házamban?...

SZILVAI. Ez itt fogadó, ez a szoba az enyim - én fizetek érte, tehát itt csak nekem van jogom gorombáskodni, érti az úr?... Én e házasságot nullifikálom, s az urat konvilkáltatom, mint olyat, ki a fidei commissumot ledálta - érti?... Az én gyámfiám húgomat veszi el, s ezzel punktum!

KÁNYAI. S én opponálok; őket csak ásó-kapa választja el. - Ah, éppen jókor.

TIZENHETEDIK JELENET

Erzsi, Gyuri, előbbiek

KÁNYAI. Megtörtént?

GYURI. Meg.

KÁNYAI. Hála Istennek! *(Közé és Szilvai közé veti magát.)* Uram, ne zsarnokoskodjék; én közbevetem magamat és semmiképp nem engedem, hogy kezeit rá emelje - én védeni fogom, mint kölykeit védi nőstény oroszlán! Itt nincs egyéb hátra, mint hogy az úr is áldja meg, ha akarja -

SZILVAI. De hiszen majd megáldom én!

KÁNYAI. Uram, le a kézzel!

SZILVAI. (*Erzsikéhez*) S maga bátorzkodott vele összekelni?

ERZSI. Atyus parancsolta.

KÁNYAI. Semmi gorombaság! - Jobb lesz az egész dolgot békés úton eligazítani. Jertek gyermekeim, köszörögjete ti is. Jer, fiam, ugye tenjőszántadból vettél el leányomat? Ugye csak vele lesz boldog? Ugye csak ásó-kapa választ el? Kérd kedves, aranyos gyámapádat, hogy bocsásson meg!

SZILVAI. Micsoda? Mit bocsássak meg e fiúnak? Hát ki ez?

KÁNYAI. Ki? Hát gyámfia, a pincér.

SZILVAI. Pincér lehet, de nem gyámfiam. - Nem ismerem; vagy megbolondultak mindnyájan?

MARISKA. Jól hallok-e? Hát ehhez adta kelmed Erzsikét? Hahaha!

KÁNYAI. Mit nevet a kisasszony?

MARISKA. Ehhez, hahaha!

KÁNYAI. Ezen úrnak gyámfiához.

SZILVAI. Kelmedet lóvá tették - ez nem az én gyámfiam!

KÁNYAI. Micsoda? Hát te semmirekellő, nem vagy ez úrnak gyámfia?

GYURI. Hát mondtam azt? - Én Kiss György vagyok.

KÁNYAI. S az úr gyámfiának neve?

SZILVAI. Szilvai Gyula.

KÁNYAI. Odavagyok! Most már igazán odavagyok.

MARISKA. (*öleli*) Kedves Erzsike! Mint szeretem magát! Örvendek - gratulálok!

ERZSI. (*félénken*) Kérem! Kérem! (*Gyurihoz:*) Ismét rájött a bolondság!

KÁNYAI. A fejem szédül - meg fogok örülni!

MARISKA. Kedves bácsikám, tehát tudja meg, hogy Liliomfi -

SZILVAI. Ki ne merd e szót ejteni, különben nem tekintek semmit!

MARISKA. Hiszen Liliomfi nem más, mint a bácsika gyámfia.

SZILVAI. Gyámfiam? S te őt szereted?

MARISKA. Igen, s ő engemet.

SZILVAI. S ki itt pincérkedett?

MARISKA. Ha az, ki pincérkedett, gyámfia, úgy az egyszersmind Liliomfi is.

TIZENNYOLCADIK JELENET

Liliomfi, előbbie

LILIOMFI. Igen, Liliomfi én vagyok, s ha gyámatyus Mariskát nekem adja, ismét Szilvai Gyula leszek.

SZILVAI. Karjaimba, te rossz fiú! - Vegyétek áldásomat!

KÁNYAI. De én nem áldom meg. Ez a házasság nem érvényes... el, el egymástól!

LILIOMFI. Hohó, gazd'uram, maga adta össze őket, megegyezett, megáldotta, mi mindnyájan tanúk vagyunk.

SWARTZ. Barátom, itt nincs mit tenni, mint hallgatni. - Sajnálom, de ha leányod a pincért szereti... Hja!

ADOLF. Én lemondok. Jobb előre tudnom, hogy a pincért szereti, mint azután.

KÁNYAI. De engem rászedtek.

LILIOMFI. Hát az úr nem akarta rászedni gyámapámat?... Mi rászedtük az urat, az úr pedig magát, tehát kvittek vagyunk.

KÁNYAI. No, hát Isten neki!

FENN AZ ERNYŐ, NINCSEN KAS

Társadalmi vígjáték, 1858

SZEMÉLYEK

Donátfi, ügyvéd

Klára, neje

Gizella, leánya

Etelka, leánya

Báró Várkövi

Rejtei

Borsosné, ennek nagynénje

Inasok

Történik Pesten

ELSŐ FELVONÁS

(Szoba Borsosnénál, közép- és oldalajtóval.)

ELSŐ JELENET

Borsosné, Rejtei

BORSOSNÉ. *(köt)*

Mind szép; de én tudom, rossz vége lesz!

REJTEI. *(tükör előtt haját rendezi)*

Ön fél, aggódik, mert nem ért ehhez.

BORSOSNÉ.

Szegény atyádról ami rád maradt,
Nyakára hágtál három hó alatt.

REJTEI.

Csak kölcsönadtam azt a nővilágnak.

BORSOSNÉ.

Öcsém, bolond vagy, s végre is bezárnak.

REJTEI.

Igen, ha a váltók előbb lejárnak,
Mint férje lennék egy gazdag leánynak.

BORSOSNÉ.

Mai világban a gazdag leány
Magánál gazdagabb férjet kíván.

REJTEI.

S én az vagyok.

BORSOSNÉ. *(nevetve)*

Te? - Egy filléred sincs.

REJTEI.

De annak hisznek; és ez drága kincs.
E hit hitel; s ez pénz, ezüst, arany.
Mai világban nem kérdik: mi van?
Hanem: mi látszik lenni?

BORSOSNÉ.

Van neked

Négy inged és száz vatermördered.

REJTEI.

De van hat frakkom, és van öt kabátom,
Az arszlánok közt van elég barátom.
Van minden héten egy új kalapom,
S van tiszta kesztyűm mindenik napon.
(Állásokba teszi magát.)
Az én turnúromnak van jelleme,

Tudom, mi a divatnak illeme.
Tudom, mikor kell frakk, mikor kabát,
Mikor fehér kendő, vagy fekete.
Háromszor öltözöm napjában át.
Ha adnak balettot vagy operát,
Hazafiságból a színházba járok;
Erkélyen ülök, mindent kritizálok,
S bon ton szerint fentszóval diskurálok.
Ilyenkor a földszint ha felpiszeg:
Én azt lenézem, s jobban csevegek.
A bálban az előtáncos vagyok;
Én rendezem a tourt s a cotillont,
És én vezérlem büszkén a colonne-t;
S ha ott latejnerféle ácsorog,
Lábára hágok, s még ő mondja: Pardon! -
Különben utcán nem látnak gyalog;
Vagy bérkocsin kell mennem, vagy sehogy.
S ebédre járok az Európába,
Vagy az Angol királynő-szállodába -

BORSOSNÉ.

Vagy a naphoz.

REJTEL.

S ez a legfényesebb
És a legolcsóbb vendégfogadó.
S inkább eszem zsemlét; de nem leszek
Zigzug bor- és sörházban látható.

BORSOSNÉ.

S az ily pillangó meddig repked így?

REJTEL.

Míg a hitel tart; - farsang végeig.

BORSOSNÉ.

S akkor tehát elhord a fergeteg?

REJTEL.

Az ily fiúkat Hymen szánja meg;
Szép, ifju, gazdag nőket ad nekik,
Kik az adósságot kifizetik.
S én akkor hálából megengedem,
Hogy a világ is tudja, hogy nekem *(kezet csókol)*
Ily drága kedves angyal nénikém van!
Csak addig tartsa ezt, kérem, titokban.

BORSOSNÉ.

S én arra kérlek, hadd legyen titok
Azontul is. Most, hogy nénéd vagyok,
Te tartod azt szégyennek: akkor én
Fogok pirulni, hogy a kis öcsém
Iparlovag, s a legnagyobb bolond.

REJTEI.

Ah, néni, ez azon kor elve volt,
Midőn még a szabónak címerül
Egy bádog olló hintázott kívül.
És a kötőfék a házhéj előtt
Szimbolizálta a kötélverőt,
Akkor diszítani a bolt ajtaját
Egy kendő s egy darab posztó elég volt:
Most a kirakványoknak fénykorát
Éljük! Most nem belül: kívül a bolt.
Most a cím a raktár. Nem kérdi most
Azt senki: mennyi készpénzt rejt a láda?
Hanem azt kérdi: mennyi papirost
Lehet forgatni, és minő kamatra? -
Most börzejáték az egész világ;
Részvényeit nem a sors osztja fel,
Hanem a számító ész szerzi el;
S minthogy valódi érték ritkaság,
El- és tuladni rajtuk fő dolog.
Most minden a sors kerekén forog;
S nem az vesz, aki ily részvényt kiad,
Hanem az, akinek nyakán marad. *(Elé áll.)*
Nézzen meg, néni, jól! - Az én atyám
Pénzt és vagyont alig hagyott reám;
Hanem van csinos arcom s termetem,
Van lángeszem, s még lángolóbb szemem;
S ha a leányra én azt rávetem,
Ha más szerelme nem assecurálta,
Apák, anyák, nénék ott mind hiába -
Az fel van gyújtva! Négy nyelvet tudok,
S én mind a négyen udvarlok neki;
S ha ez nem használ, sírok, ájulok,
Míg a fehér zászlót nem tűzi ki. -
Ezek az én részvényim; név szerint
Értékük mintegy ötezer forint.
A pesti nőbörzén szét vannak osztva,
Az agiójuk már fel van fokozva;
Csak az a kérdés, melyik tartja meg -
S az nőm leend.

BORSOSNÉ.

Az persze tönkremegy?

REJTEI.

Sőt inkább az lesz a legboldogabb nő,
Minthogy belőlem legjobb férj leszen.
Ahol vagyonra a két fél egyenlő,
Ott mindig oscillál a súlyegyen.
Mert hol egyenlő gazdag mind a két fél,
Egyik a másiktól nem függ, nem is fél.

Uralkodásra vágyva mindenik,
Egymásnak a kormányt nem engedik.
Hol mind a két félnek minden szabad,
A szent frigy ott előbb-utóbb szakad;
Mert ott egymással addig húznak ujjat,
Mig mindaketten szépen hátrabuknak.
Én, ha uralkodnom nem sikerül,
Elnézem, hogyha nőm fölém kerül.
Mert nőmmel kell élnem, hogy nőm után
Élhessek. - Nem fogom szeretni őt:
Azért leszünk a boldogság útján.
Vak a szerelmes, vastag szemkötőt
Visel: tehát ha nőm szeret, vak is lesz,
S ha nem vezérlem, szánandóan elvesz;
S ha én szeretném a boldogtalant,
A vak vezetné a világtalant.
Azért az oly frigy boldog sem lehet,
Hol mind a két fél egyaránt szeret;
Eszét egyik vagy másik tartsa meg,
S az nem szerethet - és az én leszek.

BORSOSNÉ.

Akárki legyen a boldogtalan,
Kit elbolondítsz, annyi esze van,
Hogy csak megkérdi: hát ki és mi vagy?

REJTEI.

S a szenvedély?! - annak hatalma nagy!
Amely leánynak megkérem kezét,
Már annak Ámor béköté szemét.
Az ily szerelmes látni sem akar;
Hanem hogy a fejét is csakhamar
Kössék be, az megrögzött gondolatja;
S ha nem adják, magát el is lopatja.
Hogy elraboljam, vagy nőül vegyem?
Rám nézve mindegy - csak gazdag legyen.

BORSOSNÉ.

Tükröd nagyon rosszúl mutat, öcsém.

REJTEI.

A néni tükre ez, nem az enyém.
S az ön szemével engem senki sem néz.

BORSOSNÉ.

Más még mogorvább szemmel néz reád.
Öcsém, hallgass meg, ártalmadra nem lesz!
Hogy semmid sincs, az legkisebb hibád -

REJTEI. *(szavába vág)*

No, lássa, néni, nem akarva is ment.

BORSOSNÉ.

De hogy nem is leend semmid soha,
Annak restséged a legfőbb oka -

REJTEI. *(szavába vág)*

Néném, vigyázzon, újra megdicsérend;
Mert hogyha mondásából jól kivettem,
Szememre hányja: hogy úrnak születtem.

BORSOSNÉ.

Önhitt bolond vagy; semmit sem tanultál,
Az iskolákon csak keresztül úsztál,
S mégis büszkén mindent akarsz te tudni.

REJTEI.

Lángész vagyok, s annak nem kell tanulni.

BORSOSNÉ.

Mindent gúnyolsz, lenézel, kritizálsz -

REJTEI.

Piquant vagyok; hajh, ízlésem nemes!

BORSOSNÉ.

És jónak éppen semmit sem találsz -

REJTEI.

Rossz minden, mert a rossz egyetemes;
Még az erény s bűn is viszonylagos.

BORSOSNÉ.

Igaz; bolondnak egy kissé okos,
S okosnak egy kissé - nagyon bolond vagy.

REJTEI.

A nagy toronynak az árnyéka is nagy.

BORSOSNÉ.

Nem tudsz te mást, mint folyvást dicsekedni.

REJTEI.

Magát tudtomra nem gyalázza senki.

BORSOSNÉ.

Azt mondod, hogy egész Európát
S egész Amerikát beutazád.

REJTEI.

És annyit mondhatok, felette olcsón.

BORSOSNÉ.

Pedig voltál bizony te Piripócson.

REJTEI.

Ahol nem voltam, arról olvasék,
S többet tudok, mint némely utazó,
Ki annyit tud: jól hol evék, alvék,
Hol jár a mozdony, s hol jár gőzhajó.

BORSOSNÉ.

S te még irónak is mondd magad.

REJTEI.

Az is vagyok, csakhogy álnév alatt.

BORSOSNÉ.

Igen, te nagy bölcs vagy; csak az a kár,

Hogy még a többi ember sem számár.

Oh, tudsz te mindent; csakhogy a rosszat jól,

S a jót rosszul.

REJTEI.

A prédikációból

Elég volt ennyi!

BORSOSNÉ.

S az ily naplopó

Még a delnőknek mer udvarlani.

Mi több! még hinni is elég bohó,

Hogy szeretik: pedig csak udvari

Bolondnak tartják és kinevetik.

REJTEI. *(megöleli)*

Meg kell ölelnem! Mert ez ideig

Élő nem hallott ily dicséretet!

Hiszen ha én oly szörnyeteg vagyok,

Amint a néni engem most letett,

S más színben látnak a kisasszonyok:

Úgy én proféta - én caméleon,

Én Caesar - nagy és kis Napóleon.

Azért vagyok most senki, semmi - hogy

Minden lehessen!... Óh, én nagy vagyok!

BORSOSNÉ.

Nana! a korsó addig jár a kútra,

Mig eltörik. S ha nem térsz jobbik útra,

Az úrfinak lesz félretört topánja,

Horpadt kalapja, gombtalan kabátja,

S léssz majd ütött-kopott iparlovag -

Titkoljuk, hogy hugomnak vére vagy!

REJTEI.

Ha tilburyban - *(az ajtón kopogtatnak)*

Kérem nézze meg,

Kettőnk közül kit illet a vizit?

Ha önt, a kis szobába én megyek;

Ha engem, úgy majd én maradok itt.

BORSOSNÉ. *(kimegy, kívül)*

Mi tetszik?

VÁRKÖVI. *(kívül)*

Itt szállásol Rejteit?

BORSOSNÉ. *(kívül)*

Itt.

VÁRKÖVI. *(kívül)*

Hol találom?

BORSOSNÉ. *(kívül)*

Csak tessék bemenni.

MÁSODIK JELENET

Rejtei, Várkövi

REJTEI.

E hang! *(Elé siet.)* Ah, hisz ez báró Várkövi.

(Várkövi jő.)

Az én barátom! - Griszdigott, Louis! *(Öleli.)*

VÁRKÖVI. *(kezet szorít)*

Terhedre nem vagyok?

REJTEI.

Ah, quelle idée! -

Honnan jössz? Párizs, London?

VÁRKÖVI.

Nem bíz én,

Csak Várfalváról.

REJTEI.

Szezon közepén!? -

Hidd el, barátom, a société

Fölötte sajnosan nélkülözött;

Gróf Viziné nagyon megütközött.

VÁRKÖVI.

Nem ismerem.

REJTEI.

Ah, báró, az lehetetlen!

Hisz most a tónt a grófné adja Pesten.

(Pamlagra ülteti.)

Méltóztatol? - Szolgálhatok szivarral?

Fölséges echt havanna, mondhatom;

Az első kézből, Hamburgból kapom.

Bagatell! egy csak húsz krajcárba jő. *(Keresgél.)*

En grosso olcsóbb - Óh, én malheureux!

Most jut eszembe, az a tertia,

Melyet kiszívtam, volt az ultima!

Heh, George! - Hol jár az a fiú? - Igaz!

A grófhoz küldtem, s még sincs itt a gaz!

Az a kölyök livrét nem érdemel.

Ha reggel elmegy, délben jön haza;
S minap azon sotise-t követte el,
Hogy reggelit éjfél után hozza.

VÁRKÖVI.

Kérlek, ne fáradj; van nálam szivar,
De csak három krajcáros. *(Kínálja.)*

REJTEI.

Jux akar
Ez lenni? - *(Finnyásan vesz egyet.)*
És jót állasz, nem harap?

VÁRKÖVI.

Számold ki csak: naponként hat darab,
Nálad húsz krajcárjával két forint,
Egy évben hétszáz hatvankét forint;
Ebből megélne sok szegény család.
Én rá száz pengőt költök éven át.

REJTEI. *(bámulva nézi)*

Ugy látszik, édesem, jó gazda lettél!

VÁRKÖVI.

Most számítás nélkül bajos megélni.

REJTEI. *(félre)*

Ez más faj, ezzel másképp kell beszélni.
(Természetesen:)

Nem bánom, kedvedért csak megkísértem. *(Rágyújt.)*

VÁRKÖVI.

De nyíltan szólva, pajtáskám, nem értem!...
Bámullak!

REJTEI.

Egy bölcs mondta hajdanában:
Semmin se bámulj!

VÁRKÖVI.

E bölcs mostanában
Azt mondaná: szemesnek a világ!
Mert mondd csak, a nagy lutrit nyerted-é el?

REJTEI.

Nem.

VÁRKÖVI.

Vagy kihalt tán egy távoli ág,
S rád nagy örökség szállt végrendelettel?

REJTEI.

Az sem; de mért e kérdés?

VÁRKÖVI.

Megbocsáss,
Megfoghatatlan ez átváltozás.
A bálban tegnap én is ott valék,
És láttalak. Rád ismerek; de nem
Hívék szememnek. Az a könnyűség,
Az a csín, elegáns mód, higgy nekem,
Egészen megzavart. Ez-e azon
Szegény, de jó fiú, ki Váradon
Velem járt iskolába?

REJTEI.

Én vagyok,
Akit te nagylelkűen pártfogoltál!

VÁRKÖVI.

De mondd, hogyan vagy ez, ha az te voltál?

REJTEI.

Hát nem tudod? pedig ez nem titok,
S ezen talány könnyen megfejthető.
Atyám külön volt, filozófus; ő
Engem valódi Spartanus modorban
Neveltetett a legnagyobb nyomorban.
Ha meghaland, hogy a pénzt megbecsüljem,
És hogy ne válják tékozló belőlem,
Amíg csak élt, egy fillért sem adott.
És én e maximáért áldom őt!
Ez túrni és kitúrni szoktatott,
S adott lelkemnek önálló erőt,
Amely a sorssal szembeszállni kész.
Engem nem érhet többé semmi vész;
Bármerre dob ki a forgó szerencse,
Mindig felülkerülök talpra esve.
Képzeld! míg élt, Irus volt az öreg,
De halva Krézus lett. Egy szalmazsák
Maradt reám; de amint felnyiták,
Nagy tőkepénz volt benne a közeg.
Kamatja négy vagy ötezer forint,
E két szobában abból élek itt.
Van egy livrém, egy vén gazdasszonyom; -
Míg nőt veszek, csak így garzonkodom.

VÁRKÖVI.

Négy-öt ezer forint? - pajtás, sokat
Költesz szivarra. Majdnem egyhatod
Az évi pénzből! Így nem hozhatod
Arányba a más kiadásokat.

REJTEI.

Másutt gazdálkodom meg. Nem szokásom
Kártyázni, nincs declarirt kedvesem.
A nóbel zsebmetszőket nem bocsátom
Közel magamhoz. - Hát te, édesem?

VÁRKÖVI.

Engem külföldi útról visszahítt
Atyám halála.

REJTEI.

S engem az kivitt.

VÁRKÖVI.

Te is utaztál?

REJTEI.

Óh, én messze voltam -

(nem akarva folytatni)

De nemde, most állandón honn leszesz?

VÁRKÖVI.

Igen. Megházasodom.

REJTEI.

Ah, valóban? -

Alkalmasint a szép Bájfalvi comtesse?

Ez most a legjobb parti.

VÁRKÖVI.

Éppen nem.

REJTEI.

Tehát feljebb?

VÁRKÖVI.

Nem, sőt inkább lejjebb.

REJTEI. *(szörnyűködve)*

Csak nem mésalliance!?

VÁRKÖVI.

Nőül azt veszem,

Kinek nevénél arca s lelke szebb.

A nő az, amivé a férj teszi;

A nő nevét is a férjtől veszi.

Én elv szerint, fontolva -

REJTEI.

Ah, ne mondd!

Elvek korodban?!

VÁRKÖVI.

Aki elvtelen:

Pajtás, az vagy gazember, vagy bolond.

REJTEI.

Ha jók az elveid, közöld velem.

VÁRKÖVI.

Fő elvem: adósságot nem csinálni.

REJTEI.

Szép elv, de nem mindig lehet megállni;
Azt most nehéz csinálni s nem csinálni.

VÁRKÖVI.

Az a legkönnyebb: ha nélkülözni tudsz.
Csak amennyit bevettél, annyit adj ki.

REJTEI. *(félre)*

De hát az, akinek nincs mit bevenni!?

VÁRKÖVI.

Ellenkezőleg koldusbotra jutsz.
Énrám atyámról tartozás maradt,
Elvem leróni azt tiz év alatt.

REJTEI.

Ezt én nem értem.

VÁRKÖVI.

Elhiszem, terád
Nagyobb örökség szállt, mint gondolád.

REJTEI.

Azt néha halljuk, hogy a jó atya
A fiú adósságát kifizeti;
De azt, hogy a fiú fizesse ki
Az apját, azt nem hallám soha.
Ez felfordult világ, ez nem lehet!

VÁRKÖVI.

Ez is könnyű, csak nélkülözni kell.
Falun lakom, magam gazdálkodom,
Rangomnak s a divatnak nem leszek
Bolondja - *(nevetve:)* garasos szivart veszek;
És ami legfőbb, megházasodom.

REJTEI.

Megházasodni? - Ez luxus, pazarlás!
A legnagyobbik kiadás a nő.

VÁRKÖVI.

Kétannyiba kerül a szerető;
Mert egy helyett az kettős házi tartás.

REJTEI.

Megházasodni és törleszteni? -
Így nem rovod le adósságodat:
Hanem szemed fogod majd törleni,
Vagy jobban mondva: a nőd törli ki.
Hisz most legfőbb istenség a divat.
Ha most a nő háromszor bálba megy,

Egy évi jövedelmet visz a bálba;
S ha ismerősit egyszer hívja meg,
Egy másik jövedelme sír utána.
Kivéve, hogyha nőd Rotschild-leány, -
No azzal csak megélhetnél - talán.
Ha nősülök, én gazdagot veszek;
Inkább, ha kell, papucsfi is leszek.

VÁRKÖVI.

S én jobb szeretném a vagyontalant.

REJTEI.

Báró, te vagy a nyolcadik csoda!

VÁRKÖVI.

Nem érted a legtisztább elvü tant? -
Hogy én maradhassak a ház ura, -
Föltéve mindig kölcsönös szerelmet, -
Oly nőt kívánok, aki birtokot,
Nevet, jólétet csak nekem köszönhet.
Ki többet kap, mint amennyit hozott,
De aki hozzon oly nagy kincseket,
Miket magának senki sem vehet:
Az ifjú szépség tündérbájjait,
A tiszta elme szent sugárait,
A szív legelső gyöngéd hajlamát,
És az erény örök liliomát.
Az ily hites meg fogja érteni,
Mért kell tiz év alatt törleszteni.
Ha gyermekinkre tiszta birtokot
Hagyunk: a házhoz ő sokat hozott! -
S most, édes pajtás, halld kérelmemet.
A bálban tegnap egy nő s két leánya -
Vagy nyíltan szólva, az egyik, Gizella,
Ugy - egy kicsit megsebzé szívemet. -

REJTEI.

Te bálban nézed a lányt, gyertyafénynél?

VÁRKÖVI.

Azért szeretném látni nappal is.
Tegnap sok szépet s jót mondtak nekem,
Hogy a családfő -

REJTEI.

Híres fiskális?

VÁRKÖVI.

Az; ünnepelt név, hírből ismerem;
S a hölgyek szépek voltak fényűzés,
Vigak kacérság nélkül. Győztek ők
Kihívás nélkül. A kellem s az ész
Jogával voltak a királyi nők.

REJTEI.

Te a Donátfi-lányokról beszélsz?

VÁRKÖVI.

Igen. Te többször táncoltál velük.

REJTEI.

Patvarba, édes báróm, e szerint

Mi ketten vágytársak vagyunk!

VÁRKÖVI.

Hogyan?

REJTEI.

Mert én a házhoz járatos vagyok.

VÁRKÖVI.

Azt is tudom.

REJTEI.

Udvarlok is nekik.

VÁRKÖVI.

Azt nem tudám.

REJTEI.

De ők nem oly szegények.

Sőt inkább gazdagoknak mondhatók.

VÁRKÖVI.

Lehet; de köztünk mégis, úgy hiszem,

Mint egy a húszhoz, úgy áll az arány.

REJTEI.

S neked Gizella tetszik, a nagyobbik?

VÁRKÖVI.

Igen.

REJTEI.

Baj! - én is arra számíték. -

Azért ne búsulj, össze nem veszünk.

Végtére is mi sógorok leszünk.

Mert ha te a nagyobbikat veszed,

Én elveendem a kisebbiket.

VÁRKÖVI.

Tehát neked mindegy?

REJTEI.

Nehéz dilemma!...

Bájos Gizella! - Bájoló Etelka!...

E két leányka két szemem világa,

S nekem mind a kettő fölötte drága!

De mind a kettőt meg nem tarthatom,

Azért könnyű s nehéz választanom:

Az egyiket ha el kell vesztenem,

Mindegy, akármelyik marad nekem!

VÁRKÖVI.

Igy hát sebj! te még nem vagy szerelmes?

REJTEI.

Te sem.

VÁRKÖVI.

Mikor mutatsz be?

REJTEI.

Még ma - rögtön.

VÁRKÖVI.

De elfogadnak-e?

REJTEI.

Ha énvelem jössz!?

Itt van kocsid?

VÁRKÖVI.

Gyalog járok.

REJTEI.

Gyalog?!

Ugy bérkocsin megyünk. - S az a fiú

Mégsem jön! - Majd a szegleten felülünk. -

De édes báróm, őszinték legyünk

Egymáshoz, úgy állandó lesz frigyünk!

Ketten vagyunk, s a háznál két leány van,

Azért ne álljunk mi egymásnak útban.

Most a nagyobbikat te szereted:

Én elveendem a kisebbiket.

De hogyha bővebb társalgás után

Az a kisebbik tetszenék talán,

Kérlek, ne jöjj zavarba emiatt:

Én elveendem a nagyobbikat.

VÁRKÖVI. *(nevetve)*

Az a leányoktól függ s a szüléktől.

REJTEI.

Caesárnak könnyű: jön, lát, győz: de én

Csak tervvel győzők a harc mezején;

S parázson állok, míg a kocka eldől. *(Elmennek.)*

VÁLTOZÁS

(Csinosan, de egyszerűen bútorozott szoba, közép- s két oldalajtóval.)

HARMADIK JELENET

Gizella, Etelka (kezében tálca, reggelihez használt edényekkel) oldalt jönnek

ETELKA.

Valljon miért haragszik a papa?

Én főztem a kávé, s az jó vala.

GIZELLA.

Én nem tudom, mi lelte a papát.
Azt mondja, hogy több bálba nem bocsát.
Nem menni többé bálba ez idén,
És újra itthon ülni a suton!...
Már minden táncra eligérkezém,
S most az adott szót meg nem tarthatom!

ETELKA. *(a tálcát asztalra teszi)*
S úgy megszeretted a bált?

GIZELLA.

Mért vagyunk
Mi a világon? lábat mért adott
A bölcs természet? mért taníttatott
Atyus táncolni, ha nem bálozunk? -
Tizenhat évig a szegény leány
Epedve vár az első bál után;
Mert addig gyermek, addig éj takarja,
Csak akkor lát világot: s azt akarja
Atyus, hogy újra gyermekek legyünk;
Azok leszünk, ha bálba nem megyünk.
Pedig a serdült lány rendeltetése:
Hogy bálba járjon. Ez a harcmező,
Hol koszorúkat fűzhet a fejére,
Hol a hirnév s a férj szerezhető.
Még azt sem tudták rólunk tegnapig,
Vagyunk-e a világon; s ím, alig
Láttak meg, mint raj, úgy vettek körül.
Ki szólhatott velünk, az már örült;
Ki táncra nyert meg, az átszellemült.
A többi egymás közt csak suttogott,
De úgy, hogy az hozzánk is eljutott,
Így szólt az egyik: „Angyal! Ideál!
Ilyent nem látott még a pesti bál!” -
A másik így szólt: „Könnyű, mint pehely:
Vigyázz, ha táncra hívod; ne lehelj,
Mert elröpíted! - És ah, mily beszédes!
És bíborajkán még az élc is édes;
Rózsák közé van e kígyó bezárva,
Mint ürge méh fulánkja, mézbe mártva.” -
Most-majd így szól a díszes ifjúság:
„Elhervad otthon a két gyöngyvirág!”

ETELKA.

E sok dicséret csak rád mondaték;
Én elfogult, én szótalán valék.

GIZELLA.

S mért bánhatik velünk így a papa!
Hiszen mi fényt sem űzünk. Láttad-e,
A többen mily pompás volt a ruha,
Mily drága volt az ékszer s pipere?
Majd elrepültek a csipkék miatt:
Mig rajtunk meg sem látszott a divat
A mások apja házi bált is ad:
Mi mint apácák ülünk zár alatt!

ETELKA. *(félénken)*

Gizella! - Láttad? - Ott a bálban is volt
Egy ifju, aki egy lépést se táncolt.

GIZELLA.

Rám nézve aki nem táncol, nem él.

ETELKA.

Oly ifju volt, mégis komoly, nemes;
Nem volt nehézkes, mégsem volt szeles.

GIZELLA.

Az ifjut megítélni nem lehet,
Amíg nem táncol; az kísérlete,
Abban tűnik ki a szép viselet.
A tánc a járásnak költészete.

ETELKA.

De ő egy nőhöz sem közeledett.

GIZELLA.

Tán bárgyu volt.

ETELKA.

Oh, nem! Az ész sugára
Szemében tiszta fénnel csillogott;
S ha egy mosoly derült ki ajakára,
Az a szelídség s jószág tükre volt.

GIZELLA.

Ej-ej, te őt nagyon szemügyre vetted.

ETELKA.

Én nem - mit gondolsz! - Az tűnt fel nekem,
Hogy szemmel kísért séta s tánc között;
Szemünk mindenha összeütközött -
Különben, hidd el, észre sem veszem!

GIZELLA.

Eh, drága testvér, ez mit sem jelent;
Hisz tegnap minden szem rajtunk pihent.
Hát még ha úgy vagyunk fölperverzve,
Mint más: meg lettek volna ők igézve!...
S most itthon ülni! - Zsarnokság! - De semmi!
Nem bánom! Ha atyus örül ezen,

Mi nem fogunk többé a bálba menni;
De azt se várja, hogy kedvünk legyen!
S ha bálnapon szemünk majd könnyezik,
S a bú megöl a farsang végeig - *(kitörő sírással:)*
Óh, én szerencsétlen! elhagyatott!
Bál nélkül a leány élő halott! *(El oldalt.)*

ETELKA. *(a tálcát veszi)*
Nem látom többé - jobb felejtetni! *(El középen.)*

NEGYPEDIK JELENET

Donátfi, Klára (oldalt jönnek)

DONÁTFI.
Eh, hagyj nekem békét! Más dolgom is van!
Végtére is: én úr vagyok a házban!

KLÁRA.
Az vagy.

DONÁTFI.
Csak az történik, amit én akarok.

KLÁRA.
Mindig.

DONÁTFI.
Mivel csak a jót akarom.

KLÁRA.
Csak azt. Másképp, tudod, mi lenne, kincsem?

DONÁTFI.
Mi? - szót fogadnátok - az lenne.

KLÁRA.
Óh nem!

Ugy pártot ütnénk ellened; kitörne
A házi állam forradalmi szörnye,
S megdöntené rendítlen trónodat,
Mert perbe szállnék - érti-e, mi az,
Ügyvéd ur? - önnel, aki oly fogas
Prókátor! - Óh, ékes-szólásomat
Nem is gyanítja! Eddig még nem ismert:
Ha én perlek, meg is nyerem a pert.
És nem segített semmi replika,
Duplika, suplika; nő fóruma
Elől a férjnek nincsen appelláta.
Itt az idézés már konvikció,
És az ítélet exekúció.
Kérem, vigyázzon ügyvéd úr magára!
E rémet hagyja szenderegni; nem jó
Az ördögöt a falra festeni.

Ébredve hatfejű sárkány e kígyó,
És örve hat nyelvet fog ölteni.
És ön ijedve füleit bedugja,
Rémülve fut be az író-szobába,
Rebegve mondja: Ím kétszáz forint!
Vegyétek, csak hogy csend legyen megint!

DONÁTFI.

Veled lehetlen komolyan beszélni.

KLÁRA.

S ha ez nem használ, s ön dacol, de nem szól,
S kalapját véve megszökik hazulról;
Akkor fiskális úr - akkor -

DONÁTFI.

Mit akkor?

Csak nem szaladtok az utcán utánam? -

KLÁRA.

Ne félj, utánad nem kiáltozunk:
Fogd meg a zsarnok férjet és apát,
Ki minket többé bálba nem bocsát!
Óh nem futunk, hanem várakozunk.
S akkor, fiskális úr - akkor -

DONÁTFI.

Mit akkor?

KLÁRA.

Majd csak hazavetődik estve nyolckor.
S mi itthon ülünk hárman, önre várva,
Cérnával, ollóval, mint három Párka.
Ha ön a bálhoz azt a pénzt megadja,
Mosolygva mint a három Grácia;
De hogyha a pénzt újra megtagadja,
Haragva mint a három Fúria,
Vagy mint *Macbeth*ben a három boszorka,
Durrogva, nem felelve és morogva.
S ha ez sem használ: a könny tengerárja,
Addig folyand, míg keble sziklavára
Kimosva lesz, s ön karjainkba rogyva,
Így szól: Mehettek a jurista-bálba!

DONÁTFI.

De édes Klárám, hát megesküvél,
Hogy már velem te csak tréfálni fogsz?

KLÁRA.

Nem vagy-e te helyettem is komoly?
Nincs ráncba szedve mindig homlokod?
Nem szór-e ránk szemed villámokat?
Hiszen ha, mint verőfény, a mosoly
Nem sugározna néha ajkamon,

S nem volna e jó kedv a tiszta ég,
Egy új özönviz támadt volna rég.
A béke zöld ágát itt én hozom.
E boldog kis világ csak így maradt fenn,
Hol én a jó, s te vagy a rossz idő.
E ház még mindig Éden kertje, melyben *(magára)*
A jó s *(rá értve)* a rossz tudásnak fája nő.

DONÁTFI.

Igen bizony, hol a kigyó te vagy.

KLÁRA.

Ej, ott is a kigyónak volt esze.
Azért harapj be a kétszáz forint
Vad almájába, s az irás szerint:
E kert virági, bájos gyermekid
Hasonlók lesznek istenasszonyokhoz!
Elcsábit egy Ádámot mindenik;
S még mielőtt eljön a hamvazó,
Évákká lesznek; s kettős nász után
Két pár megy el az Éden kapuján;
Megnépesíteni a földet megyen,
S te unokákat ringatsz térdeden.

DONÁTFI.

Na jó - nem bánom - kétszázat -

KLÁRA.

Reszolválsz.

DONÁTFI.

Ha ezzel vége lesz a bálozásnak.

KLÁRA.

De a farsangnak nem lesz vége még.

DONÁTFI.

Többről ne álmodjál; két bál elég.

KLÁRA.

Kivánjuk-e mi, hogy te is velünk
Jöjj a bálókba?

DONÁTFI.

Csak az kéne még!

KLÁRA.

Ládd, kincsem, más nő és más gyermekek
Ezt is kívánnák: mi nagylelkűek
Vagyunk, mi semmit sem követelünk.

DONÁTFI.

Csak pénzt.

KLÁRA.

S elengedjük, hogy jer velünk
Holott azt is kívánná némely asszony,
A házi pénztár is hogy nála álljon:
Én nem! csak azt kívánom -

DONÁTFI.

Hogy bele
Markolhass.

KLÁRA.

Óh nem; én csak arra kérlek,
Hogy gyermekink boldogságát ne gátold.

DONÁTFI.

Tehát a boldogság a bál?

KLÁRA.

A leány
Azért megy bálba, hogy férjhez mehessen
Két eladó lányod van, drága kincsem;
S ez azt jelenti: hogy árulni kell.
Legjobb piarc, hol az ily áru kel:
Ősszel s tavasszal színház; télen a bál.
És nyáron a fürdő. Minél tovább áll
Az ily portéka, ára mind lejobb száll.

DONÁTFI.

Eh, ami jó, háztól is elviszik.

KLÁRA.

„Jó bornak nem kell cégér.” - Sántikál
Minden hasonlat, kincsem, ez sem áll:
Mert aki gyapját otthon tartogatja,
Vagy a nyakán vesz, vagy zsidónak adja
A legjobb hasznót. Hogyha arra várunk,
Mig elvetődik házhoz a vevő:
Vagy a nyakunkra vénül két leányunk,
Vagy oly kalandor Jázon-féle jó,
Ki itt aranygyapjút keres; vagy olyan
Vén sárkány, milyen azt őrzötte hajdan.
Mi lányainkat ily olcsón nem adjuk:
S drágán csak úgy veszik, ha mutogatjuk.

DONÁTFI.

Talán sokkal jobb volna árverezni?!

KLÁRA.

Miért ne, hogyha válogathatunk? -
Egy már akadt.

DONÁTFI.

Hm, az a Rejte?

KLÁRA.

Igen.

DONÁTFI.

Nekem nem tetszik.

KLÁRA.

És miért?

DONÁTFI.

Sokat költ.

KLÁRA.

Aztán? - Költ, mert van miből.

DONÁTFI.

De hát ki ő? ügyvéd, mérnök vagy orvos?

KLÁRA.

Ha száz leányom volna, mégsem adnám
Afféle latejnernek!

DONÁTFI.

És miért nem?

Én sem vagyok más, mint csupán jogász.

KLÁRA.

Az vagy, de à la grosso, a világ
Téged nagyságol.

DONÁTFI.

Végre mondd, mi hát

Ez ember? - földesúr, vagy tőkepénzes?

KLÁRA.

Ej, drága kincsem, amiket te kérdesz,
Azokra válaszolni nem lehet még.
Hisz nem fogadhatjuk, ha jó a vendég,
E szókkal: „Ön addig házunkba nem lép,
Amíg ki nem forgatja zsebeit!
Előbb mutassa okleveleit
És a telekkönyvek kivonatát;
S ha nincs kezénél, hordja el magát!” -
Ő gentleman, elmés, vidám, okos;
Előkelő házakhoz járatos;
Valódi úrfiakkal társalog;
Nincs esernyője, és nem jár gyalog.
Az arslánt körméről, a madarat
Tolláról ismered meg; az urat
A társasköréről, amelyben forog.
És ő szerelmes -

DONÁTFI.

Már nyilatkozott?

KLÁRA.

Még nem; - de hogyha nem csalt meg szemem,
Gizella nyerte meg.

DONÁTFI.

Hm, és Gizella?

KLÁRA.

Ő most először lép a nagyvilágba;
S mint a fogságból szabadult madárka,
Csak repked, azt sem tudva, merre szálljon.
Tudom magamról! Míg egy száraz ágon
Akadt szemem meg - rajtad, drága kincsem:
Rád szálltam s megmaradtam e bilincsen! *(Cirógatva:)*
Mert már te akkor is pedáns, komoly
Valál! Esküdni mernék, hogy te oly
Öreg fejű Tom Pouce-gyermek lehettél!
Te ötvenéves nagy fejjel születted,
Mint a *Báléj*ben az az óriás-fő,
Amelynek lába nem látszik fejétől; -
De épp azért tetszettél meg nekem!

DONÁTFI.

Jo-jó! tudsz hízelegni -

KLÁRA.

Ugyebár,
Ezentul minden bálba elmegyünk?

DONÁTFI.

Már mondtam, ebbe -

KLÁRA.

Nem, nem, mindenikbe.
S a böjtire három zártszéket veszünk.

DONÁTFI.

Hát még mit mondtam?

KLÁRA.

Hogy nyáron Füredre
Is elmegyünk.

DONÁTFI.

Teremtő istenem - !

KLÁRA.

Ments meg leányaimtól, s adj nekik
Két gazdag jó férjet!

DONÁTFI.

Tönkrejutok!

KLÁRA.

Csak gyermekink legyenek boldogok!
Tehát megengeded? *(Megcsókolja.)*

DONÁTFI.

Megengedem,
Megengedem, csak hagyj békét nekem!

KLÁRA.

Csak az történik, amit te akarsz.

DONÁTFI.

Mit, én? - akarja az ördög, nem én!

KLÁRA.

Ej kincsem, hagyjuk ezt; elmúlt a harc,
A legutolsó szó tied levén.
Mert tettetés az, mintha mást akarnál;
Hiszen csupán te vagy az úr a háznál! -
Szegény Gizella, mily keservesen sirt;
De tudja meg azonnal ez örömhírt...
De tán el is késtünk már?! - Ah, mi jó,
Hogy a ruhát készíti a szabó!

DONÁTFI.

Mit? tudtom, engedelmem nélkül?

KLÁRA.

Óh nem!

Utólagos jóváhagyás fejében
Megrendelők ideiglenesen,
A fenntartandót fenntartandva éppen,
Ha meg nem engednéd kegyelmesen. -
Gizella! Etelka!

DONÁTFI. *(félre)*

Nem jót tevék, ez jóra nem vezet:
Ezentul renditlen, szilárd leszek!

ÖTÖDIK JELENET

Gizella, Etelka, előbbiek

GIZELLA. *(szemeit törülgetve)*

Atyám, parancsolt?

ETELKA. *(fehér köténnyel)*

Ön hívott, atyám?

A fánkot épp most kezdtem metszeni.

KLÁRA. *(Gizellához)*

Hát te miért sírsz?

GIZELLA.

Azt mondá atyám,
Hogy a jurista-bálba nem bocsát.

KLÁRA.

Ládd, kincsem, ő sir, a szegény gyerek sir!

DONÁTFI.

Sirhatna énmiattam!

KLÁRA. *(halkan, szelíden dorgálva)*

Psz! előttük! -

Apátok tréfált; ő megegyezett,

Ő elbocsát. Csókoljatok kezet.

GIZELLA. *(örömmel, odaszökell, kezet csókol)*

Mi jó papánk van!

DONÁTFI.

Menj, te kis cica!

(Félre:) Egész az anyja!

(Etelkához:) Hát te?

ETELKA.

Hisz nekem

Mindegy lett volna. De ha a papa

Akarja -

KLÁRA.

Na persze, hogy ő akarja.

DONÁTFI. *(megcsókolja, félre)*

Mily szófogadó! Ez reám ütött!

GIZELLA.

Mamácska, mindjárt a divat- s virág-

Árushoz kell sietnünk!

ETELKA.

S én megyek a

Konyhába, másképp fánkot nem eszünk.

DONÁTFI.

Mily tűzről pattant kis gazdasszony ez!

GIZELLA.

Hát én? Nem is dicsér meg a papa,

Pedig mi szép hálósipkát kötök! *(Mutatja.)*

DONÁTFI.

Nana, te is, te is!

SZOBALÉÁNY. *(jelent)*

Rejte úr!

ETELKA.

Jaj! *(Elfut.)*

DONÁTFI.

Ez hozzád jó. *(Menni akar.)*

SZOBALÉÁNY.

Báró Várkövi úr.

DONÁTFI.

Ez tán peres dologban jött. Bocsásd be.

(Szobaléány el.)

KLÁRA.

Lásd kincsem, ő báróval érkezik:

Fogadni mernék, hogy kebelbarátja.

HATODIK JELENET

Rejtei, Várkövi (jönnek)

REJTEI.

Im, van szerencsém báró Várkövit,

Legjobb barátomat ajánlani.

KLÁRA. *(Donátfihoz halkán)*

Legjobb barátja!

VÁRKÖVI.

Megvallom, tőlem ez nagy vakmerőség!

E boldog házi körbe engedély

Nélkül belépnem kegyvesztés lehet;

De a hibás nem én vagyok.

(Rejteihöz): Bocsáss meg,

Az én mentségem vád lesz ellened -

REJTEI.

Bevallom, a hibás csak én vagyok;

Én biztosítám őt határtalan

Jóságukról.

KLÁRA.

És azt ön jól tévé.

DONÁTFI. *(kezet nyújt)*

Uram, házunknak ez nagy tisztelet!

KLÁRA.

Báró úr, kérem, foglaljunk helyet.

(Leülnek, kevés szünet.)

REJTEI.

Ha festész volnék! - E csoportozat

Valódi képlet! - Ha nagyságtokat

E helyzetben le tudnám festeni,

E furcsa genre-kép fogna tetszeni,

Főképp ha címül az aláírás

Ez lenne: „Az első találkozás.”

KLÁRA.

Rossz ember, ismét gúnyolódni kezd.

REJTEI.

Tessék elhinni, mind érezzük ezt.

Azért legjobb az elsőt végzeni,

S mindjárt a másodiknál kezdeni.

Mert nincs bosszantóbb, nincs unalmasabb,

Mint ez a legelső találkozás!

A legműveltebb s legszellemdusabb

Kör is csupa fesz és tartózkodás.

Kivánná mindenik beszélni,

Csak azt nem tudja, min kell kezdeni

Ha megviseltük a rossz s jó időt,

A bált s a színházat vesszük elő.

A háziúr ügyvéd; ha pörlene,

Szóhoz sem jutna az ellenfele:

S most mégsem tudja, mint kössön beléd. -

Kebelbarátom!

VÁRKÖVI.

Óh, ahhoz elég

Hibám van.

REJTEI.

És nagyságod, a világon

A legelmésebb s legszebb háziasszony -

S im, csak derült arcán olvassuk azt,

Hogy szívesen lát.

KLÁRA.

Ej, hisz ön miatt

Nem jutni szóhoz.

REJTEI.

Jó, a bókokat

Hagyjuk máskorra. S most nagyságtokat

Kérjük, sziveskedjék gondolni, mintha

Elmentünk, s holnap újra jöttünk volna.

VÁRKÖVI.

Ej, édes Rejteim, túlságosan

Pártolsz; ki tudja, meg sem engedik

E nagy szerencsét másodszor nekem.

KLÁRA.

Bók nélkül mondva, rangja és neve

Előtt megnyílnak a fénytermek is.

VÁRKÖVI.

A bálban volt szerencsém látni tegnap -

REJTEI.

Előre mondtam! a bálnál vagyunk.

VÁRKÖVI.

Ej, ha te itt a kritikus leszesz,
Ugy én a szót előbb megfontolom.

REJTEI.

S ha engem napirendre utasítasz,
A legújabb hirt el kell mondanom.
A bál után nagy champagnád vala.
Én, gróf Szerendi, báró Széplaki,
És mások, a legúribb társaság,
A legnagyobb merénnyel követtük el:
Egyhangúlag megválasztottuk újra
Evrópa koronás hatalmait,
Az evrópai bál uralkodó
Királynőit.

KLÁRA.

Nem tesz kíváncsivá.

REJTEI.

S ha lábaikhoz három koronát
Tesszünk? - de kérem, csak kettő után
Tessék hajolni; mert a harmadik
Etelka önnagyságát illeti,
Ki most - - nincs itt!

KLÁRA.

A konyhában viszi
A házi kormányt. Nálunk még divat
A régi jó szokás: a két leány
Egymást felváltva gazdasszonykodik.

VÁRKÖVI.

Valóban ez legékezőbb divat.

REJTEI.

Igaz! elmennek a jurista-bálba?

KLÁRA.

Az férjemtől függ; és még nem tudom,
Meg fogja-e engedni.

DONÁTFI. *(félre)*

A gonosz!

REJTEI.

Már csak azért is egyezzek bele,
Mert Pesten ön a legnagyobb jurista.

VÁRKÖVI.

Ne fosszon meg legszebb reményeimtől.

DONÁTFI.

Hogyan? báró úr, ön is sürgeti?

VÁRKÖVI.

Még tegnap bemutatva nem valék,
S föl kérni nem merém kisasszonyát.

GIZELLA.

Óh kérem, én rossz táncosnő vagyok -
Hiszen láthatta tegnap; a papát
Ha megnyeri, magának bajt szerez.

VÁRKÖVI.

S én rettegek, az első tánc után
Hogy mindörökre kosarat kapok.

KLÁRA.

A bálhoz még a felsőbb engedély
Hiányzik.

VÁRKÖVI.

Nagyságodnak, úgy hiszem,
Nem állhat ellen senki - férje sem.

DONÁTFI.

Ez báró úr első kívánata,
S én nem tagadhatom meg.

VÁRKÖVI.

Köszönöm! -

S ezen legelső kegy rám nézve oly nagy,
Hogy egy ujat ma nem kockáztatok.
Azért engedjék, hogy alázatos
Bucsút vegyek!

KLÁRA.

Mindig lekötelez,
Ha e szerény házat megtiszteli.

VÁRKÖVI. *(kezet csókol)*

Óh, úgy az engedéllyel visszaélve,
Igen gyakran alkalmatlankodom.

DONÁTFI. *(kezet fog)*

Legyen szerencsénk máskor is!

REJTEI.

Mivel

Én nem remélhetem ezt hallani -
Én maradok.

VÁRKÖVI.

Csak egy föltét alatt:

Ha rólam jót beszélsz. Ne higgyenek
Szavának, hogyha rágalmazni fog. *(Félre:)*
Valódi angyal! Szép, elmés, szerény!
(Bókok után el.)

HETEDIK JELENET

Előbbiek, Várkövi nélkül

DONÁTFI. *(menni akar)*

Most jut eszembe, dolgom van.

REJTEI. *(útját állja)*

Bocsánat! -

Kérem, maradjon! Fontos, meglepő,
De annál kedvesebb, mit mondanom kell.

DONÁTFI.

Ej, nincs időm tréfálni.

REJTEI.

A dolog

Barátomat, a bárót illeti.

DONÁTFI. *(marad)*

Megvallom, a báró tetszik nekem.

REJTEI.

S én nem vagyok szerencsés tetszeni?

KLÁRA.

Óh kérem -

REJTEI.

Nagyságodról nem kétkedem, -

De egy vagyok azon bohók közül,
Kiket ha kővel dobnak, vagy kidobnak -
Egy ifjú, szellemdús, gazdag, csinos
Báróval térnek vissza hátukon.

KLÁRA.

Mi önnek sok hálával tartozunk.

GIZELLA.

Főképp ha jó táncos.

REJTEI.

Azt nem tudom,

A lába hogy táncol; de hogy szive
Galoppba jár, arról kezeskedem.

KLÁRA.

Hogy érti ezt? -

REJTEI.

El szokták a regény

Előszavát olvasni?

KLÁRA.

Én soha.

REJTEI.

S Gizella nagysád?

GIZELLA.

Én először is
Meg szoktam nézni a végső lapot,
S ha a regényhős megházasodik,
Elolvasom; különben iszonyodva
Teszem le.

REJTEI.

Úgy ne tessék e regényt
Letenni.

DONÁTFI.

Végre, mi közöm nekem
Ezen dologhoz?

REJTEI.

A regény utolsó
Cikkét, a házassági oklevélt
Ügyvéd úr írja meg. Csak türelem!
Előbb ismerniök kell a regényhőst.
Bárónk egy őscsalád végsarjadéka,
De egy újabb ház első törzsöke
Kivánna lenni. *(Gizellához:)* Hogy csinos, derék
Fiú, azt láttuk; *(Klárához:)* hogy becsületes
Jó ember, arról én kezeskedem,
Ki őt barátságomra méltatom; *(Donátfihoz:)*
Hogy gazdag, arról meggyőződhetik,
Aki Dorottya utca, harmadik szám
Alatt meglátogatja ügynökét.

KLÁRA.

A kezdet érdekes. Folytassa kérem.

REJTEI. *(Gizellához)*

Hát a regényhős hogy tetszik?

GIZELLA.

Nekem?! -

E kérdést tenni ön nem bíztatott meg.

REJTEI.

Igaz, hisz én nem vallató bíró,
Hanem csak egyszerű herold vagyok.

DONÁTFI.

De sok szabadságot vesz. -

KLÁRA.

Rejtei

Házunk barátja; tiszta szándoka
Kiment a modort. Folytassa, kérem.

REJTEI.

Bocsánat! -

(*Donátfira:*) A regény betiltatott.

De minden irodalmi vállalattal

Így járok én. Utnaplóm éppen így járt.

A szerkesztők nem is fogadnak el

Már tölem cikket.

KLÁRA.

Férjem nem kíváncsi,

De minket érdekel. Folytassa, kérem.

REJTEI.

Hallják tehát az első kötetet.

Az óra éppen most kongott tizet -

Kérem, ne féljenek: reggel, nem estve -

De a kongást nem hallja Rejte.

Ő mélyen alszik, csukvák szemei.

Ha valljon horkolt-e? a krónika

Arról nem áll jól, sem komornika:

Hanem hogy álmodott is valamit,

Arról hites kutfő kezeskedik.

Három királynő, mint ködfátyolkép

Uszott felé; az első szólt ekép:

„Aludjál csöndesen,

Én álmod háborgatni nem jövék;

De hogyha dél leszen,

Ebédre várlak!” - így szólt, s eltűnék.

KLÁRA.

Az én valék; én hívtam önt ebédre.

REJTEI.

A másik tündekepp így szólt nevetve:

„Aludjál csöndesen,

Nem jöttem háborgatni álmodat;

Hanem legyen eszed,

Mert rólam álmodoznod nem szabad!”

GIZELLA.

Az én valék.

REJTEI.

Nem szólt a harmadik;

De mint aranysegélyű rózsafelhő,

Reményt nem adva kék azúrba szállt ő!

És szívem hangosan feldobogott!

De hajh, a vérem rögtön megfagyott;

Körtáncba fogtak a vad fúriák,

S a vállamat bőszerűen rángaták.

Egy perc! - s a szörnyek szétszednek legott; -

De ébredek. - Csak a komornyikom volt,

Ki vállamat fogván költött, s imígy szólt:
„Tessék fölkelni! Egy báró van itt!” -
Hopszá! Felugrom - az ajtó nyilik; -
S a besütő nap két igaz barátot
Némán egymás karjába dőlni látott. -
Igy végződik az első kötet.

GIZELLA.

Ez a kötet engem nem érdekel.

REJTEI.

A második jobban fog tetszeni.
De ez tulajdonképpen nem regény,
Hanem színmű. A színhely Rejtei
Garzonlakása. A szín közepén
Asztal van, rajta pompás reggeli.
A két igaz barát ül pamlagon.
Előttük a tenger, mint osztriga,
Jobbról ciprus, balról madeira.
De mostan oda sem néznek neki,
A két barát egymás szemét lesi;
Egymás ajkáról isszák ők a nektárt,
Ambróziánál édesebb beszédárt.

Én: Voltál a bálban?

Ő: Hát te?

Én: Én is.

Ő: Láttad őket?

Én: Csak őket!

Ő: Nos?

Én: Angyal!

Ő: Melyik?

Én: Óh az!

Ő: A nagyobbik?

Én: No, az is.

Ő: Óh barátom, csak az!

Én: A nagyobbik?

Ő: Az, óh az!

S a két barát - egymást ölelte át.

Ő: Te jársz oda?

Én: Igen.

Ő: Óh, barátom!

Én: Értem.

Ő: Még ma!

Én: De előbb talán...

Ő: Meghalok, ha ma nem...

Én: Tehát annyira?

Ő: Végem van!

KLÁRA. *(örömet alig fékezhetve)*

Csak nagy bohó ön!

GIZELLA. *(félre)*

A báró szeret!

REJTEI.

Ez a stílus rövid, de érthető.

S végtére is minden tragédia

Ebből ál!: „Ah! Hah! Halj meg! Ja! nekem!”

S minden vigjáték ebből: „Hm? - Ühüm!

Megáldalak!” - A hm kimondatott

Már; az ühüm *(Gizellára)* talán következik;

Önöknek a „megáldalak!” szerep jut.

DONÁTFI.

Többes vagy egyes számban mondjuk-é ki,

Bocsánat, az még rejtély fog maradni.

REJTEI.

Ugy én, regényhős a kétségbe'esés

Kínjával másvilágra költözöm! -

De mostan a függöny legördül, és

A másik felvonásra öltözöm.

(Kézet csókol Klárának.)

Két órákor?

KLÁRA.

Ebédre várjuk önt.

REJTEI.

A hős tehát megy, miután köszönt.

Ha tetszik a báró, tapsoljanak!

S ha tetszem én is - mindjárt itt leszek. *(El.)*

KLÁRA.

Gizella menj, atyáddal szólanom kell.

GIZELLA. *(félre)*

Ah, mint fogják majd őt irigyleni! *(El.)*

NYOLCADIK JELENET

Klára, Donátfi

DONÁTFI. *(félre)*

Roszzat gyanítok; a bal tenyerem

Viszketni érzem: nőm több pénzt akar.

KLÁRA. *(kihívólag)*

Nos, kincsem?!

DONÁTFI.

Nos, mi nos?

KLÁRA.

Ha bálba nem
Találunk menni?!

DONÁTFI.

Akkor itthon ültök.

KLÁRA.

S itthon maradnak a leányok is.

DONÁTFI.

Hogy szépek ők, azt mindig mondtam én.

KLÁRA.

És én azt mondom: nincs a föld színén
Két ily szép gyermek! Nem hallottad-e?
A bálkirálynők tegnap ők valának -
Pedig nem is volt rajtuk pipere.

DONÁTFI.

Ebből az a tanulság: hogy a szép
Rózsának nem kell aranyos cserép.

KLÁRA.

Ebből az a tanulság: hogy a szép
Bokréta még szebb gyémántos fogóval.
Szóval: kétszáz forint most nem elég
Hármunknak a jurista-bálra. Szóval:
Pénz kell!

DONÁTFI.

Sőt inkább, sokkal egyszerűbben
Még sokkal inkább fognak tetszeni.

KLÁRA.

Hogy úr vagy a háznál, azt, fájdalom,
Érezteted velünk minden napon.
Eddig helyén volt, hogy jó gazda voltál,
Mert gazdálkodva, jól meggazdagodtál.
De most leányid szépen nagyra nőttek.
Mit, most a tőkét forgalomba hozva,
Csak kölcsön adjuk nagy kamatra vőnknek;
Leányod visszakapja százszorozva.
Szóval: te a világot ismered -
Midőn lányodba egy báró szeret,
Midőn ezen báróval fog táncolni,
Talán csak nem vehet magára holmi
Ötvenforintos túlanglé ruhát!?
Szegény, halálra szégyellné magát!
Inkább maradjon itthon, és tetesse
Magát betegnek. Én kezem mosom.
Az úr te vagy; isten s világ előtt te,
Csupán te fogsz felelni egykoron!
Én felnőveltem őket; nélkülöztem;

Lemondtam a világról; itthon ültem:
Hogy oly nevelést adhassak nekik,
Minővel csak grófnő dicsekedhetik.
A többi, édes kincsem, a te gondod;
Te lásd, ha amit építék, lerontod.

DONÁTFI.

Értsük meg egymást! - Mért vagy oly heves? -
Hát - - mintegy mennyibe kerülne ez?

KLÁRA. *(egyik lábával topogva, egykedvűen)*
Az sok.

DONÁTFI.

Sok, sok - csak nem egy milliom?

KLÁRA.

No hát - az ékszer ha nem számítom,
Mert az becsét nem veszi el soha -
Körülbelül százötven a ruha -
Tán ötven a fejék - tíz a bokréta -
Hozzá cipő, kesztyű, selyemharisnya...
Summa summárum háromszáz forint.

DONÁTFI. *(elszorulva)*

Persze, mindhármotoknak - összesen.

KLÁRA. *(hidegvérűleg)*

Nem; egynek.

DONÁTFI.

Egynek! - Ah! - Elájulok!

KLÁRA.

Báró Petőnének kétannyiba
Került a tegnap rajta volt ruha.

DONÁTFI. *(nagyot fújva)*

A farsang végén tisztában leszünk!

KLÁRA.

Gizella akkor báró nője lesz.

DONÁTFI.

De Klárikám, tudod te, mennyi pénz ez?

KLÁRA.

De drága férj, hát én vagyok oka,
Hogy a divatszokás ily ostoba?

DONÁTFI.

De Klárikám, hisz így bankrót leszek!

KLÁRA.

Ej, drága férj, ezt mondtad akkor is,
Midőn kétszáz forintról volt a szó. -
De hát hadd abba! Zárd be lányainkat! -

S hirdesd ki: „két leányom eladó,
Kap tízezer forintot mindenik”,
Majd elveszik - az isten tudja, mik! -
A bálban a lányt drágán hirdetik:
A hírlapok tán olcsóbban teszik.

DONÁTFI.

Hisz lányainkat én is szeretem,
Amint szeretni képes egy atya -

KLÁRA.

Ugy nem szeretheted, mint az anya;
Azért hallgass reám! - Emlékszel-é?
Midőn elvettél, fiatal valék, *(sóhajtva:)*
Szerettem volna én is bálba járni.
Fényt üzni, mint a többi nő: de én
Lemondtam érted, s szépen itthon ültem.
Két kis szobában vontam meg magam -
De persze, az most mind felejtve van!

DONÁTFI.

Oh nem, hisz az menyországom vala!

KLÁRA.

Mit nem kívántam magamért soha,
Azt most kívánja gyermekid java.
Ha azt hiszed, hogy én vagyok hiú,
Hogy engem a bálért epeszt a bú,
S hogy a bálokban nem unatkozom,
S nem áldozat, hogy ott ásítózom:
Legyen! - hisz én hon' ülök örömemest.
Nem is kerülend annyiba: - vezesd
Te őket a bállokba! - Jól teszed!
Csak egy lakirt topánka kell neked. -

DONÁTFI.

Mit? én vezessem? - Brr! A hátam is
Borsódzik!

KLÁRA.

Az mindegy! Te mégis velük.

DONÁTFI.

De nem megyek!

KLÁRA.

Úgy hát én sem megyek!

DONÁTFI.

S ha én parancsolom!?

KLÁRA.

Hogy bálba menjek?

DONÁTFI. *(alantabb hangon)*

Igen, hogy bálba menj.

KLÁRA. *(szemeit törli)*

Kívánszhatod

Jó szívvel tőlem ez áldozatot?

DONÁTFI. *(hozzá megy)*

Azt az anyától kérem - Klárikámtól!

KLÁRA.

Jól van! legyen hát én az áldozat!

DONÁTFI.

De kissé gazdálkodva, kedvesem,

Hogy jusson is, maradjon is.

KLÁRA.

Te vagy

Az úr a háznál, én szót fogadok! -

De drága kincsem, nézz csak itt körül -

Négy kis szobácska - régi bútorok -

DONÁTFI.

Tán új ruhát adjunk ezeknek is?

Talán a bálba mennek ezek is?

KLÁRA.

Mit mond a báró, ha meglátogat,

S én ily kopott pamlagra ültetem?

DONÁTFI.

Tavaly húztuk be.

KLÁRA.

Ah, de a divat!

Miféle kelme ez? - nem is selyem!

Ah, mily kirívó kontraszt leszen az,

Valódi „fenn az ernyő, nincsen kas”;

A bálban pompa, fény veend körül,

S itthon? - ej! - a báró azt mondja majd:

„Ily székre nálam az inas sem ül.”

DONÁTFI.

Na jó nem bánom, más bútort veszünk.

KLÁRA.

Ha férjhez adtuk a leányokat,

S ha tán velük nem adjuk azokat,

Eladjuk.

DONÁTFI.

Vesztünk rajta.

KLÁRA.

Ah, dehogy!
Van példa rá; midőn árverezik,
A régi bútort még jobban veszik.
S ha vesztenénk is néhány száz tolit,
Annál többet nyernek leányaid. -
Igaz! - Hát a szalon?!

DONÁTFI.

Szalon? - miért?

KLÁRA.

Itt a szükséges bútor el se fér.
E zugszobákban csak nem maradunk,
Hisz itt estélyt és bált nem adhatunk!

DONÁTFI.

Mit? bál? estély?

KLÁRA.

Anélkül, drága férj,
A többi fényűzés semmit sem ér.
Nekünk szalon kell, s még kilenc szoba!

DONÁTFI. *(körülnéz)*

Igaz! Bizony szűk ez! de hogyha más -

KLÁRA.

Van! Mily szerencse! a szomszéd lakás
Üres.

DONÁTFI.

Hol az a hercegnő lakott?!

KLÁRA.

Hisz csak fél évre vesszük e lakot.
S ha férjhez adtuk a leányokat,
Tüstént felmondjuk - s újra két szobába
Vonulunk - emlékszel? - mint hajdanába!

DONÁTFI.

No, hisz még ebbe sem halunk bele.

KLÁRA.

De édesem, ha már mindent megadsz,
Még egy utolsót csak meg nem tagadsz!?

DONÁTFI.

No, ha utolsó, hadd halljuk, mi az?

KLÁRA.

Mit ér a fény, a bál, a nagy lakás?
Mindez csak bliktri, ha nincs equipage!
Ha nincs batár s egypár livrés inas,
Valódi „fenn az ernyő, nincsen kas!”

DONÁTFI.

A farsangvégig koldussá teendesz!

KLÁRA.

Hiszen csak néhány száz tolit veszejtessz.

Ha férjhez adtuk a leányokat,

Eladjuk a kocsit s a lovakat.

DONÁTFI.

Sokat veszejtünk rajtuk!

KLÁRA.

Sőt nyerünk!

A jó kocsis kezében a lovak

Mindig javulnak. Az inasokat,

(erősen súlyozva, akarván tudatni, hogy mi kell meg:)

Kocsist - szakácsot - szobalányokat,

Mihelyt a két boldog pár egybekelt,

S a nász után a hónapjuk kitelt,

Elküldjük rögtön. Mindent eladunk,

S két kis szobában kettecskén lakunk! *(Öleli.)*

Gondold, hogy ezt a pénzt kölcsönadod;

Leányid megkapják a kamatot.

DONÁTFI.

Azt gondolom; hisz csak nekik szereztem!

De hogyha nem jól fog kiütni, engem -

KLÁRA. *(hevesen öleli)*

Jól fog! s neked köszönjék gyermekid,

Mert itt csak az, s csak úgy történhetik,

Amint az úr, a férj, te akarod -

Mert csak neked van itt akaratod!

MÁSODIK FELVONÁS

(Pazar fénnnyel bútorozott tágas terem.)

ELSŐ JELENET

Etelka

ETELKA. *(most is egyszerűen öltözve)*
Ő bírja szívét - ő is szereti -
Ugy nem, mint én; oly mélyen s igazán!
Mert én feledni vágyom - s nem lehet.
Tanácsra hívtam én a józan ész
És a testvéri gyöngéd hajlamot.
S ezek szememre hányják, hogy szemem volt
Őt látni; kárhoztatják fülemet,
Hogy a testvérhez mondott szavakat
Írgyen leste. Így vitáznak ők
Lázasszívemmel. Bírószék elé
Idézik Ámort; tegzét elveszik,
S letörve szárnyait, börtönbe zárják.
De mind hiába! Hogyha itt van ő,
A szív az ő varázskörébe von,
Szemem megittasúl, szívem kitör
A börtönből és rabja én vagyok.
S én kettes lángban égek: az egyik
Szívemben ég, a másik arcomon,
A szégyen pírja. - Hála istenemnek,
Ki ezt adá, ez meg fog őrzeni!
Ha a költő szerint: a szerelem
Virág, s tavasszal nyílni kénytelen,
Te légy a forró nap, s hervaszd el azt!
Szárítsd fel a vigasznak harmatát,
Hadd dülje kelyhét a reménytelenség
Halálos férgel! - Majd azt képzelem,
Két rózsabimbó nyílt egy tövön;
Ő gyöngé kézzel hadd szakassza le
A bájolóbbat, szép testvéremet:
Én hadd maradjak itt szüléimén!
Én őket ékesíteni nem fogom,
De amig élnek, el nem hagyhatom.
Bármint szakadnék tőlük, sebezzeném.
Azért, ha féreg dül is szívemen,
Fonnyadjak lassan, észrevétlenül
Bút nem okozva, megsiratlanul...
Ah, jönnek! - A sebzett vad rejtezik. *(El.)*

MÁSODIK JELENET

Klára, Gizella (a legnagyobb dísszel öltözködve), Donátfi

DONÁTFI.

Ki hányta össze a könyvtáramat?

KLÁRA.

Én.

DONÁTFI.

S mit kerestél a könyvek között?

KLÁRA.

A Budai polgári lexikonját.

DONÁTFI.

S a lexikonban?

KLÁRA.

A te ősapádat.

DONÁTFI.

No, azt tudom, hogy ott meg nem találtad.

KLÁRA.

De meg; mert őseink oly régiek,

Sőt régibbek, mint a Várköviek.

Én fölfedeztem: a mi ősnévünk

Nem is Donátfi volt, hanem Donát -

Az ott van!

DONÁTFI.

Ah lelkem, az más család;

Még most is él.

KLÁRA.

Csupán egy másik ág.

De egy a törzsük. A te őseid

Ezen vétséget elhanyagolák;

De te ügyvéd vagy, pert kell kezdened,

S ki kell perelned a Donát nevet.

DONÁTFI.

Ugyan legyen eszed!

KLÁRA.

Mit ér a fény,

Ha rajta folt ez a Donátfi név?

Donát! Donát! mi másképp hangzanék!

GIZELLA.

Engedje meg, hogy Donátok legyünk!

DONÁTFI.

Eh, mindegy most, Donátfi vagy Donát!

De ami ennél sokkal fontosabb,

Utána jártam; szóltam ügynökével.

Az apja rá adósságot hagyta,
De birtokához képest az csekélység.
Jószágait most újra rendezni -

KLÁRA.

Kiről beszélsz?

DONÁTFI.

A báróról. Kiről?
Csak nem hiszed, hogy a te Rejteidről?

KLÁRA.

Arról nem kérdezősködél?

DONÁTFI.

Igen.

KLÁRA.

Nos?

DONÁTFI.

Ösmerik, de mégis ösmeretlen.

KLÁRA.

Rosszat tudsz róla?

DONÁTFI.

No, azt nem, de jót sem
Gavallér ő, de nem tudják, miből.
Előkelő házakhoz járogat,
De nem tudják, hogyan jutott oda.
Látszik valaminek; de hogy ki s mi,
Azt meg nem tudta senki mondani.

KLÁRA.

Én nem tudom, miért vagy ellene?

DONÁTFI.

Mindegy! ha tán megkéri lányomat,
Erős cenzúrát kell kiállnia. -
A báró, nemde már, nyilatkozik?

KLÁRA.

Gizella, a báró nyilatkozott már?

GIZELLA. *(a tükörnél)*

Óh, még nem bátorítók annyira.

DONÁTFI.

Ej, ej, már egy hete?!

KLÁRA. *(halkan)*

Ej, drága férj,
Te nem félévig jártál-é a házhoz,
Mig szólni mertél? Azt csak bízd reám,
A lányokat majd megleckézem én.
Ők a hibásak, nem a széptevők.

Gizella kissé gondtalan, könnyelmű.
Őnála cél s nem eszköz a mulatság.
Az új fény kápráztatja szemeit,
S az az örök vidorság nem mutat
Érzésre. A jó kedv csak megnyeri
A férfi szívét, de nem tartja meg.
Etelka? - azt meg éppen nem tudom,
Mi lelte? Nem örül az semminek;
Ott vannak a ruhák, az ékszerek,
Rájuk se néz. Nem táncol. Rejtezük,
Ha Rejtei jön. Hogyha kérdezem,
Visszásan, vagy sehogy sem válaszol.
Sőt már könyűket is láttam szemében.

DONÁTFI.

Kétségkívül nem tetszik Rejtei.

KLÁRA.

Ugy mért nem mondja? Most már, hála isten.
Az udvarlókban válogathatunk.
Ez nem maradhat így: simulniuk kell.

DONÁTFI.

Ugy Klárikám, ugy! adj irányt nekik.

KLÁRA.

Hagyj csak magunkra, mindjárt végzek én.

DONÁTFI.

De arra kérlek, gazdálkodjatok! *(Sóhajtván körülnéz.)*
Másképp e farsang tönkrejuttatott! *(El.)*

KLÁRA.

Etelka! - Hol vagy? - Etelka!

HARMADIK JELENET

Etelka (jö), Klára, Gizella

ETELKA.

Parancsol édesanyám? -

KLÁRA.

Jer ide!

Te is Gizella! - Szóljunk komolyan.

GIZELLA.

Jobb lesz, ha a papára bízunk azt.

KLÁRA.

Rád is haragszom, rossz gyermek!

GIZELLA.

Vagy úgy!

Haragszom-rádot játszik a mama? -

Oh, én előre is kihúdom a

Kútból, - hány ölnyiről?

(*Többször megcsókolja.*) Száz ölnyiről!

KLÁRA.

No, ezzel boldoguljon, aki tud!

De rád, Etelka, igazán haragszom.

ETELKA.

Rám? - mit vétettem?

KLÁRA.

Még kérdezheted?

GIZELLA.

Ej, hisz Etelka a légynek se vét.

KLÁRA.

Az éppen a baj. Mért szomorkodol?

GIZELLA.

Miért, mamácska? mert természete,

Mint a vidorság s a jó kedv nekem.

KLÁRA.

Nálad meg éppen az a főhiba. (*Etelkához:*)

Ki bánt? miért vagy ilyen hallgatag?

GIZELLA.

Hiszen beszélek én helyette is.

KLÁRA.

Az éppen a baj, hogy mindig csevegsz.

GIZELLA.

Lám, mily igaztalan hozzánk, mamácska!

Azért hibáztat, amit tőle kíván;

Az ő erénye így az én hibám,

S az én hibám az ő erénye volna.

KLÁRA.

Mert mind a ketten a tulzásba mentek;

Tenálad árnya sincs az érzelemnek;

Még azt hiendik, hogy nincs is szived.

GIZELLA.

Dehogy nincs, csakhogy az mindig nevet.

KLÁRA.

S ez!? - ím nem is tartott toálettet;

Még a komornán is szebb a ruha,

Nincs rajtad semmi elegancia.

GIZELLA.

Etelka úgy is szép.

KLÁRA.

Hogy szebb legyen,
Magára tüstént más ruhát vegyen.

GIZELLA. *(hogy figyelmét elvonja Etelkáról)*
De engem már meg sem néz a mamácska?

KLÁRA. *(elragadtatva)*
Pompás!... te kis báróné! -

GIZELLA.

Eljövend ma?

KLÁRA.

Igen, s ha látni fogja e pazar fényt -

GIZELLA.

És rajtam ez új ékszert és ruhát -

KLÁRA.

Aztán ma itt először látogat meg.
Meg fog lepetni, s meggyőződhetik,
Hogy e viszony nem válik szégyenére.

GIZELLA.

Ideje is volt átköltözni végre;
A régi lakból éppen úgy kiríttunk,
Mint az új festett kép az ó keretből.

KLÁRA.

De végre vallomást kell tennie. -

ETELKA.

Mást nem parancsol? -

KLÁRA. *(ismét Etelkához fordul)*

Rád nagyon haragszom!
Mert ez fejesség! És nem akarom,
Hogy hamvipipóke légy. Azt akarom,
Hogy mindig egyformán öltözzetek,
Mert úgy szeretlek én is titeket.

GIZELLA.

Engedj anyáknak; egyformán legyünk
Bekötve, mint egy könyv két kötete.
Egy a mi tartalmunk, egy a címünk;
S im, míg a műnek első füzete
Aranyra és bársonnyal van bekötve,
Te szürke brossurában állsz mögötte.

KLÁRA.

Látjátok, a ti kedves jó papátok
Tömérdeteket költ, áldoz értetek,
S csupán azért, hogy férjhez menjete.
Látod, Gizella szót fogad nekem.

ETELKA. *(megöleli)*

S boldog lesz, mert a bárót szereti!

KLÁRA.

S nem szintoly gazdag ifju Rejte?

GIZELLA.

S jó táncos.

És imád: mondá nekem.

ETELKA.

De jó anyám, ha én nem szeretem?

KLÁRA.

Talán nem értesz? - én azt kérdezem:
Hozzá mennél, ha megkérné kezéd?

ETELKA.

Miért akarsz elüzni? hát teher
Vagyok a háznál? Édes jó anyám!
Hagyj itthon, s én még dolgozabb leszek.

KLÁRA.

Ha Rejte nem kell, válaszd Redőfit,
Ő szintoly gazdag, szép és fiatal.

ETELKA.

Itt akarok maradni szüleimnél! *(Kezet csókol.)*

KLÁRA.

Jó, jó!... de végre addig válogatsz -

ETELKA.

Sem válogatni, sem választani
Nem szándékom; mert férjhez nem megyek.

KLÁRA.

Elrémitesz! - E fényezés - ez - ez -
Lásd - ez - hogy is mondjam csak? - ez mulandó.
Mi ily nagy fényt nem űzhetünk soká;
Ha e farsangon férjhez nem mehetsz,
Jövőre ily szerencsét sem tehetsz.

ETELKA.

Én nem vagyok együgyű s gondtalan,
Tudom, hogy ezt miérettünk teszik;
De jó anyám, ne gondoljon velem.
Én itthon a legboldogabb vagyok.
Azért ne költsenek többé reám,
A bálba én ugy sem kívánczom.

GIZELLA.

Hát itthon üljek én is kedvedért? -
Nem menni bálba?

ETELKA.

Óh nem, menj te bálba,
Örvendj, mulass, légy boldog!

GIZELLA.

Nélküled?
Én sem menendek.

ETELKA.

Édes jó Gizellám,
Miért ne mennél? ott te jól mulatsz,
Szeretsz táncolni - én unatkozom.

KLÁRA.

Tizenhat éves, s ím, már vén leány! -

GIZELLA.

Holott a vén leány is rendszerint
Tizenhat évest kíván játszani.

KLÁRA.

Tehát te férjhez menni nem akarsz?

ETELKA.

Ki férjesül, az, úgy hiszem, szeret. -

KLÁRA.

Elég, ha ellenszenve nincs.

ETELKA.

De én
Azt érzek minden férfiú iránt.

KLÁRA.

Kedves leányom, én mosom kezem;
Erővel boldogítani nem lehet.

ETELKA.

Ugyé, ezentúl honn maradhatok?

KLÁRA.

Óh, tessék!

ETELKA.

Jó anyám, miért neheztel?
Csak arra kérem, hogy szeressenek!
Ha nem kell válnom édes szüleimtől,
S Gizella boldog - én is az leszek!

KLÁRA. *(megöleli)*

Te is jó gyermek vagy, de nincs eszed.

ETELKA.

Most újra vídám és boldog leszek!
Bizzák reám a háznak gondjait,
Csak arra kérem, édes jó anyám,
Ne hagyja hozzánk járni Rejteit,
Ki untalan szerelméről cseveg.
Már többször meg akartam mondani,
Hogy kár a bókot rám pazarlani;
De ő kitér, s én szóhoz nem jutok.
Ha finomabbul, példálózva szólok,
Nem érti: s érthetőbben szólani
Pirúlok. *(Kezet csókol.)* Adjon kosarat neki. *(El.)*

NEGYPEDIK JELENET

Klára, Gizella

KLÁRA.

Ám lássa, mit tesz; én kezem mosom!
De gyermekem, rád is bosszankodom.
Azt jól tudod, hogy a báró szeret;
De te a dolgot tréfának veszed.
A vallomásra mért nem bátorítod?

GIZELLA.

Az legkisebb!

KLÁRA.

Ha az, mért nem teszed?

GIZELLA.

Ő már rabom, s én játszom csak vele;
El-elbocsátom, s újra megfogom.

KLÁRA.

Nana, még el fogod szalasztani.

GIZELLA.

Ő csinos bókokat tud mondani;
S miért tagadjam? kissé jólesik
Azt a sok ah-t és sok óh-t hallani.

INAS. *(jelenti)*

Rejte úr.

KLÁRA.

Szivesen látjuk őt. *(Inas el.)*
Ennek ki kell adnunk a kosarat.

GIZELLA.

Kimélve és virággal adja azt;
Jó táncos, és a farsang még soká tart.

ÖTÖDIK JELENET

Rejte, Klára, Gizella

REJTEI. *(jó)*

Pompás! Ez aztán a meglepetés!
Mint az ezeregy-éj, ez oly mesés!
Még tegnap ott valék kézcsókolásra *(kezet csókol)*,
Ma minden ajtó és ablak kitarva;
Azt hittem -

KLÁRA.

Hogy kirablák.

REJTEI.

Nem; hanem
Hogy elrabolták szép nagysádtokat.

GIZELLA.

Ah, ez megint bók!

REJTEI.

Higgyenek nekem,
A régi szállás úgy a szívre hat,
És úgy lehangol, mint üres kalitka,
Amelynek elrepült vidám lakója.

KLÁRA.

Ön a madarakhoz hasonlított.

REJTEI.

Minthogy az angyalok is szárnyasok.
Először is fölnéztem az egekbe,
Nem látok-é fehér galambokat,
Kik az elárvult ház fölött kerengve,
Oly híven példáznák nagysádtokat.
Aztán lenéztem; s ah, az udvaron
Mit láttam? - equipaget!

KLÁRA.

Az a mienk.

REJTEI.

Én elbámultam az összhangzaton,
Mely a batár s lovak között vagyon!
Minő lovak, de ah minő kocsis!
Az a komoly méléző nyugalom,
Mellyel szobor gyanánt ült a bakon!
És hogy tartá a gyeplőt! - Nékem is
Ilyen leend, ha megházasodom.
Mig én le-, ő felnézett. Szemeink
Találkoznak; megértettük egymást.
Ő ostorával gyöngéden legyint,
Aztán mutatja e királyi szállást,
S én itt vagyok; de magamon kívül!

Itt mindenütt fény s pompa vesz körül!
Én meg vagyok lepetve!

KLÁRA.

Önre még
Nagyobb meglepetés vár.

REJTEL.

Még nagyobb?

(*Némi gúnnnyal:*)

Napfényre jött tán, hogy nagyságotok
Családja hercegektől származik?

KLÁRA.

Az ön becses személyét illeti.

REJTEL. (*félre, megdöbben*)

Kártyámba lát, s a tromfot adja ki?! -
Valjon zöld, sárga, vagy veres vagyok? (*Hozzá:*)
Szánjon meg! hogyha a hír kellemetlen,
Kimélve mondja; kérem, meg ne lepjen!

KLÁRA.

Ah, ez nagyon szomorú jelenet.

REJTEL.

Rám nézve illetén csak egy lehet;
Ha tudniillik jobb és balfélől
Kitárt karral felém két ifju jó,
S ezt mondja: Bátyám, testvérek vagyunk!

KLÁRA.

Hisz az vig volna.

REJTEL.

A legszomorubb;
Mert ez esetben hárman osztozunk,
S devalválódom kétezer forintra.

KLÁRA.

Az még nem tenné tönkre.

REJTEL.

Azt akarja
Tudtomra adni, hogy váltott fiú,
S nem a valódi örökös vagyok?

KLÁRA.

Ön a pénzére szerfölött hiú;
De a veszélyben nem a pénz forog.

REJTEL.

Nem? hát mi?

GIZELLA.

Szíve.

REJTEI.

Nagysád meg akar
Hódítani engem is?

GIZELLA.

Ellenkezőleg,
Ön az, ki senkit sem hódította meg.

REJTEI. *(szelíd nehezteléssel)*

Nagysád kissé korán ad kosarat;
Tudván, hogy kapok, nem is kértem azt.

GIZELLA. *(nevetve)*

Óh, nálam is megvolt az akarat;
De most egyszer nem kapja tőlem azt.

REJTEI.

Bocsánat, úgy látszik, megtévedék;
Azt hittem, itt laknak Donátfiék,
S nem a kosárkötők. - Fölötte kár,
Hogy cégül nincs kitűzve a kosár! *(Menni akar.)*

KLÁRA.

Ön félreért; ön mindig szívesen
Látott vendégünk; én önt pártfogoltam -

GIZELLA.

S én kosarat nem adtam sohasem,
Ha táncra hívott, s ott mellette voltam.

REJTEI.

Hogyan köszönjem?

KLÁRA.

Ön házunk barátja;
Ha tőlünk függne, teljesülne vágya.

GIZELLA.

Mi önt becsüljük.

REJTEI.

Épp azért csak egy
Könnyű kosárkát adnak - mennyi kegy!

KLÁRA.

Minthogy becsüljük, meg kell mondanom,
Hogy minden fáradsága hasztalan.

GIZELLA.

Vigasztalódjék, nem kivétel: ő
Mást sem szeret; ő férfigyűlölő.

KLÁRA.

Nyíltságomért ön megbocsát nekem.

GIZELLA.

Ugyé, ezentul is táncol velem?

REJTEI. *(felkacag)*

KLÁRA.

Ön még nevet?

GIZELLA.

Így Lear király nevet.

A színpadon, midőn kétségbe esett.

REJTEI.

Szabad megmondanom, min nevetek?

Nagysádtokon, s e visszas helyzetén.

Mint művelt ember, néhány köznapi

Bókot találtam itt-ott mondani;

Im, azt Etelka készpénzül veszi;

Könnytel szemekkel így szól: „Ah, mama,

Rám nézett a tyúk, az a Rejte;

S én nem szerethetem soha, soha!”

S én kosarat kapok, még mielőtt

Szabály szerint megkértem volna őt.

S nagysádtok vigasztalni szívesek,

Pedig sajátlag bút sem érzek.

Kérlelnék, s én nem is bosszankodom.

Meg is marasztalnak nagylelkűen,

Pedig ha küldenék sem távozom.

S ha én nem oda néztem, ahová

Céloztam? - Én már a báró előtt *(Gizellára tekint)*

Udvarlottam. Ha ez csak csel vala?

Ha a hatalmasb ellenség előtt

Csak egy flankenbevégungot csináltam?

Mert győzni nem reméltem, retiráltam.

KLÁRA.

Valóban, ön pompásan retirál!

Még megszalasztva is bókot csinál.

GIZELLA. *(tréfásan)*

Engem szeret? mért nem vallotta be,

Mielőtt a báró a házhoz jöve?

REJTEI.

Sőt inkább várok, míg eltávozik.

GIZELLA.

Úgy? - tartalék gyanánt maradt ön itt?

REJTEI.

Óh nem! a második hadoszlopul.

Első rohamra a báró nyomul;

S az rendszerint lehull a vár faláról,

Mint a férges gyümölcs az almafáról.

Előnyomulni akkor én fogok,

S a vár fokán az én zászlóm lobog.

KLÁRA.

Csakhogya báró nem siet rohamra.

REJTEI.

Még nem nyilatkozott? - Ezer rakéta!

E harcban engem illet a vezénylet,

És én azonnal rohamot vezénylek.

Ha majd jövend, nagysádtok elvonulván,

S én mintha nagysádtokra várakoznám, -

Hadd jöjjünk össze itt véletlenül.

Majd megleckézem én öt emberül.

Nincs kedvem oly sokáig várakozni! (*Gizellára:*)

Ok nélkül önagságát hírbe hozni!

GIZELLA. (*ijedve*)

Mit? - hírbe hozni!?

REJTEI.

Másról nem beszél

Most senki, minthogy a pár összekél,

S im, ő még száját sem tátotta fel!

KLÁRA. (*elégedett mosollyal*)

De ugye, a világ nem hitte el?

GIZELLA. (*negédesen*)

És hátha semmi sem leend belőle?

REJTEI.

Azért, bárócska, vissza! vagy előre!

Nyilatkozzék ma, kapjon kosarat,

Vagy jobbra át! ne állja utamat.

KLÁRA.

Csak nagy bohó ön!

REJTEI.

Félig tréfa, félig

Komoly való ez. Ha ő megfutamlík,

(*Gizellának kezét csókol*)

Megkérem e szép hófehér kezét, (*Klárahoz:*)

Nagysád már úgysis beleegyezett.

KLÁRA.

Szeretnék önnek úgy felelni mostan,

Mint az órákulum papnői hajdan;

De hirtelen nem jut eszembe semmi.

REJTEI.

S nagysád?

GIZELLA.

Legyen, majd én fogok felelni

„Ha ő nem kap kosarat,

Azt akkor ön sem kaphat.”

REJTEI.

Azaz, ha ő nyer, én sem veszthetek.

GIZELLA.

„Ha kosarat kap ő,
Nem lesz kettő az egy,
S az egy nem lesz kettő.”

REJTEI.

Értem: ha nem lesz a kettő egy pár,
Az egy kosár nem lesz kettős kosár.

GIZELLA.

Óh kérem, ez másképp is érthető:

„Ha kosarat kap ő,
Nem lesz kettő az egy -”

Azaz: ha ketten nem leszünk egyek,

„Az egy nem lesz kettő.”

Azaz: tán akkor férjhez sem megyek.

REJTEI.

Tehát csak a kosarat várhatom?

GIZELLA.

E részben hallgat az orákulom.

INAS. *(jelent)*

Báró Várkövi úr önagysága.

REJTEI.

Jön. Hadd fogadjam én. El, el sietve!

KLÁRA.

Már csak fogadjunk szót. Jer, jer!

(Inashoz:) Bocsásd be

(A hölgyek oldalt, az inas közepén el.)

REJTEI.

Ugy vettem észre, az orákulom

Biztat, ha a bárót eltuszkolom.

Az amaroso megbukott: talán

Könnyebben boldogul az intrikánt.

HATODIK JELENET

Várkövi (jó), Rejtei

VÁRKÖVI. *(az ajtót nyitó inast megnézi)*

Megfoghatatlan! - *(Aztán csudálkozva előre jön.)*

REJTEI.

Ah, isten hozott!

VÁRKÖVI.

Pajtás, mi ez? szólj! - Itt átváltozott,
Ugy látom, minden, még a szolga is.
Hisz ez bűbáj, ez metamorfozis!
Butor- s virágkiállítás ez itt?
Donátfi úr tán nem is itt lakik.

REJTEL.

Kissé korán jöttünk. Légy türelemmel!
Gizella még nem kész a toalettrel.

VÁRKÖVI.

Én azt hívé, nem milliomosok;
Egy ily családnak ez a pompa sok!

REJTEL.

Haj, édes báróm, külszin néha csal!

VÁRKÖVI.

Csak az a kérdés: most csal, vagy előbb csalt?

REJTEL.

S ez nem tetszik neked?

VÁRKÖVI.

Még kérheted?

REJTEL.

S ha ők azt a mi kedvünkért teszik?
Mert ahová báró kezd járogatni,
Ott legalább is grófot kell mutatni.

VÁRKÖVI.

S a bálban? - úgy hercegnő öltözik!

REJTEL.

Ez most korszellem, ez divat, szokás.

VÁRKÖVI.

Az ily korszellem kórság, semmi más.
Csak azt tudnám, mi okból hirdetik,
Hogy jegyben járunk? Többen gratulálnak;
Ki szán, ki gúnyol, ki élceskedik.
Valóban, oly fonák helyzetbe hoztak,
Melyben soká maradnom nem lehet;
Igent nem mondhatok rá, sem nemet.

REJTEL.

Miért bosszant, mi oly természetes?
Nem jársz a házhoz? nem táncolsz vele? -
Ha ellenedre van, ne jőjj ide.

VÁRKÖVI.

Még nem nyilatkozá, s ez nem helyes.

REJTEI.

Félsz, hogy el nem fogadja kezedet?

VÁRKÖVI.

Az még korán van.

REJTEI.

Mert nem szereted.

VÁRKÖVI.

Még csak szemünk szerelmes.

REJTEI.

Ej, a szem

Vasút a szívhez.

VÁRKÖVI.

Meglehet; de nem

Az észhez. S nálam még a szív az aggyal

Szoros viszonyban él távirda által.

REJTEI.

Az ész úgy küldje hozzá sürgönyét,

Mig Ámor a sodronyt nem tépi szét.

VÁRKÖVI.

Hogy érted azt?

REJTEI.

Hogy teoretikus

Vagy a szerelemben, s nincs prakszisod.

Te a szerelmi dalt mint kritikus

Birálgatod, de el nem olvasod.

VÁRKÖVI.

Mind szép, de prózában jobban megértem.

REJTEI.

A téma csiklandós, de megkísértem,

Tán érthetőbbek változatai.

Te vígjátékot kívánsz játszani,

S az egyik főszemélyt nem ismered,

Kivel legtöbb lesz a jeleneted.

Mert oly helyzetbe még nem is téved,

Melyben kifejtve látnád jellemét.

Hogy azt beszélje, amit tudni vágyol,

Neked kell hoznod a végszavakat.

Csalétek nélkül nem fogunk halat.

Te nem veszel grófnőt gazdálkodásból:

Ki tudja, hátha hercegnőt találsz?

Adj csak kezére, majd szívébe látsz.

A nagyravágyás szellemét idézni:

A nagyravágyás nyelvén kell beszélni -

Nem értesz?

VÁRKÖVI.

A tanács fölötté jó!

REJTEI.

És megfordítva is használható.
Én azt Etelkánál tapasztalom.
Én elegáns vagyok és fényűző,
Nekem delnő kell, finom úri nő,
A hamvpipőkét ki nem állhatom!
Etelka, megvallom, tetszett nekem -
Ne szólj! hiába mondasz ellenem:
Ő éppen oly szép, éppen oly mivelt,
S mint az a másik, éppen oly nevelt:
De nincs kedvemre az egyszerűség -
A háziasság. Hogyha eljövök,
Vagy a varró-asztal mellett találtam,
Vagy a konyhában, vagy cselédszobában.
S míg nénje a puctól majd elrepült.
Ő holmi perkál negligében ült.

VÁRKÖVI.

Ez nékem is feltűnt. Oly egyszerű!
S van arcán valami ábrándszerű; -
Szépíti őt e melankólia.

REJTEI.

De nékem nem kell ily Ophélia!

VÁRKÖVI.

Mert nincs eszed! Igaz, nem oly vakító
Szép, mint amaz; de ami több: szelíd s jó!

REJTEI.

De hogyha én ép azt nem állhatom ki!
Csaknem erővel kell a bálba vinni.

VÁRKÖVI.

Boldogtalan! te ennek sem örülsz?

REJTEI.

Patvarba! úgy varróleányt veszek,
Annak még kevesebb igénye lesz. -
Ha valljon nemcsak szenvedés-e ez,
Meg kelle tudnom. - Vannak ilyenek!

VÁRKÖVI.

Nos mit tevé!

REJTEI.

Ugy, példálózva szóltam:
Mily házat tartok, ha megházasodtam.

VÁRKÖVI.

S ő mit szólt rá?

REJTEI.

Hogy úgy tönkrejutok.

VÁRKÖVI.

Azt bölcsen mondta.

REJTEI.

Én rá azt feleltem:

Inkább tiz évig jól s pompásan élni,
Mint százig fösvényül remélni, félni.

VÁRKÖVI.

S ő mit felelt?

REJTEI.

Semmit. Ő hallgatott.

Sokkal szerényebb. De szólt a mama:
„Etelka önnek kosarat adott.” -
E házba többé nem jövök soha!...
Ámbár Gizella a háznál maraszt,
S táncolni fog velem - megmondta azt.

VÁRKÖVI.

Holott öccsétől kosarat kapál?

REJTEI.

Ha nem hiszed, kérdezd meg őt magát.

VÁRKÖVI.

Sokat fogok ma tőle kérdeni.

REJTEI.

Jó, én ide fogom majd küldeni.

VÁRKÖVI.

Te?

REJTEI.

Édes báróm, ígérj hallgatást!
Ha szóltam - hogy mit tégy? azt majd te lásd.

VÁRKÖVI.

Igérek, csak szólj, szólj!

REJTEI.

Ők itt valának.

Midőn te jöttél, akkor távozána.
De engem itt hagytak mint őrszemet;
Óh, nem azért, hogy rád mint őrtüzet
Adjak, hanem hogy feltüzeljelek,
Hogy végre valld be már szerelmedet.

VÁRKÖVI.

Pajtás, mit higgyek rólad, nem tudom.
Megbízta, egyszersmind kikoszorúztak?...
Az egyik félnek itt nagyon ravasznak
Kell lenni! - Melyik az? nem tudhatom.

REJTEI.

Még nem tudod, nem állok-e bosszút?
S nem játszom-é Edmundot *Lear királyból*.
Midőn Edgárdot, e derék fiút
Eltuszkolja az apai háztól? -
Higgy, amit tetszik! Most a cselszövő
Téged jelent be, s majd Gizella jó;
S te megtudod, ha jól fogsz játszani,
Gizella melyik Lear leányai
Közül? az egyszerű Cordélia,
Vagy tán a másik, az a hárpia? (*El.*)

VÁRKÖVI. (*maga*)

Úgy látom, itt velem komédiát
Játszatnak! - Melyik? még nem látom át.
Legyen! de én választok szerepet,
S a vég választja, melyikünk nevet.
Etelkától ez kosarat kapott -
Egykor Gizella tán reményt adott -
És most szeretné köztünk a cserét; -
De még a báró sem veszté esztét.
Igaz, a szív egy kis sebet kapott,
De nem halálost: majd lel balzsamot.

HETEDIK JELENET

Gizella (jó), Várkövi

GIZELLA.

Tehát való?... Most mondja Rejte,
Hogy e teremben tőle elmaradt.

VÁRKÖVI.

Azt készakarva tettem.

GIZELLA.

És miért?

VÁRKÖVI.

Minthogy reméltem -

GIZELLA.

Mit?

VÁRKÖVI.

Nagyságodat
Láthatni egyedül. Én e kegyért
Régóta esdem!

GIZELLA. *(félre)*

Ah, nyilatkozik! *(Hozzá:)*
De kérem, hátha majd unatkozik - *(Leül.)*
Nem mennénk a mamához?

VÁRKÖVI. *(leül)*

Óh igen,
Nagysád parancsol, s én szót fogadok.

GIZELLA.

Azaz - ma oly szórakozott vagyok.

VÁRKÖVI.

Engedje át nekem e szép kezét. *(Kezét csókol.)*

GIZELLA.

Meg sem dicséri toalettemet?

VÁRKÖVI.

Nagysád szépségét több fény illeti.

GIZELLA.

S én attól féltem, hogy kissé túloztam.

VÁRKÖVI.

Legszebb a gyémánt arany foglalatban.

GIZELLA.

Ez bók! ma ön felette udvari.

VÁRKÖVI.

Óh nem; ez nem bók, ez őszinteség.
Megvallom, eddig én úgy képzelém
Nagysádat, mint midőn a drága ék
Váltatlanul vesz uzsorás kezén:
Ma sokkal illőbb polcra téve látnom,
De mégsem ottan, ahol én kívánom.

GIZELLA.

A papa ezt is túlzásnak hiszi.

VÁRKÖVI.

Óh nem! nagysádat még több illeti;
Mert a leánynak rangfokozata
Csak az erény, az ész, a báj, a szépség;
S ez, minthogy mind az ég ajándoka,
Legősibb és legigazibb nemesség.
Nem sértené-e méltán a szemet,
Aranycserépben látni a gyomot?
S ellenkezőleg dudva és szemet
Között a rózsát és liliomot!?

GIZELLA.

Ő hízeleg; jól tudja, hogy mi lányok
Szeretjük azt.

VÁRKÖVI.

Óh, ez nem az! Ha rangot
E földön az igazság osztana,
Fején sugárzanék a korona.

GIZELLA.

Bocsánat! a szépséget elrutítja,
Ha a tükörbe nézve tetszeleg;
Mert az szerénységétől fosztja meg.

VÁRKÖVI. *(félre)*

Ez mind nem igazolja Rejteit! *(Hozzá:)*
Nagysád, örömmel hallom szavait;
Ezek felbátorítanak -

GIZELLA.

És mire? *(Félre:)*
Óh ég, szerelmét mostan vallja be!

VÁRKÖVI.

Nagysád, én szerfölött félénk vagyok;
Atyám örökbe annyit nem hagyott,
Amennyit tőlem egy szép nő kívánhat.

GIZELLA.

Azaz, kit elvesz, az gazdag legyen?

VÁRKÖVI.

Oh nem; de egykor legnagyobb bubánat
Rám nézve az lesz, hogyha kénytelen
Leszek gyanítani, hogy nőm megcsalódott.

GIZELLA.

Nem nézi a szerződést, aki boldog.

VÁRKÖVI.

Legboldogabb frigy házasság között,
Melyet világos szerződés kötött.

GIZELLA.

Legelső pontja a szív.

VÁRKÖVI.

Az üres szó; -
Bevezetés - sőt a legutolsó.
Azt a szerződés meg sem említi.
S valóban azt nagyon bölcsen teszi;
Az annyit érne: „Add te a napot,
Tőlem cserébe a holdat kapod!” -
A szív saját magának birtoka;
Igérjük, mégsem adjuk azt oda.

A pár örök hűséget esküszik, de
Azért szívét megtartja mindenik.

GIZELLA.

De némaságra kárhoztatva nincs;
Szolgája a nyelv; s bár elásott kincs,
A lángja felvetődik a szemén.

VÁRKÖVI.

Csak óramutató a nyelv s a szem;
A szív órája másképp üt belül,
S a tábla más számot mutat kívül.

GIZELLA.

Ez a sok aggály s kétely azt mutatja,
Hogy önt a szépnem megcsalá gyakorta.

VÁRKÖVI.

Még nem szerettem; de azt sem szeretném,
Hogy nőm csalódjék. És azért, midőn én
Azt mondom: Add cserébe jobbodat!
Én nem szorítom össze markomat.
Hanem kitárom, és megmutatom,
Mi jár kezemmel.

GIZELLA.

Ah, most már tudom!
Nejétől éppoly nyíltságot kíván;
S előbb megkérdi: mi a hozomány?

VÁRKÖVI.

Ments isten! én szegény nőt keresek;
De tudnia kell, akit elveszek,
Mit várhat tőlem.

GIZELLA.

S ön nem képzeli,
Hogy önt magáért is szerethetik? *(Félre:)*
No, hogyha erre sem nyilatkozik!...

VÁRKÖVI. *(félre)*

Lelkemre, rágalmazta Rejteit!

GIZELLA. *(félre)*

Nem szól; ah, ez nagyon bátortalan! - *(Hozzá:)*
Egy részben, báró ur, igaza van:
A nővilágban most a fényüzés
Határt nem ismer. Nincs különbözés;
A kézművesné elvesztvén esztét,
Majmolja a gazdag bankár nejét;
S a köznemesség is a fejedelmi
Nők pompájával óhajt versenyezni.

VÁRKÖVI.

Ah, ez az, amitől én rettegek!

GIZELLA.

De vannak ebben is kivételek.
Van, aki tudja, rangja mit kíván,
S fényűzve csorbát nem ejt birtokán.
Például -

VÁRKÖVI.

Nagysád.

GIZELLA.

Nem szólok mirólunk.
Mi eddig a világtól elvonultunk.
Atyám megsokszorozta vagyonát.
Nem is Donátfi ő, hanem - Donát!
Vegyük például báró Vértinét:
Ő megtartá mindig mérsékletét.
E részben a báróné mintakép.

VÁRKÖVI. *(félre)*

Most mindjárt a kerékvágásba lép.

GIZELLA.

A téli szezont Pesten tölti el;
Csak egyszer ad hetenként szoarét;
Egész jövedelmét nem költi el;
Egy equipage-t tart s egy páholy felét.

VÁRKÖVI. *(félre)*

Adjunk kezére! - *(Hozzá:)* Vértiné fukar.
Pest és divat! Nevetség! Mit akar
Ő Pesten? Párizs s London a divat!
Pesten mulatni! - ah, mily gondolat!

GIZELLA.

Igaz, Párizs közel van, a vasút
Köt össze. Most könnyebben odajut
A főnemesség, mint jószágira,
Midőn felázik az Alföld sara.
És néha hasznos is külföldön élni,
És gazdaságos. Hallottam beszélni:
Az angol lord ha eladósodik,
A kontinensre jó és utazik.

VÁRKÖVI.

Gazdálkodásból épp azért az én nőm
Párizs- s Londonban töltse a telet. -
S hol töltik a nyarat? miféle fürdőn?

GIZELLA.

Anyám Füredre készül.

VÁRKÖVI.

Ah Füred!

Fidonc!

GIZELLA.

Hisz én is mondtam a mamának,
Ott majd a krémből senkit sem találnak.

VÁRKÖVI.

Legfeljebb Vértiné megy még oda,
Az is, mivel közel van birtoka.
Ő honn marad, s nyáron falun lakik
Az ősi lakban, és unatkozik.
Mit is tehet mást az ember falun,
Hol mást, magát éltet, mindent megun?
Én ekkorig külföldön utazám;
Jószágimat hogy kissé rendbe hozzam,
Pár hónapig otthon falun lakám; -
Alig vártam, hogy Pestet újra lássam!

GIZELLA.

No ezzel én is éppen úgy vagyok.
Falun csak egyszer tölték pár napot,
S megvallom -

VÁRKÖVI.

Hogy megúnta ott magát.

GIZELLA.

Én nem találtam fel Árkádiát.
Lefestve szép lehet, de a való
Egyhangúsága szörnyen úntató.
Jobb Pesten!

VÁRKÖVI.

Pest!?! Pestnek nincs más, mint pora!
Látszik, hogy Pesten túl még nem vala.
Ha egyszer Párizst, Londont fogja látni,
Unottnak fogja Pestet is találni.
Párizshoz képest - csak falu ez a Pest!

GIZELLA. *(lelkesülten)*

Ah, úgy van! Én Párizst választanám!

VÁRKÖVI. *(félre)*

Jó, hogy tudom! *(Hozzá:)* Én Pesten nem lakom,
Mihelyt lehet, azonnal elhagyom. -
S képzelje, Vértiné - Elmondjam-é?

GIZELLA.

Kíváncsivá tett; mit tesz Vértiné?

VÁRKÖVI.

Mit? a szakácsot számoltatja meg,
Sőt néha a konyhába is lemegy;
Mert udvarmestert fősvény tartani.
S ez már valódi botrány!

GIZELLA.

Úgy a mi
Etelkánkhoz hasonlít ő.

VÁRKÖVI. *(érdekelten)*
Valóban? -

GIZELLA.

Minden cselédet számadásra von.

VÁRKÖVI.

De csak reménylem, nagysád nem - ?

GIZELLA.

Fidonc!

VÁRKÖVI. *(félre)*

S én azt a gyöngyöt eddig meg se láttam!
(Hozzá:) S képzelje Vértinét falun! Előre
Retteg s fut mindenik cseléd előle;
S azzal ijesztik egymást nyáron át:
Jön a báróné!

GIZELLA. *(nevet)*

A mumus jön!

VÁRKÖVI.

Úgy van! -

Csináltak is felőle adomát,
Meg is jelent a kalendáriomban.
Estélyein ha a fíndzsát veszi
A vendég, azt mindig hozzáteszi:
Ha nagysád kegyesen megengedi! -
(jelentőséggel:)
Így lesznek a delnők gúny tárgyai!

GIZELLA.

Pedig nem oly nehéz a gúnyt kerülni.

VÁRKÖVI.

Dehogy! csak rá kell a divatra ülni;
Könnyű e szárnyas paripán repülni!
Csak a sörényét kell két kézre fogni;
Mert néha az embert le szokta dobni. -
(Nevet:) No lássa, minket is hogy elragadt!

GIZELLA.

Jó kedve van.

VÁRKÖVI.

A báróné jutott
Eszembe!

GIZELLA. *(nevetve)*

A mumus jön!

VÁRKÖVI. *(tréfálódzva)*

Úgy futok!

Hogy rám ijesztett! - Ha kérnem szabad,
Szeretnék nagyságánál tisztelegni.

GIZELLA.

Óh kérem - *(Félre:)* A mamával fog beszélni!

VÁRKÖVI.

Im, a sors megelőzte vágyamat.

NYOLCADIK JELENET

Donátfi, Klára, Etelka, Rejtei (jönnek); Várkövi, Gizella

KLÁRA.

Báró úr!

VÁRKÖVI.

Nagysád! *(Kezet csókol.)* Donátfi úr!

(Kezet szorít, Etelka felé meghajtja magát:)

Kisasszony!

(Félre:) Mi ez? Minő halvány és szomorú!

KLÁRA. *(ezalatt kérdőleg nézett Gizellára, az nemmel felelt)*

Báró úr, nem neheztel? annyira

Elfoglalának a ház gondjai -

VÁRKÖVI.

Óh kérem, én hálával tartozom;

Ez életemnek legjobb napja volt.

KLÁRA.

Ah!

GIZELLA. *(félre)*

Szólni fog - tán mennem illenék!?

VÁRKÖVI.

Csupán ez volt képes fájdalommat

Enyhitni, melyet most kell érzennem!

KLÁRA. *(mosolyogva, mintha nem értené)*

Fájdalmat? S ki okozta azt?

VÁRKÖVI.

A sors;

Nagyságotok nem is képzelhetik,

Mily boldog voltam ez igénytelen,

E csöndes házi körben; s mily nehéz

E percben válnom!

KLÁRA.

Válni?!

GIZELLA.

Ön?

DONÁTFI.

Mi ez?

VÁRKÖVI.

El kell utaznom.

DONÁTFI.

Úgy? jószágira?

KLÁRA.

De ott, reméljük, nem soká marad?

GIZELLA.

S ha szépen kérnök!?

VÁRKÖVI.

Messzebb és tovább:

Két évre Amerikába utazom.

REJTEI. *(félre)*

Győztem! *(Általános csend.)*

KLÁRA. *(alig jöhet lélegzethez)*

Két évre?!

GIZELLA. *(félre)*

Szenvedetlen ember!

DONÁTFI. *(félre, nagyot fúj))*

Ez sok!

VÁRKÖVI.

Engedjék, hogy búcsút vegyek!

KLÁRA. *(a legnagyobb zavarral)*

Óh kérem - tessék! -

(Gizellához titkon:) Örömet mutass!

DONÁTFI. *(félre)*

Megüt a guta!

VÁRKÖVI. *(Etelkát nézve, félre)*

Óh ég! mintha sirból

Vennék ki!

KLÁRA.

Minthogy oly nagy útra készül,

Nem illenék önt visszatartanunk.

VÁRKÖVI. *(mint előbb)*

Könnyek szemében! Óh, még látjuk egymást!

S ha e legszebb gyöngyök valódiak,

Ugy megtaláltam, amit vesztve hittem! *(Bók; el.)*

REJTEI. *(félre)*

Jobb innen futni, míg a zivatar lesz! *(El.)*

ETELKA. *(félre)*
Szegény Gizella! mily boldogtalan lesz! *(El.)*

DONÁTFI.
Gizella, hagyj magunkra!

KLÁRA. *(félve férje haragjától)*
Itt maradsz!

DONÁTFI.
Ördög pokol, menj!

GIZELLA. *(haragtól sírva)*
Óh édes papa,
Ezért kár volna bosszankodnia,
Én nem szerettem a bárót soha! *(El.)*

KILENCEDIK JELENET

Klára, Donátfi

DONÁTFI. *(kihívólag)*
Nos, Klára asszony!

KLÁRA.
Én vagyok oka? -
Csak azt tettem, amit te helybehagytál;
Hiszen te vagy, nem én, a ház ura.

DONÁTFI.
Ugy? Ez vigasztal? Úr vagyok a háznál!
Na jó! a pictus masculus helyett
Eztán valódi háziúr leszek!
Az equipage-t azonnal eladom!
Kocsist, inast, egy szálíg elcsapom;
A régi bútort a zsidópiarcon
Akármi agióval visszaváltom;
Az újakat elárvereztetem,
S a sok komornát mind elkergetem!

KLÁRA.
Igazságod van, férjem, jól teszed!

DONÁTFI.
Nincs és nem is volt igazam nekem!
Nem jól teszem, de mégis megteszem!
Több bálba nem mentek!

KLÁRA.
Helyes okod van!
Sőt, én csudálkozom, hogy haragodban
Ezzel beéred! Én, ha neked volnék,
Az ablakon minden bútort kidobnék,
Inast, kocsist, komornát sorra vernék.

Kivált a háziúrral összevesznék;
Mert ők okozták! kelle tudniok,
Hogy ez a csúf báró utazni fog.
Hisz azt előre tudta minden ember,
Hogy ez a báró házasodni nem mer!

DONÁTFI.

Ugy van; csak én valék oly oktalan!
Ugy van; több férfi nincs is a világon,
A bárócskával mind elútazik,
Több bál nem is lesz; Pest ezzel kihalt, rom;
Ezentul senki sem házasodik.

DONÁTFI.

Miattam adhat száz bált Pest-Buda;
Én nem adok pénzt, s nem mentek oda!

KLÁRA.

S te az első pert nem vesztetted el?

DONÁTFI.

S aztán?

KLÁRA.

S nem éppen így dühösködél?

DONÁTFI.

Igy!

KLÁRA.

S a diplomádat nem tépted el?
Silenciáriussá nem levél?

DONÁTFI.

Mért lettem volna oly eszeveszett?

KLÁRA.

No, minthogy az első per elveszett!

DONÁTFI.

A második pert megnyertem.

KLÁRA.

Talán

Mi is megnyernők a másodikát;
De a mi diplománkat tépjük össze.

DONÁTFI.

Nem értem e finom célzást.

KLÁRA.

Te persze,

Hogyha ez első fórumon veszejtesz,
Nem appellálsz.

DONÁTFI.

Szép, szép! De mit jelent ez?

KLÁRA.

Hogy a mi diplománk leányaid
Szépsége; a mi fórumunk a bál;
Terminusunk a farsang végeig
Tart; s még csak a prima instancián
Vesztettük el a pert, - s te most betiltod
Az appellátát.

DONÁTFI.

Késő appellálnod,
Nincs már kliens.

KLÁRA.

Az összes férfi-nem
Ellen visszük mi a pert, kedvesem.
Például, megmaradt még Rejtei.

DONÁTFI.

Hisz öt Etelka nem szenvedheti.

KLÁRA.

De ő megsúgta, hogyha visszalépend
A báró, ő Gizellát kéri meg.

DONÁTFI.

De hát ki ő?

KLÁRA.

Ki? aki minden évben
Ötezret ad ki.

DONÁTFI.

S te azt elhiszed?
Előbb be kell azt bizonyítani.

KLÁRA.

Óh, arra föl lehet szólítani;
De hátha ő kérdezni azt találja:
Mi lesz a mi Gizellánk hozománya?!

DONÁTFI.

Mi? tízezer forint.

KLÁRA.

Annak kamatja
Ötszáz forint. De persze homlokunkra
Van az felírva! Azt hiszik ugyan,
Hogy e szám mellett még két nulla van,
De dobra kell azt ütni! Csak maradjunk
Mi itthon, majd itthon marad leányunk.

DONÁTFI. *(elkeseredve)*

Nem bánom - én kezeimet mosom!
Oh mennyi költség! s ha elgondolom,
Hogy terved tán mégis dugába dül!

KLÁRA.

Etelka bálba nem megy; eszerint
A bál most csak félannyiba kerül;
S ez, per négy bál, több mint ezer forint.
Ezt meggazdálkodtuk, s ez is haszon.

DONÁTFI.

Tartsd meg, e hasznod én néked adom!

HARMADIK FELVONÁS

(Az előbbi terem.)

ELSŐ JELENET

Rejte, inas (jönnek)

REJTEI. *(igen szerényen)*

Nem lenne szíves bejelenteni? *(Inas balra el.)*

Mint a mennykőcsapás, oly gyors e válság!

De olyan is ez a váltóadósság,

Mint a lavína, gyorsan fut alá,

S mindig nagyobb lesz. A hitelezők

Roszsabbak a szűnyognál; nem csupán

Csipnek, hanem meg is csipetnek ők.

Otthon miattuk nem maradhatok,

Azért miként gerilla harcolok;

Bujdosva mint elítélt száműzött

Pest-Buda rengeteg utcáiban,

A kávéházak barlangjaiban,

S a bálozások ingoványi közt -

Szalónias szegény legény vagyok!

Ne kérde senki, hány hét a világ?

Nekem csak egy nap; holnap megbukom.

Túléltek a hódítás fénykorát:

Csak államcsíny segíthet a bajon.

Kesztyűm elveszté tiszta jellemét,

Az ingem az ártatlanság színét.

Most már az óra, gyűrű láthatatlan,

Mellény, topány, kabát változhatatlan.

Most oda fognak csakhamar betenni,

Ahol könnyű be-, de nehéz kimenni.

Az ingyenszállás s koszt felette jó;

A jó is rossz, ha fel nem mondható.

INAS. *(visszajő)*

A nagyságos asszonynak a feje fáj;

Gizella kisasszony szívesen látja. *(El.)*

REJTEI.

A sors kedvez! Derülj ki homlokom,

Hisz nincs rád írva, mivel tartozom! *(El balra.)*

MÁSODIK JELENET

Donátfi, Etelka (jönnek jobbról)

DONÁTFI.

Éjjel miféle lótás és futás volt?

ETELKA.

A bálból jöttek vissza.

DONÁTFI.

Oly hamar?

ETELKA.

Anyám a bálban főfájást kapott.

DONÁTFI.

S ezt most mondjátok?

ETELKA.

Megtiltá anyám.

DONÁTFI.

Csak nem beteg?

ETELKA.

Nem, de rossz kedve van.

DONÁTFI.

Talán rosszúl mulattak?

ETELKA.

Nem tudom;

De valaminek történni kellett,
Mert megjövé, szemén könny rezegett,
Gyöngédeden kebléhez szoritott,
S okos jó gyermekének szólított -
S azt rég nem tette.

DONÁTFI. *(megöleli)*

Az vagy, angyalom,

Okos jó gyermek!

ETELKA.

S a legboldogabb,

Mert szüleim szeretnek!

DONÁTFI.

Nem vagy az,

Mert úgy nem volnál oly bús, hallgató!

ETELKA.

Az már természetem -

DONÁTFI.

Nem, nem!

ETELKA.

Anyám jó! -

(*Félre:*) Miért is oly rossz, áruló e szem!?

(*Elsiet.*)

HARMADIK JELENET

Klára (jő), Donátfi

KLÁRA. (*egyszerűen öltözve*)

Jó reggelt!

DONÁTFI. (*elébe megy*)

Klárikám, beteg valál?

KLÁRA. (*keblére borul*)

Óh nem, de a bál!...

DONÁTFI.

Rosszul múlatál?

KLÁRA.

Óh, vajha rád hallgattam volna mindig!

DONÁTFI.

S én vajha ne hallgattam volna rád!

KLÁRA.

Óh, csak ne kérdezz! Mondd fel e lakást,

Adjunk el mindent, bútort, equipage-t!

Több bálban nem látsz; nem nekünk való;

Rám nézve tegnap volt a hamvazó.

Fejemre hamvat kéne hintenem!

DONÁTFI.

Mi ez, mi történt, Klárikám? hiszen

Igy bűnbánó Magdolna sem beszélt.

Dél lesz, s te még fel sem öltözködél?

KLÁRA.

Eszemre tértem!

DONÁTFI.

Végre! - Hála isten!

KLÁRA.

Az álarcos bál gyógyított ki tegnap.

DONÁTFI.

Lám, nemcsak víz-, hanem bálkúra is van.

KLÁRA.

Dorgálj! Megérdemlem!

DONÁTFI.

S nem mondanád,
Minek köszönjem e csodák csodáját?

KLÁRA.

Én jót akartam -

DONÁTFI.

Csakhogy sokba van!

KLÁRA.

Megkaptam a leckét, lakoltam érte!

DONÁTFI.

Mondd el, talán nekem is szólt a lecke.

KLÁRA.

Jótekonny álarcos bál tartatott -

DONÁTFI.

A jótekonyság a legfőbb erény,
Így bálban is erényből voltatok.

KLÁRA.

Páholyt hozattunk. S hogy a báli fényt
Emeljük, pompás maszkokul menénk;
Én és Gizella, s a mi Várinénk.
Ah, kincsem, hogyha láttál volna minket,
Mint perzsa nőket! fényes jelmezinket!
Mely a kis lábat úgy kiemeli,
S a termet bájjait csak sejteti!...
Hidd el, midőn lementünk a terembe;
Midőn megláttak, el voltak bűvölve;
Csak egy szemük volt, s az minket csodált.
Pest még nem látott három ily csodát!
Az ifjuság mindjárt körülrajongott;
Ki hozzánk juthatott, az volt a boldog.
A bók özönlött, az élc pattogott,
A bál királynője Gizella volt!...

DONÁTFI. *(megfogja kezét)*

Csak lassan! Előbb recitíva lesz.

KLÁRA. *(bánatosan)*

Hadd el barátom, mindjárt vége lesz! -
Mig ők ketten sétáltak a teremben,
Én egy földszintpáholy alatt pihentem.
Ezen páholyban minket emlegettek.
Én visszanéztem. Fényes társaság volt;
A férfiak nálunk is megjelentek,
Midőn bált adtunk. Köztük Vízi Ádolf,
Ki szemben mindenütt kitüntetett -
S im, képzeld!

DONÁTFI.

Megszólt a hátad megett.

KLÁRA.

A többiek velünk szuttyongaták -

DONÁTFI.

S ő nem védett?

KLÁRA. *(sírva)*

Úgy szokta a libát

A róka védni. Azt mondá, libák

Vagyunk, akik még azt sem látjuk át,

Hogy ők csupán tréfát üznek velünk.

Hogy a magas körökbe tolakodtunk -

S ott táncprodukciókat ad leányunk -

S jaj annak, akit mi karon csipünk! -

Képzeld! megszóltak a bálunk miatt -

Hogy verbuváltuk az arszlánokat,

Kötéllel fogtuk. - Hogy a francia

Pezsgő magyar volt. - Úgye, nem igaz?

DONÁTFI.

Gazdálkodásból közte volt biz az

Egy-két üveg -

KLÁRA. *(felpattanva)*

Volt?! Te vagy az oka!

Tudtam!

DONÁTFI.

Na Klári! ez recitíva! -

S csak a pezsgő ellen volt kifogás?

KLÁRA. *(ismét bánatosan)*

Óh, az csekélység! képzeld! ránk fogák -

Hogy a báróra hálókat veténk ki,

De ő magát nem hagyta megfogatni.

DONÁTFI.

De édes Klárikám, hisz ez valóság!

KLÁRA. *(kifakadva)*

De már bocsáss meg, az csak sült hazugság,

Hogy most Etelkát bálba csak azért

Nem visszük -

DONÁTFI.

Mert ő rég észére tért.

KLÁRA.

Dehogy! mivel már nem telik mitőlünk;

Mert eddig már mindent magunkra vettünk,

S ez rágalom! - Hát még az adoma,

Melyet miránk az egyik kohola,

S amin jóízűt kacagott a többi. -

DONÁTFI.

Mondd el, talán én is fogok kacagni.

KLÁRA.

Hogy két leányunkkal mi úgy teszünk,
Mint amikor két kortesnek csak egy pár
Csizmája volt: kettőt nem vihetünk
A bálba, mert nincs pénz, azért csak egy jár.

DONÁTFI.

Ahá, tudom már azt az adomát!
Kocsin vitték őket tisztújításra,
S csak az egyiknek volt egy pár csizmája:
S ők a világot úgy bolondíták,
Hogy mindenik félcsizmát visele,
És a szekérről azt lógázta le. - *(Kacag.)*

KLÁRA.

Pedig nem úgy van, s ez bosszant! Etelka
Nem megy, mivel nem óhajt menni bálba.
Ez mind hazugság! mégis semmivé tett, *(bánatosan:)*
Mert a magas körök rajtunk nevetnek! -
De ami legjobban fáj: az egyik
Azt állította - s hitte mindenik -
Hogy összes birtokunk harmincezer
Forintra sem megy - s ez végképp lever!

DONÁTFI.

Hisz ez igaz.

KLÁRA.

S ennek te vagy oka;
Ezt tőled tudja.

DONÁTFI.

Ez recitíva!

KLÁRA.

Ez fáj! Ha hallgatsz, azt hinnék felőlünk,
Hogy azon összeg évi jövedelmünk.

DONÁTFI.

Ha mondtam, akkor mondtam azt neki,
Midőn még nem akartuk a világot -
Vagyis magunkat így bolondítani.

KLÁRA.

Most vége! E hír végképpen levágott!
Azok előtt vagyunk gúny tárgyai,
Kiknek leginkább vágytunk tetszeni.
Én nem megyek több bálba az idén!

DONÁTFI.

Mindig felejtet: holnap húshagyó kedd.

KLÁRA.

Nem; a jövő évben sem megyek én!

DONÁTFI.

Köszönd istennek, hogy álarc alatt
Ily szépen megtudók az igazat.

KLÁRA.

De hogyha fele sem igaz!

DONÁTFI.

Elég

Nekünk az is, ha elhiszik felét.

KLÁRA.

Azért sem ülnek rajtunk győzedelmet!

DONÁTFI.

Ej, ej! a kúra mégsem gyógyított meg?

KLÁRA.

Igaz! - de hogyha ez mind - Igazad van!...

(Kitörve ellene:)

Mért is nem vagy te férfi? úr a házban?

Ha ostromlunk, ellent kell állanod!

DONÁTFI.

Ne félj, ezentul szirt leszek, kemény!

KLÁRA. *(szelídülve)*

Ugy, édes kincsem! - De még van remény;

Mit sem vesztettünk; itt van Rejte.

DONÁTFI.

Jaj-jaj, ne is említsd!

KLÁRA.

Ő szereti

Leányodat; gazdag, s nőül veszi.

DONÁTFI. *(haraggal)*

Szeretném látni! Egy oly semmiházi!

KLÁRA. *(szintúgy)*

Előbb be kell azt bizonyítanod!

DONÁTFI.

Én bizonyítsak?!

KLÁRA.

S hogyha nem tudod

Bebizonyítani, mért vagy ellene?

Mért bánol oly méltatlanul vele,

Mint a világ velünk bánt?

DONÁTFI.

Éppen az;

Ha ő is: fenn az ernyő, nincsen kas?!

KLÁRA.

Te a szerencsét lábbal tapodod! -
De ha mint kérő jön -

DONÁTFI. *(eréllyel)*

Hozzám fogod
Őt küldni.

KLÁRA.

Nem ily házi zsarnokot - !

DONÁTFI.

Ej Klárikám! megint recitíválsz!

KLÁRA.

Jó, megteendem, mit tőlem kívánsz;
De sokkal inkább szeretted Gizellát,
Mintsem világos ésszel át ne látnád,
Lányunk minő házasságot mulaszt -
Főképp, ha én is jónak látom azt!

NEGYESEDIK JELENET

Etelka (jő), előbbiek

ETELKA.

Atyám, két úr van itt.

DONÁTFI.

Nem ismered?

ETELKA.

Hajhászok lesznek, úgy hiszem.

DONÁTFI.

Megyek.

Váltóadósság lesz alkalmasint. *(El.)*

KLÁRA. *(félre)*

Gizellával kell szólnom. Rejteit

Elhanyagolta. Nincs mit válogatni. *(El.)*

ÖTÖDIK JELENET

Etelka (egyedül, az ablakhoz megy)

ETELKA.

Szeles leány! im, még az ablakot
Sem zárta jól be. Aztán nem csoda,
Hogy a fa úgy fogy. - Óh isten! Ez ő!
(Az ablaktól elugrik:)
A báró! - Eszerint nem utazott el.

Az csak ürügy volt. Többé nem akart
A házhoz járni. Ah, szegény Gizella,
Ha ezt megtudja, mily rosszúl fog esni!
De tán csalódtam! - *(Ablakhoz megy.)*

Mert én tegnap is
Őt véltem látni, és - nem ő vala. -
Ő az! - Mi ez? - áttér - e házba jön. -
Talán igaz volt, s útról jött haza.
S most ide jó: - Gizellát szereti; -
Óh, bár úgy volna! Mily boldog leend
Az én Gizellám! Hasztalan tagadja,
Ő mégis legjobban tetszik neki -

INAS. *(jelenti)*

Báró Várkövi úr önagysága. *(El.)*

ETELKA.

Óh isten! ide jó. - Elfussak-e? -
Gizellát hívom. - Már késő!

HATODIK JELENET

Etelka, Várkövi

VÁRKÖVI. *(jó, zavarodva)*

Bocsánat!

Lélegzetem a lépcsőn elszorúlt.

ETELKA.

Báró ur - kérem - majd inkább anyámhoz
Fogom vezetni.

VÁRKÖVI.

Sőt ellenkezőleg;

A sorsot áldom, mely először is
E rég kívánt szerencsét adja meg.

ETELKA.

Azt hittük, báró úr elútazott.

VÁRKÖVI.

Akartam; hogyha útamat nem állják.

ETELKA.

Ennek leginkább fog örvideni
Anyám - s Gizella.

VÁRKÖVI.

S nagysád.

ETELKA.

Én? - nem értem.

VÁRKÖVI.

Szabad nyíltan s őszintén szólanom?

ETELKA.

Kérem!

VÁRKÖVI.

S mért járjak mellék-úton?

Hisz végre is legjobb az egyenes út.

Midőn bucsúztam, a nagysád szemében

Két drága gyöngyöt láttam rezegni. -

ETELKA.

Az - ön csalódott - rosszul látta azt.

VÁRKÖVI.

Jól láttam én azt; és higgyen nekem,

E könny szivemre a legsúlyosabb

Terhül nehézkedett, és útamat

Egész tengerrel árasztotta el.

ETELKA.

Nyiltabban szólva: e könny indokát

Ha sejti, önt gyöngédebbnek hiszem -

S nem fogja magyarázatát kívánni.

VÁRKÖVI.

Oh nem; de mást sug a remény fülembé.

ETELKA. *(sietve)*

Nehogy gyanússá válják e könnyű,

Bevallom, hogy Gizellát illeté.

Okát ön fogja tudni.

VÁRKÖVI.

Akkor is

Drágák valának, mert e gyöngyszemek

A jó testvért legszebben ékiték.

De bár nevéssen ki - én is hiú

Vagyok, hiú, mint minden éveimben -

E könnynek én más magyarázatot

Adtam; ha tán csalódtam, bűnhödöm!

ETELKA.

Kétségkívül csalódott.

VÁRKÖVI.

Mért siet

Ezen gyanút cáfolni? ez teszi

Gyanússá; s ez ad új reményt nekem!

ETELKA.

Reményt? - Bocsásson meg, megint nem értem.

VÁRKÖVI.

Éppen azért, nehogy gyöngédtelen
Legyek, csupán talányban szólhatok,
Nem mondom el, hogyan történt szivemben
E változás: De halvány arca volt,
S a könny szemében, mik feledteték
A rózsárcot s ragyogó szemet -
Azóta szeretem!

ETELKA.

Felejt, hogy
Gizella testvérének mondja ezt!?

VÁRKÖVI.

Gizella engem nem szeretett soha!

ETELKA.

Ön félreérti - tán rágalmazák -

VÁRKÖVI.

Nem; ezt tulajdon ajkáról tudom.

ETELKA.

Ne higgyen annak; mást mondott nekem.

VÁRKÖVI.

Ugy nincs remény! Ugy ön sem ismeri,
Mi a valódi tiszta szerelem! -
Ha ő szeretne, nem lett volna folyvást
Vidám, enyelgő és hódoltató.
Ő éppen úgy táncolt, s a bókokat
Oly örömet hallá, mint azelőtt.

ETELKA.

Kiméljen azzal, hogy kiméli őt.

VÁRKÖVI.

Hisz én azért őt nem hibáztatom.
De meg kell győznöm, hogy nem bántja őt,
Ha tán azért reményem teljesül.

ETELKA.

S oly bárgyunak tart, hogy többnek hiszem
Mindezt üres bóknál? - Ön akkor is
Látott, beszélt velem, s mást szeretett.
E változás gyorsabb, mintsem hihetnők.

VÁRKÖVI.

Nem olyan gyors, mint hinné; mert azon
Nap óta majd mindennap láttam őt,
Elmondatám magamnak szavait.
Valóban szörnyüképp bűnös vagyok.
Mert kémszemekkel hálóztam körül.
De higgye el, mindez csak énnekem
Ártott - mert így támadt e szenvedély!

ETELKA.

Látott? - azóta bálban nem valék.

VÁRKÖVI.

Ez fő erénye volt. S én nem is ott
Kerestem önt; hanem - ki fog nevetni!
De föltevém, hogy nem fogok hazudni. -
Midőn piacra vásárolni ment,
Inkognitó, én mint fejedelem,
Vagy inkább, mint szerelmes kis diák,
Nyomában voltam, s végig hallgatám,
Mint alkudott egy óranegyedig
Egy-egy kofával. Láttam, a cseléd
Karján kosárral mint zsémbeskedék:
„Menjünk kisasszony! Nem szégyenli, annyit
Alkudni!” -

ETELKA.

Báró úr, reám pirít!

VÁRKÖVI.

Ellenkezőleg, ez is fő erény
Előttem, mert kissé fősvény vagyok.
És láttam aztán, mért fősvénykedik
E kis gazdasszony, s hogy mért alkuszik
Élet-halálra egypár garasért:
Mert amit ekkép meggazdálkodott,
A koldusok közt osztogatta el.
S midőn bevégzé a vásárt, haza-
Küldötte a cselédet a kosárral.
És én azon törtem most fejemet,
Hová fog menni kis gazdasszonyunk?
Kétségkívül barátnőt látogat meg,
Hogy ami szívét nyomja, elcsevegje?
Óh nem! templomba ment. Utána mentem,
Együtt imádtuk, s tán egy gondolattal
Az Istent, tán ugyanazon szavakkal.
Eltávozott; de arcán látható volt,
Hogy megkönnyebbült szívvel megy haza:
De én nehézült szívvel váltam el;
Mert e perctől szerettem, igazán,
Mélyen s örökre! - Engem ez kötött le;
S ha a bálokra, fényűzésre gondol,
Meg fogja érteni: mi oldozott fel. -
És most tanítson meg, hogy nyerhetem meg
Az ön szívét is!

ETELKA.

Az nem oly nehéz...

Ne várjon tőlem nyiltabb vallomást,
Mert a multért pirulnom kellene,

Jobbnak hisz, mint amilyen én vagyok.
Erénynek látta, ami gyöngeség volt.
Én nem szerettem úgy testvéremet,
Mint véli - mert - *(elfordított arccal:)*
mindig szerettem önt!

VÁRKÖVI.
És mégis titkolá! - volt ereje
Titkolni? volt ereje lemondani?
Legszebb erénye volt, mit legnagyobb
Bűnének tartott! - Atyjától szabad
Kezét megkérnem?

ETELKA.
Báró úr, hiszi,
Hogy ez Gizellának nem fogna fájni?

VÁRKÖVI.
Talán hiúságát megsértheti,
De nem szerelmét! mert hitem szerint
Gizella nem szerelmes senkibe.
Az álgyöngédség áldozatai
Miért legyünk mi? s boldogtalanok
Azáltal, ami őt sem boldogítja?
Vagy édesanyjával szóljunk előbb? -

ETELKA.
Nem, nem; atyámmal.

VÁRKÖVI. *(kezet csókol)*
Úgy hozzá megyek. *(El.)*

ETELKA. *(maga)*
Óh, csak Gizellának ne fájna ez!
De amit érzett, az nem szerelem:
Vagy az nem az, amit én érezek!

HETEDIK JELENET

Gizella, Etelka

GIZELLA. *(jő)*
A báró itt van - Terka súgta meg.

ETELKA.
Itt volt.

GIZELLA.
Volt? Elment?

ETELKA.
Nem.

GIZELLA.
Hol van tehát?

ETELKA.

Atyánkhoz ment.

GIZELLA.

Atyánkhoz? - Tudtam én!

ETELKA.

- - Mit? Óh szólj!

GIZELLA.

Hogy visszatér, s nem oly könnyen felejt!

ETELKA. *(félre)*

Ha ez való, engem kétségbeejt!

GIZELLA.

Elútazott, s a mágnes visszavonta.

ETELKA.

Ha tán csalódol, s nem az hozta vissza?

GIZELLA.

Hiszen szeret -

ETELKA.

S te? - Tán nem szereted?

GIZELLA.

Inkább a báró, mint e Rejtei.

Ámbár van több is. Például Vizi

Majd megbolondul, oly nagyon szeret.

Aztán a város, mely most azt hiszi,

Hogy ő hagyott el, mérgelődni fog,

Látván, hogy mégis báróné vagyok!

ETELKA.

S ha ő másért jött volna?

GIZELLA.

Azt hiszed?

ETELKA.

Ez új csalódás fajna-é neked?

GIZELLA.

Én és kétségbeesni!? - Nem vesz el?

Ugy e szegény bárót sajnálni kell;

Mert többet vesz, mint én nyernék vele.

Sőt - csak választanom ne kellene! -

S így is - galambkedélyemnek köszönje,

Ha a kosártól meg leend kimélve.

Ah, csak az a Rejtei volna más; -

Oly jólesnék most a kosáradás!

ETELKA. *(félre)*

Sértett hiúság ez, nem szerelem. *(El.)*

NYOLCADIK JELENET

Klára, Rejtei (jönnek), Gizella

KLÁRA.

Kedves Gizellám, ő nyilatkozott -

GIZELLA.

Szokás szerint bókokkal halmozott.

Nem más az ily bók, mint virágbokréta:

Elvesszük azt, de ritkán tesszük el.

REJTEI.

Kedves nagysád, s ha most nem volna tréfa?

Ha most komolyan léptem volna fel?

GIZELLA.

Majd máskor! Farsang van: még most kacagjon!

REJTEI.

Ne szóljon így, mert bátorságom elhagy.

GIZELLA.

Ej, oly ijesztő rém vagyok, hogy oly nagy

Bátorság kell ahhoz?

REJTEI.

Úgy van, kisasszony,
Mert e szavától függ élet-halálom!

KLÁRA.

Hallgasd ki végre!

GIZELLA. *(nevetve)*

Élet és halál
Van a kockán?! Siessen, el talál
Különben késni!

REJTEI.

Tudja, hogy imádom!
Midőn a báró kezdett -

GIZELLA.

Ön imád?
Tudom; de ne felejtse e szavát! -
Tudják-e, hogy a báró visszatért?

REJTEI.

Mi gondom -

GIZELLA.

Apropos! mit is beszélt
Felőlünk a világ?

REJTEI.

Hogy kosarat
Kapott.

GIZELLA.

Még nem; de kaphat.

REJTEI.

Kéz alatt

Én hírlelém azt.

GIZELLA.

Ön mutatta bé;

Valóban ezt nem okosan tévé.

REJTEI.

Előre tudtam, hogy nem oly veszélyes.

Az ily ösváriak nagyon hasonlók

Várromjaikhoz. Távolról regényes

Látványok ők, közélről szánni méltók,

Lakván előítélet baglyai,

S a gögnek füláncos kigyójai.

KLÁRA.

Igaz! kik azt hiszik, mert gazdagok,

Egyébbel már nem is kell bírniok!

REJTEI.

Gazdag? - a báró gazdag? - az lehetne,

Ha az adósság kevesebbre menne.

Nagysád! midőn az ily ösváriak

Magas romok közül leszállanak,

S alantabb régiókban keresik

A nőt; keresik, ami nincs nekik:

A pénzt; és szabadulni vágnak attól,

Ami sok is van: adósságaiktól.

Mert most a váltók és a szóbeli

Rövid perek az ég mennykövei;

Éppúgy sujtják a kastély urait,

Mint azt, ki völgyben őrzi barmait.

Most mind szatócsok, kalmárok vagyunk;

Szemünk a mérlegen kell tartanunk,

Hogy a bevétel súlyegyenbe legyen

A kiadással a két serpenyőben.

Ha több a kiadás csak egy szemerrel,

Ha az csak egy hajszálnyival lebillen,

A légbe röppen az egész bevétel.

Mert az adósság úgy nő, mint a láncszem,

Egy-egy nullával nyúlik minden évben.

Mert átkozott a prolongáció,

Azáltal lesz százból egy millió.

Van példa rá! Azért én ötezernél

Nem költök többet.

KLÁRA.

Annyiból megél
Egy kis család.

GIZELLA.

Ah, mily mulattató,
Váltójogból ez a prelekció!
Atyám ügyvéd, s a lány bosszankodik,
Ha apja mesterségét említik.

KLÁRA.

Ő ezzel azt akarja mondani -

GIZELLA.

Hogy ötezer forint is valami.

REJTEI.

Ments isten! Én megkérem szép kezét -

GIZELLA.

Ha arra majd én felhatalmazom.

KLÁRA. *(Rejteikhez)*

Megleptük őt. Engedjen szólanom;
Én majd meggyőzőm szívét és esztét.

REJTEI. *(zsebkendővel törölve szemeit)*

Elfojtnak úgy is szűmnek árjai! *(Hátravonul.)*

GIZELLA.

Anyám, mit gondol? Én és Rejteik!

KLÁRA.

Tán azt hiszed, hogy mi gazdagok vagyunk?

GIZELLA.

Amit mamácska mondott, azt hiszem:
Atyám dús gazdag, s még mi várhatunk;
S én ezt az embert nem szenvedhetem!

KLÁRA.

Csalódás volt; atyád majdnem szegény -

GIZELLA.

Úgy mit jelent ez a fejedelmi fény?
S anyám azt véli, ezzel rám ijeszt?
Én mind Etelkának hagyandom ezt;
A hozományt én nélkülözhetem. *(Azok jönnek.)*
Mindjárt meglátja, hogy azt tehetem!

KLÁRA. *(félre)*

Én ástam a vermet magunk alatt!

REJTEI. *(félre)*

Most értem! mellőz e vágytárs miatt!

KILENCEDIK JELENET

Donátfi, Várkövi, Etelka (már előbb jöttek), előbbiek

GIZELLA. *(anyjához, Várkövit mutatva súsja)*

Egy kis meglepetés!

KLÁRA.

Ah, Várkövi!?

GIZELLA. *(súsja)*

Ezért kapott kosarat Rejte!

KLÁRA.

Okos gyerek vagy!

DONÁTFI.

Kedves feleség,

Örömhír! a báró lányunk kezét

Megkérte.

KLÁRA.

Ez valóban meglepő!

GIZELLA. *(félre)*

S ha kosarat adnék!

REJTEI. *(félre)*

Tudta, hogy ő

Van a játékban!

VÁRKÖVI. *(Etelkát anyjához vezeti)*

Áldásért esengünk!

Donátfi úr már megáldotta frigyünk.

KLÁRA. *(bámulva és örömmel)*

Mi? mit? - Etelka?! - Báró úr, valóban

Ez oly váratlan, mintha álom volna!

REJTEI. *(félre)*

No most majd én is jó leszek neki!

DONÁTFI.

Épp így csudálkoztam; de Várkövi

Megmagyarázta -

VÁRKÖVI.

Hogy szerettük egymást!

KLÁRA.

De hát miért volt e nagy titkolódás?

GIZELLA.

Rossz testvér, nem volt hozzám bizodalma!

(Megöleli.)

Nem! legjobb testvér széles e világon! *(Súsja:)*

Mert most belátom, most tisztán megértem,

Te áldozat akartál lenni értem!

E kis csalódás nem fáj énnekem. *(A báróhoz:)*
Szeresse őt úgy, mint én szeretem!

KLÁRA.

Báró ur, hogyha mindez nemcsak álom,
Akkor boldog csalódás, s én megáldom!

REJTEI. *(félre)*

Rajtunk a sor! - Kérem nagysádtokat,
Hogy az áldással gazdálkodjanak,
Annak felére én tartok igényt -

GIZELLA.

Előbb engedjen engem szólanom.
Nekem negyedrészt áldás nem elég,
S így a féláldást meg nem oszthatom.

KLÁRA. *(titkon)*

De miután -

GIZELLA. *(szintúgy)*

Még jobbat is kapok.

DONÁTFI. *(Rejteikhez)*

Őn azt hiszi, hogy én gazdag vagyok?

REJTEI.

Óh kérem, arra én nem gondolok.

DONÁTFI.

De minthogy a Gizella hozománya
Csak tízezer forint lesz, ön belátja -

REJTEI.

Oh kérem; én és a nagylelkűség
Egy nap születünk.

DONÁTFI.

Önnek az elég

Csak másfél évre volna. Miután
Ön minden évben négy-ötezret ad ki,
S miután csak tízezer a hozomány,
S öntől előbb négyezret kell levonni;
Több nem marad, csak hatezer forint.

REJTEI.

Tőlem levonni?!

DONÁTFI. *(egy csomó váltót mutat)*

E váltók szerint -

Most kaptam. - S minthogy ön nem tud fizetni,
Becsés személyét fogjuk még ma kérni.

REJTEI. *(magában)*

Leányát kérem, s ím - ő engemet kér!

KLÁRA.

De hát mi ez?

REJTEI.

Az álarc mit sem ér,
Ha a farsang lejár. Váltóm lejárt,
S konok hitelezőm engem bezár.

KLÁRA.

Ön minket eszerint csak ámitott?!

REJTEI.

Bocsánat! itt csak én lőttem bakot.
Én lepke voltam, fényes külsejű,
Csapongó, s éppoly rövid életű.
A fény s divat szerelme felkapott,
De Spitzenberger a földhöz csapott.
(*Gizellára nézve:*)

Azt hittem, Ámor majd uj röptet ad;
De hajh, az is csak elpergelte szárnyamat!
(*Donátfihoz:*)

De tennék egy okos ajánlatot.
Ha Spitzenberger engem becsukat,
Naponként egy húszast kell adnia,
S a pénzét mégsem kapja meg soha;
De hogyha nem csukat be, megmarad
Az a húszas; azt naponként adja ki
Százhusz percentre: így törlesztheti
Az én adósságom pár év alatt.

VÁRKÖVI.

Barátocskám, tán jobb lesz e tanács:
Szived nem romlott, tudsz is valamit;
Keress magadnak jobb alkalmazást:
Gazdálkodjál, mert csak az gazdagít.

REJTEI.

Ez Spitzenbergertől meg nem szabadit!

VÁRKÖVI.

Műszóval: én majd arranzsírozom.

REJTEI.

Óh szabadíts meg ettől a gonosztól;
Több kísértetbe nem hoz, fogadom!

KLÁRA. (*Donátfihoz halkán*)

Barátom, légy ur a háznál magad;
Látom, neked volt mindig igazad.

DONÁTFI.

Bölcs férj vagyok én a teóriába',
De gyöngé in praxi! De tán okúltunk;
S a súlyegyent, melyen fennáll Evrópa,
Mi is fenntartjuk - csak ne tántorodjunk!

A LELENC

Népszínmű, 1863

SZEMÉLYEK

Szentesi Nagy István, falusi rektor
Sára, neje
Bertók, gyermekük
Erzsi, gyermekük
Julcsa, gyermekük
Kotori falusi jegyző
Zsuzsánna, neje
Toncsi, leányuk
Beregi Ferenc, jegyző egy másik faluban
Bokori, ispán
Földesiné
Matild, leánya
Szintei Jenő
Péter, komornyik
Megyei hadnagy
Írnok
Kisbíró
Pali
Bandi, parasztsuhanc
Pista, parasztsuhanc
Urasági cselédek
Lakodalmas nép, cselédek, örök

Történik: az első felvonást Pesten, Földesiné előszobájában; a második néhány hónappal később, falun, Nagy István háza előtt; a harmadik négy évvel később ugyanott, Nagy István udvarán; a negyedik a másik faluban.

ELSŐ FELVONÁS

(Csinos előszoba. Középen kettős ajtó, melyen át terembe láthatni. Jobbra nagy ajtó a lépcsőre. Balra kisebb ajtó a cselédszobába vezet. Balra elől asztal, szék, az ajtón túl fogas. Jobbra ülő padok. Jobbra-balra a nézőtől vétélik.)

ELSŐ JELENET

Julcsa (az asztalnál ül és varr), *Péter* (galambösz, egészen feketében a középajtón jő)

PÉTER. *(az ajtót félig megnyitva, meghajtja magát)* Igenis, nagyságos asszonyom! *(Kilép az ajtón, gondosan betéve maga után. Julcsához lép.)* Maga az új komorna?

JULCSA. Én vagyok, uram.

PÉTER. Maradjon gyermekem; folytassa munkáját. *(Magában:)* Mennyire hasonlít hozzá! - Én Péter vagyok, a nagyságos úr komornyika, a ház mindenese. Hogy hívják?

JULCSA. Julcsának.

PÉTER. Az én lányom is Julcsa volt, de Julie-nek hívták - vajha ne hívták volna! A nagyságos asszony rám bízta, hogy a szolgálatba beavassam. Kedves gyermekem, itt jó helye lesz; becsülje meg. Innen nem egy leány ment már férjhez, s ő nagyságok szép hozományt adtak velök. Mert ők, amily kegyesek és jók, éppen oly jótékony bőkezűek. - Vajha az én szegény Julcsám is itt szolgált volna. - Vannak szülei, vagy talán árva?

JULCSA. Nem vagyok árva.

PÉTER. Honnan való?

JULCSA. Erdélyből.

PÉTER. És oly messziről jött Pestre?

JULCSA. Nem; atyám most a Tisza mellett lakik.

PÉTER. Mi kényszeríté, hogy elhagyja az atyai házat és szolgálatba álljon?

JULCSA. A szegénység, a nyomor. Atyám Erdélyben rektor volt, de el kelle hagynia állomását.

PÉTER. Elmozdították?

JULCSA. Nem, önként hagyta el.

PÉTER. De csak volt valami oka?

JULCSA. Volt, de azt nem mondhatom meg.

PÉTER. Miért?

JULCSA. Mert nem akarom, hogy atyámat kinevessék, s az ő története csak ránk nézve szomorú. Ő kenyér nélkül maradt, hajléktalanul s remény nélkül bujdosott; még betevő falatja sem volt. Mi leányai csak terhére lettünk volna, azért nénémme szolgálni jöttünk, hogy magunkon és rajtuk is segítsünk.

PÉTER. Szegény gyermekek!

JULCSA. Már esztendeje vagyunk Pesten - még esztendeig akarunk szolgálni.

PÉTER. Akkor visszamennék?

JULCSA. *(szemlesütve)* Én - nem tudom - de Erzsike visszamegy; mert atyám azóta ismét kapott állomást. Nem oly jövedelmező, mint az előbbi; - de Erzsike is szerez valamit - én is segíteni fogom - Isten megsegít mindnyájunkat.

PÉTER. A leányasszonyka tehát nem megy haza?

JULCSA. Nem.

PÉTER. *(megfogja kezét atyai jószággal)* Gyermeke, ha teheti, menjen vissza minél előbb szüleihez.

JULCSA. Miért?

PÉTER. Ily korban a leánynak legszükségesebb az anyai oltalom. Ön szép, fiatal és tapasztalatlan. Szépsége csábító másokra, fiatalsága magára nézve. S lássa, arcáról olvasom, hogy szíve érzékenyebb és gyöngébb, mint másoké. Az ily szótalan, méla tekintetű leányok hamarabb lesznek boldogtalanok, mint azon vidám, pajzán gyermekek, akik mélyebben nem is tudnak érezni. - Belőlem szomorú tapasztalás beszél! - Az én Julcsám is ilyen volt; anyját akkor veszté el, midőn legnagyobb szüksége lett volna rá, ő is szolgálni ment - és - *(Szünet.)*

JULCSA. *(szorongva)* Mi történt vele?

PÉTER. *(tompán)* Elcsábították - megcsalták - elhagyták.

JULCSA. *(aggályosan nézi)* Lehet-e oly gonosztevő?!

PÉTER. Szeretett - hitt - s meghalt.

JULCSA. *(elszorult lélegzettel)* Meghalt bánatában?...

PÉTER. Óh nem! - A székelyen ölte meg - meghalt a székelyen miatt. - Anyjának tán megvallotta volna, nekem nem merte. - Hogy székelyt ne hozzon fejemre, a Dunába ölte magát.

JULCSA. Óh, Isten! *(A székbe roskad.)*

PÉTER. De önt ez nagyon is meghatja; - óh, bocsásson meg. Ha fiatal lányt látok, nem állhatom meg, hogy el ne mondjam e gyász esetet. Lelkiismeretem parancsolja!

JULCSA. Köszönöm szíves részvételét, *(magát megnyugtatóan akarva, vidáman feláll)* de nem minden férfi oly semmirekellő - nem, nem! Hisz akkor a világ sem volna más, mint egy nagy kígyófészek!

PÉTER. *(szelíd jószággal)* Kedves gyermekem, míg fiatal, ám higgye a világot paradicsomnak; örüljön az életnek, szakassza ártatlan virágait; de ne feledje, hogy a paradicsomnak is volt egy fája, mely mindnyájunknak halált termelt. - Elég ennyi!... Aztán néha nézzen ősz fejemre is, s jusson eszébe, hogy nem a kor fehérité meg - hanem boldogtalan leányom!

JULCSA. *(elfordította róla szemét, magában már előbb megdöbbenve)* Ha úgy volna!

PÉTER. *(egészen más hangon, vidáman és élénken)* S most hallja kötelességét. A család három tagból áll. Cseléd sincs több a háznál. Az urat én szolgálom egyedül. Ő fényes hivatalt visel, de a fényűzést nem szereti. Nem hivatala után él, de hivatal nélkül nem élhet, mert megszokta a munkát. A leányasszonyka csupán a nagyságos asszonyt és a kisasszonyt szolgálja. Ne féljen, sok dolga nem lesz. Korán kelnek, gyorsan öltöznek. A tisztogatás sem sok fáradságba kerül, mert itt senki sem szemetel, s a rend és tisztaság folytonos. Ekkor aztán leülhet varróasztalához, s ha tetszik, varrhat pénzért másoknak is. Ezt önagyságuk nem ellenzik, sőt

szeretik. Ha csengetnek, bemegy, ha jó valaki, bejelenti. Sem barát, sem barátnő nem járhat a házhoz - természetesen Erzsikét kivéve. Őnagyságuk minden este a színházba mennek. Ez a házirend. Hogy a nagyságos asszony a legkegyesebb úrnő s a kisasszony valódi angyal, azt mondanom sem kell, azt tapasztalni fogja. Ha pedig tanácsra lesz szüksége, tekintsen úgy, mint édesatyját. *(El balra.)*

JULCSA. *(magában; mintha rossz eszméitől szabadulni akarna, néhány lépést tesz)* Ah, mily dőreség! - benne kétkedni? Ez volna a legnagyobb bűnöm. E jó öreg nem ismeri őt; nem nézett szemébe, mely lelkének tükre; nem hallá esküit, melyek a legbuzgóbb imádkozások. - S végre is könnyű ősz fejjel, fagyos szívvel tanácsolni; de ah, ha az ő szavát hallom - ha kezemet fogja - nem, nem, elég hallanom lépteit, hogy feledjek kívülre mindent; mindent, mintha csak ketten volnánk e világon. *(Csókolja.)* Ujjamon a gyűrűje - az égben az esküje s én ne higgyek neki?! *(A munkához ül, megnyugtatóan magát.)* Szegény jó öreg, szánlak, de én bízom s nem rettegek.

MÁSODIK JELENET

Erzsike (jobbról jön), előbbi

ERZSIKE. *(bekukkant)* Vajon jó helyütt járok-e?

JULCSA. *(ülve marad)* Erzsike, te vagy?

ERZSIKE. *(bejön)* Én hát! Egyszerre ide találtam, mihelyt a házmesterné azt mondta: zwajti Stuk, stigi türi, rex. Ládd, mennyit profitíroztam már.

JULCSA. S kitől tudtad meg, hogy itt lakom?

ERZSIKE. Zsuzsival találkoztam.

JULCSA. Melyikkel?

ERZSIKE. A Karvasiék Zsuzsijával; tudod, akinek oly pici szeme s oly nagy krinolinja van.

JULCSA. Emlékszem, annak mondtam, mert nem találtalak otthon.

ERZSIKE. Óh, ott ne is keress többé.

JULCSA. Hogyhogy?

ERZSIKE. Ma reggel óta facér vagyok.

JULCSA. Hogyan? - hisz nagyon jó helyed volt.

ERZSIKE. Jobbat kívánni sem lehetett volna.

JULCSA. Hát miért hagytad el?

ERZSIKE. Az úrfi miatt. Emlékszel arra a nyurga fiúra, aki a gangon mindig a cselédszoba előtt járt fel s alá, mint valami silbak? Kezében könyv volt, de amellől mindig felém pislogott. De hisz, ne lett volna csak a mi úrfink! Hanem hát ezt csak eltértem. Hadd nézzen, gondolám, majd jóllakik vele, s abba hagyja. Hogyisne! Sőt kurázsit kapott, s mikor a szobákat vixoltam, valahányszor elment mellettem, mindig azt mondta: Uh! Beh szép maga, Erzsike! - Szép hát, látod, ha van szemed - gondolám, de félvállról istenesen lenéztem. Azt hittem, ez majd észére hozza. Dehogy hozta; pár nap múlva megcsippentette arcomat, s azt mondta: Jaj lelkem, Erzsike! De már ekkor én sem voltam rest, hanem a partvissel ujjára koppintottam, hogy mindjárt bekapta, s azt nyögte, hogy *(vastag hangon)* jaj!... De ezzel sem érte be, másnap

hátam mögé lopódkodott s meg akart csókolni, de erre aztán én úgy a képére fotografíroztam a tenyeremet, hogy mindjárt a magáét tette a helyére. Azt hiszed, ez elijesztette? Óh, dehogy! Másnap még tola-kodóbb kezdett lenni. No, ekkor aztán befutottam a nagyságos mamához, s elmondtam mindent. A nagyságos asszony megdicsért; azt mondta, derék, becsületes, jó leány vagyok; de a vége mégis az lett, hogy kifizette egész havi bére-met, adott pompás, jó bizonyítványt s azt tanácsolta, hogy menjek oda szolgálni, ahol nincsenek úrfiak, mert nagyon is szép vagyok.

JULCSA. Szegény Erzsike!

ERZSIKE. Se baj, van már helyem, holnap beállítok. Az effélére mindig készen kell lennünk, a rózsának azért van tövise, hogy védje magát. - Óh, engem nem szed rá senki. Inkább nevezzenek vad macskának, mint szelíd cicusnak. - Nem azért jöttem én Pestre! Óh, tudom én, ha végigmegyek az utcán, utánam néznek, *(negédesen:)* de én észre sem veszem! A háznál is mindig találkozik egy-kettő, akinek egyéb dolga sincs, mint utánam leskelődni. De hisz, édes cukros úrfiaim és uraim - Pesten rám nézve nem existál férfiú. Esztendő múlva hazamegyek, akkor majd tessék utánam jönni, tessék akkor járni a házhoz, ha anyám is ott lesz - ott aztán akár meg is kérhetik kezemet; s én fogadom, nem leszek válogatós, de itt, ezer seprő és vasaló, félre az útból!

JULCSA. Mindig jó kedved van.

ERZSIKE. Hogyne volna; szívem könnyű, a ládám nehéz, a fiókja sem üres; szolgállok szüleimért és magamért. Ha Jákob szolgálhatott tizennégy esztendeig, hogy két feleséget kapjon, csak én is szolgálhatok két évig, hogy majd egy férjet kapjak. - De igaz, hát levelet mégsem kaptál hazulról?

JULCSA. De igen - szinte feledtem. *(Feláll - köténye zsebéből kiveszi, átadja.)* Itt van.

ERZSIKE. Szinte feledted? - te rossz leány. *(A levelet csókolja.)* Óh, kedves atyuskám! - kedves mamuskám! *(A címet nézi fontos képpel.)* „Ezen levele-met ajánlom nemes nemzeti Szentesi Nagy Julianna és Erzsébet leányaimnak.” Hallod, milyen híres a mi famíliánk, predikátumunk is van: nemes Szentesi! *(A levelet olvassa.)* „Kedves leányaim! Most utolszor írok hozzátok - (Mi ez? Csak nem beteg?) - Ezen teljes titulátúrával - (vagy úgy!) - itt csupán mint Szentesi Istvánt ismernek. Tudjátok, mily nagy okom van, hogy itt senki se ismerjen rám.” (Szegény atyus! A palacsintás történet miatt.) „Hiszen ha megtudnák, hogy én vagyok az a szerencsétlen Nagy István, innen is bujdosnom kellene. Azért ti is nevezzétek magatokat egyszerűen Szentesieknek.” (Szegény atyus! Azt hiszi, hogy itt van nekünk más nevünk, mint Julcsa, Erzsi, Panni, Sári, Zsuzsi!) „Mi, hála Istennek, egészségesek vagyunk, de Bertók bátyátok most is régi javíthatatlan; már megint nem bírunk vele; félek, hogy nemsokára szégyent s gyalázatot hoz fejünkre, s akkor miatta el kell bujdosnom.” (Szegény atyus! Gyerme-kkorában nem kellett volna elkényeztetni! De hisz, ha nekem valaha fia ad az Isten, egyik kezemben kalács, másikban virgács lesz.) - *(Újra olvasni akar:)* De lássuk tovább!

JULCSA. Ne olvasd tovább, vidd magaddal.

ERZSIKE. De hát mi van benne?

JULCSA. Semmi. Jó tanácsok. Atyai oktatások. Én már könyv nélkül tudom.

ERZSIKE. Szegény atyus, hogy félt! *(Megfogja kezét.)* Pedig ugye Julcsa, nincs oka, mert mi szívünkben - de nini, micsoda gyűrű ez ujjadon?

JULCSA. *(elfordulva)* Ez - ez - jegygyűrűm.

ERZSIKE. *(elképedve)* Jegygyűrűd? Hát ez már mi? Hát mióta - és kivel jársz te jegyben?

JULCSA. Egy ifjúval.

ERZSIKE. Azt tudom, hogy nem is leánnyal! De hát ki ő? Hol termett?

JULCSA. Ő egy szegény tanuló, ki most végzi az iskolát.

ERZSIKE. Most végzi, s máris a házasságon kezdi?

JULCSA. Óh, neki már van hivatal ígérve.

ERZSIKE. Julcsa, aperte kimondom: ez nekem sehogy sem tetszik.

JULCSA. Ő szeret.

ERZSIKE. Természetesen te is?

JULCSA. Jobban életemnél!

ERZSIKE. De hát hol ismerkedtél meg vele?

JULCSA. A bálban.

ERZSIKE. Bálban? *(Szörnyűködve:)* Teremtő istenem - hát te bálban is voltál!

JULCSA. Csak egyszer, Josefín vitt magával.

ERZSIKE. De, de - hisz te minderről nekem eddig egy szót sem szóltál!

JULCSA. Jenő kért, hogy tartsam titokban, mert szülei elleneznék.

ERZSIKE. Elleneznék? - te mégis elfogadtad jegygyűrűjét?

JULCSA. Ha hivatalt kap, nem ellenezhetik.

ERZSIKE. *(határozottan)* Julcsa, azt mondom, ennek vess véget! - ebből nem lesz jó!

JULCSA. Nem lehet.

ERZSIKE. Nem lehet? Dehogyan lehet, csak akard.

JULCSA. Szeretem, s nélküle meghalok.

ERZSIKE. Mikor lesz az esküvőd?

JULCSA. Két hónap múlva.

ERZSIKE. Úgy, hát menj haza tüstént, a te helyed most már otthon van.

JULCSA. Nem lehet.

ERZSIKE. Nem lehet?!

JULCSA. Jenő úgy akarja.

ERZSIKE. Úgy akarja? Úgy hát írjuk meg haza tüstént.

JULCSA. *(élénken)* Nem, nem - ha szeretsz, egy betűt se írk; ládd, ez ok nélkül aggódtatná szüleinket.

ERZSIKE. Jól van, tedd, amit jónak látsz! *(Sírva fakad.)* E perctől leveszem rólad kezeimet. Te megcsaltál, nem volt hozzám bizalmad; de ne feledd, hogy oly becsületes atyád van, aki a szegénynek még csak árnyékát sem volt képes eltűnri, ki elhagyta állomását, bujdosó lett, csupán azért, mert egyszer kinevették hallgatói. - Ne feledd azt se, hogy ha ez ifjú megszegné szavát, annak szégyene tán a sírba vinné. - Rosszabbat nem is gondolok! Azért jobb is, ha nem írjuk meg. - Isten veled! Könnyű szívvel jöttem - de most egy malomkövel távozom. Az ég bocsássa meg neked, hogy nem bíztál bennem! *(Megy.)*

JULCSA. Erzsikém! *(Öleli.)* Hidd el, ő nem csal meg, ő a földkerekségen a legbecsületesebb, legjobb ember.

ERZSIKE. *(sírva)* Jó, jó - bízzál benne jobban, mint bennem! *(Elsiet.)*

JULCSA. *(egyedül)* Én nem tudom, ma mindenki rémíteni akar, *(sugárzó arccal:)* de szívem hite rendületlen, mint a szikla - hiszen ha ezt meg bírnátok ingatni, akkor az élet omlanék össze.

HARMADIK JELENET

Matild (középen), előbbi, (később) Földesiné

MATILD. Julcsa! Ugye az a neve?

JULCSA. Igenis az, kisasszony.

MATILD. *(megnézi - magában)* Szelíd, jó leánynak látszik, nagyon jó képe van.

JULCSA. Parancsol a kisasszony?

MATILD. Igen, azaz tulajdonképp semmit - de mégis, ha Szintei jön, őt nem szükséges bejelenteni. Ismeri maga Szinteit?

JULCSA. Nem ismerem.

MATILD. Nem ismeri? Hiszen Szintei az én jegyesem!

JULCSA. Értem, kisasszony.

MATILD. De örüljön hát neki maga is!

JULCSA. Én.

MATILD. No igen, mert én szeretném, hogy az egész világ csak erről beszélne, csak ennek örülne! Látja, még az öreg Péternek sem hagytam addig békét, míg nem örvendezett; pedig az soha még csak nem is mosolyog.

JULCSA. A kisasszony igen boldog.

MATILD. Boldog? Ez a szó kevés! Én örült vagyok! *(Elfordulva:)* Julcsa, menjen csak, nézzon le a lépcsőn - nézze meg.

JULCSA. Mit, kisasszony?

MATILD. Hogy nem jön-e?

JULCSA. De ha nem ismerem.

MATILD. Mindjárt meg fogja ismerni, lehetetlen meg nem ismernie, mert olyan szép ember nincs a világon! Csak menjen! - de zaj nélkül, mert a mama megpirongatna, úgyis mindig dorgál, hogy túlságosan is szeretem. Csak menjen! *(Julcsa el jobbra, mindjárt vissza.)* Már hat óra, s mégsem jön. Aztán mindjárt a színházba megyünk. - Ah, pedig annyi mondandóm van. - De hát mit is mondok neki? Tudom is én - ez magától szokott jönni. - *(Julcsa visszajön.)* Nos, ugye jön?

JULCSA. Nem, a lépcső üres.

MATILD. *(könnyeit törli)* Nem jön? Hol késik? Óh, én boldogtalan! Bizonyosan baja történt? De a mama sohase hisz nekem! Oda kellett volna küldeni! Jenő ily soká nem késett soha - soha!

JULCSA. Jenőnek hívják?

MATILD. Hát még maga azt sem tudta? Hívhatják-e másképp, mint Jenőnek!? -

FÖLDESINÉ. *(belül középén)* Matild!

MATILD. Mindjárt, mama! - Ah - hallja, léptek, - ezek az ő léptei - ez ő.

JULCSA. *(félre - örvendve)* E léptek nem az ő Jenőjének léptei! Ezeket én jól ismerem!

FÖLDESINÉ. Matild!

MATILD. Mindjárt megyek! - *(lassan:)* csak Jenőt várom!...

FÖLDESINÉ. *(az ajtóban megjelen)* Ejnye, ejnye, te rossz leány! -

MATILD. Hiszen ő jön, már itt van. *(Az ajtó nyílik.)*

NEGVEDIK JELENET

Jenő, előbbiek

MATILD. Jenő! *(Nyakába ugrik.)*

JULCSA. *(roskadozva)* Jenő!

FÖLDESINÉ. Jöjjön, jöjjön édes fiam. Matild már nem lelte helyét.

JENŐ. *(Julcsát meglátva, megretten - félre.)* Ő itt?

MATILD. *(vezetve nevet és ugrál)* Nem igaz - a mama várta, nem én. - No itt van a jó madár! Fogja, mama. *(Azok el a középajtón - Julcsához visszajövet, szelesen:)* Ez az én jegyesem. *(Elsiet középén.)*

JULCSA. *(egyedül)* Ez nem lehet - ez nem ő - hasonló - de nem ő. - Ha szólott volna, mindjárt megismertem volna, hogy más. Az ő jegyese? - S az én jeggyűrűm? - Nem - nem - ez káprázat! *(A középajtóhoz siet - hallgatódzva:)* A leány beszél - kérdezi - ah, mennyi kérdést halmoz össze - ő egyre sem bír felelni. Ó hallgass, hallgass el végre, hadd szóljon ő - úgy, úgy! Mért nem felel? Ah - most - a hangja is! Ez ő! *(Összeroskad.)*

ÖTÖDIK JELENET

Péter (balról), előbbi

PÉTER. Mit csinál itt, gyermekem?

JULCSA. *(felvándorogva)* Én!? Semmit.

PÉTER. De hisz összeroskadt - ön beteg? *(Fölemeli.)* Egészen kikelt színéből - ön remeg.

JULCSA. Én? - Nem - óh nem!

PÉTER. *(vezeti előre)* Ah, mily vad tekintet - mi baja? -

JULCSA. *(nevetni erőlködik)* Nekem? - semmi - mi volna? - néha szédülök - elmúlik - *(Belül csengetés.)*

PÉTER. Csengetnek. Maradjon... Majd bemegyek én helyette. *(El középen.)*

JULCSA. *(magában - kitörve felpattan)* S én tűrjem ezt? Berohanok, megmondom, hogy ez nem Szintei, ez nem is Jenő, - ez egy nyomorult gazember, aki megcsalt engem, megcsalja ez ártatlan jó leányt - ha-ha-ha - ártatlan, akit ő szeret?! Jó - aki őt szereti?!

PÉTER. *(visszajő)* Színházba mennek. Bérkocsi kell. Maradjon, majd hozok én. *(El jobbra.)*

JULCSA. *(magában)* De hátha kényszerítik? Ha szülei ehhez kényszerítik? Ha éppen e teremtmény az, ki miatt titkolódnia kell? - Hah, úgy van, úgy! Azért késett most is, mert nem szereti - nekem soha sem kell várnom, mert engem szeret! - enyém a szíve, enyém, nem a tettek? S engem még megrendített hitemben együgyűségem - hiszen ez olyan kézzelfogható igazság. Nyugodt leszek. Még azt hinné, nem bízom benne, mosolygok - nem, csak hidegen - nem - az nyugtalanítaná. Lássá, hogy hiszek neki.

HATODIK JELENET

Földesiné, Matild, Jenő (jönnek), előbbi

FÖLDESINÉ. *(elől jön)* A kocsi alatt van - jer Matild!

MATILD. Megyünk, mama.

FÖLDESINÉ. *(menve)* Julcsa, ha elmentünk, az ajtót be kell zárni. Kilenc előtt semmi esetre sem jövünk haza. *(A jobb ajtón el.)*

MATILD. *(jön)* Jenő! De jöjjön hát. *(Megy.)*

JENŐ. *(jön - sietve Julcsához)* Megyek! Visszatérek - szólanunk kell. *(El jobbra.)*

JULCSA. *(a legnagyobb örömmel)* Úgy van, úgy, ő nem csalt meg - ő visszatér - ő szeret!

HETEDIK JELENET

Péter (jön jobbról), Julcsa

PÉTER. Elmentek. Nos, gyermekem, jobban van?

JULCSA. Óh, egészen jól.

PÉTER. Hála Isten. Talán sokat is varr, azért szédül. Menjen a friss levegőre.

JULCSA. Nem, nem, itthon maradok. E munkát be kell végeznem. Legyen nyugodt, már semmi, éppen semmi bajom sincs.

PÉTER. Jól van, gyermekem; de ha mégis elmenne, ne vigye magával a kulcsot - szólítson, szobámban leszek. *(El balra.)*

JULCSA. Ah; jó, hogy elment - ez ő.

NYOLCADIK JELENET

Jenő (jobbról), Julcsa

JENŐ. Csendesen! Egyedül van?

JULCSA. Egyedül.

JENŐ. Nincs senki közel?

JULCSA. Nincs.

JENŐ. De semmi, ha jönne valaki, talállok ürügyet, mintha kesztyűmet feledtem volna itt. *(Lehúzza kesztyűjét s eldugja.)*

JULCSA. De hát miért nem nevezel „te”-nek?

JENŐ. Hallgasson meg. Meg kell értenünk egymást. Én nem tudom, mily balsors vezette e házba. Ez kényszerít előbb nyilatkoznom, mint akartam. E házat el kell hagynia.

JULCSA. El fogom hagyni. De mi joggal nevezi e leány jegyesének?

JENŐ. Ő, teljes joggal -

JULCSA. *(tompá sikoltással)* S én? Ki vagyok akkor én?

JENŐ. Értsen meg jól; én nem hagyom el önt, gondoskodni fogok róla, - ezentúl szolgálnia sem kell, én gazdag vagyok.

JULCSA. *(kitörve)* Mit ér nekem a világ minden kincse szerelme nélkül!?

JENŐ. Szerettem én is, de -

JULCSA. Csak szeretett?

JENŐ. De a viszonyunk köztünk meg kell szűnni.

JULCSA. *(félíg sírva, félíg iszonyodva nézi)* Ah, ne szóljon így, hisz így elváltozik képe - így nem beszél Jenő - így gyűlölni fogom.

JENŐ. Szüleim akarják e házasságot.

JULCSA. *(felörvendve)* Csak szülei?

JENŐ. Ez összeköttetéstől függ fényes jövőndöm.

JULCSA. *(elszorulva)* S az én jövőndöm? -

JENŐ. S végre, én Matildot szeretem.

JULCSA. *(székbe roskad)* Szereti - s nekem tett esküi?

JENŐ. Azoknak nem kellett volna hinnie.

JULCSA. *(feláll végerőlködéssel)* S e gyűrű?

JENŐ. Ajándék volt.

JULCSA. Önnek hát nincs hite, nincs becsülete, nincs szíve, nincs istene?

JENŐ. Az mind van, hisz mondom, nem hagyom el, gondoskodom róla, jövőjét biztosítom; ez kötelességem, mint becsületes embernek.

JULCSA. *(kacagva)* Becsületes ember? Szegénynek hazudta magát, hazudta, hogy szeret, hazudta, hogy nőül vesz - hazug volt minden szava, s mégis ő azt mondja, hogy becsületes ember!

JENŐ. Igaz lelkemből bánom, hogy tettem, bár jóvátehetném.

JULCSA. Jóváteszi, hisz más vezet oltárhoz!

JENŐ. Csendesüljön, a botrány többet ártana önnek, mint nekem. Matild végre is megbocsátana, mert szeret; de önt megszégyenítené - emlékezzék szüleire.

JULCSA. Ah, ez sok! Ő emlékeztet szüleimre, kik szörnyethalnának, ha csak sejtenék is - *(sötéten:)* s ő azt hiszi, nem gyilkos!?

JENŐ. Ők nem fogják megtudni...

JULCSA. S ő azt hiszi, hogy valaha látom őket, *(sötét elhatározással:)* látom a napvilágot, mintha nem halálítéletet mondott volna rám!

JENŐ. *(közelít hozzá)* Mit akar tenni?

JULCSA. Hagyjon el, hagyjon el, több szavunk nincs.

JENŐ. Gondolja meg, én kész vagyok minden áldozatra -

JULCSA. Távozzék; az áldozat megtörtént, többé nem tehet jóvá semmit. - Szerelme volt mindenem: becsület, élet a földön, üdv az égben, rám nézve már semmi!

JENŐ. Ha csendesül, gondoljon rám -

JULCSA. Óh igen, gondolok, a legkínosabb percben gondolok rád, s ha Isten igaz bíró, ítélni fog. *(Zokogva az asztalra borul.)*

JENŐ. *(magában)* Óh, vajha sohase láttuk volna egymást! - de egész jövőmet tenném semmivé... Ha kisírta magát, nem veti meg ajánlatom. *(El jobbra.)*

JULCSA. Eh, könny, panasz, siralom nem tesz jóvá semmit. Sötét gondolat, te adj erőt nekem! Távozzatok szívemből mind, akik az élethez láncolatok, elszakasztom azokat. Ne tudja meg senki, hová tűntem el. Akik szerettek, siratni fognak - lopott könnyek, de jobb, mintha élve meggyűlölnének - s ah, megátkoznának! Ő tudni fogja, mért halok meg, s e tudat skorpió lesz szívén - tegye boldoggá azzal, *(keserűen:)* akit szeret! *(Péter jön balról, s hátul megáll.)* Ez öreg mondá, a Dunába ölte magát, mert szeretett, hitt s megcsalták, s lám ez öreg is szereti, siratja halottját, pedig élve tán gyűlölte, megvetette, megátkozta volna! Te megtanítál, mit kell tennem; - légy áldott érte! - Gyorsan, gyorsan, míg a szándék erős - e földön többé nincs semmim. *(El akar menni.)*

KILENCEDIK JELENET

Péter, előbbi

PÉTER. *(elébe lépve, megfogja kezét)* Hová, boldogtalan?

JULCSA. *(szemét ráfüggesztve, egy percig mozdulatlan)* Ah, atyám ősz fejét látom.

PÉTER. Szavai, a láz, mely most szemében ég, előbbi ájulása: hiába tagadná, én mindent tudok.

JULCSA. *(sikoltva)* Ah, bocsásson!

PÉTER. Szörnyülködik, hogy csak egy tanúja van, s felejtí, hogy Isten van, aki mindent lát, s ítélni fog!

JULCSA. *(térdre roskadva)* Halni akarok.

PÉTER. Boldogtalan, azt hiszed, az jóváteszi hibádat?

JULCSA. Lehet-e élnem megcsalatra?

PÉTER. Ah, nem a szerelem csalódása űz téged sírba, - te gyalázattól félsz.

JULCSA. *(egészen összeroskadva)* Ah!

PÉTER. Te nem halhatsz anélkül, hogy gyilkos is ne lennél.

JULCSA. *(fejét lehorgasztva)* Óh - nem - nem!

PÉTER. Félsz, hogy élve meggyalázod szüleidet.

JULCSA. Azért kell halnom.

PÉTER. Azt hiszed, az én leányom szégyenét eltemette a hullám; óh nem, kidobta az öngyilkost, s elárulta, hogy magával két életet ölt meg.

JULCSA. Óh szörnyű - szörnyű!

PÉTER. És szívembe az önvád mardosó kígyóját dobta, hogy bukásának és halálának tán én valék oka - ez fogná kínozni szüleidet is. - E rémhírrrel meg akarod ölni? -

JULCSA. *(hozzá csúszva, kezét csókkal halmozza)* Köszönöm - köszönöm, élni fogok!

PÉTER. Esküdjél meg!

JULCSA. Esküszöm!

PÉTER. Isten, vedd ezt váltságul leányoméért!

MÁSODIK FELVONÁS

(Balra, elöl Nagy István házának homlokzata, két bemélyedő ablakkal, azontúl utcaajtó, kapu, nádkerítés. Jobbra bokrok és fák, füzes. Háttul a színen keresztül magas gát feljárattal. Azon túl a Tisza. A Tiszán túl síkság. A ház előtt lóca. - Késő este.)

ELSŐ JELENET

Sára (a házból jő)

SÁRA. Mégsem jön! Óh istenem! Istenem! - De mért is bocsátottam el, hisz a postamester megígérte, hogy mindjárt átküldi, ha levél jön. De hiába, nem találta helyét, nagyon nyugtalan, főképp Julcsa miatt! - Ah, végre! Ez ő!

MÁSODIK JELENET

Nagy, előbbiek

NAGY. Na itt vagyok. - Jaj, be elfáradtam! *(A lócára ül.)*

SÁRA. Csakhogy jössz! Már nyugtalankodtam.

NAGY. Jaj, kedves Sárám, csak egy kis mérföld ide a postastáció, de az ilyen öreg korúnak nagyon is nagy stáció.

SÁRA. Hát levél van!

NAGY. *(örömmel)* Van.

SÁRA. Julcsától?

NAGY. *(lehangoltan)* Nem. Erzsike ír.

SÁRA. Egészséges? - hát Julcsa?

NAGY. Julcsáról most sem tud bizonyost; de azt írja, ne aggódjunk miatta. Julcsa, mikor oly rögtön elhagyta Pestet, megizente neki, hogy nagyon jó szolgálathoz jutott ugyan, de az urasággal el kellett utaznia.

SÁRA. De mégis - több mint fél éve semmi hírt sem venni róla! Tán beteg! Tán meghalt?

NAGY. Ugyan ne ijesztgess! - hisz akkor tudósítottak volna. Én azt hiszem, nagyon is jó dolga van.

SÁRA. Hát Erzsike?

NAGY. Óh, szinte öröm olvasni levelét! Nagyon jó dolga van. Egészen estafirozta magát. Még esztendeig akar szolgálni, hanem eddig tán útban van, meglátogat.

SÁRA. Hazajön? Óh, ez egészen megvigasztal!

NAGY. Hát Bertók, mégsem jött haza?

SÁRA. *(sopánkodva)* Nem, de már tudom, hogy ismét két betyárral kószál, már egy álló hete! Meglásd, ez a fiú előbb-utóbb szégyent hoz fejünkre!

NAGY. *(feláll)* S én tűrjem a háznál?

SÁRA. De hát mit csináljunk vele?

NAGY. Majd megtudod! Én megfontoltam az úton a dolgot. Ha ez sem használ, ha erre sem tér meg - *(Kívül, balra Bertók és két suhanc éneke.)*

SÁRA. Hallod, ez ő! Hála Isten, hazajött!

NAGY. Gyorsan, zárjuk be az utcaajtót!

SÁRA. Ki akarod zárni az én fiamat?

NAGY. No Sára! Ennek meg kell lenni! - Majd megmagyarázom odabent.

SÁRA. *(utána megy)* Amint akarod, édes uram, de ő mégis az én fiam. *(Elmennek az utcaajtón.)*

HARMADIK JELENET

Bertók, Bandi, Pista (Összefogódzva, Bertók közbül.)

BANDI. Na, Bertók, mármost eredj be, s feküdjél le.

BERTÓK. *(kissé kapatos, de egyáltalában nem tántorgó részeg)* Nem vagyok én ittas, csak spiccem van. Ti sült parasztok ezt persze nem értitek. Kétféle spicc van: a makaóban, mikor gusztálunk, s meg mikor se sokat, se keveset nem iszunk. - Ez a leggyönyörűbb állapot! Ilyenkor az embernek nagyszerű gondolatai vannak! - Te Bandi! Mit gondolsz? Hátha a Tisza gátját valahol átfúrnók? *(Kacagva:)* Hogy lubickolna az egész falu! A szép lányok pedig... nem adnám sokért... ha-ha-ha!

BANDI. Szerencsétlen, hisz akkor az apád háza leginkább úsznék.

BERTÓK. Nem az apámé, hanem a falué, hisz ő rektor! Te! Hátha egy kis illuminációt csinálnánk az uraság tiszteletére, aki éppen ma érkezett meg?

PISTA. De már azt nem tesszük, az uraság senkinek sem vét.

BERTÓK. No hát legalább verjük ki a korcsmát.

BANDI. Semmit sem teszünk, hanem lefekszünk. Hej, csak igaza van az apámnak, mikor azt mondja: Bandi, kerüld azt a kosta Bertókot, előbb-utóbb vízre visz.

BERTÓK. Az én apám pedig azt mondja: kerüld azt a Bandit, mert borra visz, a bor pedig korhelységre, a korhelység pedig akasztófára!

BANDI. No hiszen szerencséje, hogy apád!

BERTÓK. Még nagyobb szerencséje, hogy ilyen derék fia van! Nem kommandálom, hogy valaki bántsa! Aztán jó ember az öreg, a légynek sem vét; az a baja, hogy nagyon is jámbor az istenadta. - Olyan szemérmes, mint egy tizenhat éves leány, s éppen ez a malőrje. Mert, úgy nézzetek a szemembe, hogy végzett ember az én apám - az ám. - De ha valami malőr éri, szégyenletében mindjárt bujdosik. Mielőtt ide jött, Erdélyben a legjobb rektóriában ült. Ha tudnátok, mért hagyta ott, s miért jött ide kostának? *(Kacag.)* Még a nevét is otthagya - mert ő nemcsak Szentesi, hanem Szentesi Nagy István! Mert, úgy nézzetek a szemembe, hogy én nemes legény vagyok, az ám.

BANDI. Tán valami rossz fát tett a tűzre.

BERTÓK. Ah, dehogy - a töltött palacsinták miatt.

BANDI-PISTA. Micsa?

BERTÓK. *(nevetve)* No, ha már ennyit tudtok, tudjatok meg mindent, úgyis kifúrná az oldalamat. Hát egy vasárnap az uraság ebédre hívta. Az öreg elment, de mikor a töltött palacsintára került a sor, már annyira jóllakott a sok aszétlival, meg nem tudom én mivel, hogy többé egy falat sem fért bele. De azt hitte, hogy megbántaná a nagyságos asszonyt, ha a palacsintából is nem venne. Kiszedett vagy négy darabot. De mármost mit csináljon velük? Megenni nem tudta, otthagyni pedig szégyenlette. Hát fogta magát, mikor senki sem nézett oda, egyiket a másik után szépen a zsebkendőjébe praktizálta. De csak most jön a haddelhadd! Neki kellett a délutáni könyörgést tartani. Kissé el is késett már, és siettében a palacsintákról egészen megfeledkezett. Feláll a székbe, szokás szerint kiveszi zsebkendőjét, hogy megtörölje az ő fényes arcát - képzeljétek! - ha-ha-ha! - a palacsintát is a képére törölte. *(Nevetnek.)* Szegény öreg, csuda, hogy szörnyet nem halt! Csak úgy támolgott le a székről, mintha a világ forogna vele. - Erre aztán annyira megpudeálta magát, hogy az utcára sem mert nappal kimenni. Hiába vigasztaltuk, összeszedte a sátorfát, s nekiindult a világnak. Ekkor jöttek aztán a koplalás napjai. A két húgom egymásután elment szolgálni Pestre, *(dicsekedve:)* de én nem hagytam el az öreget.

BANDI. Dolgoztál, hogy segíts rajta?

BERTÓK. Dolgozni? Én? No csak az kellene még.

BANDI. Hát mit csináltál?

BERTÓK. Vigasztaltam -

BANDI. Vagyis elősködtél a nyakán.

BERTÓK. Hiszen azért vagyok fia.

BANDI. Cudar ember vagy biz te, Bertók. De azért jó éjszakát. *(Elmegy.)*

PISTA. Az ám - adjon Isten. *(Elmegy.)*

BERTÓK. Cudar ember, mert nem dolgozom? Csak nem vehetek kezembe ásót meg kapát - én, aki pantallót viselek! - Csak az kellene még. - *(Megy a kapu felé.)* Bezárták? Vagyis kizártak! Furcsa! Kizárni engem! *(Dörömböl - lármázik.)* Heh, nyissák ki! Megjöttem! Nyissák ki, mert betöröm. *(Az ajtót megnyitják.)* Szerencséjek! Különben a korcsmába mentem volna vissza.

NEGYPEDIK JELENET

Nagy, Sára, előbbi

NAGY. Mit akarsz itt?

BERTÓK. A legjámborabb dolgot - aludni.

NAGY. Velem ugyan egy fedél alatt nem.

BERTÓK. *(tréfálózva)* Hát majd elmegyek a kertbe.

NAGY. Ide többé be nem teszed a lábadat.

SÁRA. Míg meg nem jobbulsz.

BERTÓK. Így vagyunk? El akarnak kergetni?

NAGY. Ha nem tetszett tanulni, eredj kapálni.

BERTÓK. Ezt már egyszer hallottam.

NAGY. Semmirekellő, most hallod utolszor.

BERTÓK. Csak rakja rám minden címemet, hogy naplopó, korhely, részeges, spiler, istentől elrugaskodott gazember vagyok; hanem tegye hozzá, hogy fia is vagyok.

SÁRA. Még gúnyolódik is, - adja ide azt a botot, vagy törje össze minden porcikáját.

NAGY. Csendesen, Sára! - ne üssünk zajt. Fiam! Látod, hogy én nyugodt vagyok, mert amit teszek, azt jól megfontoltam. Tehát értsd meg jól. Ugye szeretünk, isteni félelemben nevelünk, csak jóra oktattunk? Aztán iskolázni küldtünk, rád költöttünk mindent, csak hogy belőled oly embert nevelhessünk, ki esze után meg bír élni. De mit tettél te? Az iskolából mindenütt kicsaptak, mert veszekedtél, verekedtél, loptál, semmit sem tanultál, s egypár hónap múlva mindig rongyosan, mezítláb jöttél haza, mint a tékozló fiú. - Mi elég gyöngék voltunk, mindannyiszor megbocsátani. - Újra felruháztunk, újra elküldtünk.

BERTÓK. Az kötelességük volt.

NAGY. Jól van, fiam; kötelességünk volt, s mi megtettük azt. Akkor így szóltam: Tanulni, s eszed után élni nem akarsz, élj tehát kezéd után! Egymás után ötféle mesterségre adtalak, de te mindenünnen megszöktél, mert dolgozni éppen oly lusta vagy, mint lusta voltál tanulni. Azóta itt élsz nyakunkon. Láttad, hogy oly szegénységre jutottunk, hogy betevő falatunk sem volt; láttad, hogy nővéreid kénytelenek voltak szolgálatba menni; te itt maradtál, de tettél-e valamit, láttad, hogy egész nap tanítok, este és kora reggel véres verejtékkel ásom fel a kertet, mívelem csekély földemet - jöttél-e csak egyszer segíteni? Nem pipázva nézted-e, hogy szegény jó anyád majd megszakad mellettem? De mindennek van határa!

BERTÓK. Furcsa! Tán annak is én vagyok oka, hogy ennyire jutott! Csak fogja rám, hogy a palacsintával -

NAGY. *(magánkívül, botját emelve)* Hallgass, szerencsétlen!

SÁRA. *(közbeveti magát)* Édes uram!

NAGY. Igazad van. Uralkodom magamon! Gonosz fiú, csak merd ezt valaha említeni - akkor Isten legyen irgalmas mindkettőnknek.

BERTÓK. Sohase féljen, nem fogok vele dicsekedni - hisz ott is velem csúfolkodtak leginkább - nem is neveztek másképp, mint palacsintás Bertóknak.

NAGY. *(a dühtől reszketve, elveti botját)* Menj, menj, ha jót akarsz, s ne lássalak soha, soha! *(A padra hanyatlik.)*

SÁRA. Takarodjál, semmirekellő, s ne várd, hogy én vegyem a botot kezembe - de mit is kímélem. *(A botot veszi.)*

BERTÓK. *(elkotródik)* De már fele sem tréfa.

SÁRA. Szerencséje! - Édes jóm, nagyon felindultál?!

NAGY. Óh, kedves életem párja, mikor imádkozom, sokszor kérdem magamban: mivel érdemeltük mi, hogy ennyire üldöz a balsors? S hogy afölött ily istentelen gonosz fiúval vert meg!? Hiszen mi istenfélő jámborok és munkások voltunk, senkivel rosszat nem tettünk, e fiú szemünk fénye volt, s ő ily hálátlanul fizet, s csak szégyent hoz ránk! *(Mély szomorúsággal:)*

Ha az igaz hit nem lenne pajzsom, ha te nem volnál oldalamnál, hidd el, rég megástam volna síromat - mert szomorú az én lelkem mindhalálig.

SÁRA. Hidd el, megjavul ő is; hiszen még fiatal; hadd érezze kissé a nyomort, az majd megtanítja.

NAGY. Nem, nem - oly mélyen bevágta már magát szívébe a féreg, ha akarná, sem képes azt kitépni - ránk nézve ő meghalt.

SÁRA. Vigasztaljon, hogy megtettél érte mindent.

NAGY. Meglásd, itt sem lesz maradásunk, ez a fiú elárul, pedig ha napfényre jő - amire gondolni is pirulok! Így is, ha valakit nevetni látok, azt hiszem, tudja ama balesetet, s rajtam nevet!

SÁRA. Ugyan verd ki fejedből; csak képzelődés; gondolnak is az emberek velünk! Onnan sem kellett volna eljönnöd, ha magad is jót nevensz rajta; nem nevettek volna az emberek!

NAGY. Igazad van, átlátom, bennem a hiba; de az én arcom bőre nem képes megvastagodni, s inkább a világ végére bujdosom, mintsem gúny és nevetség tárgya legyek. Hiba, gyengeség; de Isten látja lelkemet, nem tehetek róla.

SÁRA. Csöndesen! A jegyzőék jönnek.

NAGY. Jer, térjünk ki.

SÁRA. Már miért? Megbántásnak vehetnék.

ÖTÖDIK JELENET

Peti (elől lámpással), Kotori, Zsuzsánna, Toncsi (karonfogva balról - hátulról), előbbieik

KOTORI. Ah, Philemon és Baucis! - Megállj Peti a lámpával! - jó estét, Szentesi uram.

NAGY. Adjon Isten!

ZSUZSÁNNA. Ne ácsorogjunk, elkésünk.

KOTORI. Dehogy késünk, az uraság tíz óra előtt nem vacsorál.

ZSUZSÁNNA. De a nagyságos asszony, tudom, alig várja, hogy velem konverzálhasson.

TONCSI. S ha későn megyünk, még majd azt hiszik, hogy erővel ott akarjuk magunkat marasztaltatni az estelire.

KOTORI. Jó, jó; de azért mégsem kerget a tatár! - Hát Szentesi uram nem tart velünk? Nem akar szintén tisztelkedni?

NAGY. Majd holnap, vagy mikor őnagysága parancsolja; ma útról jön, törődött.

KOTORI. Persze, persze, úri vendégei is lehetnek, s nagyon zsenírozna - értem Szentesi urat, ha be kellene mutatnia. Hanem mért nem szólt, én majd odakölesönöztem volna a másik atillámat.

NAGY. Köszönöm, jó éjszakát!

KOTORI. Nincs mit szégyellni, bizony nálunk szegény az eklézsia.

NAGY. Én meg vagyok elégedve.

KOTORI. De lássa, tisztelt Szentesi úr, nem kellene magukat úgy elvonniuk a műveltebb köröktől. Az én kedves Zsuzsannám nem büszke, ő leereszkedő, s a nagyasszonyt mindig szívesen látná. - Ugye, Zsuzsanna? - Aztán én sem sajnálnék egy-egy pohár bort, s néha egy-egy liba halálát sem siratnók meg - Szentesi uramnak, úgylis tudom, ritkán van vasárnapja.

TONCSI. De papa, menjünk már; Berta kisasszony, az én gyermekkori barátném, tudom, alig várja, hogy láthasson.

ZSUZSÁNNA. Apropos igaz-e az, Szentesiné asszony, hogy két leánya is van?

SÁRA. Van.

ZSUZSÁNNA. S mért nincsenek itthon?

SÁRA. Mert szolgálni vannak.

ZSUZSÁNNA. Szolgálni? - De reménylem, komornák? Én is szeretnék egy szobaleányt tartani.

TONCSI. Apropos, a Szentesi úr fia az a - hogy is mondjam?... aki ablakom alatt kétszer is elmegy naponként. - Micsoda ő tulajdonképpen?

NAGY. Bocsánat, késő este van; el méltóztatnak késni. - Jer Sára! Jó éjszakát. *(Halkan:)* Látod, csak azért álltak szóba, hogy szegénységünket kigúnyolják.

SÁRA. Pedig mi sohasem vétettünk nekik. *(Elmennek.)*

ZSUZSÁNNA. De minek állsz te szóba ily neveletlen proletáremberrel?

TONCSI. Aztán a papa meghívja a házhoz, végre még leányait is odahozza; csak nem akarja, hogy szolgálókkal konverzáljak?

KOTORI. Jó, jó, ti meg nagyon is fenn hordjátok az orrotokat.

ZSUZSÁNNA. Kotori úr!

TONCSI. Bizony kuriósz a papa! -

KOTORI. *(karjára fűzi, mennek).* Jó, jó, csak nem fogunk itt az utcán disputálni! - Indulj, Peti.

ZSUZSÁNNA. Ugyan ne légy oly csudálatos!

TONCSI. Most az egyszer a mamának van igaza.

KOTORI. Jó, jó, Szentesi azért becsületes ember.

ZSUZSÁNNA. Legyen a tiéd az utolsó szó.

TONCSI. Ugyan ne is felelj neki, mama. *(Elmennek jobbra, elől.)*

(Szünet - egészen besötétedett.)

HATODIK JELENET

Julcsa

JULCSA. *(jobbról, hátul - feje nagy kendővel fedve, karján pólyás csecsemő, betántorog s a padra roskad)* Nem követ senki - csak képzelem. Az ablakok sötétek. Aludjatok, drága szülék, aludjatok mélyen! Föl ne keltsen az én léptem, az én zokogásom; mert ha így megláttok, jobb volna, ha a föld nyelne el engem. Nem jövök én emelt fővel, könnyű szívvel, tárt karokkal - mint tolvaj jövök - kilesve, midőn a hold elrejté szűz arcát, - hogy a sötét éj takarjon, s ne lássatok

mikor jövök, ne lássatok mikor távozom! Óh mert nem merek színetek elé kerülni! - Óh, bár híremet se hallanátok soha! Óh, vajha ne lettem volna gyáva, midőn kerestem a halált. - *(A gyermeket szívéhez ölelve:)* Nem, nem Isten örködött felettem. Gyűlöltelek, míg szívem alatt voltál, gyűöltem az életet; most áldom a megtartó kezét, áldom gyöngeségemet, mert az én életem volt a te életed is. Most szívem egészen a tiéd: s csak az fáj, hogy válnunk kell. *(Hozzá beszélve:)* A szegénység, a nyomor kényszerít rá, s éppen azért, mert nagyon szeretlek, nem bízlak idegen dajkára, az megölne, mint megölnek annyit; - s én akarom, hogy élj; mert most már te vagy az én örömem, mindenem! Édesanyámra bízlak - de mindig rád gondolok. És eljövök gyakran. Ha erőm visszatér, dolgozom megint, minden pénzt neked küldök. Most nem adhatok többet; amim volt, mind pénzzé tettem, mind pólyád közé rejtem. *(A hold előttünk. Ijedve:)* Óh isten, a sötét felhők oszlanak - ellenségem a hold, mert ily gyorsan elűz téled! *(A házhoz közelít.)* Isten veled - isten veled! Ne félj, hisz édesanyámra bízlak - ő kegyes, jó asszony. Gyűlölné, ha tudná, hogy enyém vagy - így szánni, szeretni fog, mint szegény elhagyott árvát - isten veled, - isten veled! *(Az ablakba akarja tenni.)* Nem lehet! Nem válhatok! Szívem szakad össze, nem tehetem! - - Örvöngő, eszmélj, hiszen jól megfontoltad - mást nem tehetsz - halálát akarod ez ártatlannak? *(Az ablakba teszi.)* Isten oltalmazzon! *(El jobbra, elöl.)*

HETEDIK JELENET

Bertók (jön hátul, balról)

BERTÓK. Elindultam; de hát hova menjek? - szolgálni? - dolgozni? - hogy más parancsolgasson? Már úgy csak inkább parancsolgassak itthon. Hogy tessék-lássék majd lendítek valamit. Már csak kibékülök! Bekopogtatok az ablakon; tán még nem is alszanak. *(Az ablaknál:)* Mi ez? E biz egy pólyás gyermek. - Hogy jött ez ide? - Egy levélke. - Ebből tán megtudom. - *(Olvassa:)* „Nagy Istvánné asszonyomat az Isten nevében kérem, viselje gondját e szegény árvának. Minden pénzemet a pólyába tettem - ezután is mind elküldöm. Nyakában egy gyűrű van. - A neve Pál.” Pénz, gyűrű? Lássuk, mennyi az a pénz, s mit érhet az a gyűrű. *(Egy csomagot vesz ki - a gyűrűt letépi.)* - Egy-kettő-három-négy-tízforintos - egy, kettő-három egyes. - E biz negyvenhárom forint. *(Zsebébe dugja.)* Soha jobbkor! S ez a gyűrű? *(Balkeze kisujjára húzza.)* E biz csinos - jó lesz Ilusnak, úgyis régen megígértem. - De hohó, valami jut eszembe! - Nagy Istvánné asszonynak ajánlják? Ez a gyermek nem innen való, itt csak Szentesiné asszonyomat ismerik. - Ezt bizonyosan az én nyakamra hozták onnan, ahol azelőtt laktunk. Meg akarnak gyalázni. S az én szegény öreg jó anyámat terhelni ezzel. - Aztán az öreg úr szegyenletében rögtön elbujdosnék, kenyér nélkül maradna. - Hohó, édes falusi nimfáim, rajtam nem fogtok ki! *(Veszi a gyermeket.)* Jer csak velem, majd jobb helyre teszlek én! *(Hátul a töltésen elmegy.)*

(Kis szünet - zene tölti be.)

NYOLCADIK JELENET

Julcsa (jö jobbról, elöl)

JULCSA. Még egyszer szívemhez zárom, csókjaimmal és könyveimmal árasztom, aztán Istenre és anyámra bízom. Megkopogtatok az ablakot, - mert lelkem zavarában azt is feledtem! Aztán e bokrok mellé rejtezem. - Nem, ily közel, s az út mellett nem maradhatok - a kopogtatás után gyorsan el kell futnom. *(Közeledik az ablakhoz.)* Nincs itt! - Ah, eltévesztettem.

(A másik ablakhoz siet.) Ó isten! Hol van? Ily gyorsan - csak most hagytam itt. - Nem, nem - csak visszajöttem gyorsan - el végtelenül lassan mentem. Azóta bizonyosan észrevették. - Mintha sírását is hallottam volna. *(Az ablaknál leskelődve:)* De a szobában sötétség van - semmi nesz - tán a hátsó szobában vannak. - Mért is gondolom mindjárt a legrosszabbat! - Annak az ablaka az udvarra nyílik. *(Megfordul, hogy a kapuhoz menjen, de már akkor vele szemközt áll.)*

KILENCEDIK JELENET

Bertók, előbbi

BERTÓK. *(ki a gátról, füleit tenyerével tapasztva, iszonyodva fut le - hebegi)* Húgom! *(Dermedten megáll.)*

JULCSA. *(ijedve)* Bátyám!? *(Egy percig mozdulatlanok)*

BERTÓK. Most érkeztél?

JULCSA. Most.

BERTÓK. Az úton jöttél?

JULCSA. Ott.

BERTÓK. *(a gát felé mutat)* Erről?

JULCSA. Nem.

BERTÓK. *(fellélegezve)* Hála Isten!

JULCSA. Egészen halvány vagy.

BERTÓK. Te is.

JULCSA. Mitől remegsz?

BERTÓK. Én? - nem - csak siettem.

JULCSA. Te nem voltál itthon?

BERTÓK. Nem.

JULCSA. Az öregek már alusznak?

BERTÓK. Alkalmasint.

JULCSA. Az ablakok *(benéz a kapunál)* - ah, mind, mind sötétek!

BERTÓK. Azért lehetnek ébren; ritkán gyújtanak gyertyát, mert nagyon szegények.

JULCSA. *(némi örömmel)* Lehet. - *(Magában.)* Nem - nem lehet!

BERTÓK. Most már itthon maradsz?

JULCSA. *(vizsgálódik a kapunál)* Nem - újra elmegyek szolgálni.

BERTÓK. Még nem kopogtattál?

JULCSA. Nem. *(A levélkét hirtelen fölveszi.)* Egy papírdarab...

BERTÓK. *(rémülve)* Ne olvasd - add ide! -

JULCSA. *(beletekintve)* Ó Isten!

BERTÓK. Mondtam, hogy ne olvasd, tépd össze.

JULCSA. *(ijedtsége nő)* Ebben édesanyámat - Isten nevére kérik - hogy egy árva gyermeket...
Te nem tudsz róla semmit?

BERTÓK. *(hebegve)* Nem - nem.

JULCSA. *(az ajtónak rohan)* Zárva? - *(Rázza az ajtót.)* Anyám, édesanyám! - Nyissák ki!...
Az Isten szent nevére! Gyorsan!

BERTÓK. *(magában)* De hát mi bizonyíthat ellenem? Senki sem látta.

TIZEDIK JELENET

Nagy, Sára, előbbiek

SÁRA. *(belül)* Ez Julcsa!

JULCSA. Én vagyok, édesanyám! Csak gyorsan!

SÁRA. *(belül)* De hát mi baj?

NAGY. *(belül)* Nyitom már.

SÁRA. *(belül)* Valami szerencsétlenség? *(Az ajtó megnyílik.)* Lányom! *(Öleli.)*

NAGY. Nem is képzeltük - ily késő éjjel.

SÁRA. Éppen le akartunk nyugodni.

JULCSA. Hagyják az örömet - én e levélkét találtam. - Nincs odabenn?

SÁRA. Kiről beszélsz?

NAGY. Térj magadhoz - magadonkívül vagy.

JULCSA. *(sebesen, lélegzet nélkül)* E levélke. - Ebben isten nevére kérik édesanyámat, hogy viselje gondját egy szegény árva gyermeknek.

BERTÓK. Itt találtuk az úton. - Arra ijedtünk meg, hogy tán valaki más -

JULCSA. Nem, nem! - Ugye édesanyámnál van?

SÁRA. Meg nem foghatom. -

NAGY. *(a levelet olvassa)* E levél szerint valami szerencsétlen anya nálunk akarta hagyni kisdédét; de tán megbánta, s magával vitte.

JULCSA. Nincs? Nincs itt?

SÁRA. Lehetnek ily gonosz anyák?

JULCSA. Ha valami gonosz kezére jutott - vagy valami fenevad... Ó, e gondolatra is meg-
örülök! - Gyorsan! Hívjanak embereket - még nem lehet késő - még megmenthetjük!

NAGY. Gyermezem, én magam is félni kezdek.

SÁRA. *(Bertókhöz)* Menj, hívd a szomszédokat - az ijedtség levert. - Óh gonosz, gonosz,
szívtelen anya!

JULCSA. Ne átkozza, anyám, ő a legszerencsétlenebb a világon.

SÁRA. Az nem menti iszonyú vétkét.

BERTÓK. A jegyző jön.

TIZENEGYEDIK JELENET

Kotori, Zsuzsánna, Toncsi, kisbíró (a lámpással elől, jobbról), előbbiek

NAGY. *(elébe ment)* Az isten hozta, jegyző úr! Adjon tanácsot, mi egészen bódultak vagyunk.

KOTORI. Az uraság már lefeküdt.

ZSUZSÁNNA. Mert nem izented meg, hogy tisztelkedünk.

TONCSI. Mert itt elvesztegettük az időt, képzelem, hogy fogja sajnálni Berta.

NAGY. Kérem olvassa e levélkét. *(Átadja.)*

KOTORI. Peti, jer ide a lámpával.

ZSUZSÁNNA. Mi az? Micsoda levél?

NAGY. *(folyvást zavarral)* Julcsa leányom most érkezett haza.

SÁRA. *(szintúgy)* Itt a ház előtt találta. - Vagy te találtad, Bertók?

BERTÓK. Én már magam sem tudom. - *(Hirtelen:)* Együtt találtuk.

SÁRA. S most félünk, hogy a gyermekkel valami szerencsétlenség történt.

KOTORI. A dolog nagyon egyszerű.

ZSUZSÁNNA. Nos, mi van a levélben?

KOTORI. Valami gyermeksikkasztás.

JULCSA. De tán kerestetni kellene?...

KOTORI. Mintha egyéb dolgunk sem volna. Azonban e levél nálam marad, mint dokumentum azon esetre, ha az anya valami gonoszra vetemednék.

JULCSA. Úgy, hát megyek én.

SÁRA. *(feltartóztatva)* Hová? Mit akarsz?

JULCSA. Tán most ölik meg - s itt senki sem mozdul! Ha Istent ismernek, bocsássanak. *(A gát felé fut.)*

NAGY. Julcsának igaza van, ez felebaráti kötelesség.

TIZENKETTEDIK JELENET

Erzsike, előbbiek

ERZSIKE. *(a gáton sietve jó a gyermekkel)* Megmentettem.

JULCSA. *(örömsikoltva kiragadja kezéből)* Meg van mentve - él - él - él! -

SÁRA. Ez Erzsike!

NAGY. *(Kotorihoz)* A másik leányom!

BERTÓK. *(félre)* Újra éledek.

ERZSIKE. *(Julcsához)* De hát mért veszed ki kezemből!?

SÁRA. Mindnyájan megrémültünk egy levél miatt.

ERZSIKE. Hát én - míg megszabadítottam a bizonyos haláltól!

MIND. Haláltól?

ERZSIKE. *(elveszi a roskadozó Julcsától, s előre jő)* Fogja, édesanyám! Kösse más párnába. *(Átadja.)* Jaj, alig bírnak lábaim, a rémület, - az öröm miatt. *(A padra ereszkedik.)*

SÁRA. De hisz ez merő víz. -

ERZSIKE. Meghiszem - a Tiszából hozom. De előbb segítsünk, aztán beszéljünk.

SÁRA. Óh istentelen gonosz, gonosz anya! *(El a gyermekkel a házba.)*

NAGY. De hát hogy történt?

KOTORI. A leányasszony egészen száraz, hát hogy menthette meg a Tiszából?

ZSUZSÁNNÁ. Erre magam is kíváncsi vagyok.

ERZSIKE. Hát biz a jó Isten segedelméből, - mert úszni nem tudok. - De hát Julcsa mért sikoltott fel?

NAGY. Egy levelet találtunk, melyben említés van a gyerekekről.

KOTORI. Csak a dologra, mi már a többit tudjuk.

ERZSIKE. De én nem tudom.

KOTORI. Az nem tesz semmit; csak azt mondja, hol és hogyan szabadította meg? *(Julcsa felállott s szintén előre jön.)*

ERZSIKE. Hát én egy fuvarossal jöttem, ki a szomszéd faluban fogott ki. Motyómat hónom alá vettem - mert a láda Pesten maradt, - mert csak látogatni jövök. Ó a láda tele van, van ám Kazinczim is.

KOTORI. De hisz ez mind nem tartozik a dologra.

ERZSIKE. De tartozik szüleimre. Aztán van két selyemruháim is, a kisasszonyom ajándékozta.

KOTORI. Jaj, ha előbb a garderoobja inventáriumát...

ERZSIKE. Eh, ne izéljen! Nem az úrnak beszélem én ezt. - No de ha éppen tudni akarja... Hát gyalog siettem haza, hogy lássam az én kedves jó szüleimet! - Amint a gáton jövök, egyszerre gyermeksírás üti meg fületem - megállok - szerencsére akkorra már a hold is kisütött. - Hát képzeljék, a rőzse közt, melyből a sarkantyú van csinálva, egy pólyás gyermeket látok. Annyira megijedtem, hogy egy percig mozdulni sem tudtam; de mindjárt láttam, hogy csak egy kiálló gally tartja fenn, melyben a párna fennakadt.

JULCSA. Ó isten!

(MIND). Szörnyűség!

ERZSIKE. Látván a nagy veszedelmet, visszakaptam erőmet. - De okosnak is kellett lennem, mert ha a rőzsét nagyon megmozgatom, vége lett volna a szegénykének. - Én tehát kissé alább kerültem, s a rőzsébe fogódzva szép lassan odakúsztam - ott megálltam, bal kezemmel jól megfogódtam - jobb kezemmel utána nyúltam - a gally eltört - de a vánkost már erősen tartottam. - De hogy kússzak vissza egy kézzel, hogy a gyermekkel együtt a Tiszába ne zuhanjak?... Aztán a rőzse is engedni kezdett.

NAGY. Erzsikém!

ERZSIKE. No, no, ne féljen, atyus, hisz itt vagyok! Fogadok, el nem találják, mit tettem? Hát biz én a fogam közé fogtam a párnát - s azzal mind a két kezem szabad lett, - és szépen, ahogy jöttem, vissza is kúsztam, s most itt vagyok.

JULCSA. *(zokogva keblére borul)* Erzsikém!

ERZSIKE. Jobb, bizony, ha segítesz anyámnak.

JULCSA. Igazad van. *(A legnagyobb örömmel:)* Igazad van. *(El a házba.)*

KOTORI. Ebből világos, hogy gonosztevő anyja a vízbe dobta. Ez mindenesetre kriminalitás! Jelentést teszek a főszolgabírónak. A vétkest ki kell puhatolnunk. Ez a fő dolog.

ERZSIKE. A fő dolog, hogy mentve van.

KOTORI. Most tehát jó éjszakát.

NAGY. De bocsánat, mélyen tisztelt jegyző úr, mint e falu előljárójának előbb tán gondoskodni kellene -

KOTORI. Miről?

NAGY. A gyerekekről.

KOTORI. Én gondoskodjam róla? Én?

NAGY. Óh nem, de ez a falu kötelessége volna.

KOTORI. Hol van az megírva? - A falunak nincs arra pénze - egyáltalában nincs.

NAGY. Hát ki fog róla gondoskodni?

KOTORI. Tán majd vállalkozik valaki.

NAGY. S ha senki sem vállalkozik?

KOTORI. *(nevetve)* Biz akkor Szentesi uramon marad.

NAGY. Ha nem volnék ily szegény, hisz mi magunk is alig élhetünk.

KOTORI. Úgy legyen rajta, hogy minél előbb túladjon rajta.

NAGY. Tehát mivel leányom életét kockáztatva megmentette, ez a jutalom?

KOTORI. Azonkívül a törvény rajta lesz, hogy fölfedezze a vétkes anyát - ez a fő dolog!

NAGY. S akkor mi fog történni?

KOTORI. Furcsa kérdés. - Az anyát hűvösre teszik.

NAGY. Hát a gyerekekből mi lesz?

KOTORI. Mi lesz? Mit tudom én, majd csak lesz valami, majd gondoskodik róla a felebaráti szeretet.

NAGY. Jegyző úr gazdag, szánja meg, s felebaráti szeretetből vegye magához.

KOTORI. *(öntelten)* Az igaz, én gazdag vagyok.

ZSUZSÁNNA. *(belevág)* Leányos háznál gyermek? No csak az kellene!...

KOTORI. Igazság! Szó sem lehet róla.

NAGY. De hisz nekem két leányom van.

ZSUZSÁNNA. Az más. Utoljára még rossz hírbe hozna. Az emberek nagyon rosszak, a rágalom senkit sem kímél.

NAGY. Éppen azért, hogy tartsam én a háznál?

ERZSIKE. *(tovább nem tartóztathatván magát)* Biz azért mégsem fogjuk az útszélre dobni, édes nótáriusné asszonyom. Ej, édes, kedves, jó apám, sohase törje rajta fejét. Jó az Isten, jót ad, ezt a gyermeket nekem adta, s én nem hagyom el.

KOTORI. Helyesen, leányasszony.

ERZSIKE. Nem azért teszem, hogy dicsérjenek; de fellázad egész szívem, midőn ily beszédek hallok. Nótárius úr azt hiszi, elég ha a törvény az anyát hűvösre teheti, a gyermeknek viselje gondját a jó isten! Nótáriusné asszonyom pedig attól fél, hogy a jótett s a könyörület leánya hírének ártana. - No hát én nem félek! Igyekszem magamat úgy viselni, hogy ne ártasson. Mármost itthon maradok, a ládát majd utánam küldik. Szereztem is valamit, s ezentúl még szorgalmasabb leszek - felnevelem, aztán szolgálatba adom. Jerünk, atyám, mondjuk meg ezt édesanyámnak; tudom, hogy ő is helybenhagyja. *(Röviden, félvállról.)* Jó éjt.

NAGY. Jó éjszakát. *(Elmennek.)*

KOTORI. Ejnye, micsoda nyelves leány ez! Még szembe mer szállni velem.

ZSUZSÁNNA. Még sértegetni mer! Nótáriusné asszonyom!? Hát ki vagyok én?

TONCSI. De hát mért állnak szóba az efféle szolgálókkal.

KOTORI. Jól van, legyen hát az övé - én a kisujjamat sem mozdítom.

ZSUZSÁNNA. Az efféle leányoknak nincs becsületérzése; azért nem is gondolnak vele, bármit tartson róluk a világ.

TONCSI. Ugyan menjünk már, hisz még nem is esteliztünk.

KOTORI. Peti, előre a lámpával.

ZSUZSÁNNA. Aztán beh könnyen elvállalta. - Meglássátok, végre is kisül, hogy nem is fogta ki a vízből, hanem készakarva mártotta bele, hogy bolonddá tegye szüleit, szépszerivel hazacsempéssze a gyermeket.

KOTORI. Ah, ah - te azt hiszed?

ZSUZSÁNNA. Én semmit sem hiszek - semmit sem mondok. De a mai világ oly rossz, oly erkölcstelen! Félnünk kell, hogy nem messze van már az utolsó ítélet napja. *(Elmennek.)*

BERTÓK. *(előre jön)* Óh mi nyomorult vagyok én! Eltűröm, hogy húgomat rágalmazták, kinek ártatlanságát én legjobban tudom. Vétkem lezárja ajkamat, elbénítja karomat. - Szörnyű - szörnyű - amit tettem; de még szörnyebb, ami szívemet kezdi mardosni!

TIZENHARMADIK JELENET

Julcsa, előbbi

JULCSA. *(sietve jön)* Hah, te vagy! Téged kereslek.

BERTÓK. Engem? Miért? Fel vagy indulva.

JULCSA. Te rémülten jöttél a gátról - reszkettél - elsápadál - ama levélkét el akartad ragadni.

BERTÓK. *(rémülve)* Te láttad? Bajba akarsz keverni?

JULCSA. Hol van a pénz? Hol van a gyűrű?

BERTÓK. A gyűrű? *(Kézét el akarja rejteni.)*

JULCSA. *(megragadja kezét - a gyűrűt meglátja)* Itt van ujjadon. *(Szörnyülködve nézi.)*
Bátyám!?

BERTÓK. *(hebegve - elfordulni igyekszik)* E gyűrű - én nem tudom, mit akarsz?

JULCSA. *(eréllyel)* Gyilkos - Rabló! Nem rettegsz Istentől? - mintha az úr asztalát raboltad volna meg.

BERTÓK. *(a pénzt és gyűrűt visszaadva)* Fogd, fogd, - engem nem láttok többé soha! *(Iszonyodva elfut.)*

JULCSA. *(térdre roskad)* Isten, a porban imádlak! Te küldéd el őrangyalodat!

HARMADIK FELVONÁS

(Négy évvel később. Nagy Istvánnál udvar. Balra kertkerítés lécből, ajtóval. Egy nagy diófa alatt lóca. Hátul deszkakerítés, kapu, utcaajtó s egy nagy levelesszín friss gallyakból. Jobbra a ház három ablakkal, köztük a konyhaajtó. Reggeli szürkület.)

ELSŐ JELENET

Bertók (bajusszal, szakállal, szűrben, kezében kettőscsővű puska, övében pisztolyok.

A kertajtón lopózik be, s a diófa mellett megáll.)

BERTÓK. A hír valósul. Lakodalomhoz készülnek; húgom megy férjhez. Öröm, tánc, jókedv, boldogság - csak én jövök kullogva, mint farkas az akolhoz, s futok, rejtezem, ha emberi arcot látok. Pedig nem ismer többé senki! Tulajdon atyám sem. De hallja szörnyű híremet; nevem, tudom, őt is rettegteti - hát ha tudná, hogy azt fia vette fel! - De azt ő nem tudja meg soha! Rá nézve halott vagyok; az ő fia halott mindenkinek. Ne féljete, jó szülék, gonosz fiatok nem hoz fejetekre több gyalázatot! - Vajha hallgattam volna rátok, nem állnék most itt - szörnyűködve magamon. Mi is vonz engem ide, mintha enyhülést, bűneim bocsánatát keresném e szent földön - pedig csak sebeim nyílnak meg. A gyermekkor arany álmaim keresem, midőn édesanyám csókolva pirongatott, s atyám szeretve büntetett - óh, mert már akkor is engedetlen rossz voltam. Mégis mily hosszú véres úton jutottam ennyire! Melynek sem kettős ága, sem fordulója nincs - nincs, mint egy golyó agyamba, vagy a sötét bitó. - Neszt hallok - fölkeltek. - El innen a bokrok mögé. Nekem csak látnom szabad őket - de ők ne lássanak engem soha! *(El a kertajtón.)*

MÁSODIK JELENET

Julcsa (Palit hozza ölében, a diófa alá siet.)

JULCSA. Szeretsz-e engem?

PALI. De Erzsikét is.

JULCSA. Szeretsz-e jobban - jobban, legjobban a világon?

PALI. De hát mit adsz?

JULCSA. *(többször csókolja hévvel)* Az életemet, egy mosolyodért véretem - egy szócskádért lelkemet, egy csókodért üdvömet.

PALI. Jaj! - Fáj!

JULCSA. *(zokogva fejét magához öleli és csókolja)* Hallgass, hallgass, hiszen nekem jobban fáj e szavad, - hiszen mindjárt jönnek - s nekem csak úgy szabad szeretnem, mint másoknak, pedig azt is irigylem mástól, ha rád néz, ha rá nézel. - Ah, mért nem futhatok veled, ahol csak mi ketten élnénk.

PALI. De hát az alma?

JULCSA. Mindjárt, mindjárt. *(A házba siet.)*

HARMADIK JELENET

Bertók (a kertajtón sietve jő, - mindjárt), Julcsa

BERTÓK. *(egy papiros-csomagot ad Palinak)* Add Julcsa néninek. *(El a kertbe.)*

PALI. Ni - papiros.

JULCSA. *(jó)* Itt vagyok - itt az alma - mi az kezeden?

PALI. Egy bácsi adta.

JULCSA. *(a papiros-csomagot elveszi)* Mikor?

PALI. Most.

JULCSA. Most? Ráírva: „A szegény árva öröksége”. *(Felbontja.)*

PALI. Azt mondta, adjam Julcsa néninek.

JULCSA. Pénz, - sok pénz - öröksége? - fiának öröksége?... *(Egész dühvel:)* Nyomorult, pénzt küldesz. Nekünk nem kell a pénzed! - Azt hiszed, ez jóváteszi bűnödöt? *(Markába szorítva:)* A tűzbe vele! S égjen lelken minden csepp könnyem! *(A ház felé akar rohanni.)*

BERTÓK. *(a kerítésnél)* Julcsa!

JULCSA. Ki az! Hah, a küldött.

BERTÓK. Én adtam a pénzt.

JULCSA. Mondd meg nyomorult uradnak - én izenem -

BERTÓK. Nekem nincs uram!

JULCSA. Ki vagy te?

BERTÓK. Nem ismeresz?

JULCSA. *(közeledve hozzá, megismeri)* Bátyám!

BERTÓK. Bátyád halott - ne mondd, hogy él, hogy láttad. Én a szerencsétlen vagyok, ki e szegény árvát meg akartam ölni. Jóvá akarom tenni azt, őrizd a pénzt, legyen öröksége - neveljétek becsületes embernek.

JULCSA. Miért nem jössz be hozzánk? Én megbocsátottam.

BERTÓK. Ne kívánd azt; véres az én nyomom; előttem rémület, utánam jaj és átok van - de én mind azt nem hallom többé - de hallom néha ama gyermeksírást, pedig néma éj vesz körül, mert e legkisebb vétkem a legnagyobb.

JULCSA. Ki vagy te, hogy így beszélsz?

BERTÓK. Azt sohase tudjátok meg, ne is kívánjátok tudni. A pénz a fiúé! Isten veled!

JULCSA. Becsületes keresményed ez?

BERTÓK. *(keményen)* Az enyém - én adom.

JULCSA. *(a bankjegycsomagot nézve)*. Hah - ezen vér van - fogd - vidd. *(Átadja, a gyermek kezét megfogva.)* E gyermek nem árva - mert anyja van!

BERTÓK. Isten veled örökre! - Ne mondd, hogy láttál; az én nevem vétek, gyalázat, kétségbeesés. *(Eltűnik.)*

JULCSA. *(térdre roskadva.)* Jól mondod, boldogtalan: az én nevem is az! Hazugság egész életem, csalom szüleimet, csalom a világot; lopom szüleim szívét - a világ becsülését.

PALI. *(hozzá megy)* Néni, imádkoztass engem is.

JULCSA. *(magához öleli)* Nem, nem, ez nem hazugság! Te vagy örömem, vigasztalóm. Hisz én áldozatot hozok szüleimnek - ó, mert ha ők nem volnának, e szóval tölteném el az egész világot: ez az enyém!

NEGVEDIK JELENET

Erzsike (jó a házból), előbbiek

ERZSIKE. Már ismét kényeztetted azt a kis majmot? Utoljára csupa szeretetből megfojtod. - Jer ide, Pali! Ide jössz mindjárt?

PALI. *(vígán hozzá szökell)* Erzsi néni - Erzsi néni! Bácsi volt itt.

ERZSIKE. Ki volt itt, Julcsa? - Jaj te, te - megeszlek. *(A gyermeket csókolja.)*

JULCSA. Senki! *(Félre.)* Jobban szereti őt!

ERZSIKE. *(két almát ad)* Nesze! Lökdel azt - ez jobb. *(Pali a Julcsától kapott almát elveti.)*

JULCSA. *(félre).* Ah! Ha tudná, mint fáj ez nekem!

ERZSIKE. Hanem mégis képmutató vagy te, Julcsa! Mintha nem tudnók, hogy Bokori leskelődik utánad.

JULCSA. Meglehet. - Nem láttam. *(Ház felé megy.)*

ERZSIKE. Julcsa te! - Megállj no, hát még most is az a pesti van szívedben, hogy azt a szegény Bokorit meg nem hallgatod?

JULCSA. *(vadul)* A gyűlölet van szívemben. *(El a házba.)*

ERZSIKE. Hej, szereti most is a hűtelen diákot; hiába tagadja, különben nem volna ily csudálatos! - De utoljára is elkésünk - én itt töltöm az időt e kis pernahajderral - ezzel a... *(Megint csókolni akarja.)*

ÖTÖDIK JELENET

Sára, előbbiek

SÁRA. Ugyan hagyj békét már annak a gyermeknek, kell is azt mindig nyalni-falni; Bertókot is éppen így kényeztettük el. *(Ölébe kapja.)* Jer, hadd adjam rád az úrfi-ruhát! Te - te... *(Csókolgatva elviszi a házba.)*

ERZSIKE. Persze mi kényeztetjük el!

HATODIK JELENET

Kotori, Zsuzsánna, Toncsi (az utcaajtón jönnek) előbbiek

SÁRA. *(meglátva őket, megáll)* Hát ezeket mi hozza ide ily korán reggel?

KOTORI. Jó reggelt! Bocsássanak meg, hogy ily jókor alkalmatlankodunk.

SÁRA. Ó, dehogy, tessék besétálni.

KOTORI. Köszönjük, csak egypár szavunk van.

SÁRA. *(a házba szólva)* Drága férjem, gyere ki, már vendégek vannak itt.

NAGY. *(belül)* Lehetetlen!

SÁRA. Bocsássanak meg, annyi a dolgunk; képzelhetik, ahol lakodalomhoz készülnek. Csaknem egész éjjel talpaltunk.

ZSUZSÁNNA. *(hozzá közeledve)* Nézd csak, Feri, ez az a gyermek, melyről annyit beszéltünk a minap.

KOTORI. Akit a Tiszából halásztak ki; *(csípősen:)* valóban, szakasztott az anyja.

ZSUZSÁNNA. A komaasszonynak mégsem volt egészen igaza.

SÁRA. Miben? Ha szabad tudnom?

ZSUZSÁNNA. Hogy a szeme és szája éppen olyan, mint az Erzsie.

SÁRA. *(bosszankodva)* Nagyon tisztelt asszonyság, hogy ki volt e gyermek apja, azt mi nem tudjuk, hogy pedig Erzsikéhez hasonlít, azt csak önök tudják. - Magamat ajánlom! *(El a házba Palival.)*

KOTORI. *(Zsuzsánnához)* Nagyon is vastagon rukkoltál ki.

TONCSI. *(ki eddig Erzsikével beszélt, az előkelőt játszva)* Ah, a levelesszínben fognak szupirozni.

ERZSIKE. Itt fogunk teríteni.

TONCSI. Mama, hallja, itt fognak táncolni a porban.

ERZSIKE. Hát kegyed nem fog táncolni?

TONCSI. Én? Hallja, mama! - Hisz nem vagyok én Panni!

ZSUZSÁNNA. Apropos, igaz-e az, leányasszony, hogy Beregit már Pesten ismerte, mikor ő ott diák volt, s kegyed ott - mi is volt?

ERZSIKE. Szobaleány.

ZSUZSÁNNA. *(lenézve)* Az - s hogy már akkor szerették egymást?

ERZSIKE. Nem, tisztelt asszonyság, én Beregit csak két hónapja ismerem.

ZSUZSÁNNA. No, úgy nem csudálom, hogy Beregi oly nagyon siettetni az esküvőt. Mi valamivel több időt kívántunk tőle - ugye Toncsi?

ERZSIKE. Mire, ha szabad kérdenem?

ZSUZSÁNNA. No a meggondolkozásra. - De reménylem, hogy előbb megesküdtette, hogy jövőben nem játszik, nem iszik.

ERZSIKE. *(bosszúsan)* Bocsánat - vőlegényem először ma esküszik.

SÁRA. *(belül)* Erzsike!

ERZSIKE. Bocsánat, anyám szólít. *(El a házba.)*

ZSUZSÁNNA. Itt hagynak faképnél!

TONCSI. Micsoda nevetlenség!

KOTORI. De hát minek is jöttetek velem! Megmondtam volna én magam is.

ZSUZSÁNNA. S az ilyen leány kap férjet! Az ilyen exszolgáló, az ilyen - ó, kimondani is utálat!

TONCSI. De hát ki hitte volna? Beregi belebolondult, holott csaknem egy évig járt hozzánk.

ZSUZSÁNNA. De hiszen bekötjük mi koszorújukat. - Még ma.

TONCSI. Hogyan?

KOTORI. Arra neked semmi gondod. Minden rendjén van. De senki sem mutatja magát - bemenni most csak nem megyünk. *(Az ablakhoz megy.)* Rekt' uram!

NAGY. *(belül)* Tetszik valami?

KOTORI. Bocsánatot jöttünk kérni, nehezen jöhetünk a menyegzőre.

NAGY. *(belül haragosan)* Jól van. Alászolgája.

KOTORI. Ezek formaliter megaprehendáltak. - No hiszen várjatok!

ZSUZSÁNNA. Elég vakmerőség volt minket meginvitálni!

TONCSI. Mindenesetre nagy indiszkrécio.

ZSUZSÁNNA. A világért sem vennék részt - karodat Feri.

TONCSI. *(másik karján)* De minek is jöttünk ide. *(Elmennek.)*

HETEDIK JELENET

Bokori, négy főzőasszony, négy inas (mind nagy kosarakkal)

BOKORI. *(még kívül)* Hova, hova?

KOTORI. *(kívül)* Haza!

BOKORI. Hát nem lesznek itt?

KOTORI. Nem.

BOKORI. Nem! No adjon isten! *(Belép az utcaajtón.)* Mind a vízig szárazon! Legalább nem ecetesedik meg a borunk, hanem lesz szerencsénk. Ízetlenség kisasszonyhoz, Pletykáandi asszonysághoz és Huzavona urasághoz, ki a falunak zsarnoka ugyan, de azért a papucsvitézek nagymestere. *(A konyhaajtóhoz közelít.)* Nagyasszony, itt vagyok cum gentibus.

NYOLCADIK JELENET

Sára, Nagy (a házból kijőnek)

NAGY. Jó reggelt, öcsémuram!

SÁRA. Hozta isten, ispán úr!

BOKORI. No nagyasszony, itt vagyok, hadastul, podgyászostul, s ezennel átadom a kommandót. *(Az asszonyokra mutat.)* Ezt a szakaszt vezesse azonnal tűzbe, ezek konyhakéssel kezükben várják a parancsot, s mind készek öldökölni! - Ezek pedig haditerv szerint megterítik az asztalt, s még csak ott fog igazán folyni a törökvér! Egy, kettő, három! Jobbra, balra, indulj dologra! *(A nők a konyhába, inasok a levelesszínbe mennek, ahol felterítik az asztalt.)*

SÁRA. Ó istenem, mivel érdemlünk ily nagy szívességet?

NAGY. De hát őnagyságukat kik fogják szolgálni?

BOKORI. Otthon hagytam a komornyikot s a komornákat.

SÁRA. De hát az ebédet ki főzi meg nekik?

BOKORI. Mi, mert őnagyságuk is ide jönnek.

NAGY-SÁRA. Ah, mily szerencse.

BOKORI. A jegyzőjék ugyan megpukkadnak mérgükben, de annál jobb, legalább Ferit hozzuk át jegyzőnek. De most gyorsan készüljünk, mert az ellentábor hajnal óta talpon van. Nálam szál-lásolta be magát, s ugyancsak készül. A lovakat kendőzik, a vőfélyek a dikciót tanulják, a morék a marsot próbálják, a násznagy toasztokon töri a fejét - a vőlegény pedig a szabót szidja.

NAGY. Mindig víg, mindig víg!

SÁRA. De hát miért?

BOKORI. Azt mondja, atillája, ha begombolja, ráncot vet a hóna alatt, ha pedig kigombolja, nem elég karcsú - mármost tehát folyvást ki- és begombolja, s utoljára is tanácsomat fogja követni, s csak félig gombolja be. Hát Erzsike?

SÁRA. Ó, ő mindjárt készen lesz.

BOKORI. Azt elhiszem, mert sem fűzni, sem pirosítani nem kell.

KILENCEDIK JELENET

Erzsike (jön, fején koszorú), előbbiek

BOKORI. Csak most virrad, mert ím a napok napja jó Keletnek arany kapuján.

ERZSIKE. Jó reggelt, Bokori úr! - Nos, hogy tetszem?

BOKORI. Ha Julcsa nem volna, azt mondanám, fogadja szívemet; ha pedig Feri nem volna, azt mondanám, fogadja kezemet! Így csak azt mondom, hogy Feri elájul, ha meglátja.

TIZEDIK JELENET

Pali (jó magyarkában süveggel), előbbiek

BOKORI. *(meglátja Palit)* Püh, milliomadta, ez aztán valami! Attilát vagy Zrínyit látják szemeim?! Szervusz Pali!

PALI. *(Erzsike mellé simul, bámulva)*

ERZSIKE. Összegyűröd a ruhámat.

SÁRA. *(Nagyhoz halkan)* Nos, végre te is örülsz?

NAGY. *(örömmel)* Hogyne, hisz látod, hogy sírok.

(Sára és Nagy a házba mennek.)

TIZENEGYEDIK JELENET

Julcsa (jött), előbbiek

BOKORI. Valahára nekem is virrad! - Jó reggelt, Julcsa! Nagyon szép! Egyszerű, de ízletes - de hát a koszorú? Mért nem tesz fejére koszorút?

JULCSA. *(zavarral)* Koszorút? - így is jó lesz.

BOKORI. Igaz, így is a legszebbik. Szeretnék valami nagyon szépet mondani, de kegyeddel szemközt ostoba birka leszek, s csak azt mondom - haj - hogy semmit sem mondok. Hanem Erzsike lelkem, mondja meg töről szakasztott rózsapárjának -

ERZSIKE. Azt csak mondja meg maga.

BOKORI. Tehát magam mondom meg, hogy most egy füst alatt kettős menyegző lehetett volna.

JULCSA. Bokori úr, igen jó.

BOKORI. Jaj, dehogy vagyok úr, rabja vagyok kegyednek. Csak egy kicsit picit szeretne.

JULCSA. Én nem szeretek senkit.

BOKORI. Csak azt ígérje meg, hogy majd valamikor fog szeretni!

JULCSA. Semmit sem ígérhetek.

BOKORI. Vagy legalább azt ígérje, hogy mást sem fog szeretni.

JULCSA. Azt ígérem.

BOKORI. Soha?

JULCSA. Soha.

BOKORI. Mert azt kiirtanám a világ színéről. Hej Erzsike, a kegyed hűgának nincs szíve.

ERZSIKE. Mondja inkább, hogy nincs esze.

BOKORI. *(Julcsához)* De ha valaha eszébe jutna, hogy tán mégis jó volna férjhez menni - vegye ezt örökké tartó szív- és kézajánlatomnak; mert ön nélkül Bokori, mint száraz bokor, sohasem virul.

JULCSA. Bokori úr, én önt tisztelem, becsülöm, ön a legjobb ember a világon; - éppen ezért óhajtom, hogy hiába ne epossze magát. Feledjen engem, szeressen mást, s legyen boldog.

BOKORI. Lelke rajta! Szava egy nemzetséget ölt ki, mert oly aggregényt még nem látott a világ, amilyen én leszek.

TIZENKETTEDIK JELENET

Feri, előbbiek

ERZSIKE. *(bámulva)* Feri!

BOKORI. *(tréfásan)* Hát ez mi? Hogy mersz te ide jönni? - Egyedül? Mégis ha lopva jönne a kerten át.

FERI. Hadd - nincs kedvem tréfálni.

BOKORI. No hát egész ünnepélyes komolysággal azt kérdem, hol hagyta a násznépet?

FERI. Erzsikével kell szólanom.

BOKORI. Itt áll, de nézz rá; vissza nem látsz menni, mert ily vakító szépséget még nem láttál.

FERI. Egyedül kell szólanom.

BOKORI. Egyedül? Ott a diófa, ott a lóca, más extra helyiséggel nem szolgálhatunk. - Mi Julcsával majd a házba retirálunk.

JULCSA. *(Bokorihoz)* Szomorúnak látszik.

BOKORI. Hej pedig ahhoz csak nekem volna kizáró szabadalmam! *(Elmennek a házba.)*

ERZSIKE. De hát Feri, mi lelt téged? Hiszen, mintha kifordítottak volna.

FERI. Ülj ide mellém, s hallgass meg nyugton.

ERZSIKE. De édes Ferim, azt kérdem, elvesztetted, vagy csak kölcsönadtad az eszedet?

FERI. Hadd a tréfát -

ERZSIKE. No-no, csak ne harapd le az orromat. *(Mellé ül.)*

FERI. *(megfogja Pali kezét, ki mindig Erzsikéhez simul)* Szereted te ezt a gyermeket?

ERZSIKE. Hogyne szeretném, hiszen te is szereted.

FERI. Szereted mint édesanyja?

ERZSIKE. Jobban; mert az meg akarta ölni, de én megmentettem. Azóta miénk ő, mert egy gonosz helyett három jó anyja lett.

FERI. S tudod e gyermek történetét?

ERZSIKE. Történetét? Azt érted, hogy ismerjük-e szüleit? Nem.

FERI. Hát majd elmondom én.

ERZSIKE. Te tudod? De hát mért nem szóltál eddig?

FERI. Én is csak most tudtam meg. E gyermek anyja Pestről bujdoklott ki, karján e csecsemővel. Szíve jobb volt, mint sokaké, nem dobta vízbe, nem bízta idegen dajkára, valamely közel faluban, honnan többnyire csak a temetési költségért jönnek.

ERZSIKE. Nem dobta vízbe? Hát hogyan jutott oda?

FERI. Hogyan? Az anya, hogy becsületét s fia életét egyaránt megtartsa, azt gondolta ki, hogy jó móddal szülei házához játssza, mint elhagyott árvát -

ERZSIKE. *(pofon akarja ütni, de észreveszi magát)* Kit akarsz te gyanúsítani? Engem vagy Julcsát? Vigyázz, mert amily igaz, hogy eddig szerettelek! - De azért ne igen bízd el magadat. - De jó! Egyik kezemmel megfogom a másikat.

FERI. Ó csendesen, még nincs vége!

ERZSIKE. Már hiszen halljuk azt a gyönyörű történetet, melyet attól szerettem volna én hallani, aki neked elbeszélte; azóta már érezné a pofája.

FERI. Egy ismeretlen fuvarossal jött; azaz, az anya azt hitte, hogy nem ismerik; de a fuvaros erdélyi volt -

ERZSIKE. Talán éppen Fenyvesről?

FERI. Nem éppen, de nem messze onnan. A fuvaros itt a szomszéd faluban a fogadóba hajtott, az anya pedig leszállt, gyalog indult haza, éjjel sötétben. Azt hitte, hogy amily bölcsen ki-tervelte, a végrehajtás is éppen úgy fog sikerülni - de csalódott. *(Szemügyre véve:)* A fuvaros a fogadóban elbeszélte tanúk előtt, hogy a fenyvesi rektor lányát hozta gyerekestől -

ERZSIKE. *(elképedve)* Ki meri azt állítani?

FERI. Ez be van bizonyítva - a tanúk megesküdtek - valamint az is kisült, ki volt egykor a rektor Fenyvesen.

ERZSIKE. *(magában)* Julcsa! Óh iszonyú gyanúm! - Tovább, tovább!

FERI. Az anya tehát hazajött - előbb talán a küszöbre akarta tenni, mert egy levélkét találtak a ház előtt, melyből azt lehet gyanítani; de aztán még szebb tervet gondolt ki - a gátra ment - a gyermeket a vízbe mártotta - aztán hazafutott, mintha ő mentette volna meg.

ERZSIKE. *(legnagyobb örömmel)* Hah, megvan - megvan - hazugság! Mind, mind hazugság, ő nem bűnös.

FERI. Erre is vannak tanúk.

ERZSIKE. *(gyorsan)* Tanúk? Kik?

FERI. A jegyző és felesége.

ERZSIKE. A jegyzőék? *(Kacagva:)* Kik is volnának mások? - mint e cudar irigyek; - s te hiszed mindezt? *(Máshangon, félvállról:)* Uram, hiszi ön mindezt?

FERI. Kénytelen vagyok.

ERZSIKE. *(haragra gyúlva)* Kénytelen? - No, én hát nem vagyok kénytelen önhöz feleségül menni. Itt van gyűrűje. - Fogja! Elmehet! -

FERI. Te - te küldesz el engem?

ERZSIKE. Tessék engem leányasszonynak címezni.

FERI. Erzsike, én szeretlek - megbocsátok mindent, csak légy őszinte, valld meg nekem az igazat, ki a csábító, s én felkeresem - megölöm!

ERZSIKE. De én nem bocsátok meg. Fogja a gyűrűjét.

FERI. Tehát mindent tagadsz? Holott a tanúk...

ERZSIKE. Takarodjék ön, vagy szüleimet hívom.

FERI. Erzsike, hallgass meg -

ERZSIKE. *(növekedő haraggal)*. Távozzék - utálom - gyűlölöm - megvetem!

FERI. Isten veled, én megbocsátok. *(Elsiet.)*

ERZSIKE. *(a lócára hanyatlik)* Ő bocsát meg! Ő rágalmaz, ő sért, s azt mondja: bocsánat.

PALI. Néni, mi lelt?

ERZSIKE. Eredj, eredj, te vagy oka szerencsétlenségemnek, - *(Magához öleli.)* Nem, nem vagy oka semminek, a rossz emberek, a semmirekellők, s az ostobák! *(Elereszt.)* Nem gyűlöllek, de boldogtalan vagyok. *(Kézét elfedve, zokog.)*

TIZENHARMADIK JELENET

Bokori, Sára, Julcsa, Nagy, előbbi

BOKORI. No, no, mi történt? Hol van Feri?

SÁRA. Leányom, te sírsz?

JULCSA. Erzsike! -

NAGY. Mondd - ki bántott?

ERZSIKE. Sírok a bánat, a mérge miatt! - Mert a szegény gyermeket, kockáztatva életemet, megmentem a bizonyos haláltól - mert hazahoztam, most azzal rágalmaznak - hamis tanúkat bérelnek - óh tudom... mert irigylik tőlem Ferit - óh, ez az oka! - Mért nem álltak elő azok a jóféle tanúk akkor? Igen - mert eddig nem kellett senkinek. - Végre akadt egy, aki el akart venni, s mert az a drágalátos krinolinós Toncsi nem kellett neki - úgy van ez az oka!...

SÁRA. Te összevissza beszélsz; - mivel rágalmaznak?

ERZSIKE. Mivel? Hogy Palinak nem megmentője, hanem valódi anyja vagyok.

SÁRA. *(dühösen)* Ki meri ezt mondani?

JULCSA. *(félre, roskadozva)* Óh Isten!

NAGY. Hogy az én leányom? - Ah, még gondolni is pirulok.

ERZSIKE. A jegyzőék. - Hát nem értik? Feri kellett volna a Toncsikának, s mivel Toncsika nem kellett Ferikének, hát Erzsikén állnak bosszút, hisz ez világos!

BOKORI. A jegyzőék? - Urambátyám, szaporán jöjjön velem! Ön az atyja - önnek joga van számon kérni, én majd secundálok! Isten legyen irgalmas, kegyelmes annak a pletykafészeknek. *(Megfogja a kezét.)* Csak íziben! Legjobb az illet mindjárt nyakon csípni. Semmitől se féljen, leányasszony - itt - itt térden állva fognak bocsánatot kérni, vagy velem gyűl meg a bajok!

NAGY. A szégyen! Már itt sincs maradásom!

BOKORI. *(vonja)* Szégyen a mennyköbe; szégyen annak, aki rágalmazta, de nem nekünk. *(Elvonszolja.)*

JULCSA. *(remegve közelít)* S a vőlegényed hiszi ezt?

ERZSIKE. Elég ostoba hinni, s én haragomban visszaadtam jegygyűrűjét.

SÁRA. Meg kellett volna győznöd.

ERZSIKE. Mit? Mentegessem magamat, mikor ártatlan vagyok? - De abból ugyan nem eszik!

SÁRA. De a lakodalmas nép? Mikor már csaknem indulni kellett volna.

ERZSIKE. *(letépi koszorúját)* Én menjek esküdni azzal, aki azt hiszi, hogy méltatlan vagyok rá!

JULCSA. *(küzdés után, eszmét kapva, határozottan)* Ő vissza fog térni - én szólok Ferivel - még nem késő -

ERZSIKE. Te? Mit tehetsz te?

JULCSA. Ha az esküvő elmarad, jó hírnevednek vége! Meg kell azt mentenem. *(Elrohan.)*

ERZSIKE. Az én jó hírnevem? Nincs az dülőfélben, nem kell azt támogatni! Ott benn vannak bizonyítványaim, napról-napra - mindenütt ott áll - híven, szorgalmasan, becsületesen! Két napig sem voltam én facér - s mindig uraságoknál laktam. - S ha változott is a helyem, az éppen azért történt, mert nagyon is becsületes voltam. - Mindezt bebizonyítom édesapámnak, édesanyámnak.

SÁRA. Hisz én nem is kétkedem, de Feri a világ után indul.

ERZSIKE. A világ? Hát akkor mit mondott volna az a világ, ha én a gyermeksírást hallván, bedugva fületem, hazafutok vagy megállván a gáton, összedugom kezemet, s azt mondom: Nini, egy gyermek, most mindjárt elsöpri a hullám - de én nem nyúlok hozzá - ments Isten, még majd gyanúba hoznak! De mit mondott volna akkor lelkiismeretem?

SÁRA. Hiszen jól tetted - de -

ERZSIKE. Vagy tán azt kellett volna tennem, hogy miután kiszabadítottam - szépen a földre kellett volna tennem, szépen ott kellett volna hagynom a gáton, hogy viselje gondját a jó isten. S ha másnap azt hallottuk volna, hogy a gyermek meghalt éhen, vagy megette valami nádi farkas - természetesen ekkor nem szól meg a világ; nem, hanem énbennem szólal meg valamit, mi jobban sikoltott volna, mint ez a gyermek; s azt semmiféle cucli sem altatta volna el!

SÁRA. Hiszen én nem vádollar - de -

ERZSIKE. S az a világ? Itt tátotta száját másnap reggel az egész falu, s itt, úgy hiszem, abból áll a világ - kínáltuk Palcsit fűnek, fának, senkinek sem kellett. - Pontiusból Pilátusig utasítottak. S végre is, ha én és Julcsa nem borulunk anyám lábához, s ha édesanyám szíve meg nem esik rajta, az a szanta koldus viszi el, kinek a jegyző rekomendálta, de aki bizonyosan kitolta volna szemeit.

SÁRA. Ó hallgass, hallgass, még az emléke is fáj!

ERZSIKE. No hát az a világ, mely csak rágalmazni, de segíteni nem tud, mely nem gondoskodik az ily szegény árvákról, hagyjon nekem békét! Ha Feri ennek a világnak hisz - ő sem jobb a többenél. De én jobb vagyok, *(szívére üt:)* itt van az én jutalmam! - Én Ferit szeretem, de ha milliomszor jobban szeretném is, ha még egy csecsemőt látnék a Tiszában, újra azt tenném, amit tettem - kivéve, hogy utána nem ugranám, mert úszni nem tudok, de ha nagyon sikoltozna, tán még azt is megtenném - meg én - habár miatta Ferit milliomszor veszteném el.

SÁRA. De hát végre hadd szóljak én is.

ERZSIKE. *(leül)* Szóljon, édesanyám, de szíve szerint, mint azt Isten fundálta, s nem a világ után, mely attól elrugaszkodott.

SÁRA. Mi lesz ebből? A lakodalmas nép együtt van, az uraság cselédei itt vannak, szégyenszemre elküldjük? - S ismered apádat, úgy elhalványodott, mint a fal - ő ezt a szégyent túl nem éli.

ERZSIKE. *(felugrik)* Szégyent? Fellázad minden vérem. Szégyen? - Mit szégyelljünk mi? Hogy jót tettünk?

SÁRA. Hogy a lakodalom elmarad.

ERZSIKE. Hát vegye édesanyám a bizonyítványimat, fusson Feri után, s ha azoknak sem hisz, mondja neki, hát menjen Pestre - tudakozódjék, járjon házról-házra, ha szeret, azt a kis fáradságot bizony megteheti. *(Kívül cigányzene közeledik.)* Hallja, anyám, hallja, *(öröm és harag közt:)* csúfolnak ezek, vagy más lakodalom is lesz ma? *(Cselédek kifutnak a szín alól.)*

CSELÉDEK. Jönek, jönek. *(Mind a kerítéshez sietnek - felmászni.)*

SÁRA. Talán megbánta - s így akarja jóvátenni!

ERZSIKE. Óh anyám, mindjárt kiugrik a szívem!

CSELEDEK. Nyissuk ki a kaput. *(A kaput kitárják.)*

SÁRA. Halod - ők azok - ők jönnek! Bizonyosan megbánta.

ERZSIKE. De hátha ő nincs is köztük? - Hátha ezek nem is tudják, ami történt, csak úgy maguktól jönnek.

SÁRA. De hisz neki nem is kellene még jönni, nem is szabad jelen lenni, mikor kikérnek.

CSELEDEK. A vőlegény is jön!

ERZSIKE. Hallja! Ő jön. *(Megfordul a legnagyobb örömmel)* Ő itt van!

TIZENNEGYEDIK JELENET

Feri, (mindjárt utána) lakodalmas nép, cigányzenészek, előbbiek

FERI. Félre most a ceremóniával! Erzsike! Lelkem, Erzsike! Megbocsátasz nekem? Anyám-asszony, verjen meg - vegyen egy botot, és verjen meg.

ERZSIKE. Jobban hiszel nekem, mint a rossz - rossz világnak?

FERI. Csak neked hiszek. Beszélhet most már nekem a jegyző - te angyal vagy; csuda, hogy eddig is nem repültél az égbe! Húzd rá, de úgy húzd rá! Hogy is mondja a nagy költő? Eh, nem tudok én most semmit, csak azt, hogy bolond voltam, s most még nagyobb vagyok - lelkem, Erzsikém! *(Kitárja karjait.)*

ERZSIKE. *(keblére borul)* Édes jó Ferim! *(Cigányok ráhúzzák.)*

TIZENÖTÖDIK JELENET

Nagy, mindjárt Bokori, utána Kotori, előbbiek

NAGY. *(kalap nélkül, magánkívül berohan; még kívül)* Bocsásson, bocsásson! Nem akarok hallani semmit! *(Lelkendezve, Erzsike előtt megállva.)* Hah, itt van! - *(Szemeit merőn rá-függeszti.)*

SÁRA. Drága uram!

NAGY. *(hárítva)* Félre! Félre!

ERZSIKE. *(közelítve)* Atyám, ím, Feri visszatért.

NAGY. Én atyád? Atyád neked?

MIND. Mi történt? Magánkívül van.

BOKORI. *(befut)* Távozzanak, ne hallgassanak rá. Nagyasszony, vigyük a szobába.

NAGY. *(kiáltva, dühvel)* Maradjanak itt mind, én akarom, én parancsolom, az apa!

FERI. Atyám, mind rágalom, hazugság; én tudok mindent, s ím, oltárhoz vezetem.

NAGY. Akkor becsstelen ön is. *(Kotori a nép közt.)*

SÁRA. Örült vagy, saját gyermekedet - ?

NAGY. *(haraggal)* Gyermekem? Volt - többé nem az! - Nekem volt egy fiam, rossz, gonosz, semmirekellő. Egy helyről miatta kellett elbujdosnom. De annak mégis volt szíve. Mikor ide menekültem, érezte, hogy új gyalázatot hoz fejemre - mint a veszett eb, elhagyta a házat, nehogy megmarja jötevőit - elment - meghalt - de ez a házhoz hozta gyalázatát; - s én már öt éve járok itt az emberek közt emelt fővel, büszkén vezetve őt karomon?! - Vak voltam, nem láttam, hogy csak egy sötét, undorító árnyék kullog mellettem. - Az emberek ujjal mutogattak ránk - ezt mondták utánam: ott megy, vastag arcbőre még csak pirulni sem tud! - De ez nem igaz, itt esküszöm a Mindenhatóra: én e lányt becsületesnek hittem; hittem koholmányait; hittem, hogy a gyermeket a Tiszából szabadította meg. - Hazugság! Tulajdon gyermekét hozta ide.

TIZENHATODIK JELENET

Julcsa, előbbiek

(Julcsa rémülten fut be a kertből - a kerítéshez támaszkodva - alig bírják lábai.)

ERZSIKE. *(eréllyel)* Atyám! Hisz ez mind rágalom! Én éltemet kockáztattam. - Álljon elő, ki meri állítani, hogy nem a Tiszából mentettem ki. - Én gyáván eltiportatni nem hagyom magamat.

NAGY. *(dühvel)* Hát már egészen kihalt szemérmed? Azt akarod, hogy a tanúk itt fejedre esküdjék a gyalázatot? De azt én nem fogom hallani. - Nyomban elhagyom e házat. - Bujdosom - koldulok - de itt hagyom átkomat. -

JULCSA. *(előrohan)* Atyám, ne átkozd őt, *(térdre rogyva:)* engem átkozz - a bűnös én vagyok.

NAGY. Te? - Szegény jó leány! Így akarod őt megmenteni! Kelj fel a porból, e hely őt illeti!

JULCSA. *(megadással)* Engem illet az, mert én csaltalak meg.

ERZSIKE. *(iszonyodva hátrál tőle)* Gyanúm tehát valósul? Irtóztató - irtóztató!

FERI. *(félre)* Boldogtalan leány! Vajha kívülem ne tudta volna meg ezt senki.

JULCSA. *(kebléből iratot vesz)* Hogy a gyanúnak még árnya se terhelje az ártatlant - vedd, olvasd - fiamnak keresztlevele - üzz el - átkozz - de ne átkozd ártatlan gyermekemet. *(Kézét összekulcsolva - fejét lehorgasztva mozdulatlan.)*

SÁRA. El, el szememből - ez halálom. *(Szívéhez kapva, roskadozva - Bokori feltartja.)*

NAGY. *(az iratba tekintve, félőrülden felkacag)* Mintha ez a másik nyíl nem szívemet találná - mintha ez a gyalázatot levonná fejemről!? *(A jegyzőn akad meg szeme.)* Ide tekints, hazug, rágalmozó, hamis esküvő - tanúid bérlett cimborák. - Láttátok, midőn a gyermekkel a gátról lement, s a vízbe mártotta? - Ez bizonyítja, hogy hazudtatok.

KOTORI. Nagyon jól mondja ön, mert ha a vízből mentette meg az egyik, akkor másik leány a vízbe dobta - akkor az itt a gyermekgyilkos!

JULCSA. Én?

SÁRA. Ah! *(Elájul.)*

NAGY. *(szörnyűködve nézi)* Igaz - igaz! - Fuss, menekülj!

JULCSA. *(felugorva)* Én, én gyermekgyilkos - ki véretem adnám érte?...

KOTORI. Úgy hát ki dobta be?

JULCSA. Ki? - *(atyjára tekintve:)* Egy új csapás szívére! - Megölné! *(Megadással:)* Nem tudom; én ártatlan vagyok!

NEGYPEDIK FELVONÁS

(Iroda, középen két íróasztal. Jobbra, balra székek. Két oldalajtó, középen ablak. Jobbról a bejárás. Balra az ajtó a belső szobába vezet.)

ELSŐ JELENET

Írnok, hadnagy (jobbról)

HADNAGY. Eh, elvárhatnak azok a folyosón is.

ÍRNOK. A nagyságos asszony akarja, hogy addig is vezessük ide az irodába, míg a szolgabíró úr megérkezik. Nem szereti, hogy a nép bámulja.

HADNAGY. A nagyságos asszony nagyon is kegyes.

ÍRNOK. Valódi angyal, aki nem is képzei, hogy rossz emberek vannak. Minden rabban megannyi ártatlanul üldözött szenvedőt lát. - Ha ő volna a szolgabíró, egyet se küldenénk be a megyeházhoz.

HADNAGY. Köztünk maradjon, a szolgabíró úr is lágy ember. Hiába, regruta, még nincs prakszisa, nemrég jött le Pestről.

ÍRNOK. Kérem, bocsássa be őket.

HADNAGY. No hiszen én nem bánom, ha selyem pamlagra ülteti is őket. Hanem azt meg nem engedem, hogy együtt diskurálgassanak. *(Kiszól:)* Hozzátok be őket.

MÁSODIK JELENET

Nagy, Sára, Erzsike, Feri, Bokori, Kotori (bejönnek - mindjárt), Julcsa, két perzekutor

HADNAGY. *(balra mutat)* A tanúknak tessék itt várni. Ha tetszik, le is ülhetnek, míg a szolgabíró úr megérkezik. *(Julcsa jó, keze vason.)* A leányasszonyt vezessétek ide. *(Jobbra mutat.)* Ah, Bokori úr is tanú.

BOKORI. Félig tanú. - *(Kotorira vetve szemét:)* Félig vádló. *(Nagy leül - maga elé merőn tekintve - mozdulatlanul - mellette Sára sír.)*

ERZSIKE. *(a hadnagyhoz közelít)* Hadnagy úr, engedje meg, hogy húgomnak néhány vigasztaló szót mondhassak!

HADNAGY. Az nem lehet.

ERZSIKE. Hiszen hallgathatja, amit beszélek.

HADNAGY. Szabály ellen van, nem lehet.

FERI. Hiszen ha össze akartak volna beszélni, volt rá elég idő.

HADNAGY. Elég hiba volt Kotori úrtól, hogy rögtön el nem fogatta.

KOTORI. Tudtam, hogy el nem szöknek.

BOKORI. Azt hiszem, azt Kotori úr legjobban szerette volna.

KOTORI. Kérem, - kérem!

HADNAGY. Én kérem, hogy tessék hallgatni, vagy távozni.

BOKORI. Márpedig vagy Kotori úr hazudott, vagy Julcsa ártatlan.

HADNAGY. Kérem, Bokori úr -

BOKORI. Jó, jó, hallgatók.

KOTORI. *(magában)* Kissé hirtelenkedtem, mert azt, azt - de majd azt mondom, hogy a holdvilágnál nem vehettük ki tisztán.

NAGY. *(vadul felkelve)* De hát mért hurcolnak engem a szégyenpadra? Meg akarnak a gyalázattal ölni?

SÁRA. Drága uram! - Elhagynád ily nagy ínségben a leányodat?

NAGY. *(leül)* Óh, bár inkább a sírban lennék!

JULCSA. *(magában, kezén vas)* Bevalljam, hogy a vétkes bátyám volt? Tetézzem a szegényt? Új tört verjek a szegény jó szülék szívébe? - De hát magamra vegyem a vétket, hogy fiam megnöve gyűlöljön? - Gyűlöljön az egész világ, csak ő ne! - Bátyámat nem vádolom, de a vétket sem ismerem el; ítéljen a törvény jól vagy rosszul - mást nem tehetek.

HARMADIK JELENET

Matild, előbbiek

MATILD. *(balról kilép, - hadnagyhoz)* Melyik azon szerencsétlen leány?

HADNAGY. Ím ez.

MATILD. Nekem csak szabad vele szólanom?

HADNAGY. Nagyságod nem lép fel mint tanú.

MATILD. Vigasztalni, bátorítani akarom. Higgye el, hadnagy úr, az ily szegény nőknek minden bűne a gyöngeség, a többi szájalomra méltó őrvöngés; s többnyire azért kegyetlen anyák, mert nagyon is becsületesek voltak. Kiket a szemérem elhagyott, ha a nyomor nem kényszeríti, nem ölik meg gyermekeiket. *(Közeledik Julcsához.)* Gyermekek, bátorodjék. *(Megismeri.)* Julcsa! Hiszen ez ő!

JULCSA. *(szintén megismeri; magában)* Óh isten, nem elég a kín rajtam? Látnom kell e gyűlölt arcot is. *(Elfordul.)*

MATILD. *(a hadnagyhoz siet)* Kezén van? Hadnagy úr, vegye le róla, mitől fél, hisz őrzik emberei.

HADNAGY. Nagysád kedvéért ám legyen. *(Leveszi kezéről a béklyót.)*

MATILD. S e tisztos öregek bizonyosan szülei. *(Hozzájuk megy.)* Semmitől se tartsanak, ártatlansága napfényre jő - valaki más tette, nem ő. A körülmények csálnak. *(Julcsához megy.)* Ugye, ön nem bűnös? Ismerjen rám - én vagyok. Lássá, én csak egyszer láttam az életben, s nem feledtem el arcvonásait. - Ah, ne nézzen rám ily sötéten, ily vadul! - Én barátnéja vagyok. Szánom önt, s nem hiszem, amit ráfogtak. Ön csak boldogtalan, de nem bűnös. Ah, mért is távozott el tőlünk hír nélkül? Mi megóvtuk volna, s mindez nem történik, azaz semmi sem

történt. Ne féljen, lelkiismeretesen fognak eljárni. Az én férjem igen jó, emberszerető; óh, ő nem oly szigorú, ő a rabot is felebarátjának tekinti.

JULCSA. Ki az ön férje?

MATILD. Ki? - Úgy emlékszem, hogy akkor megmondtam, - hogyan! Most már világosan emlékezem, hiszen ön látta is ott az előszobában, hisz önt küldtem a lépcsőre -

JULCSA. Az ő háza ez? Ő lesz az én bírám?

MATILD. No igen, ő járásbíró - ő fogja vallatni!

JULCSA. *(kacagva)* Ő!?...

MATILD. Mi lelte, gyermekem?

JULCSA. *(eszmélve)* Semmi. *(Sötétén, mintegy súgva:)* Csak az jutott eszembe!... hogy állhatnék bosszút?

MATILD. Kin?... Hogy gondolhat most erre?

JULCSA. *(halkan)* Kin?... A csábítón!

MATILD. De hát ki volt az?

JULCSA. *(fojtott bosszúval)* Óh, majd megtudja - majd megtudja!

MATILD. Jó leány, a bosszú mindig rossz gyümölcsöt terem; az igaz keresztény megbocsát. Ha arra nem képes ön, higgye el jobb megvetni a csábítót, és felednie.

JULCSA. Boldog ön, nagyságos asszonyom?

MATILD. Hah, boldog vagyok-e? - Nincs a világon jobb ember, mint az én férjem - s ah, mennyire szeret engem - mennyire szereti gyermekeit.

JULCSA. *(elvesztve a bosszú erélyét)* Gyermekeit?

MATILD. Úgy van, három angyali gyermekünk van, a legkisebbik még pólyában. - Ah, ön tudja, mily öröm, mily boldogság ez - tudja, tudja, ne is tagadja! Mert én azt hiszem, ön is ekkor legjobban szerette gyermekét, s ekkor vesztette volna el? Hazugság, rágalom! Azt mondják, hogy ön most már szereti, mikor már négy-öt éves - nem igaz, legjobban szerette, mint csecsemőt. Ne féljen semmitől, az én férjem is apa.

JULCSA. *(megtörve)* Ön se féljen asszonyom, én is anya vagyok.

MATILD. Ő jön! Csak bátran, őszintén - hacsak lehet, ő kisegíti. *(Elsiet balra.)*

JULCSA. *(félre - Jenőt meglátva)* Nem állhatok ellent. Láttára gyűlöletem és bosszúm feltámad; leálarcozom!

NEGYEDIK JELENET

Jenő, írnok (jobbról jöttek)

JENŐ. *(kezében irat)* Félig-meddig ismerem már az ügyet. Az esküdt beszélt róla. Gyanú terheli a leányt, de nem bizonyos. Valami rektornak a leánya.

ÍRNOK. Ím a rabnő.

JENŐ. *(meglátja Julcsát, kezéből az irat kihull)* Ah!

ÍRNOK. *(az iratot felveszi, átnyújtja)* S ezek öreg szülei.

JENŐ. *(hebegve)* Gyermekgyilkolás?

ÍRNOK. De a gyermeket megszabadítá tulajdon nővére.

JENŐ. Ah igen - igen.

ÍRNOK. Bocsánat, tán rosszul van?

JENŐ. Nagyon sebesen jöttem. - Szédülés - de elmúlik. *(Magában:)* Egy szavától függ minden boldogságom, becsületem, nőm szerelme, családom nyugalma - ah, iszonyú bűnhődés!

ÍRNOK. *(vár)* Ha méltóztatik parancsolni, hozzákezdhetünk.

JENŐ. Mihez?

ÍRNOK. A vallatáshoz.

JENŐ. Ah igen. - *(Az asztal felé megy.)* Távozzanak mindnyájan. Csak a vádlott marad.

JULCSA. Bocsánat, engedje meg téns szolgabíró úr - az én bírám, hogy szüleim maradhassanak még.

JENŐ. Miért? Legyen meggyőződve, hogy atyja nem bánhatnék önnel nagyobb kímélettel.

JULCSA. Én igazságot kívánok, nem kíméletet.

JENŐ. De a szabályok ellenzik.

JULCSA. *(határozott hangon)* Mielőtt a törvényes vallatást kezdené, engedje meg, hogy szüleim előtt hozzam fel mentségeimet. Ők halványan borzadva néznek rám - mert bűnösebbnek hisznek, mint aminő vagyok. Ők csak a szörnyű tettet látják, melyet nem én követtem el, de amellyel a törvény, elleneim s a körülmények után indulva, tán engem fog sújtani.

JENŐ. *(magában)* Ah, el akar veszteni.

JULCSA. *(emelt hangon)* Engedje meg, hogy megmondhassam szüleimnek, hogy aki engem elcsábított, szegény tanulónak hazudta magát, házasságot ígért, titkon eljegyzett. Én szerettem - hittem - megcsalt, elhagyott. - Aki jobb nálam, ítéljen el.

NAGY. Nevezd meg - az égre, bosszút állok érted!

JULCSA. Ímé, a törvény engem üldöz. A világ engem tetéz gyalázattal. Elfogtak, törvény elé hurcoltak, mert hiszen azt mondják, meg akartam ölni gyermekemet. - De azt nem kérdezi senki: de hát ki az oka, hogy e boldogtalan anya ennyire vetemült? Ha az eskü és hit szentsége állna: most én mint boldog nő - szerencsés anya tiszteletben állanék; s ímé, amíg nekem csak a szégyen - bilincs - büntetés - rabság - talán halál jut: ő, a csaló, a csábító, a hitszegő boldogan él. Tán családjának örvend - becsülik - tisztelik, s hogy minden tetézve legyen - tán ott fog ülni azon asztalnál, melynél elítélnek.

ÍRNOK. E túlvakmerőség a törvényt sérti -

JENŐ. Hallgasson ön, ő igazat beszél.

JULCSA. *(kissé ellágyulva)* Ah, ön is azt mondja, hogy igaz? - De szüleim még nem tudják, hogy elhagyatva, mily örült gondolatokat sugallt a kétségbeesés. Úgy van, meg akartam ölni gyermekemet, de magammal együtt - s egy jámbor öreg nélkül végre is hajtom! Ki számolt volna akkor e két lélekért istennek? Az, kit a törvény nem is üldöz, nem is büntet.

JENŐ. De tán jóvá akarta tenni -

JULCSA. Óh, igen, pénzzel, - de az én szerelmem és becsületem nem volt eladó; én szerettem oly mélyen, igazán, amint most gyűlölöm, s megvetem az alávalót.

NAGY. Nevezd meg a gyalázatot, s én neked megbocsátok.

JULCSA. Megnevezzem?

JENŐ. Hallgasson meg! Gondolja meg, hogy tán egy családot tesz semmivé.

JULCSA. Hát az én családomat nem tette ő semmivé?

JENŐ. Hátha ő bánja vétkét, s eléggé bünteti mardosó öntudata. - S ha házas, gondolja meg, nem a bűnösön, hanem ártatlan nején és gyermekein áll bosszút.

JULCSA. Ám hadd viselje hát a fullánkot szívében; hadd becsülje, tisztelje a világ: hadd hordjam én a szégyent - e titok velem száll a sírba, én a csábítót nem nevezem meg soha.

JENŐ. Nagylelkű lány, e tettered fel lesz ott írva, ahol az igazi jutalom és büntetés van. *(Hadd nagy egy iratot ad Jenőnek, aki azt átfutja.)*

JULCSA. Bűnöm ennyi, s hogy inkább akartam gyermekemet édesanyám gondjaira bízni, mint idegenre, ki tán megölte volna. Ezt is szüleimért tettem, fájdalom, hiába: csak azért titkolódtam, hogy a szégyentől megóvjam őket - ki vitte véghez a szörnyű tettet, nem tudom.

JENŐ. *(örömmel)* De én tudom. *(Előlép.)* Ím, most értesít az esküdt.

JULCSA. *(magában)* Bátyám!? Óh isten! - Még e csapás is! *(Jenőhöz:)* Távoztassa el szüleimet - az Isten irgalmára kérem!

JENŐ. Miért? - hisz ez felmenti önt, s megvigasztalja őket.

JULCSA. *(bámulva)* Megvigasztalja? - ha megtudják a legiszonyúbb -

JENŐ. A bűnt Deli, a híres rabló vitte véghez.

JULCSA. Ah! *(Félre:)* Ő az, bátyám!

JENŐ. Hallván, hogy önt elfogták e tett miatt, a lelkiismeret feltámadt benne, az esküdthöz ment, s miután bevallá, hogy mámorosan ő dobta a gyermeket a Tiszába, egy pisztollyal szétlőtte fejét.

JULCSA. Ah! *(Magában:)* Bátyám, szegény bátyám! - kívülem nem sirat meg senki!

JENŐ. Ön szabad, fel van mentve. Legyen áldott, bocsásson meg elleneinek! *(Menni akar.)*

NAGY. *(legyőzve magát)* Leányom! Karjaimba. Ítéljen a világ, amit akar, én atyád vagyok!

SÁRA. *(szintén öleli)* Ismét a miénk vagy!

ERZSIKE. *(öleli)* De hát miért zokogsz?

JULCSA. Azt nem tudjátok meg soha.

BOKORI. *(visszavezeti)* Tekintetes szolgabíró úr, kérem mint legale testimonium, még egy szóra! - A leányasszony szavai annyira meghatottak, annyira meggyőztek - s a lelkiismeret törét oly mélyen döfték szívembe - hogy tovább nem állhatok ellent, s ím isten és ember előtt a fiúnak nevemet - Julcsának pedig ajánlom kezemet - szívemet, úgysis mindig ő bírta!

JULCSA. *(kezét fogva szemébe néz)* Ön mindig jó, becsületes ember volt - mért hazudik most? - Én ez áldozat nélkül is becsülöm önt! - Hagyjon időt bánatomnak - szívem még vérzik - de fiam szeretete által, remélem, gyógyulni fog.

BOKORI. De addig is engedje meg, hogy Kotori uramat, ki hamis tanúbizonyságot tett, vagy megverjem, vagy bepereljem.

MATILD. *(ezalatt a balajtón kilépett, és Jenőhöz közeledett)* Nem csalódtam. Ő ártatlan!

JULCSA. *(Jenőre tekintve)* Hagyja el - én megbocsátok ellenimnek!

JEGYZET - SZÓTÁR

A, Á

abszolvál - befejez, elvégez (valamilyen iskolát)

actor - színész

adieu! (agyő!) - isten vele! (isten veled!)

ad majorem Dei gloriam! - Isten nagyobb dicsőségére!

adresszált - címzett

adugrandum! - ugorj! (játékosan képzett, latinos kifejezés: ad ugrandum - ugráshoz)

agio (ázsió) - érték, felár; nagy az agiója: nagy a keletje.

agit ad - kacérkodik valakivel, valamire alkalmat ad, felbízta, viselkedésével a közeledésre felhatalmaz (nő férfit)

ako, tako! - hogyan? - így!

à la grosso (à la grosse) - nagyban, (nagyban játszó kártyások, ahol nagy a tét)

à latere - oldalt (oldalán)

Alcibiades - Socrates tanítványa, a peloponnézoszi háború vezére

Aman - ördög, gonosz szellem (démon)

amaroso (amoroso) - hősszerelmes

ambrózia - a görög hitregékben az istenek eledele

ambulatórium - séta, vándorlás

amice - barátom (megszólítás)

anticipál - előlegez

aperendál (apprehendál) - megneheztel, zokon vesz valamit

aperte - nyíltan, kereken, őszintén

appage satanas! (apage Satanas!) - távozz tőlem, sátán!

apropo (apropos) - éppen jókor; erről jut eszembe; igaz

Árkádia - a görögországi Peloponnézosz középső vidéke; a költők szerint az ártatlan egyszerség és a pásztoridillek hazája

ármálista - fegyveres, felfegyverkezett

ananzsíroz - elrendez (elrendezi a tőzsdei ügyletet vagy az adósságot)

Asmodeus - ördög, gonosz szellem

assecurál (asszekurál) - biztosít

Astaroth - ördög, gonosz szellem

asylum - menedékhely, rejtekhely

aszétli (assetli) - előétel (állhat levesből, húsból; assetti: hússzeletek)

asszisztencia - segítség

atakiroz (attakiroz) - rohamoz, támad

attitűd - magatartás, viselkedés, jellem

auctoritas - tekintély, előkelőség

aufschreiben - felírni

B

bangó - balog, mamlasz, együgyű (népiesen: banga)

bankrót - pénzszegény, csődbe jutott

barkó - pofaszakáll

befeblen? (was befehlen Sie?) - parancsol? (mit tetszik parancsolni?)

bitte, Ihren Namen! - kérem, (mondja meg) a nevét!

Blatt - lap, kártyalap

bliktri - csekélység, semmiség, jelentéktelen dolog

bon ton - jólneveltség, jó modor, illem

böf à la mód frikándó - ökörhús frikándó módjára (fricandeau: szalonnával tűzdelt, többnyire borjúból készült, sült hús)

bravissimo - a legeslegjobban, kitűnő

bunyik (bojnyik) - betyár, zsivány

C, CS

caméleon - gyíkfajta, amely színét változtatja

carissime - legkedvesebb (megszólítás)

car je suis français - mert francia vagyok

caviar (kaviár) - nemesebb halak megtisztított és besózott ikrája

champagne-i - sampányi (pezsgő)

coeur-dáma - szív-dáma

colonne - oszlop, sor

comment? - hogyan?

comment s' appelle cette ville? - hogy hívják ezt a várost?

comtesse - grófnő

confidentia - szemtelenség, vakmerőség

consequentia - következtetés

conventions münze - forgalomban levő pénz (forint)

cotillon - francia füzértánc

cum gentibus - családotul, pereputtyostul, az atyafisággal együtt
csoeto? - (cso je to) - mi ez? - (itt: no, mi van?)

D

darok - tarokk, egyfajta kártyajáték (itt: bemondás)
das für meine Frau - ezt az én feleségem számára
das für meinen Schwager - ezt az én sógorom számára
das ist eine Beleidigung - ez sértés
debuisset pridem - korábban kellett volna
declarirt - kinyilvánított, mások által is tudott
de eadem (de eadem gente) - ugyanonnét, ugyanabból (a nemzetségből) való
delikatesz (delicatesse) - kedvesség, finomság
der muss ein Türk sein - töröknek kell lennie ennek (ez csak egy török lehet)
dérogál (derogál) - nincs ínyére, méltóságán alulinak tartja.
aesperátus - reménytelen, kétségbeesett
diátrista (teátrista) - színész
dictum factum - egy-kettőre (a szót követte a tett)
Dii immortales! - halhatatlan istenek!
distellancia - különbség
distrahiroz - veszekszik, marakodik, összevész (valakivel)
dobre ráno - jó reggelt
dobre tón (dobry tón) - jó modor, illem
domine clarissime - legjelesebb (legtündöklőbb) uram (megszólítás)
duellum - párbaj
duplika - megismétlés

E

echt - valódi
eiferoz - felhevült, buzgólkodik
ein Glas Sligovitz - egy üveg sligovicát (kisüsti pálinkát)
ein Glas Wasser - egy pohár víz
en grosso (en gros) - nagyban
ensemble - együttes, összhang
equipage (équipage) - hintó, fogat, kocs
et duellirt comme il faut - úgy párbajozik, ahogy kell (illik)

erga franco recepisse - bérmentve kapni (hogyan bérmentesítve kapja meg)

ergo - tehát, ennél fogva

er soll nur kommen - csak jöjjön

er wird schier ein Ungarn sein, eine Landsmann von Herrn - ő csaknem magyar leendő, urunk egy földije, egy földi az urak közül.

essofiroz - felhevít, felingerel

estafiroz (kistaféroz, estaffiroz) - felszerel, minden szükségességgel ellát

estafirung (stafirung) - szükséges holmik

est-ce que vous ne parlez pas hongrois? - önök nem beszélnek magyarul?

evelasztin (everlasting) - könnyű, de tartós gyapjúszövet, melyből a magasszárú lábbelik felsőrésze készült

excipiál - tiltakozik

excusez monsieur, je ne parle pas français - bocsánat, uram, nem beszélek franciául

exekució - végrehajtás

exempli gratia - például, példának okáért

exhibista - bajkeverő, kiszolgáltató

existál - létezik

exorcizál - ördögöt űz

extra dominium - birtokon kívül

F

fâché - sértődött

fade - ízetlen, unalmas

fenn az erna, nincsen kas - közmondás; arra mondják, aki mások előtt többet akar mutatni, mint amije van

fidei commissum - elidegeníthetetlen családi vagyon

fidibus - pipa vagy szivar meggyújtására használt, összesodrott papírdarab vagy faszilánk

fidonc! (fi donc!) - az undorodás, felháborodás, nemtetszés kifejezésére: piha!

flankenbevégung - oldalmazás, kitérés

formaliter - formálisan

Francisce - Ferenc (megszólítás)

„Freila! Ik lieben si, da schinken ik hundert Conv. Münz., nicht durkkéhn, verstanden, ik hairat morgen, aber lieber nur si. Lajos von Korpádi” - A nyelvtanilag hibákkal teli levél fordítása így hangzik: „Kisasszony! Szeretem önt, itt küldök száz forintot (azaz: forgalomban levő pénzt), nem megszökni, érte, holnap nősülök, de csak önt szeretem. Korpádi Lajos.”

fuimus Troes! - csak voltunk trójaiak! (célzás Trója pusztulására; ahogy Vergilius Aeneisének II. énekében Aeneas mutatkozik be Didónak: fuimus Troes! fuit Ilium et ingens gloria Teucrorum - csak voltunk már trójaiak! volt Ilium és teucer hírnév: Urbán Eszter versfordításában)

fundál - teremt, alapít

furibunda - böszült, tajtékzó

fünf Gulden Münze - öt aranypénz

G

gallopiroz (galoppiroz) - vágtazik, vágat

garderob (garde-robe) - ruhakészlet, ruhatár, (színházi) ruházati kellék

George - (Georges) - György

gérokk (gérok) - majdnem térdig érő, szűk fekete kabát, ferencjóska (Gehrock)

girlánt (girland) - füzér, virágfüzér (díszítés)

gleich - azonnal

Gresil - gonosz szellem, ördög (démon)

Griszdigott (Grüss dich Gott) - isten éltesen

grizett - városi lány típusa; próbakisasszony, varrólány

H

halbe bank - fél bank

Hebe - az ifjúság istennője a mitológiában, Zeus és Héra szépséges lánya, aki az istenek lakomáin nektárral (ambróziával) kínálta a vendégeket

Hekate (Hecate) - a régi görögöknél a holdistennő (Dianával, majd Persephonével azonosították)

humillimus servus - legalázatosabb szolgálja

Hymen - a lakodalmak, házasságok istene a rómaiaknál

I, J

ich danke, ich werd' s schon ausrichten - köszönöm, majd én elintézem

illumináció - kivilágítás valami ünnepség alkalmából (itt: a ház felgyújtásával)

impertinencia - szemtelenség, arcátlanság

inas-livrée - inasruha, libéria

in criminalibus - a bűnügyi eljárásokban

indebindéje - csínja-bínja, nyitja valaminek

indiszkreció - tapintatlanság

ingrosszista - beavatkozó

inhibista - feltartóztató

in praxi - gyakorlatban

instancia - kérvény, kérelem, folyamodvány

intermezzo - közjáték

intriga (intrika) - cselszövés

intrikánt - intrikus, cselszövő

inventárium - tartalom, tartozék, szerzemény, leltár

investigáció - nyomozás, kivizsgálás

Irus - koldus (az Odüsszeában szereplő név)

iskatula - skatulya, doboz

istibli - lábbeli (csizma)

Jázon (Iason) - a mitológia szerint Aison fia, kinek vezetésével az argonauták - a trójai háború előtt egy emberöltővel - Kolchisba hajóztak, hogy visszahozzák annak a kosnak az aranygyapját, melyet itt egy sárkány őrzött

Jubilon - gonosz szellem, démon

juris utriusque nec non philosophiae et artium liberalium doctor, et professor publicus ordinarius - mindkét jogtudománynak, minden bizonnyal a filozófiának és a szabad művészeteknek doktora, és nyilvános rendes professzor

jux - tréfa

K

kancellista - írnok

kantus - ujjas, hosszú felsőruha, a nők pongyola gyanánt használták (köntös)

Kellner - pincér

Kellner! Fidibus, Zeitung, ein Glas Wasser - Pincér! Pipagyújtó, újság, egy pohár víz

kiplanizál - kitervel

kispioniroz - kikémlel, kikémked

kliens - ügyfél

komendál (kommendál) - ajánl, beajánl

kommandó - vezetés, vezénylet, parancsnokság

komplót (Komplott) - összeesküvés

koncipista - fogalmazó

konfiszká - elkoboz, bírói végzéssel elvesz

konfrontáció (confrontatio) - szembesítés, összevetés

konfundál - megtéveszt, összezavar

konverzál - társalkodik

konvikció (konvikció) - elmarasztalás, legyőzetés

konvilkáltat - végrehajt (konvinkáltat)
kopfputz (Kopfputz) - fejdísz, cicoma, piperézés
kortinahúzó - függönyhúzó
kosta - tanító
krágli (Kragen) - gallér, hajtóka (bizalmas szóhasználatban)
kraszni angyel - szép angyal
Krézus (Krözus) - dúsgazdag ember (az elnevezés Lídia királyáról)
kriminalitás - büntett
krinolin - vékony acélabroncsokkal kifeszített, bő szoknya
kuriózum - furcsaság, érdekesség, különlegesség
kurrentáltat - elfogat
kvekker - hosszú szalonkabát, esti felöltő

L

latejnerféle - középosztálybeli tanult ember
laureatus - babérkoszorús (a kitűnően végzett növendékek jutalma)
ledál - megsért
legale testimonium - törvényes tanú
libéria (libérja) - inasruha, lakájruha
licitáció - árverés, ráígérés
liférans (liferant) - szállító (kereskedő)
livré (livrée) - inasruha, libéria
lotteria (lottéria) - lottó, számsorsjáték
Lulliáno-Kircheriánféle tan (Lulliana-Kircheriana) - Lullus Raimundus és Kircher Athanasius tana; *Lullus*: teológus, a középkori skolasztikus filozófia egyik jelentős megalapozója, képviselője (1234-1315), aki nemesi birtokairól lemondva, feleségétől és gyermekeitől is megvált, s a ferencesek rendjébe lépett; az ő műve alapján tanulták a kolostorokban a mechanikus bizonyítást, a „lullusi mesterséget”, melyhez külön gépet is konstruált; *Kircher*: német tudós, teológus (1601-1680), 1618-ban lépett a jezsuiták rendjébe, a würzburgi egyetemen a filozófia, matematika, héber és szír nyelvek tanára volt

M

ma chère mamám - kedves mamám
makaó - hazardjáték, kártyajáték
malheureux - szerencsétlen, boldogtalan
maliciózus - beteges, rosszindulatú
malőr (malheur) - balszerencse, szerencsétlenség

mamzel (Mamsell) - kisasszony

manganéta - szuronyos puska

marabou-toll - Afrikában és Dél-Ázsiában élő, csupasz nyakú és nagy csőrű madár zöldes-fekete tolla

meginvítál - meghív, felszólít, felkér

megpudeálja - megszégyeníti

mein Rock - a kabátom

mésaillance - rangon aluli házasság

miserere - irgalmazz, könyörülj, szánj

monsieur, votre bal est magnifique - uram, az önök bálja nagyszerű

N, Ny

Nabucodonozor - Babilónia királya

na da irrt er sich stark - na, ebben (itt) nagyon téved

negálja - elutasítja, tagadja

nicht ungarisch - nem magyar

non capisco - nem értem, nem fogom föl észszel

nullifikálja - megsemmisíti, semmisnek nyilvánítja

nur schnurg' rad' hinein! - csak nyíltan beszéljünk! (beszéljük meg)

nye muózse - nem lehet

O

opergukker - operai látszó, kukker

opponál - ellene szól, szemben áll

orákulum - jóslat (a rómaiaknál)

ortographia - helyesírás

oscillál (oscillál) - ingadozik, változik

P

pagat ultimo anszagt! - pagat ultimó bmondva (a kártyában); *pagat*: a legkisebb értékű kártya a tarokkban; *ultimo*: utoljára; *pagat ultimo*: mikor az utolsó ütést a legkisebb értékű kártyalappal viszik el

pardonnez-moi - bocsássa meg

parlez-vous français? - beszél ön franciául?

paroli pácse - békeparola, békeszavak

parter (parterre) - a (színházi) nézőtér földszinti része

pasasir (paszazsér) - pasas, utazó, utas

per amorem - a szeretet által

per zsup - szólásmondás: zsuppon viteti el: eltoloncoltatja

Philemon és Baucis - hűségéről híres, ókori házaspár

pictus masculus - festett báb, bábférfi

pintli - mesterlegények háti batyuja

piquant - pikáns, szúrós, maró

plaît-il? - tetszik?

plundrás - itt gúnyos értelemben: nadrágos ember (plundra: német nadrág)

poentír - játékos (a kártyában); *poentíroz*: játszik

poltura - a lengyel félgarasnak megfelelő összeg

post mensam stabis (et passuum mille meabis) - latin közmondás: ebéd után állj egy kicsit (és kb. 1000 lépést járj)

praestanter - derék, kiváló (vagy)

predikátum (praedicatum) - nemesi előnév

prelekció - felolvasás

prezentál - bemutat

prima instancia - első folyamodvány (itt: elsőfokú bírósági tárgyalás)

probo majorem - helyeslem a nagyobbbat

probo minorem - helyeslem a kisebbet (probo majorem - probo minorem: itt kb. ilyen szójáték: először is, továbbá)

profitíroz - profitál, hasznot szerez

prolongáció - hosszabbítás, meghosszabbítás

proporcio - részesedés, arányos rész

propozicio - indítvány, elképzelés

prózcicer (Prositzer) - kedvező alkalom, helyzet

punsch - puncs (torta)

Q

quelle idée! - minő gondolat! (micsoda eszme!)

queszta - panasz, panaszkodás

quod sic demonstro - amit így bizonyítok (így adok elő)

R

Ragóczi wohnt da - Ragóczi (Rákóczi) lakik itt

recitíva - lassú felolvasás, beolvasás

recrudescent diuturna inclitae gentis hungarae vulnera - fölfakadtak a jeles magyar nép régi sebei (a Rákóczi-kiáltvány eredeti szövege szerint: *recrudescent diuturna inclitae gentis Hungarae vulnera*)

regresszíroz - kártalanít, kárpótlást nyújt

reisz meridián - rizs, déligyümölcs

rekomendáció - beajánlás

rekomendál - felajánl

replika - szóváltás, viszontfelelet

restauráció - visszaállítás, helyreállítás

rezolvál - enged, felold (valami alól); elhatároz, eldönt

retour - fordulat, visszatérés

reverende pater - tiszteletre méltó atyám (megszólítás)

reverendus rector - tiszteletre méltó rektor

rezolúció - döntés, elhatározás, elszánás

richtájos - kimért, katonás, rendezett

rogo, legalább loquatur latine - kérem, legalább beszéljen latinul

rokkostul - kabátostul (kabáttal együtt)

S, Sz

sapperlot! - teringettét! (mennydörgős mennykő!)

satisfactio - elégtétel

satis tarde quidem - ugyan elég későn

Schein - bankjegy

schwartz kaffë - feketekávé

schwarzol (a kártyában) - veszt (fekete napja van)

sequestrál - bírói letétbe helyez, bírói zár alá vesz

silenciárius - gyakorlatától eltiltott, hallgatásra ítélt ügyvéd

silentium - hallgatás (itt: Hallgass - a neve)

Sir - úr, uram

société - társaság, társadalom

sotise (sottise) - ostobaság

Spartanus modorban - spártai módra

spectabilis - tekintetes (úr)

spectaculum - látványosság

spiler - kártyajátékos, kártyás

sprengol - megfoszt valamitől; robbantani (a kasszát)

standi pede (stande pede) - azonnal, rögtön (egyállóhelyben)
státusz - állás, társadalmi rang (itt: állami státusz, az állam státusza)
steht - áll
successor (szukcesszor) - utód, örökös
suplika - könyörgés
szekánt lenni - szekálni, gúnyolódni
szekundál - segédkezik, segít
szoaré - estély, táncestély
szonika - szó nélkül
szupíroz - vacsorázik (színház után vagy bál közben vacsorát fogyaszt el)

T

tercia (tertia) - hármasként (értsd: rossz jegy, rossz osztályzat); harmadik
tête a tête - négy szemközt, kettesben
tilbury - könnyű, kétkerekű, felnyitható tetejű kocsi
titulatúra - címzetesség, címzés
toast (tószt) - felköszöntő, pohárköszöntő
toli - percent, százalék
Tom Pouce-gyermek - Babszem Jankó, a franciáknál Petit Poucet, a németeknél Däumling; a népmesék egyik kedvelt alakja (parányi termetű, fufangos észjárású, veszedelmes-komikus kalandok kedvelője)
tortúra - kínzás
tour - forgás, forduló
turnír (turnure) - magatartás, viselkedés
turnur - 1. turnír

V

ultima - utolsó
um Gottes Willen! - az istenért!
ursuliták (pontosabban: orsolyiták) - Szent Orsolyáról (Ursulá-ról) elnevezett női tanító- és ápolórend

V, W

vatermörder - keménygallér
Vesta-láng - a. m. kialudhatatlan, örök láng; *Vesta*: a házi tűzhely istennője a mitológiában, kinek templomában előkelő római családokból választott szüzek - papnők - ápolták a tüzet, melynek nem volt szabad kialudnia, mert ennek megtörténtével a Vesta-szüzet halállal büntették

videbosz (vide bos) - lásd, ökör (lásd, itt egy ökör)

Volt Ekcéklás, a dinnye e szerviz - Nagyméltóságúak, a vacsora tálalva van

was befehlen Sie? - mit tetszik parancsolni?

was sagt er? - mit mond (ő)?

was was ich? - mit tudom én!?

wer ist - ki az

wo... ich... - hol... én...

wo sind denn die Sardellen? - hát hol vannak a szardellák?

X

Xantippe - Socrates házasságos, sokat beszélő felesége

Z, Zs

Zampa - Herold, francia zeneszerző operája

zatraceny - átkozott (ebadta)

Zeitung - újság, hírlap

zwajti Stuk, stigi tűri, rex - a nyelvtanilag hibás kitétel jelentése: második emelet, lépcsőajtó(-tól), jobbra

zse jeden je zsená, a druhi chlap - hol az egyik nő, a másik férfi

zsilé - mellény

zsőnfranc (zsőnfranchaj) - arszlán viselte haj, frizura